

Hand bog nr. 201

BETÆNKNING
VEDRØRENDE
BESKÆFTIGELSENS SÆSON
SVINGNINGER

AFGIVET AF DEN AF ARBEJDS- OG BOLIG-
MINISTERIET I DECEMBER 1949 NEDSATTE
ARBEJDSMARKEDSKOMMISSION

J. H. SCHULTZ A/S
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1953

Arbejdsmarkedskommissionen blev i december 1949 nedsat af regeringen efter forhandling med De samvirkende Fagforbund, Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, Dansk Arbejdsgiverforening og Industrirådet. Kommissionen har til opgave at undersøge forholdene på arbejdsmarkedet, behandle de til enhver tid eksisterende beskæftigelsesproblemer og udarbejde forslag til løsning af disse¹⁾.

Kommissionen har ved nærværende betæknings afgivelse følgende sammensætning:

Formand: departementschef AXEL SKALTS
Forbundsformand EILER JENSEN
Forbundsformand CHR. LARSEN
Forbundsformand HANS RASMUSSEN
} udpeget af *De samvirkende Fagforbund*
Sekretær CARL P. JENSEN, udpeget af *Byggefagernes Landssammenslutning*
Forretningsfører VILH. RASMUSSEN, udpeget af *Dansk Arbejdsmands Forbund*
Kontorchef J. PALDAM, udpeget af *Arbejderbevægelsens Erhvervsråd*
Fabrikant HANS L. LARSEN
Fabrikant HARALD KLEM
Direktør P. CHRISTIANSEN
} udpeget af *Dansk Arbejdsgiverforening*
Murermester RASMUS SØRENSEN, udpeget af *Håndværksrådet*
Godsejer TH. JUNKER, udpeget af *Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger*
Direktør P. WONSILD, udpeget af *Industrirådet*
Gårdejer P. KARLSHØJ, udpeget af *Landbrugsrådet*
Husmand FR. LARSEN, udpeget af *De samvirkende danske Husmandsforeninger*
Direktør OTTO MÜLLER, udpeget af *handelsministeriet*
Kontorchef ERIK IB SCHMIDT, udpeget af *finansministeriet*
Kontorchef M. OLUFSEN, udpeget af *arbejds- og socialministeriet*
Professor JØRGEN S. DICH, *Århus universitet*
Kontorchef, lektor K. VEDEL-PETERSEN, *Centralarbejdsanvisningskontoret*
Professor, dr. polit. F. ZEUTHEN, *Københavns universitet*
Desuden deltager kontorchef H. N. SKADE i kommissionens forhandlinger som tilforordnet fra *Det statistiske Departement*.

Kommissionen har hidtil offentliggjort:

Rapport om overvejelser vedr. bevægeligheden på arbejdsmarkedet.
København 1952.

Betæknings om virkningerne af en arbejdstidsnedsættelse i Danmark.
København 1952.

¹⁾ jfr. iøvrigt det for kommissionen fastsatte kommissorium, der er aftrykt som bilag 1 til kommissionens rapport om overvejelser vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet.

INDHOLD

	Side
Forord	5
Kapitel I. Beskrivelse af beskæftigelsens sæsonsvingninger	7
1. Beskæftigelsens svingninger indenfor året i perioden 1920—52	7
2. Sæsonsvingningerne indenfor de enkelte erhvervsområder	10
3. Årsagerne til sæsonsvingningerne	22
Kapitel II. Sæsonsvingningernes virkninger	25
Kapitel III. Sæsonsvingningerne i Danmark og udlandet samt foreliggende udenlandske erfaringer vedrørende sæsonudjævning	29
1. Sæsonsvingningerne i Danmark sammenlignet med andre lande	29
2. Udenlandske overvejelser vedrørende og forsøg på sæsonudjævning ...	30
Kapitel IV. Hidtidige danske overvejelser om og forsøg på sæsonudjævning	35
1. Overvejelser før 1945	35
2. Vinterbyggeri efter 1945	36
3. Arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg	41
4. Kommissionens forslag om fremme af beskæftigelse af dansk arbejdskraft i de svenske skove	43
5. Hidtidige forslug vedrørende feriestredning	44
6. Spredte forsøg på agitation for sæsonudjævning fra brancheorganisationers side	45
Kapitel V. Midler til sæsonudjævning	46
Kapitel VI. Bygge- og anlægssektoren	49
1. Indledning	49
2. Byggeriet	53
3. Anlægsarbejder	58
4. Problemer vedrørende arbejdsbetingelser ved vinterbeskæftigelse	59
Kapitel VII. Landbruget	62
Kapitel VIII. Offentlige foranstaltninger af generel karakter	67
1. Ferielovgivning <i>en m. v.</i>	67
2. Foranstaltninger overfor arbejdsløshedsforsikringen	68
3. Militærindkaldelserne	69
4. Uddannelsesforanstaltninger	70
Kapitel IX. Sammenfatning	72

	Side
Bilag 1. Ledighedsprocenten ved udgangen af hver måned 1920—52	83
Bilag 2. Redegørelse for en statistisk undersøgelse af arbejdsløshedens sæsonsvingninger 1947—50	84
Bilag 3. Sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse	100
Bilag 4. Undersøgelse af beskæftigelsesforholdene for arbejdsmænd i landkommunerne indenfor Odense og Assens amtsråds kredse 1950	110
Bilag 5. Sammenligning mellem sæsonsvingningerne i Danmark og udlandet	118
Bilag 6. Overenskomster vedrørende vinterbyggeri	129
Bilag 7. Arbejds- og socialministeriets skrivelse af 14. juni 1952 vedrørende rapport fra det under arbejds- og socialministeriet nedsatte sæsonudjævningsudvalg	134
Bilag 8. Uddrag af den af arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg afgivne rapport om vinterforsøg med visse anlægsarbejder 1947—50	136
Bilag 9. Mulighederne for sæsonudjævning indenfor nogle udvalgte industri- og håndværksfag	162
Bilag 10. Korrespondance med forsvarsministeriet vedrørende mulighederne for tilpasning af militær indkaldelserne efter sæsonsvingningerne	167
Bilag 11. Kommissionens skrivelse af 29. august 1952 til arbejds- og socialministeren vedrørende sæsonudjævning indenfor bygge- og anlægsvirksomheden	171
Bilag 12. Boligministeriets skrivelser af 6. september 1952 til forskellige statsinstitutioner m. v. vedrørende vinterudførelse af offentlige og offentligt støttede bygge- og anlægsarbejder i vinteren 1952—53	176
Bilag 13. Arbejds- og socialministeriets cirkulære af 17. september 1952 vedrørende igangsættelse af arbejder i vinterhalvåret 1952—53	183

Forord.

Arbejdsmarkedskommissionen har, siden den i januar 1950 påbegyndte sin virksomhed, i særlig grad haft sin opmærksomhed henvendt på arbejdsmarkedsproblemer i snævrere forstand, herunder ikke mindst sådanne spørgsmål som *den relativt høje ledighed blandt arbejdsmændene*. Bl. a. ud fra overvejelserne om dette problem har man været ført ind på spørgsmålet om bevægeligheden på arbejdsmarkedet, og kommissionen har i januar 1952 offentliggjort en rapport om de stedfundne overvejelser om dette problem, indeholdende de forslag, som kommissionen i første omgang er nået frem til.¹⁾ Det er i denne rapport fremhævet, at en løsning af spørgsmålet om den relativt høje ledighed blandt arbejdsmændene primært må forudsætte en *høj og stabil almindelig beskæftigelsesgrad*, og at der samtidig dels må træffes foranstaltninger til fremme af *arbejdskraftens stedlige og faglige bevægelighed*, dels må udfoldes bestrøbelser for henlæggelse af erhvervsvirksomheder til områder, hvor der forefindes et vist overskud særlig af ufaglært arbejdskraft; kommissionen vil senere fremkomme med en indstilling om *erhvervsvirksomhedernes lokalisering*.

Det har desuden været kommissionen klart, at spørgsmålet om den særlig høje ledighed blandt arbejdsmændene hænger sammen med *beskæftigelsens sæsonsvingninger*. Dette problem er af stor betydning, fordi sæsonledigheden navnlig i de senere år har repræsenteret en væsentlig andel af den samlede ledighed; problemet er af ganske særlig betydning for arbejdsmandsgruppen, fordi beskæftigelsens sæsonsvingninger virker særlig kraftigt ind på denne gruppes beskæftigelse.

Kommissionen har derfor i forskellige forbindelser været inde på spørgsmålet om beskæftigelsens sæsonsvingninger.

Man har imidlertid ment: at burde tage alle de forskellige sider af problemet om beskæftigelsens sæsonsvingninger op til samlet behandling. Som forholdene har udviklet sig på arbejdsmarkedet i Danmark i årene siden 1945 må en udjævning af beskæftigelsens sæsonvariationer anses for et af de vigtigste midler til at skabe basis for større: produktion og beskæftigelse med mindst mulig fare

¹⁾ Rapport om overvejelser vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet, afgivet af den ved arbejds- og boligministeriets skrivelse af 14. december 1949 nedsatte arbejdsmarkedskommission. København 1952. Pris kr. 6,00.

for inflatorisk pres udgående fra løn- og avancestigninger. Sæsonudjævningsproblemet indtager således i denne henseende principielt samme plads som problemet om bevægeligheden på arbejdsmarkedet.

Resultatet af de hidtil stedfundne overvejelser vedrørende mulighederne for udjævning af beskæftigelsens sæsonvariationer fremlægges i nærværende betænkning. Kommissionen har i en særlig skrivelse af 29. august 1952 til arbejds- og socialministeren gjort rede for sine overvejelser, særlig vedrørende bygge- og anlægsvirksomheden, idet man lagde vægt på, at kommissionens synspunkter kunne blive inddraget i regeringens overvejelser vedrørende den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed i sidste halvdel af finansåret 1952—53. Denne skrivelse er gengivet som bilag 11 til nærværende betænkning.

Det skal i øvrigt nævnes, at der faktisk i efteråret 1952 er gennemført visse foranstaltninger med henblik på sæsonudjævning, særlig indenfor den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed, jfr. herved de som bilag 12 gengivne skrivelser af 6. september 1952 fra boligministeriet vedrørende vinterudførelse af bygge- og anlægsarbejder udført af staten, kommunerne, koncessionerede virksomheder m. v., samt det som bilag 13 gengivne cirkulære fra arbejds- og socialministeriet af 17. september 1952 vedrørende igangsættelse af beskæftigelsesarbejder i vinterhalvåret 1952—53.

København i marts 1953.

P. Christiansen. Jørgen S. Dich. Carl P. Jensen. Eiler Jensen. Th. Junker.
 Harald Klem. Chr. Larsen. Fr. Larsen. Hans L. Larsen. Otto Müller.
 M. Olufsen. J. Paldam. Hans Rasmussen. Yilh. Rasmussen. Erik Ib Schmidt.
 Axel Skalts, Rasmus Sorensen. K. Vedel-Petersen. P. Wonsild. F. Zeuthen.
 formand.

Under hensyn til at jeg er indtrådt i kommissionen på et så sent tidspunkt under betænkningens udarbejdelse, så jeg kun har deltaget i ét møde under dennes behandling, ønsker jeg ikke at deltage i indstillingen af betænkningen.

Poul Karlshøj.

G. Coln. P. Kirstein.

Kapitel I.

Beskrivelse af beskæftigelsens sæsonsvingninger.

Betragter man de officielle opgørelser over ledighedsprocenten for de arbejdsløshedsforsikrede personer over et længere tidsrum, jfr. bilag 1, vil man umiddelbart kunne konstatere dels, at ledighedsprocentens niveau er underkastet betydelige variationer *fra år til år*, dels at ledighedsprocenten varierer stærkt *indenfor året*. Beskæftigelsen er således underkastet stadige forskydninger under indflydelse bl. a. af konjunkturbestemte og sæsonbestemte årsager.

Man skal i nærværende betænkning tage spørgsmålet om de sæsonbestemte årsager til svingningen i beskæftigelsen op til nærmere overvejelse, idet man først vil beskrive problemet og søgt; at udrede årsagerne til sæsonsvingningerne, dernæst belyse disses virkninger og endelig rejse spørgsmålet om, hvilke foranstaltninger der bør og kan træffes for at afdæmpe sæsonsvingningerne.

Ved beskæftigelsens sæsonsvingninger forstås her og i det følgende sådanne beskæftigelsesforskydninger, *som principielt er af årligt tilbagevendende rytmisk karakter*, selv om de ikke hvert år indtræder på nøjagtigt samme tidspunkt, og selv om de varierer i styrke fra år til år.

1. Beskæftigelsens svingninger indenfor året i perioden 1920—52.

Betragter man nærmere de i bilag 1 nævnte tal, viser det sig, at ledigheden i de fleste år — uanset om der i de pågældende år som helhed er en højere eller lavere ledighed — når sit lavpunkt i sommermånederne (maj—august) og sit højeste niveau i vintermånederne (december¹)—februar). Forskellen mellem ledighedens maksimum og minimum hvert år er ret betydelig; således var ledigheden i 1951 i december måned 21,0 pct. og i juni måned 4,0 pct., d. v. s. at der i dette år var en forskel mellem maksimum og minimum på 17,0 pct. af de arbejdsløshedsforsikrede personer.

Forskellen mellem ledighedens maksimum og minimum varierer iøvrigt en del fra år til år og er særlig stor i år med strenge vintre som f. eks. 1941 og 1942.

¹) Tallene for december er påvirket af ledighed, der opstår i forbindelse med statuslukninger ved årsskiftet.

Til nærmere belysning af ledighedsprocentens variationer indenfor året gennem de sidste 30 år har man beregnet femårige gennemsnit af ledighedsprocenten for de enkelte måneder. Et uddrag af resultatet af disse beregninger er meddelt i nedenstående tabel I.¹⁾

Tabel I. Femårige gennemsnit af de officielle månedlige ledighedsprocenter 1921—50.

	Laveste ledighedsprocent indenfor året	i måned	Højeste ledighedsprocent indenfor året	i måned	Års-gennem-snit	Max. ÷ min.	Vinter-periodens gnsnt. ÷ sommer-periodens gnsnt. ¹⁾	Årsgnsnt. ÷ min.
1921—25	9,9	juli	23,9	feb.	15,4	14,0	8,4	5,5
1926—30	12,4	sept.	27,9	dec.	18,2	15,5	8,7	5,8
1931—35	17,2	juni	34,9	dec.	24,0	17,7	10,1	6,8
1936—40	13,9	juni	32,7	dec.	20,9	18,8	10,8	7,0
1941—45	6,9	juni	24,4	jan.	13,2	17,5	9,2	6,3
1946—50	3,4	juli	19,4	dec.	8,9	16,0	8,4	5,5

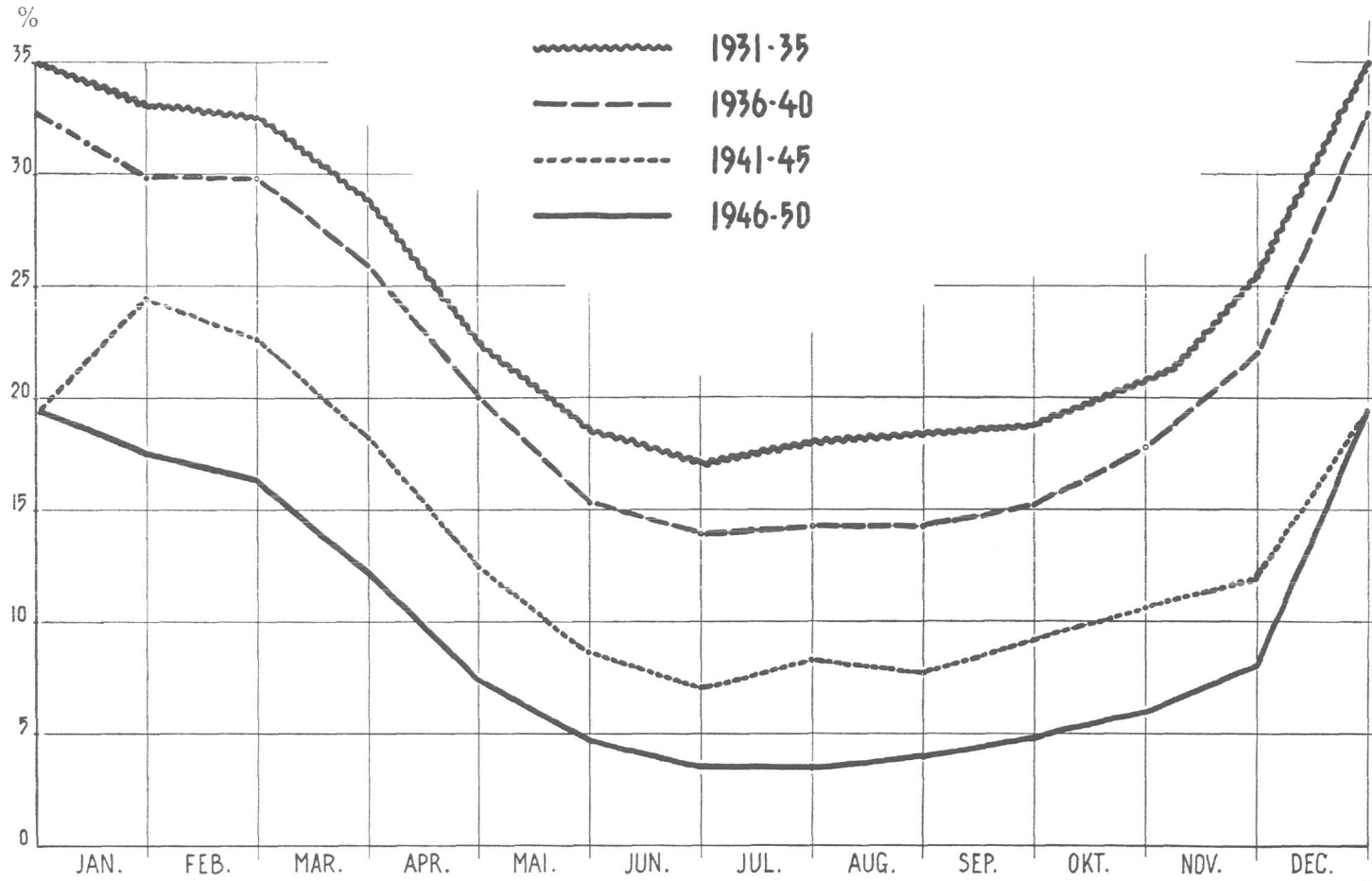
¹⁾ Sommerperioden = maj—september incl., vinterperioden = de øvrige 7 måneder.

Det er bemærkelsesværdigt, at overgangen til det væsentligt lavere ledighedsniveau i perioden efter 1945 ikke har medført nogen større ændring af sæsonvariationens styrke, hvadenten denne måles som forskellen mellem årets højeste og laveste ledighed, forskellen mellem vinter- og sommerperiodens ledighed eller som forskellen mellem årets gennemsnitlige og laveste ledighed, jævnfør iøvrigt den i fig. 1 anførte grafiske illustration af ledighedens forløb gennem året i hvert af femårene 1931-35—1946-50.

Ledighedsprocenten for de arbejdsløshedsforsikrede personer har som nævnt gennem en længere årrække med ret stor regelmæssighed nået minimum om sommeren og maksimum om vinteren, men *det faktiske antal beskæftigede* viser et andet forløb gennem året. Det statistiske Departement har for de senere år foretaget beregninger over antallet af faktisk beskæftigede arbejdsløshedsforsikrede personer, idet man herved fra det samlede antal medlemmer af arbejdsløsheds-kasserne har trukket antallet af medlemmer, der på grund af ledighed, ferie, ophold i udlandet, sygdom eller af andre årsager har været uden beskæftigelse. Disse beregninger viser, at antallet af faktisk beskæftigede arbejdsløshedsforsikrede personer i de senere år har nået maksimum i oktober og minimum i juli. Den faktiske beskæftigelses variation indenfor året afviger således væsentligt fra, hvad man måtte forvente ud fra ledighedsprocentens forløb, først og fremmest fordi feriens koncentration i højsommer-perioden medfører, at såvel ledigheden som den faktiske beskæftigelse når minimum i denne periode.

¹⁾ De i bilag 1 anførte tal angiver de officielle ledighedstal ved udgangen af hver måned og er påvirket af tilfældige forhold vedrørende den enkelte opgørelsesdag. Sådanne tilfældige forhold vil i væsentlig grad miste deres betydning, når man som her udregner gennemsnit for samme måneder indenfor et femår.

Fig 1. Gennemsnit af de månedlige ledighedsprocenter for hvert af femårene 1931/35—46/50 incl.

Man vil i det følgende navnlig gå ind på spørgsmålet om *ledighedens* sæsonvariationer, idet det hovedsagelig er disse variationer, der afgrænser det samfundsmæssige tab (jfr. nærmere herom kapitel II) fremkaldt af sæsonsvingningerne. Ledighedens variationer afgiver således et bedre grundlag for overvejelser om eventuelle foranstaltninger mod sæsonsvingningerne end variationerne i den faktiske beskæftigelse.

2. Sæsonsvingningerne indenfor de enkelte erhvervsområder.

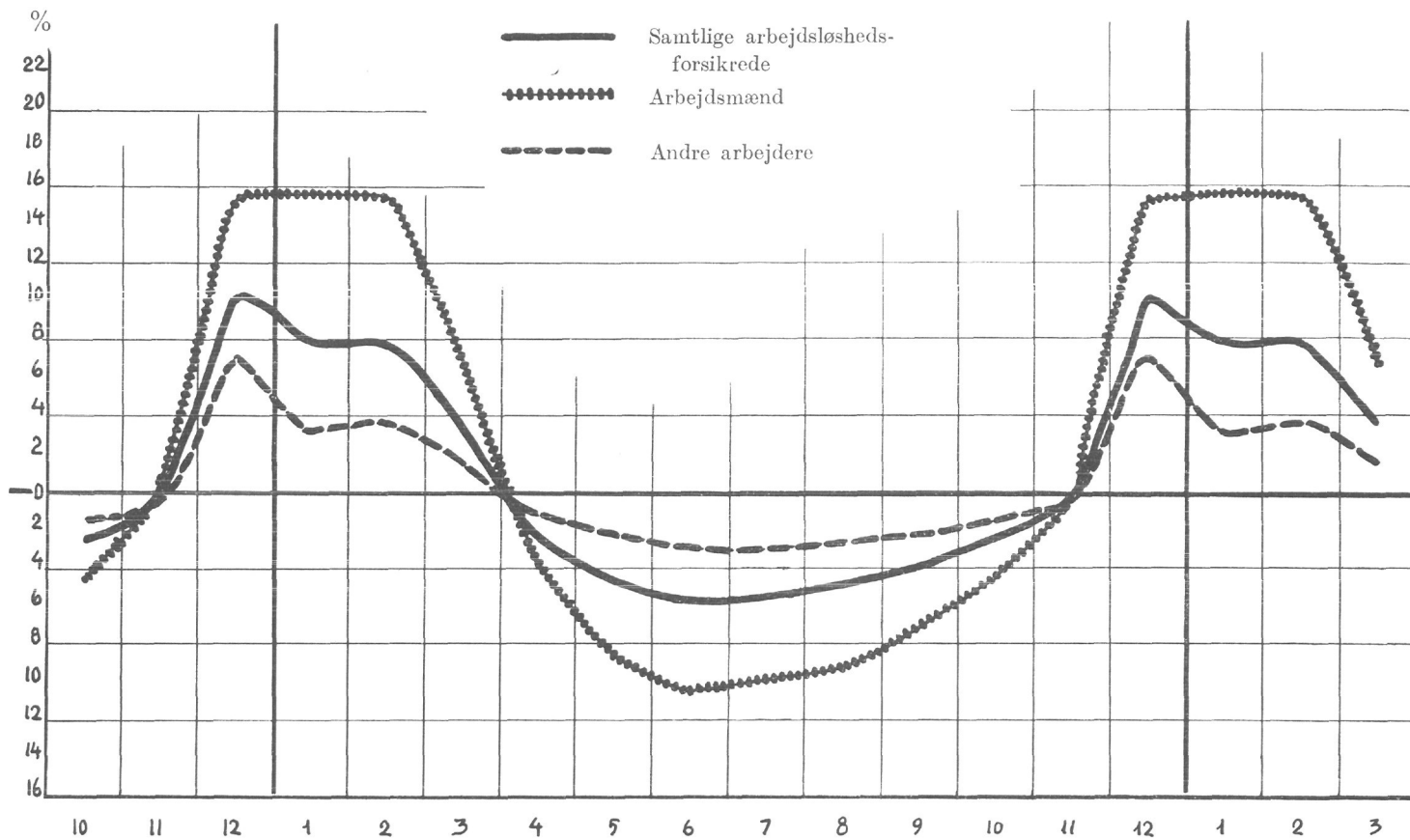
De ovenfor under afsnit 1. omtalte ledighedsprocenter for de enkelte måneder indenfor året giver ikke noget rent udtryk for sæsonsvingningerne, fordi tallene er påvirket såvel af de sæsonbetonede faktorer som af konjunkturforløbet og andre forhold. Hvis man skal kunne danne sig et korrekt billede af sæsonsvingningernes omfang og betydning, er det nødvendigt ved en eller anden metode at fjerne de andre faktorer påvirkning af ledighedstallene, således at man kan bedømme, hvorledes ledigheden forløber gennem året, hvis den kun påvirkes af sæsonfaktorerne. Som nærmere belyst i bilag 2 har man for årene 1947—50 foretaget sådanne beregninger over sæsonarbejdsløsheden for hver enkelt af de erhvervsgrupper, som de arbejdsløshedsforsikrede personer er henført til i den officielle ledighedsstatistik. I efterfølgende fig. 2 er givet en grafisk fremstilling af den således beregnede sæsonarbejdsløshed for samtlige erhvervsgrupper under eet.

Tabel 2. Sæsonarbejdsløsheden 1947—50 gennemsnitligt.

	Antal medlemmer af arbejdsløshedskasserne pr. 1/1 1952 (i tusinder)	Sæsonarbejdsløsheden ¹⁾		
		udtrykt i helårsarbejdere		udtrykt i procent af hver erhvervsgruppes medlemstal
		Antal helårsarbejdere (i tusinder)	procentvis fordeling (den samlede sæsonarbejdsløshed = 100)	
	1.	2.	3.	4.
Landbrug	37,7	4,7	12,6	12,4
Jordarbejde	74,8	10,9	29,4	14,6
Byggeri	55,1	5,0	13,5	9,1
Industri og håndværk iøvrigt	327,7	10,7	28,7	3,2
Landtransport	36,8	2,5	6,8	6,8
Søtransport	7,3	0,3	0,9	4,7
Andre erhverv	114,8	3,0	8,1	2,6
Samtlige erhverv	654,2	37,1	100,0	5,7
heraf: arbejdsmænd	243,5	25,4	68,6	10,4
andre arbejdere	410,7	11,7	31,4	2,8

¹⁾ Ved sæsonarbejdsløsheden forstås her forskellen mellem den gennemsnitlige årlige ledighed og den laveste ledighed indenfor året; om begrundelsen herfor se kapitel II samt bilag 2.

Fig. 2. Sæsonvariationen i arbejdsløshedsprocenten for samtlige arbejdsløshedsforsikrede, arbejdsmænd og andre arbejdere 1947—50.

Sæsonarbejdsløshedens fordeling på de enkelte erhvervsgrupper fremgår af foranstående tabel 2.

Kol. 4, der angiver sæsonledigheden i procent af medlemstallet, giver udtryk for *styrken* af beskæftigelsens sæsonsvingninger indenfor de udvalgte hovederhvervsgrupper¹⁾. Den relativt kraftigste sæsonvariation forekommer indenfor *jordarbejde*²⁾, hvor sæsonledighedsprocenten er mere end dobbelt så stor som for samtlige erhvervsgrupper under eet. Herefter følger gruppen *landbrug m. v.*, hvor sæsonsvingningerne er dobbelt så stærke som for samtlige erhverv, og endvidere *byggeriet*, hvor sæsonsvingningerne ligeledes er væsentlig kraftigere end for de øvrige erhverv.

Beskæftigelsen indenfor *industri og håndværk iøvrigt*, taget som helhed, viser ikke særlig stærke sæsonvariationer, men der forekommer dog indenfor denne hovedgruppe enkelte undergrupper, hvis beskæftigelse er stærkt sæsonpræget, navnlig *sten-, ler- og glasindustrien* samt *kemisk industri* (der bl. a. omfatter gummifabrikker, farve- og lakfabrikker samt tørveindustri), jfr. bilag 2.

Blandt de øvrige erhvervsgrupper er det navnlig *landtransport-gruppen*, der har en ret stærkt sæsonpræget beskæftigelse.

Som nærmere belyst i bilag 2 er der ikke blot stor forskel på sæsonsvingningernes styrke indenfor de forskellige erhvervsgrupper, men også ret store forskelligheder med hensyn til *tidspunktet* for sæsonledighedens maksimum og minimum etc. Forskellen mellem erhvervsgrupperne såvel med hensyn til sæsonvariationernes styrke som med hensyn til tidsforløbet er i væsentlig grad bestemt af, om det pågældende erhverv er et *udendørs erhverv*, hvor vejrforholdene er afgørende for sæsonforløbet, eller om det drejer sig om *indendørs erhverv*, hvor andre faktorer spiller ind (jfr. nærmere herom afsnit 3 nedenfor).

Indenfor de erhvervsgrupper, hvor sæsonarbejdsløshed er relativt stor, beskæftiges der et forholdsvis stort antal *arbejds mænd*, og arbejdsmandsgruppen som helhed er derfor i særlig grad ramt af sæsonarbejdsløshed. Det fremgår da også af fig. 2 og tabel 2 foran, at arbejdsmændenes sæsonarbejdsløshed er langt større end de øvrige arbejdergruppers (jfr. iøvrigt den mere detaljerede belysning af dette spørgsmål i bilag 2).

Sæsonledigheden er af forskelligt omfang indenfor de forskellige *hovedlandsdele*, idet den er forholdsvis mindst i hovedstaden, noget større i provinsbyerne og størst i landkommunerne. Disse forskelle hænger for en del sammen med, at de særlig sæsonfølsomme erhverv er relativt stærkere repræsenteret i provinsbyerne end i hovedstaden og stærkere i landkommunerne end i provinsbyerne. Der består dog også forskelle mellem sæsonledigheden indenfor samme erhvervs-

¹⁾ I bilag 2 har man yderligere søgt at belyse styrken af de enkelte erhvervsgruppers sæsonsvingninger ved beregning af den såkaldte *sæsonintensitet*.

²⁾ Erhvervsgruppen jordarbejde omfatter personer beskæftiget ved anlægsvirksomhed samt jord- og betonarbejdere beskæftiget ved byggeri.

grupper i de nævnte hovedJandsdele; disse forskelle kan bl. a. føres tilbage til forskelligheder i produktionsteknik og bedriftsstørrelse samt i sædvaner.

I det følgende gives en nærmere belysning af sæsonsvingningerne indenfor de erhvervsgrupper, hvor sæsonledigheden er af særlig betydning.

Landbruget.

Sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse lader sig ikke tilfredsstillende belyse gennem tabel 2 ovenfor, da kun en ganske ringe del af landbrugets arbejdskraft omfattes af arbejdsløshedsforsikringsstatistikken. De i forbindelse med de særlige landbrugstællinger i marts, juli og november indhentede oplysninger om landbrugets arbejdskraft vil derfor — selv om de kun indhentes tre gange om året — kunne give et mere pålideligt billede af sæsonsvingningernes omfang indenfor landbruget, idet disse oplysninger omfatter hele den af landbruget beskæftigede arbejdskraft, hvad enten denne er arbejdsløshedsforsikret eller ikke.

Sæsonbevægelserne i den ved landbruget beskæftigede *faste medhjælp* (børn og slægtninge samt fast fremmed medhjælp) i årene 1947—52 fremgår af nedenstående tabel 3.

Tabel 3. Landbrugets arbejdskraft.
Børn og slægtninge samt fast fremmed medhjælp.

	1952	1951	1950	1949	1948	1947
Marts.	167 900	176 000	179 800	182100	186 700	199 800
Juli.	183 200	193 800	196 300	202 900	205 100	220 100
November.	163 700	168 600	173 300	173 600	174 100	178 200

Tabellen viser, at beskæftigelsen i sommerhalvåret, der må antages i store træk at svare til de anførte beskæftigelsestal for juli måned, er langt større end i vinterhalvåret, for hvilket beskæftigelsesniveauet angives af november- og marts-tallene. Forskellen mellem denne sommer- og vinterbeskæftigelse, der giver et tilnærmet udtryk for sæsonsvingningen i beskæftigelsen af fast medhjælp indenfor landbruget, har i de anførte år andraget 20—30 000, hvilket svarer til 10—15 000 helårsarbejdere. Tallene tyder iøvrigt på, at sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse af *fast* medhjælp i løbet af de anførte år er blevet ret stærkt mindskede, jfr. herved nærmere bilag 3.

Der knytter sig naturligvis nogen usikkerhed til sådanne på en enkelt resp. to tællinger baserede sommer- og vinterbeskæftigelsestal; da forskydningerne i antallet af faste medhjælpere må antages i overvejende grad at finde sted 1. maj og 1. november, er denne usikkerhed dog formentlig af relativt begrænset omfang. Det skal videre bemærkes, at forskellen mellem sommer- og vinterbeskæftigelsen ikke uden forbehold kan tages som **udtryk** for sæsonsvingningen i landbrugets beskæftigelse, idet der i de anførte år tillige har gjort sig en langtidstendens gældende til nedgang i landbrugets arbejdskraft. Dette medfører på den ene side, at forskellen mellem beskæftigelsestallene i marts og juli ikke fuldt ud giver udtryk for den sæsonmæssige opgang i

beskæftigelsen om sommeren, idet langtidstendensen her går imod sæsonbevægelsen, og på den anden side at forskellen mellem juli- og novembertallene giver for stærkt udtryk for den sæsonmæssige nedgang i beskæftigelsen, idet sæsonen og langtidstendensen her går i samme retning. Når man som her tager et gennemsnit af beskæftigelsestallene for marts og november måned (indenfor samme år) som udtryk for vinterbeskæftigelsen, vil disse fejl imidlertid stort set opveje hinanden.

Landbrugstøllingernes oplysninger om den indenfor landbruget beskæftigede løse medhjælp fremgår af nedenstående tabel 4.

Tabel 4. Landbrugets arbejdskraft.
Løse medhjælp.

	1952	1951	1950	1949	1948	1947
Marts	13 600	20 100	26 300	19 700	23 000	15 900
Juli	18 300	20 700	17 900	18 200	15 200	15 700
November	38 600	31 200	31 600	23 700	26 200	22 500

Disse tal, der er noget usikre, fordi de er påvirket af tilfældigheder som vejrliget på tællingsdagen, viser størst beskæftigelse i november måned og — som hovedregel — mindst beskæftigelse i juli måned. Sæsonsvingningerne i de løse medhjælperes beskæftigelse må imidlertid antages at være af en del større omfang og at have et noget andet forløb gennem året end tabellen viser. Beskæftigelsen ligger således formentlig i maj—juni, august og oktober måned noget højere end i november og ligger i de egentlige vintermåneder lidt lavere end i juli måned (jfr. det nedenfor anførte om svingningerne i arbejdsforbruget gennem årets enkelte måneder). Sæsonsvingningen i beskæftigelsen af den løse medhjælp må således være ret betydelig, og forskellen mellem den maksimale og den minimale beskæftigelse indenfor året er absolut set næppe meget mindre end for den faste medhjælps vedkommende. Perioderne med maksimal beskæftigelse for den løse medhjælp er imidlertid så kortvarige, at sæsonsvingningen i beskæftigelsen, når den omregnes til helårsarbejdere, bliver af væsentligt mindre omfang end for den faste medhjælps vedkommende.

De sæsonmæssige udsving i landbrugets behov for arbejdskraft, der er belyst ovenfor, skyldes næsten udelukkende *planteavlen*, hvor arbejdsindsatsen under det her i landet herskende *klima* naturnødvendigt må variere stærkt i omfang fra sommerhalvåret til vinterhalvåret, jfr. de i fig. 3 og 4 gængsne grafiske fremstillinger af de af Det landøkonomiske Driftsbureau offentliggjorte tal for arbejdsforbruget i de enkelte uger af året i perioden 1946—49 på udvalgte sjællandske og midtjydske landejendomme¹⁾. Arbejdet med besætningerne kræver, som det fremgår af den grafiske fremstilling, et ret konstant antal arbejdstimer gennem årets enkelte måneder. *Andet arbejde* viser noget større variationer i årets løb og bidrager i begrænset udstrækning til at modvirke de sæsonsvingninger i arbejdsforbruget, der stammer fra planteavlen, idet andet

1) Jfr. Det landøkonomiske Driftsbureau: Undersøgelser over landbrugets driftsforhold, Periodiske indberetninger V. Arbejdsforbruget i danske landbrug 1946—49.

Fig. 3. Det landøkonomiske Driftsbureaus undersøgelser.

Det samlede arbejdsforbrug i de enkelte uger.

Sjællandske ejendomme.

Gennemsnit 1946/47—48/49.

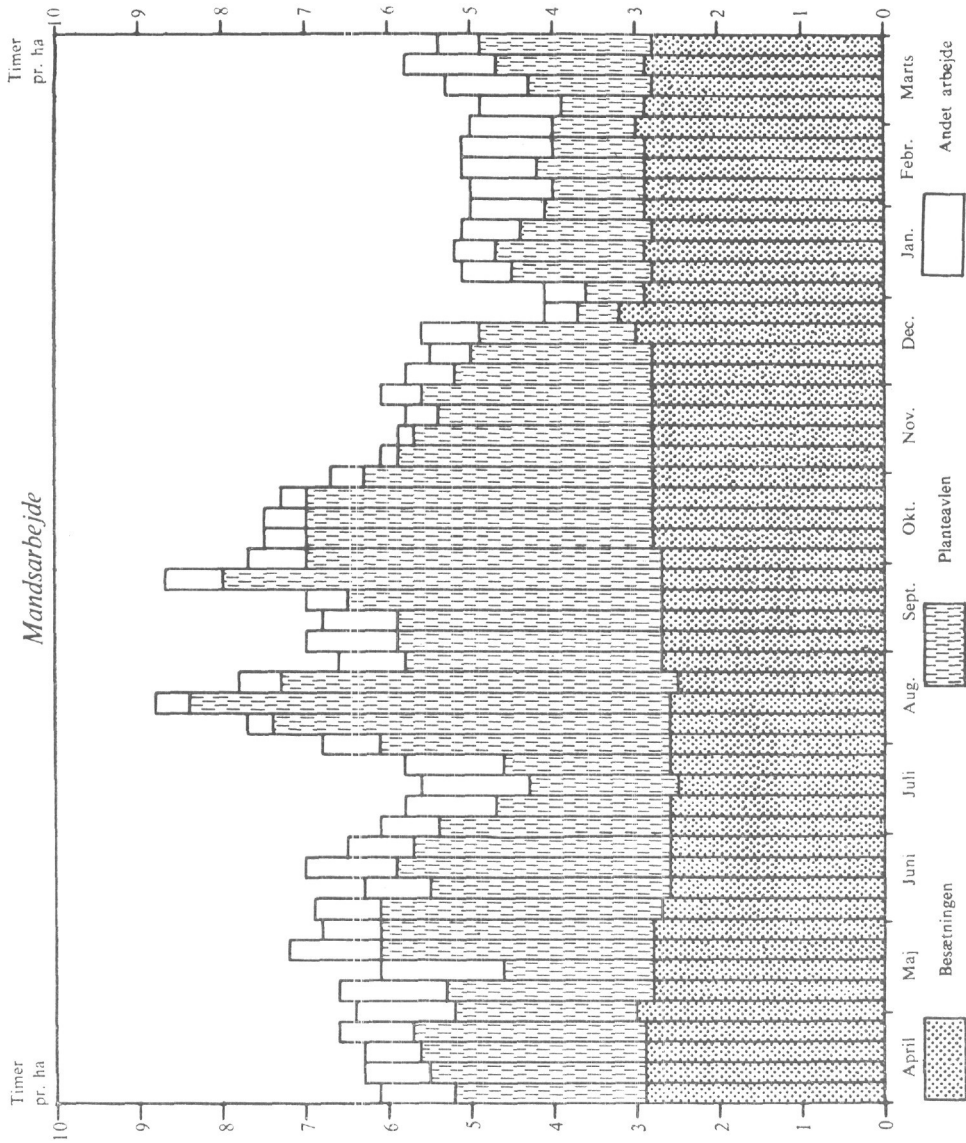
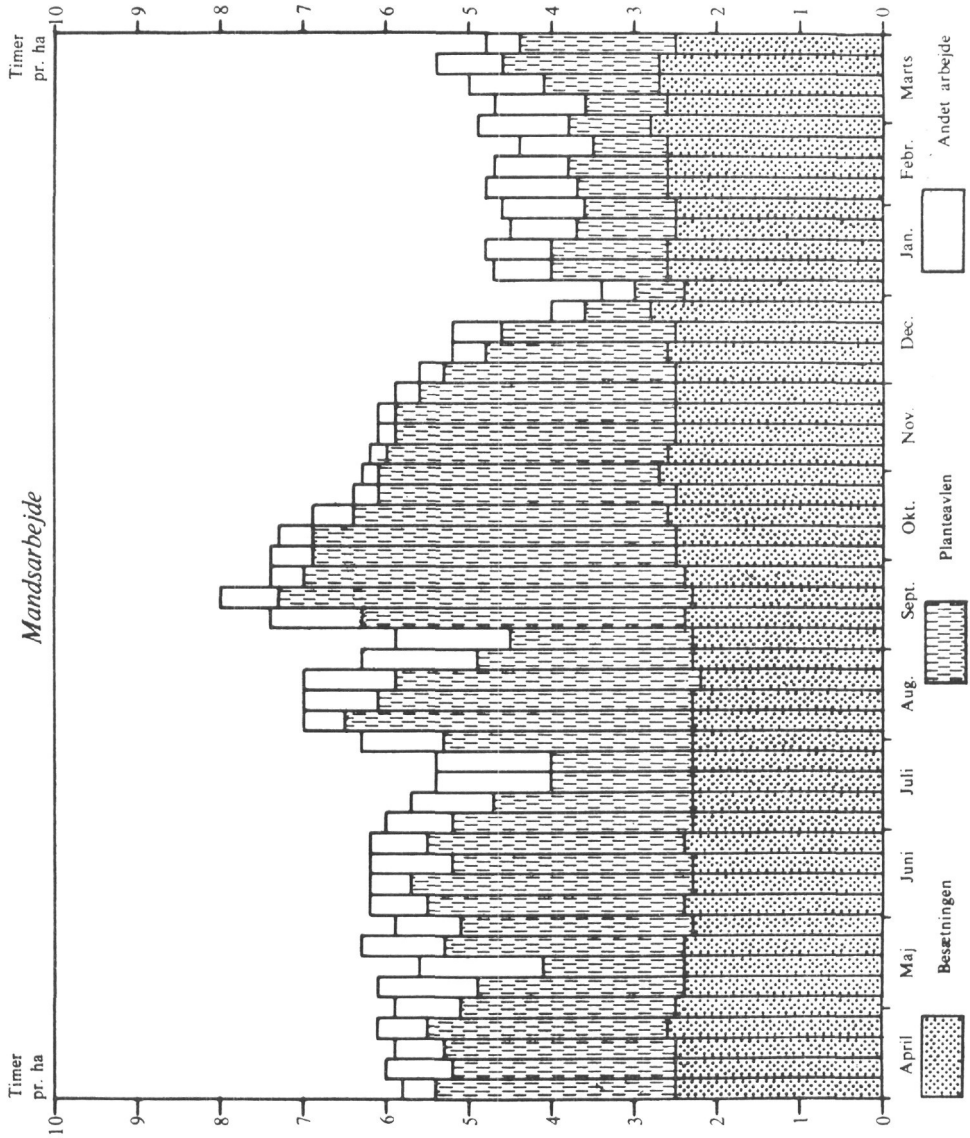

Fig. 4. Det landøkonomiske Driftsbureaus undersøgelser.

Det samlede arbejdsforbrug i de enkelte uger.

Midtjydske ejendomme.

Gennemsnit 1946/47—48/49.

arbejde i ret vid udstrækning henlægges til de perioder af året, hvor planteavlen stiller de mindste krav om arbejdskraft, jfr. iøvrigt naarmere bilag 3.

Arbejdet med planteavlen varierer tillige en del i omfang i løbet af selve sommerhalvåret, idet det viser en ret tydelig tendens til ophobning om maj—juni, august samt oktober måned. Stigning i arbejdet med planteavlen i maj—juni og oktober måned falder udelukkende på rodfrugtafgrøderne, idet udtynding og lugning, henholdsvis optagning af disse afgrøder er koncentreret om nævnte måneder. Det store arbejdsforbrug i august skyldes kornhøsten. Vejrforholdene er ret afgørende for, i hvor høj grad det bliver nødvendigt at koncentrere arbejdet med de enkelte afgrøder om de nævnte spidsbelastningsperioder i sommerhalvåret, og svingningerne i arbejdsforbruget kan derfor variere en del i omfang fra år til år.

Det øgede arbejdsforbrug indenfor landbruget i sommerhalvåret søges sædvanligvis dækket, dels ved øget arbejdsindsats af brugeren og hans familie, dels ved ansættelse af et større antal faste medhjælpere og dels ved ansættelse af midlertidig medhjælp. Fordelingen mellem brugeren og hans familie, den faste medhjælp og den løse medhjælp, varierer med landbrugsbedrifternes størrelse. På de mindre ejendomme må brugeren og hans familie således i vidt omfang selv klare stigningen i arbejdsforbruget i sommerhalvåret og i spidsbelastningsperioderne indenfor dette. På de større ejendomme giver stigningen i arbejdsforbruget i sommermånederne derimod anledning til antagelse af et større antal faste og løse medhjælpere, normalt således, at den løst antagne arbejdskraft har stigende betydning med stigende ejendomsstørrelse. Da de største brug her i landet beskæftigelsesmæssigt kun spiller en ganske ringe rolle, vil imidlertid langt den største del af den samlede sæsonvariation i beskæftigelsen af såvel den faste som den løse fremmede medhjælp falde på det mellemstore landbrug (10—60 ha).

I det omfang landbrugets øgede behov for arbejdskraft i sommerhalvåret dækkes ved en øget arbejdsindsats af brugeren og hans familie, rejser sæsonsvingningerne indenfor landbruget ikke samfundsmæssige problemer af betydning. Anderledes stiller det sig, når landbruget i højsæsonen om sommeren lægger beslag på fremmed, fast eller løs medhjælp, som erhvervet ikke beskæftiger i vintersæsonen og de enkelte døde perioder i sommerhalvåret, idet der i disse perioder opstår vanskeligheder med at sikre de pågældende arbejdere *beskæftigelse indenfor andre erhvervsområder*. Disse vanskeligheder er særlig store, fordi der i landkommunerne, hvorfra landbruget for størstedelen rekrutterer sin arbejdskraft, i langt ringere grad end i byerne *ex* mulighed for at opnå midlertidigt arbejde indenfor andre erhverv. De største problemer opstår for den ældre (gifte), overvejende som løs medhjælp beskæftigede arbejdskraft, idet denne ikke som de yngre arbejdere har mulighed for at vandre til byerne, hvor beskæftigelsesmuligheder foreligger i større omfang, eller for at udnytte de ledige perioder, særlig vinterhalvåret, til uddannelse o. l.

Beskæftigelsesforholdene for disse arbejdere, der i sæsonen er beskæftiget indenfor landbruget, og udenfor denne er henvist til at finde beskæftigelse indenfor andre erhverv, lader sig ikke tilfredsstillende belyse hverken på grundlag af landbrugstællingerne eller på grundlag af den officielle ledighedsstatistik, hvor hvert enkelt arbejdsløshedskassemedlem som hovedregel for et år ad gangen er rubriceret under en bestemt erhvervsgruppe.

Odense amtsarbejdsanvisningskontor har imidlertid for nogle udvalgte afdelinger af arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse i landkommunerne i Odense og Assens amtsråds kredse undersøgt, hvorledes *arbejdsmændenes beskæftigelse* gennem året var fordelt på landbruget og de øvrige erhverv, jfr. bilag 4.

Undersøgelsesmateriale falder naturligt i tre hovedgrupper, nemlig arbejdsmænd, der udelukkende er beskæftiget ved andre erhverv end landbrug, arbejdsmænd, der både er beskæftiget ved landbrug og andre erhverv, samt arbejdsmænd, der alene er beskæftiget ved landbrug. Undersøgelsen viser, at i samtlige udvalgte kommuner ligger *ledigheden højest for den gruppe arbejdsmænd, der både har været beskæftiget ved landbrug og andre erhverv*. Denne gruppe har haft en gennemsnitlig årlig ledighed på 25—30 pct. De arbejdsmænd, der alene er beskæftiget ved landbrugsarbejde, viser en langt gunstigere beskæftigelse; den gennemsnitlige årlige ledighed har således i de fleste udvalgte kommuner ligget på godt 10 pct., d. v. s. kun lidt højere end ledigheden for dem, der er beskæftiget ved andre erhverv end landbruget (overvejende industri og håndværk), jfr. iøvrigt nærmere bilag 4. Når arbejdsmænd med blandet beskæftigelse har væsentlig større ledighed end den rene landarbejdergruppe, skyldes det, at gruppen med blandet beskæftigelse fortrinsvis opnår den *rent sæsonbetonede beskæftigelse i sommerhalvåret*, herunder specielt den meget kortvarige sæsonbetonede beskæftigelse, der opstår i roesæsonerne og høsten, og at gruppens beskæftigelse i andre erhverv i større eller mindre grad har karakter af *tilflugtsarbejde* i den døde landbrugssæson. Undersøgelsen viser da også, at denne gruppe har haft relativt stor beskæftigelse ved dræningsarbejder og til dels ved beskæftigelsesforanstaltninger. Den rene landarbejdergruppe er derimod overvejende beskæftiget ved det ikke sæsonbetonede landbrugsarbejde, herunder i første række ved den animalske landbrugsproduktion.

Undersøgelsen viser således klart, at den arbejdskraft, der inddrages i landbrugets beskæftigelse i højsæsonen i sommermånederne, beskæftigelsesmæssigt er langt ringere stillet end de arbejdere, der alene er beskæftiget ved landbrugsarbejde — idet disse arbejdere i vidt omfang opnår helårsbeskæftigelse indenfor landbruget — eller de arbejdere, der udelukkende er beskæftiget indenfor andre erhverv. Sæsonvariationerne i landbrugets behov for arbejdskraft rejser derfor særlige problemer om, hvorledes der kan skabes beskæftigelsesmuligheder for disse arbejdere i den døde landbrugssæson.

Gartneri, skovbrug, fiskeri.

Erhvervsgrupperne gartneri og frugtavl, skovbrug og fiskeri viser ligesom landbruget relativt store sæsonvariationer i beskæftigelsen. Beskæftigelsen indenfor disse grupper er imidlertid ret ringe, og de bidrager derfor ikke stærkt til den samlede sæsonvariation.

Beskæftigelsen indenfor *gartneri og frugtavl* er ligesom beskæftigelsen ved planteavl indenfor landbruget underkastet stærke svingninger fra sommer til vinter, men man har ikke indenfor gartneriet supplerende produktioner som f. eks. den animalske produktion til at skabe en vis udjævning af beskæftigelsen over året. Gartneri og frugtavl drives imidlertid ofte i tilknytning til landbruget.

Skovbrugets sæson er karakteristisk derved, at den bevæger sig modsat den almindelige landbrugssæson, idet hugsten, der giver den største beskæftigelse, er koncentreret til vintermånederne. Skovbruget giver derfor beskæftigelse til en del af landbrugets sæsonarbejdere. Skovbrugets sæsonudjævnende virkning er dog kvantitativt af ringe omfang, da merbeskæftigelsen i vintermånederne kun andrager et par tusinde mand.

Sæsonsvingningerne indenfor *fiskerierhvervet* skyldes først og fremmest, at fiskebestanden i de lokale farvande som følge af vandringer varierer i størrelse gennem årets enkelte måneder. Som helhed taget er fiskebestanden størst i sommer- og efterårsmånederne (august—oktober måned incl.) og mindst i de egentlige vinter måneder (december—februar incl.). Vejrliget kan, navnlig i efterårs- og vintermånederne (storm og kulde) forårsage kortvarige afbrydelser i fiskeriet.

Anlægsvirksomheden.

Anlægsvirksomheden omfatter arbejder som vej- og kloakeringsarbejder, grundforbedrings- og landvindingsarbejder, flyvepladsarbejder, havneanlæg, banearbejder, kabelarbejder etc. En væsentlig del af disse arbejder udføres enten af staten eller af kommunerne. Fælles for samtlige anlægsarbejder er, at de er *udendørs* arbejder, således at vejrliget får en afgørende indflydelse på, i hvilken periode indenfor året disse arbejder¹ bringes til udførelse. Beskæftigelsen indenfor anlægsvirksomheden viser derfor en meget betydelig sæsonmæssig variation, og denne er, på grund af det store antal beskæftigede indenfor denne erhvervsgruppe, af væsentlig betydning for den samlede beskæftigelses sæsonsvingning, jfr. tabel 2 ovenfor (under jordarbejde).

Det er ikke *teknisk* ugørligt at udføre anlægsarbejder i vintermånederne, men det medfører normalt en vis fordyrelse af de pågældende arbejder, idet der ofte kræves iværksættelse af særlige beskyttelsesforanstaltninger (tildækning af arbejdssted og hensigtsmæssig opbevaring af materiale) og anvendelse af specielle tekniske hjælpemidler; endvidere kan særlige arter af arbejdstøj være nødvendige, og arbejds effektiviteten vil desuden være nedsat i vinterperioden. Den forøgede mekanisering må iøvrigt antages at fremme en udvikling mod øget beskæftigelse i vintermånederne, idet de store faste omkostninger, som virksomhederne herved pådrager sig, indebærer et stærkere incitament til udnyttelse af maskinellet i den døde periode.

Det må imidlertid erkendes, at længere frost-, sne- og regnperioder i vintertiden, selv under anvendelse af de bedste tekniske hjælpemidler, vil vanskeliggøre udførelse af anlægsarbejder i så høj grad, at ekstraomkostningerne ved at iværksætte eller fortsætte arbejderne bliver for store. Risikoen for, at vinteren kan bringe sådanne perioder, og de ulemper, disse vil medføre bl. a. i form af omkostningsforøgelser, afholder ofte det offentlige og private fra at iværksætte anlægsarbejder i efterårs- og vintermånederne.

Nedgangen i anlægsvirksomheden i vinterhalvåret er imidlertid ikke alene fremkaldt af vejrliget, men er tillige i en vis udstrækning udtryk for en rent traditionsmæssig indstilling hos de iværksættende myndigheder samt hos arbejdsgivere og arbejdere.

Byggeriet.

Byggeriet er den erhvervsgruppe, der næst efter landbruget og anlægsvirksomheden viser de relativt største sæsonsvingninger i beskæftigelsen.

Årsagerne til sæsonsvingningerne i byggeriet må ligesom for anlægsarbejdernes vedkommende i første række søges i de klimatiske forhold, der gør det vanskeligt uden ekstraomkostninger at bygge i de ugunstigste vinter måneder.

De af Statens Byggeforskningsinstitut iværksatte forsøg \åser, at der teknisk set ikke er noget i vejen for at bygge i al slags vejr, som kan forekomme her i landet.

når blot man træffer de nødvendige beskyttelsesforanstaltninger, jfr. nærmere herom kapitel IV, afsnit 2 a.

Sæsonsvingningerne i byggeriets beskæftigelse skyldes dog næppe alene de nuværende tekniske og økonomiske vanskeligheder med at opretholde byggevirk-somheden i vintermånederne. Der har gennem årene udviklet sig en *traditional* sæsonindstilling hos alle grupper indenfor byggeindustrien og delvis hos byg-herrerne, som i et vist omfang fører til, at byggeriet uden en klar påviselig sammen-hæng med vejrforholdene i de enkelte år indstilles i de første vinter måneder og først genoptages i forårmånederne.

Sæsonbevægelsen er noget forskelligartet for de enkelte arbejdergrupper indenfor byggeriet. Den største sæsonledighed findes blandt *murerne*. Murerens beskæftigelse viser tillige den mest udprægede sammenhæng med vejrforholdene i de enkelte vintre (streng eller mild vinter). Denne sammenhæng gør sig også gældende for *murerarbejdsmændenes* vedkommende. Også for så vidt angår *tømmerne*, hvis sæsonledighed er af noget mindre omfang, kan der påvises en tendens til sammenhæng mellem vinterbeskæftigelsens størrelse og de klimatiske hindrings omfang.

Malerne er den arbejdergruppe, der næst efter murerne viser den største sæsonledighed. Der består imidlertid ingen nøje forbindelse mellem sæsonledighedens størrelse og de klimatiske forhold i de enkelte år, og malernes sæson skyldes i overvejende grad, at forbrugernes efterspørgsel efter reparationsarbejder, der spiller en betydelig rolle for malernes beskæftigelse, af traditionelle grunde er koncentreret om forårs- og sommermånederne.

Snedkerne, blikkenslagerne, rørlæggerne samt elektrikerne har i årene efter krigen kun i ganske ringe udstrækning været ramt af sæsonledighed, bl. a. fordi disse arbejdergrupper i disse år har haft mulighed for i byggeriets døde sæson at opnå beskæftigelse indenfor andre erhvervsområder. Under det lave aktivitetsniveau i årene før krigen havde disse grupper en ikke uvæsentlig sæson-ledighed; sæsonsvingningernes styrke indenfor disse byggefag er således afhængig af *konjunktur-situationen* i byggeriet og på andre erhvervsområder.

Industri og håndværk.

Som ovenfor nævnt spiller sæsonsvingningerne i beskæftigelsen kun en relativt beskeden rolle indenfor industri og håndværk som helhed. Enkelte industrigrupper, nemlig sten-, ler- og glasindustrien og den kemiske industri, viser dog sæson-bevægelser, der i relativ styrke nærmer sig sæsonsvingningerne indenfor landbrug m. v. samt bygge- og anlægsvirksomheden.

En væsentlig del af sæsonsvingningerne indenfor sten-, ler- og glasindustrien falder på teglværkerne. Sæsonsvingningerne i beskæftigelsen indenfor *teglværkerne* er ikke i første række bestemt af byggeriets sæson, men skyldes navnlig klimatiske forhold, idet frost, sne og regn vanskeliggør brydningen af råmaterialet (ler) og produktionen af rå sten i vintermånederne. Klimatiske forhold er ligeledes årsagen til sæsonsvingningerne i *stenindustriens* beskæftigelse. Sæsonsvingningerne indenfor *kalk- og kridtværkerne* er derimod i alt væsentlig afledt af byggeriets sæson.

Når *kemisk industri* ifølge bilag 2 viser en meget betydelig sæsonmæssig nedgang i beskæftigelsen i vintermånederne, skyldes det bl. a., at arbejdere beskæf-tiget ved tørveproduktionen og tørvebriketfremstillingen, der under det her i

landet herskende vejrlig må koncentreret til forårs- og sommermånederne, i arbejdsløshedsstatistikken er henregnet til denne erhvervsgruppe.

Sæsonsvingningerne indenfor *trævareindustrien* er i overvejende grad afledt af byggeriets sæson, idet maskinsnedkeriernes produktion følger byggeriets rytme. Sæsonvariationerne i møbelfabrikkernes produktion og beskæftigelse skyldes sæsonmæssige variationer i efterspørgslen.

Indenfor *nærings- og nydelsesmiddelindustrien* er det som hovedregel sæsonmæssige bevægelser i *forbrugernes efterspørgsel*, der giver anledning til sæsonsvingninger i beskæftigelsen; dette gælder således for beskæftigelsen indenfor bageri- og bryggeribranchen samt sukker- og chokoladebranchen. Sæsonbevægelserne i sukkerfabrikkernes og konserverindustriens beskæftigelse skyldes dog sæsonvariationer i leverancerne af industriernes råstoffer (sukkerroer, kød, fisk, grøntsager), og sæsonen er således her afledt af de råstofproducerende erhvervs sæsoner (d.v.s. af sæsonen indenfor landbrug, gartneri og fiskeri).

De øvrige erhverv indenfor håndværk og industri, d. v. s. *jern- og metalindustrien*, *tekstil- og beklædningsindustrien* samt *papirindustri* og *grafisk industri*, har i hele efterkrigstiden kun vist ganske ringe sæsonmæssige variationer i beskæftigelsen. Sæsonsvingningerne indenfor de pågældende erhvervsgrupper var imidlertid ikke uden betydning i årene før krigen. Sæsonvariationer i forbrugernes efterspørgsel — betinget af mode eller sædvaner — fremkaldte således ikke uvæsentlige sæsonsvingninger i beskæftigelsen indenfor tekstil- og beklædningsindustrien, skotøjindustrien og grafisk industri. Også jern- og metalindustriens beskæftigelse var underkastet større sæsonsvingninger, der imidlertid i første række var afledt af byggeriets sæson. Når sæsonsvingningerne i efterkrigstiden er blevet reduceret så væsentligt, skyldes det først og fremmest den særlige *gunstige konjunktur*, der har gjort sig gældende indenfor disse industrier. Efterspørgslen har ligget på et så højt niveau, at det har vist sig nødvendigt eller ikke har været forbundet med nogen større risiko at opretholde samme produktion året igennem. Hertil kommer, at knapheden på arbejdskraft har været så stor, at det ikke har voldt vanskeligheder for de relativt få arbejdere, der er blevet frigjort ved en sæsonmæssig indskrænkning af produktionen, ret omgående at finde beskæftigelse indenfor andre brancher i samme industri eller indenfor andre industrier.

Øvrige erhvervsgrupper.

Blandt de øvrige erhvervsgrupper er der særlig grund til at fremhæve *transporterhvervet*, hvor sæsonvariationerne i beskæftigelsen er af ret betydeligt omfang. Denne erhvervsgruppes sæsonvariationer, hvoraf hovedparten falder på landtransporten, er i overvejende grad afledt af sæsonsvingningerne indenfor andre erhverv, i første række indenfor bygge- og anlægsvirksomhed, sten-, ler- og glasindustri samt kemisk industri.

Ret betydelige sæsonsvingninger forekommer endvidere indenfor en række fag i tilknytning til restaurationserhvervet som *tjenere*, *musikere* og *kokke*. Sæsonvariationerne indenfor disse fag skyldes svingninger i forbrugernes efterspørgsel, i første række fremkaldt af ferie- og turistsæsonen.

Ikke blot sæsonsvingningernes *styrke*, men også deres *forløb* — tidspunkterne for beskæftigelsens maksimum og minimum — varierer fra erhverv til erhverv. Der gør sig dog en fælles grundrytme gældende for hele erhvervslivet. Bygge- og anlægsvirksomheden samt landbruget, der i grove træk har sammenfaldende sæson, bestemmer direkte og indirekte grundrytmen i beskæftigelsens sæsonsvingninger, nemlig høj beskæftigelse i sommerperioden og lav beskæftigelse i vintermånederne. Indenfor de øvrige erhverv er der vel en del områder, hvor den egentlige højsæson indtræder i forårsmånederne eller efterårsmånederne og de tidligere vintermåned, men disse områder betyder beskæftigelsesmæssigt relativt lidt. Områder, hvor der hersker direkte modsat sæson med størst beskæftigelse i vintermånederne (skovbrug, sukker- og kartoffelmelsfabrikker), er beskæftigelsesmæssigt uden større betydning.

3. Årsagerne til sæsonsvingningerne.

Det er i første række variationerne i *efterspørgslen efter arbejdskraft*, der under de eksisterende løn- og ansættelsesforhold på arbejdsmarkedet skaber sæsonsvingningerne i beskæftigelsen, idet udbuddet af arbejdskraft — bortset fra den kortvarige nedgang i feriensæsonen — viser meget ringe variationer gennem årets enkelte måneder.

Som foran berørt og som nærmere omtalt i kap. II nedenfor består der en sammenhæng mellem konjunkturerne og sæsonledighedens størrelse, idet sæsonsvingningerne, særlig indenfor visse erhvervsområder, er mindre i perioder med høj end i perioder med lav beskæftigelse. Der er imidlertid, som nævnt i afsnit 2 foran, en række faktorer, der selvstændigt og uanset konjunkturudviklingen fremkalder sæsonmæssige svingninger i efterspørgslen efter arbejdskraft. I det følgende skal der nærmere gøres rede for disse faktoreres betydning.

Klimaet er langt den vigtigste årsag til sæsonsvingningerne i beskæftigelsen. Sæsonvariationerne indenfor landbrug m. v., bygge- og anlægsvirksomheden og de mest sæsonfølsomme dele af industri og håndværk (nemlig sten-, ler- og glasindustri samt kemisk industri) — der spiller den afgørende rolle for den samlede sæsonvariation — må således overvejende tilskrives klimaets *direkte* indflydelse, idet vejrliget vanskeliggør opretholdelse af produktionen i vintermånederne. Særlig indenfor landbruget, hvor sæsonsvingningerne udelukkende falder på planteavlen, er der utvivlsomt sat ret snævre grænser for, hvor meget denne afhængighed af vejrliget på kort sigt lader sig mindske. Indenfor de øvrige erhvervsgrupper lader det sig teknisk gøre at opretholde en større produktion og aktivitet i vintermånederne uden prohibitive ekstraomkostninger. Den tekniske udvikling tenderer utvivlsomt mod at mindske de pågældende produktioners af-

hængighed af vejrliget, således at det fremover vil blive stadig mere rentabelt at fortsætte produktionen i vintermånederne.

Vejrliget er vel langt den væsentligste men ikke den eneste årsag til sæsonsvingningerne. Det er nemlig utvivlsomt således, at erhvervene i flere tilfælde begrænser produktion og beskæftigelse i vintermånederne i større omfang, end den under de givne tekniske vilkår bestående afhængighed af vejrforholdene nødvendiggør. Den menneskelige *træghed* eller *tradition*, der hindrer, at man i tilstrækkeligt omfang udnytter den tekniske udvikling, virker således ind som selvstændig faktor ved siden af klimaet.

Sæsonsvingningerne indenfor de nævnte af klimaet påvirkede erhverv er i høj grad medvirkende til at fremkalde sæsonsvingninger i beskæftigelsen indenfor andre erhverv. Sæsonsvingningerne indenfor de industrier, der leverer materialer til byggeriet og anlægsvirksomheden, som f. eks. trævareindustrien og dele af sten-, ler- og glasindustrien samt jern- og metalindustrien, er i vidt omfang afedt af sæsonen indenfor bygg- og anlægsvirksomheden. På samme måde følger beskæftigelsen indenfor de industrier, der bearbejder råstoffer fra landbrug, gartneri og fiskeri, som f. eks. konserverindustrien, i vid udstrækning sæsonen indenfor disse primære erhverv.

Sæsonen indenfor *transporterhvervet*, afgiver et typisk eksempel på en afledt sæson, afhængig af næsten alle øvrige fags sæsonsvingninger.

På en række erhvervsområder er sæsonmæssige variationer i *forbrugernes efterspørgsel* årsag til sæsonsvingningerne i produktion og beskæftigelse. Disse sæsonvariationer i forbrugerefterspørgslen kan igen skyldes *modevariationer*, der især gør sig gældende indenfor tekstil- og beklædningsindustrien samt skotøj- og handskeindustrien, eller *tradition*. En overvejende af tradition betinget ophobning af efterspørgslen omkring højtiderne (jul, påske og pinse) eller forårs- og sommermånederne forekommer således indenfor sukker- og chokoladevarebranchen, bageri- og bryggeribranchen, guld- og sølvvarebranchen og cykelbranchen. Endelig må nævnes, at *ferie- og turistsæsonen* indenfor et stort antal fag og erhvervsområder skaber en vis koncentration af efterspørgslen omkring sommermånederne. Denne af ferie betingede sæsonvariation i efterspørgslen er særlig udpræget indenfor hotel- og restaurationsbranchen.

I de fleste af de ovenfor anførte tilfælde er det hverken teknisk eller økonomisk nødvendigt, at produktion og beskæftigelse følger svingningerne i efterspørgslen så nøje, som tilfældet er, idet der indenfor visse grænser foreligger muligheder for at *producere på lager* i de perioder, hvor efterspørgslen er svag. Dette gælder dog ikke for visse af de nævnte brancher indenfor nærings- og nydelsesmiddelindustrien, hvor varernes begrænsede *holdbarhed* vanskeliggør oplagring, samt hotel- og restaurationsbranchen, hvor efterspørgslen retter sig mod tjenesteydelser. En ned-

bringelse af sæsonledigheden forudsætter således her en udjævning af variationerne i forbrugernes efterspørgsel.

Indenfor en del af de forbrugsvareproducerende erhverv (f. eks. bagerierhvervet) må sæsonvariationerne i efterspørgslen iøvrigt antages i et vist omfang at være afledet af sæsonledigheden indenfor erhvervslivet som helhed, idet de indkomstsvingninger, der fremkommer som følge af sæsonsvingninger i beskæftigelsen, giver sig udslag i en begrænsning af forbruget i den døde sæson og en tilsvarende udvidelse i højsæsonen.¹⁾

Ifølge oplysninger modtaget fra Det statistiske Departement er den indenfor samtlige erhverv udbetalte lønsum i sommerperioden gennemsnitligt pr. måned 10—15 pct. større end i de egentlige vintermåneder.

Kapitel II.

Sæsonsvingningernes virkninger.

Der har gennem årene — herhjemme såvel som i andre lande — været overvejelse i gang om, hvilke foranstaltninger man kan træffe for at modvirke beskæftigelsens sæsonsvingninger. Når man har anset det for ønskeligt at stræbe mod en udjævning af sæsonsvingningerne, beror dette på, at disse variationer indebærer et samfundsøkonomisk tab og medfører virkninger, der — bl. a. ud fra socialpolitiske hensyn — må anses for uheldige.

I det følgende skal man nærmere belyse disse ulemper. Det første og mest afgørende spørgsmål, der melder sig i denne sammenhæng, er spørgsmålet om, hvorvidt sæsonsvingningerne kun hidfører en *ulige fordeling over året* af et givet beskæftigelses- og Produktionsvolumen, eller om det kan tænkes, at beskæftigelses- og produktionens *årlige omfang* er påvirket af sæsonsvingningerne. Hvis det førstnævnte er tilfældet, vil en sæsonudjævning ikke føre nogen forøgelse af den samlede årlige beskæftigelse med sig.

Sæsonudjævning vil dog selv i dette tilfælde kunne indebære samfundsmæssige fordele i form af forøget effektivitet på områder, hvor der er en meget høj beskæftigelsesgrad i højsæsonen, og hvor en jævnere fordeling af produktion og beskæftigelse over året kan fjerne topbelastningen i højsæsonen. Til nærmere belysning af dette problem kan man betragte tilstanden, som den var *i perioden 1946—50*, hvor der i det store og hele var en så kraftig efterspørgsel på arbejdsmarkedet, at der på en række områder herskede knaphed på arbejdskraft. Som konjunktursituationen da var, og som den økonomiske politik da var tilrettelagt, er det sandsynligt, at en effektiv bestræbelse for udjævning af beskæftigelsens sæsonvariation — alt andet lige — ville have medført en forøgelse af den årlige beskæftigelsesgrad. Mest klart forekommer dette, hvis man specielt betragter f. eks. byggeriet. Med den kraftige efterspørgsel efter boliger — og dermed efter bygningsarbejdere — som prægede det nævnte femår, er der næppe tvivl om, at en udjævning af byggeriets sæsonsvingninger i denne periode ville have muliggjort en noget større samlet byggeaktivitet, end der faktisk var.

Knaphed på faglært arbejdskraft indenfor de industrier, der leverer materiale til byggeriet — herunder metalindustrien — ville dog have sat grænser for en sådan beskæftigelsesforøgelse i byggeriet.

Hvis man under en noget lavere beskæftigelsesgrad — f. eks. som i 1952, hvor beskæftigelsesgraden var gået ned i forhold til 1946—50, men dog lå væsentlig

højere end i 1930'erne — gennemfører sæsonudjævning, vil der også her være *mulighed for* i forbindelse med sæsonudjævningen at opnå en forøgelse af årets beskæftigelsesvolumen, men det vil være af afgørende betydning, om den økonomiske politik iøvrigt er indrettet på at udnytte det udvidede spillerum for beskæftigelsens samlede omfang.

I en periode med *relativt lav beskæftigelsesgrad* vil der i den private sektor være tendens til at opretholde sæsonledigheden, idet rigelighed på arbejdskraft gør det muligt for erhvervslivet at iværksætte produktionen på de tidspunkter af året, der er gunstigst. Under sådanne omstændigheder — f. eks. som under depressionen i begyndelsen af 1930'erne — er det tvivlsomt, om sæsonudjævning *på kort sigt* medfører en forøgelse af beskæftigelsens årlige volumen.

I en sådan depressionsperiode vil spørgsmålet om en generel forøgelse af beskæftigelsesgraden naturligt påkalde større opmærksomhed end spørgsmålet om udjævning af beskæftigelsens sæsonsvingninger. Man bør imidlertid ikke af den grund lade sæsonudjævningshensynet ude af betragtning. Selv om man under lav beskæftigelsesgrad må lægge hovedvægten på bestræbelser for at hæve beskæftigelsesniveauet, kan dette eventuelt gennemføres på en sådan måde, at disse bestræbelser tillige virker sæsonudjævrende, hvorved de to hensyn forenes. Hertil kommer, at sæsonudjævning i det hele taget kun kan gennemføres, hvis bestræbelser herfor udfoldes over længere tidsrum, og altså også under mindre gunstige konjunkturer. Hvis det således skal lykkes at gøre vinterbyggeri til en regelmæssigt forekommende foreteelse — hvorved der kan skabes grundlag for øget årlig beskæftigelse, specielt i perioder med gunstig byggekonzunktur — må der på længere sigt, uanset den øjeblikkelige byggekonzunktur, opretholdes bestræbelser for at ændre byggesædvaner m. v.

Selv om man ikke ud fra ovenstående bemærkninger kan give et generelt og uforbeholdent svar på spørgsmålet om, hvorvidt beskæftigelsens og produktionens årlige omfang er påvirket af sæsonsvingningerne, må det dog anses for overvejende sandsynligt, at sæsonsvingningerne, specielt under de i Danmark siden 1945 rådende forhold, medfører et *beskæftigelsestab* og dermed et samfundsøkonomisk tab. Hvor der i det følgende benyttes udtrykket sæsontabet, forstår man derved den beskæftigelsesforøgelse, som en sæsonudjævning vil *muliggøre*.

Spørgsmålet er da, om der kan gives noget *kvantitativt udtryk* for sæsontabet i den angivne betydning af ordet. Der kan ikke gives noget eksakt mål, men det er i hvert fald muligt at angive *tabets ydergrænse*, d. v. s. man kan omtrentlig angive hvor stor den *potentielle* gevinst ved sæsonudjævning under givne forhold *højest* kan tænkes at være. Tænker man sig således for perioden 1946—50 en *fuldstændig sæsonudjævning*¹⁾ gennemført for hele erhvervslivet, ville ledigheden i denne

¹⁾ I anvendelsen af denne forudsætning om *fuldstændig sæsonudjævning* ligger naturligvis ikke, at man anser en sådan for praktisk gennemførlig under de nu herskende forhold.

periode højst kunne være nedbragt fra det faktiske årsgennemsnit til det laveste punkt indenfor året.

Som omtalt i kapitel I, afsnit 2, har man for årene 1947—50 beregnet de rent sæsonbetonede svingninger i ledighedens omfang, jfr. bilag 2.

Det fremgår heraf, at for samtlige arbejdsløshedsforsikrede personer har det på grund af sæsonsvingningerne opståede beskæftigelsestab i den anførte periode *højst* andraget 5,7 pct. i gennemsnit pr. år, hvilket svarer til ca. 37 000 helårsarbejdere.

Fordelingen af dette maksimale tab på de forskellige erhvervsgrupper er belyst i tabel 2, side 10. Det fremgår af tabellem kolonne 3, at hen ved 60 pct. af tabet hidrører fra landbrug, jordarbejde og bygningsindustri, mens industri og håndværk bidrager med knapt 30 pct. Indenfor denne gruppe er det først og fremmest nærings- og nydelsesmiddelindustri, sten-, ler- og glasindustri, jern- og metalindustri samt kemisk industri, der er af betydning for det samlede tab. Af de resterende ca. 15 pct. af tabet hidrører knap halvdelen fra landtransport. Jfr. iøvrigt nærmere bilag 2.

Også for de personer, der står udenfor arbejdsløshedsforsikringen, kan man tale om et af sæsonsvingningerne forvoldt beskæftigelsestab. Der foreligger imidlertid ikke muligheder for at belyse størrelsesordenen af dette (potentielle) tab på tilsvarende måde som for de arbejdsløshedsforsikrede. Man må dog på grundlag af de foreliggende spredte oplysninger skønne, at det maksimale sæsonstab for de ikke-forsikrede betragtet under eet vil være relativt lavere end for samtlige forsikrede (jfr. iøvrigt bilag 2).

Det vil være af interesse at give en nærmere belysning af det tab, som således opstår for samfundet som helhed, ved at betragte sagen ud fra de forskellige interesserede parter synspunkter.

Det bør her fremhæves, at det omtalte beskæftigelses- og produktionstab er udtryk for et minus i den mængde varer og tjenesteydelser, der er til samfundets rådighed, og dette tab må entages at fordele sig — omend ikke nødvendigvis ligeligt — over alle de forskellige samfundsgrupper: arbejdsgivere såvel som arbejdere og forbrugerne iøvrigt.

Arbejdsgiverne må således antages at lide tab ved den formindskede og uregelmæssige produktion, der indebærer en ringere udnyttelse af arbejdskraft og faste anlæg. Hvor der forekommer døde sæsoner af længere varighed, vil arbejdskraftens effektivitet i den første del af den aktive sæson iøvrigt formentlig være ringere end ved stabil beskæftigelse, hvilket kan forårsage særlige tab for arbejdsgiverne.

Det må dog antages, at arbejdsgiverne i en vis udstrækning har mulighed for at overvælte sæsontabet, idet salgs- og prispolitikken må formodes at være påvirket af de særlige omkostningsforhold, som sæsonsvingningerne betinger.

Det samfundsmæssige tab må også i høj grad gøre sig gældende for *arbejderne*. Klarest viser dette sig for *den enkelte arbejder*, der er udsat for sæsonsvingninger i beskæftigelsen, idet hans årlige lønindtægt derved reduceres. Udjævnes sæsonsvingningerne, vil årslønnen for de sæsonfølsomme fags arbejdere sandsynligvis alt i alt stige noget.

Betragter man specielt de *arbejdsløshedsforsikrede* personer, modtager disse

ganske vist normalt arbejdsløshedsunderstøttelse for en væsentlig del af sæsonarbejdsløshedsperioden, men summen af løn for en del af året og understøttelse i den øvrige del vil dog være lavere end lønindtægt for et helt år. Hertil kommer, at en betydelig del af arbejdsløsheds-kassens udgifter bæres af medlemmerne selv, og i fag med høj sæsonarbejdsløshed er *kontingentet til arbejdsløsheds-kasserne* på grund af sæsonarbejdsløsheden adskilligt højere, end det ville være uden sæsonarbejdsløshed. En fuldstændig sæsonudligning (med tilsvarende udvidelse af beskæftigelsens årlige omfang) ville *for arbejdsløsheds-kasserne* f. eks. i året 1949 have betydet en besparelse på ca. 125 mill. kr. Da kassernes samlede udgifter i dette år androg godt 200 mill. kr., er de tab, sæsonsvingningerne medfører for arbejdsløsheds-kasserne, således i forhold hertil meget betydelige.

Beskæftigelsens sæsonsvingninger er ligeledes af største betydning for *de offentlige finanser*. Det offentliges udgifter ville på flere områder være lavere, hvis der ikke fandtes sæsonsvingninger. Af det lige nævnte tab for arbejdsløsheds-kasserne på ca. 125 mill. kr., kan man således regne med, at staten bærer ca. halvdelen.

Også på andre felter medfører sæsonsvingningerne tab i form af forøgede udgifter for staten og kommunerne — udgifter såvel til andre former for understøttelse end arbejdsløshedsunderstøttelsen som til beskæftigelsesforanstaltninger, der under de nuværende forhold på grund af sæsonsvingningerne har et større omfang end under sæsonmæssigt stabile beskæftigelsesforhold.

Sæsonsvingningerne medfører også andre uønskede virkninger end de ovenfor anførte. Under den faktisk rådende tilstand på arbejdsmarkedet medfører de sæsonbestemte beskæftigelsesvariationer, at en væsentlig del af arbejdsstyrken ikke udnyttes til produktiv indsats i den grad, som der er mulighed for. Regelmæssigt tilbagevendende og ret langvarige perioder af ufrivillig arbejdsløshed vil i mange tilfælde — til trods for eksistensen af arbejdsløshedsunderstøttelser o. lign. og selv med relativt høj timefortjeneste i arbejdsperioderne — virke i retning af svækkelse af arbejdsevnen. Dette hænger sammen med det ovenfor side 27 nævnte spørgsmål om effektiviteten.

Selv om det ifølge sagens natur ikke er muligt at give eksakte udtryk for sæson-tabet — der i sig selv er et hypotetisk begreb — kan det i hvert fald slås fast, at beskæftigelsens sæsonsvingninger, særlig i de senere år, som de fremførte betragtninger hovedsagelig refererer sig til, medfører tab og uønskede virkninger på en række forskellige områder. Dette gælder, hvadenten man betragter sagen ud fra ønsket om højst mulig beskæftigelsesgrad og højst mulig produktivitet eller ud fra socialpolitiske synspunkter, hvadenten man anlægger rene samfundsøkonomiske eller fiskale synspunkter, eller ser problemet med arbejdsgivernes eller arbejdernes øjne.

Disse forhold er en tilstrækkelig motivering for at tage spørgsmålet om de mulige foranstaltninger til sæsonudjævning op til overvejelse.

Kapitel III.

Sæsonsvingningerne i Danmark og udlandet samt foreliggende udenlandske erikringer vedrørende sæsonudjævning.

1. Sæsonsvingningerne i Danmark sammenlignet med andre lande.

Ved overvejelser over problemet om den danske beskæftigelses sæsonsvingninger kan det være af interesse at søge konstateret, om sæsonsvingningerne i Danmark er større eller mindre end i andre lande, som det er rimeligt at sammenligne med. Sådanne sammenligninger kan være af værdi som *vejledning* ved overvejelserne om, hvilke skridt der her i landet kan og bør tages for at udjævne sæsonerne, men kan ikke tillægges nogen afgørende betydning for de danske overvejelser.

Sammenligninger af den her omhandlede art er særdeles vanskelige at gennemføre, først og fremmest fordi det statistiske materiale, man må benytte, er af forskellig art i de forskellige lande. Kommissionen har i samarbejde med Det statistiske Departement søgt at overvinde disse vanskeligheder, og resultatet af de foretagne undersøgelser er gengivet i bilag 5.

Man har forsøgt at foretage sammenligning, navnlig med Sverige og tillige med Norge og England. Resultatet kan i hovedtræk gengives som følger, idet man vedrørende enkeltheder skal henvise til det nævnte bilag.

Det må anses for sandsynligt, at beskæftigelsens sæsonvariationer i perioden 1947—50 har været stærkere i Danmark end i *Sverige*. Medens man ikke tør udtale sig om sæsonsvingningerne i *Norge* sammenlignet med Danmark, synes en sammenligning med *England* for perioden efter den 2. verdenskrig at vise noget mindre sæsonsvingninger i dette land end i Danmark.

Man anser det ikke for muligt at give noget præcist svar på spørgsmålet om, hvad den antagne forskel mellem de danske og svenske sæsonsvingningers omfang beror på. Det er muligt, at man i Sverige i den nævnte periode har haft mindre sæsonsvingninger som umiddelbar følge af en stærkere efterspørgsel efter arbejdskraft; hvis dette er tilfældet, måtte man heraf kunne slutte, at sæsonsvingningerne i Danmark automatisk vil reduceres, hvis man forstærker efterspørgslen efter arbejdskraft endnu mere end i 1947—50. Årsagssammenhængen kan imidlertid også være den, at arbejdsmarkedets struktur i Sverige er gunstigere for en sæsonudjævning, end tilfældet er i Danmark. Det er således muligt, at de sædvaner hos arbejdsmarkedets parter, der medvirker til at skabe sæsonsvingninger, er

mindre rodfæstede i Sverige end i Danmark, og at forskelligheder vedrørende fagopdeling, arbejdsanvisningssystem og arbejdsløshedsforsikring virker i samme retning. Hvis det forholder sig således, må man heraf slutte, at en forøget efterspørgsel efter arbejdskraft i Danmark ikke uden samtidig gennemførte indgreb overfor de strukturelle forhold vil kunne føre til en forstærket sæsonudjævning.

2. Udenlandske overvejelser vedrørende og forsøg på sæsonudjævning.

a. I de fleste lande i verden forekommer der i større eller mindre omfang sæsonsvingninger i beskæftigelsen, fremkaldt af de klimatiske forhold, af traditioner og sædvaner eller af andre faktorer.

I det følgende skal man give en oversigt over disse sæsonproblemer samt over de bestræbelser, man i de forskellige lande har udfoldet for at løse problemerne.

b. Sæsonsvingningerne i *landbrugets* behov for arbejdskraft er i alle lande meget betydelig, og der udfoldes derfor i de fleste lande en del bestræbelser på at skaffe de i højsæsonen beskæftigede landbrugsarbejdere tilfredsstillende beskæftigelse i landbrugets døde perioder ved midlertidigt at overføre dem til andre erhverv.

Dette problem løses lettest, når der findes erhverv, beliggende i samme lokaliteter som landbruget, med sæsonsvingninger, der går på tværs af landbrugets. Det vigtigste eksempel på et sådant erhverv er *skovbruget*. Lande, der som Norge, Sverige, Finland, Canada og dele af U. S. A. har en meget betydelig skovindustri, har derfor relativt gode muligheder for at forebygge, at sæsonsvingningerne i beskæftigelsen indenfor landbruget giver sig udslag i en stor ledighed i vinterperioden. Det kan tillige anføres, at *kulminedriften*, der som regel viser størst beskæftigelse i vintermånederne, f. eks. i Canada og Belgien, i et vist omfang giver beskæftigelsesmuligheder til landbrugsarbejdere i vinterperioden. I Norge spiller endvidere *fiskenet* en ikke ringe rolle for landbrugsarbejdernes vinterbeskæftigelse.

I et land som U. S. A., hvor klimaet som følge af landets størrelse og beliggenhed varierer fra det subtropiske i syd til det tempererede i nord, skaber denne *variation i de klimatiske forhold* en vis udjævning af sæsonsvingningerne i landbrugets behov for arbejdskraft for *landet som helhed*, idet høstsæsonen udstrækkes over praktisk taget hele sommerhalvåret. Da der *lokalt* forekommer mindst ligeså store udsving i behovet for arbejdskraft som i andre lande, sker udjævningen i beskæftigelsen derved, at arbejdskraften i sommerens løb i meget stort omfang vandrer successivt mod nord, således at den altid befinder sig der, hvor høstsæsonen for øjeblikket er inde.¹⁾

¹⁾ Jfr. den ved udenrigsministeriets foranstaltning offentliggjorte rapport afgivet af den mod støtte fra Marshallorganisationen udsendte studiedelegation vedrørende amerikanske arbejdsmarkedsforhold.

I mange af de nævnte lande, der i kraft af naturgivne ressourcer samt størrelse og beliggenhed har relativt gode muligheder for at udjævne sæsonen, har man tillige søgt yderligere at mindske ulemperne ved sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse derved, at man bestræber sig på at fremskaffe arbejdskraft til landbruget i dettes højsæson ved i denne periode — bl. a. ved iværksættelse af særlige tilskuds- og transportordninger, propaganda m. v. — at fremme udbuddet af arbejdskraft fra kredse af befolkningen, der normalt ikke optræder på det egentlige arbejdsmarked, som f. eks. gifte kvinder, hjemmевærende døtre, skoleungdom og studerende samt indehavere af mindre virksomheder.

c. Også indenfor byggeriet forekommer der i udlandet betydelige sæsonsvingninger i beskæftigelsen. Årsagerne til disse sæsonsvingninger er, ligesom herhjemme, dels de klimatiske forhold (kulde, sne, regn), der vanskeliggør byggeri i vintermånederne, dels sædvane og tradition hos såvel byggefagene som forbrugerne.

Der blev i mellemkrigstid⁰n bl. a. i U. S. A. foretaget forskellige undersøgelser og forsøg med vinterbyggen.

De ved disse undersøgelser og forsøg indvundne resultater og erfaringer blev imidlertid ikke i mellemkrigstiden udnyttet i praksis til at bekæmpe byggeriets sæsonsvingninger.

Der blev iøvrigt ikke før krigen udfoldet bestræbelser af betydning med det formål at udjævne sæsonsvingningerne indenfor byggeriet; kun i England og Tyskland kendes enkelte eksempler på, at stat og kommuner i sæsonudjævningsøjemed henlagde visse reparations- og vedligeholdelsesarbejder til vintermånederne.

En betydelig reduktion af sæsonledigheden indtraf under den sidste verdenskrig, navnlig i krigsførende lande som England, Canada og U. S. A., idet forholdene i vidt omfang nødvendiggjorde det at opretholde bygge- og anlægsvirksomheden i vintermånederne uanset om kostningerne. Det samme gjaldt dog også neutrale lande som Schweiz og Sverige. Der blev imidlertid i denne periode indenfor byggeriet indvundet omfattende erfaringer med hensyn til, hvorledes man kunne nedbringe omkostningerne ved vinterbyggeri mest muligt, og man har tillige erfaret, at den tekniske viden og de tekniske hjælpemidler, man sad inde med, kunne anvendes til i et vist omfang at udstrække byggesæsonen uden meromkostninger.

Det meget høje aktivitetsniveau, som har været herskende indenfor byggeriet i praktisk taget alle lande i efterkrigstiden, har dannet en gunstig baggrund for en videre udnyttelse af de under krigen indvundne erfaringer med hensyn til mulighederne for at udjævne sæsonsvingningerne ved vinterbyggeri, idet bygherrerne såvel som arbejderne under disse forhold får øget interesse i at udstrække byggesæsonen mest muligt. Sæsonledigheden indenfor byggeriet er derfor i de fleste lande mindsket i forhold til før krigen.

Da den eksisterende knaphed på boliger i efterkrigstiden har gjort det til et

naturligt mål for regeringerne i de enkelte lande at søge gennemført den størst mulige boligproduktion, har *det offentlige* i flere lande imidlertid tillige vist *stærkt øget interesse for større vinterbyggeri* og iværksat særlige foranstaltninger for ad denne vej at søge tilvejebragt en forøgelse af det samlede byggeri. De største resultater i denne henseende er opnået i *Sverige, Norge og England*. I disse lande har man i kraft af en omfattende *materialeregulering samt kontrol med arbejdskraften* indenfor byggeriet ikke alene kunnet afpasse det samlede byggeris omfang efter de forhåndenværende materialer og den arbejdskraft, der står til disposition, men tillige kunnet *påvirke byggeriets tidsmæssige fordeling over året*. For ethvert byggearbejde, hvortil der er bevilget materialer og byggetilladelse, fastsættes en bestemt påbegyndelsesdato, som afhænger af, om der i det område, hvor arbejdet skal bringes til udførelse, er den tilstrækkelige arbejdskraft til rådighed. Der har derfor været vist tilbageholdenhed med hensyn til udstedelse af byggetilladelse for byggearbejder, der påbegyndes i forårs- og sommermånederne, hvor der er knaphed på arbejdskraft, men derimod ikke med hensyn til udstedelse af byggetilladelser, for hvilke der er fastsat en senere påbegyndelsesdato. Da det på grund af de begrænsede byggemuligheder har været vanskeligt at få bevilget byggetilladelse, har bygherrerne, uanset at der er visse meromkostninger forbundet med vinterbyggeri, i ret vid udstrækning vist interesse for at opnå byggetilladelse, der forudsætter, at pågældende arbejde udføres i vintermånederne, og truffet de tekniske og arbejdsorganisatoriske foranstaltninger, som vinterbyggeriet forudsætter.

d. Der er i andre lande kun gjort få og spredte forsøg på at udjævne sæsonsvingningerne i produktion og beskæftigelse indenfor de *øvrige erhverv*, hvad der selvsagt hænger sammen med, at sæsonproblemet indenfor disse erhverv, som helhed, kvantitativt spiller en relativt ringe rolle. Som eksempler på udenlandske sæsonudjævningsbestrebelse kan nævnes de overvejelser og forsøg, man i U. S. A. og Canada har haft i gang med det formål at mindske sæsonen indenfor automobil-, landbrugsmaskin- og kødkonserverindustrien. Der er også opnået visse resultater i denne henseende, for automobilindustriens vedkommende ved at ændre datoen for indførelse af de nye modeller fra forår til efterår, således at risikoen ved at producere på lager i vintermånederne mindskedes, for landbrugsmaskinernes vedkommende ved øget eksport til den sydlige halvkugle samt optagelse af supplerende produktion, og for kødkonserverindustriens vedkommende ved indførelse af bedre frysemetoder, således at mulighederne for oplagring af råstofferne, der udbydes i stærkt varierende mængder i årets løb, øgedes.

e. Også i udlandet har man ved udformningen af de eksisterende *arbejdsanvisnings- og arbejdsløshedsforsikringssystemer* taget hensyn til, at disse institutioner i videst muligt omfang bør modvirke sæsonledigheden og de ulemper, denne er forbundet med.

Det er klart, at sæsonsvingningerne i beskæftigelsen i langt højere grad end nu

ville give sig udslag i periodevis mangel på og overskud af arbejdskraft, såfremt der ikke fandtes en *arbejdsanvisning*. I de lande, hvor erhverv som landbrug, skovbrug, fiskeri og bygge- og anlægsvirksomhed, der alle er underkastet relativt stærke sæsonsvingninger, tilsammen er stærkt repræsenterede, som f. eks. i *Sverige Norge, Canada og U. S. A.*, har det derfor også vist sig nødvendigt at udbygge en omfattende arbejdsanvisningsvirksomhed, der har specielle forudsætninger for at kunne klare de overførselsproblemer, som sæsonsvingningerne i beskæftigelsen skaber. På grund af pågældende landes store udstrækning og en relativt ensidig geografisk fordeling af erhvervslivet må anvisningens bestræbelser navnlig koncentreres om at sikre den størst mulige *stedlige mobilitet* hos arbejdskraften; der er derfor f. eks. en ret vid adgang til at yde tilskud til dækning af rejseudgifter og til at iværksætte særlige transportforanstaltninger.

Arbejdsløshedsforsikringen er i de nævnte lande udformet på en sådan måde, at en arbejdslededsforsikret indenfor *ret vide grænser* er forpligtet til at overtage anvist arbejde, og nægtelse af at overtage pågældende arbejde medfører tab af understøttelse.

I *Sverige* har man endvidere gennem indførelse af særlige regler om *begrænsning af antallet af understøttelsesberettigede dage i den døde periode* søgt at stimulere den enkelte arbejder til selv at vise initiativ for at fremskaffe arbejde i sæsonledighedsperioder.

Indenfor en del arbejdslededskasser (ialt 12 større arbejdslededskasser, der tilsammen omfatter ca. $\frac{1}{3}$ af samtlige forsikrede) er der således indført en bestemmelse om, at det årlige maksimum for antallet af understøttelsesberettigede dage opdeles i to perioder, hvoraf den ene skal omfatte det tidsrum, hvori ledigheden normalt forekommer, den såkaldte begrænsningstid, normalt 1. december—31. marts. Indenfor nogle af disse kasser er der fastsat en maksimumsgrænse for antallet af understøttelsesberettigede dage inden for denne begrænsningstid. Inden for andre kasser, f. eks. murerfagets arbejdslededskasse, er antallet af understøttelsesberettigede dage i begrænsningsperioden gjort afhængig af omfanget af samtlige til kassen indbetalte bidrag i de to forudgående begrænsningsperioder, således at antallet af understøttede dage bliver des mindre, jo mindre disse bidrag har været. Da der kun ydes kontingent til arbejdslededskassen for perioder, hvor man er i arbejde, varierer det maksimale antal understøttelsesberettigede dage i begrænsningsperioden således *omvendt* med størrelsen af ledigheden inden for kassen i de to forudgående begrænsningsperioder.

I *England* gælder ligeledes særlige regler om begrænsning af adgangen til understøttelse i den døde periode. For at en forsikret, hvis beskæftigelse i henhold til de gældende bestemmelser må betragtes som værende af sæsonmæssig karakter, kan opnå understøttelse i sit 'ags døde periode, må pågældende således godtgøre, *dels* at have været arbejdssøgende i tilfælde af arbejdslededs i de to forudgående år, *dels* at have haft eller at have rimelig udsigt til at få beskæftigelse af en vis

varighed i indeværende døde periode. De nævnte bestemmelser har dog hidtil kun været bragt i anvendelse for en ret ringe andel af de forsikrede, der er beskæftiget inden for de sæsonprægede erhvervsområder.

I U. S. A.¹⁾ har man omvendt udformet reglerne for arbejdsløshedsforsikringen på en sådan måde, at arbejdsgiverne får interesse i at variere beskæftigelsen mindst muligt. Reglen er her, at den enkelte arbejdsgiver betaler et bestemt bidrag til arbejdsløshedsforsikringen for hver af de hos ham beskæftigede arbejdere. Når de til forsikringen indbetalte bidrag når en nærmere fastsat procent af det af samme arbejdsgiver samtidigt udbetalte lønbeløb, ophæves bidragspligten, og den indtræder herefter først påny, enten når det udbetalte lønbeløb stiger på grund af antagelse af flere folk, eller når det af pågældende arbejdsgiver til forsikringen indbetalte beløb bliver mindre som følge af udbetaling af understøttelse til arbejdere, der er blevet afskediget fra vedkommende arbejdsgivers virksomhed.

Disse regler for arbejdsgiverens bidrag til arbejdsløshedsforsikringen må naturligt gøre den enkelte arbejdsgiver interesseret i at holde beskæftigelsen så konstant som muligt og kan herved bidrage til at mindske sæsonsvingningerne i produktion og beskæftigelse.

¹⁾ Jfr. den i fodnoten side 30 omtalte rapport.

Kapitel IV.

Hidtidige danske overvej eiser om og forsøg på sæsonudjævning.

1. Overvejelser før 1945,

Som tidligere omtalt har den relativt høje beskæftigelsesgrad, som har hersket i efterkrigstidsperioden, skabt en særlig interesse i at få gennemført en udjævning af sæsonsvingningerne i beskæftigelsen. Også i de beskæftigelsesmæssigt langt ugunstigere år i mellemkrigstiden, der som helhed var præget af en ret betydelig konjunktur- og strukturarbejdsløshed, blev det fra forskellig side fremholdt, at der forelå en samfundsmæssig interesse i at mindske beskæftigelsens sæsonsvingninger, og der blev samtidig peget på de forskellige midler, man kunne tage i anvendelse for at få sæsonledigheden nedbragt.¹⁾

Opmærksomheden var i første række rettet mod *byggenet*. Der blev peget på, at adskilligt byggeri kan udføres i vintersæsonen uden væsentlige fordyrelser. *Oplysning* om de tekniske hjælpemidler ved vinterbyggeri og om dettes økonomiske fordelagtighed samt *direkte tiishud til vinterbyggeri*, f. eks. financieret ved en mindre afgift på sommerbyggeriet, blev nævnt som midler til udjævning af sæsonen. Desuden pegedes på *henlæggelse af de offentlige byggearbejder*, herunder særlig reparations- og vedligeholdelsesarbejder, *til vinterperioden* samt fastsættelse af *lavere lønninger, håndværkeravancer og friser* for vinterarbejder end for arbejder, udført i sommerperioden.

For erhverv, hvor sæsonen skyldes svingninger i forbrugernes efterspørgsel, anbefaledes *produktion på lager* uden for sæsonen eller optagelse af *produktion af andre specialiteter* i denne periode samt *uddannelse* af arbejderne, således at de bliver i stand til at overtage beskæftigelse indenfor andre områder i fagets døde sæson. Endvidere pegedes på mulighederne for at udjævne sæsonsvingningerne i forbrugernes efterspørgsel ved hjælp af *propaganda og reklame* samt *ydelse af prisnedsættelser* ved køb udenfor sæsonen.

¹⁾ jfr. navnlig: *F. Zeuthen*: Arbejdsløsheden, årsager og midler, Socialt Tidsskrift, september 1932. *K. Vedel-Petersen*: Sommerarbejdsløsheden og dens årsager, Socialt Tidsskrift, marts 1936. *J. S. Dich*: Forebyggende arbejdsløshedspolitik, Socialt Tidsskrift, oktober 1931. *J. S. Dich*: Arbejdsløshedsproblemet i Danmark 1930—38. *Kirsten Oloerfelt-Tarp*: Sæsonarbejdsløshed. Nationaløkonomisk Tidsskrift 1935, nr. 3. *Arbejderbevægelsens Erhvervsråd*: Betænkning om beskæftigelsespolitik og erhvervsmuligheder i Danmark.

Endelig blev fremhævet, at den eksisterende udformning af *arbejdsløshedsforsikringen* mindskede arbejdsgivernes interesse i at skabe *den jævnest mulige beskæftigelse gennem året*. Der stilledes derfor forslag om at gennemføre en omlægning af arbejdsgivernes bidrag til arbejdsløshedsforsikringen, således at *den enkelte arbejdsgivers bidrag varierer omvendt med beskæftigelsesperiodens længde*.

De omhandlede forslag vedrørende udjævning af beskæftigelsens sæsonsvingninger har imidlertid ikke i perioden indtil 1945 fået praktiske konsekvenser, idet bestræbelserne i dette tidsrum var koncentreret om at få nedbragt den kvantitativt langt mere betydningsfulde konjunktur- og strukturledighed. Kun ganske enkelte af de foranstaltninger, der er truffet med dette formål for øje, som f. eks. indførelse af offentlig støtte til grundforbedringsarbejder, har som bivirkning haft en vis udjævning af sæsonsvingningerne i beskæftigelsen.

2. Vinterbyggeri efter 1945.

a. Statens Byggeforskningsinstituts forsøg.

Forsøg med vinterbyggeri var den første opgave, Statens Byggeforskningsinstitut tog op efter sin oprettelse i 1947, og disse forsøg blev som byggepladsforsøg afsluttet med vinteren 1949—50¹⁾, medens den del af forsøgene, der var henlagt til laboratorier, fortsattes og endnu ikke kan betragtes som endelig afsluttede.

Byggepladsforsøgene, der har stået på i de 3 vintre, har ialt omfattet arbejdet på 75 byggepladser fordelt over hele landet; desuden er erfaringsmateriale fra et yderligere antal byggepladser, der uden instituttets medvirken påbegyndte eller gennemførte vinterbyggeri, blevet stillet til instituttets rådighed. Herudover er såvel gennem enkeltpersoner, udvalg, repræsentantskaber og organisationer som gennem afholdelse af møder og diskussioner, deltagelse i planlagte samtaler o. s. v. instituttets erfaringsmateriale udvidet til også at omfatte tidligere og senere gjorte erfaringer. Endelig har instituttet gennem sin kontakt med øvrige nationer — delvis gennem besøg i de pågældende lande — hjembragt oplysninger om, hvordan vinterbyggeri gennemføres andre steder.

Dette omfattende materiale er i bearbejdet stand fremlagt i en række publikationer, hvoraf de første udkom i 1948 som foreløbige vejledninger. Disse første vejledninger er senere fulgt op med reviderede og endelige vejledninger, rapporter og artikler, ligesom foredragsvirksomhed har fundet sted.

Da skriftlig oplysningsvirksomhed har en begrænset effektivitet, blev der den første vinter efter forsøgenes afslutning (vinteren 1950—51) oprettet en konsulenttjeneste indenfor instituttets rammer. Herigennem skabtes yderligere mulighed for til en vis grad at danne sig et indtryk af den praktiske rækkevidde af det hidtidige arbejde med sæsonudjævning indenfor byggevirksomheden. Efter at have givet boligministeriet en redegørelse for konsulentvirksomheden har insti-

¹⁾ Jfr. Statens Byggeforskningsinstituts Rapport nr. 6: „Vinterbyggeri. Forsøg afholdt af Statens Byggeforskningsinstitut i årene 1947—50." (Teknisk Forlag. København 1951).

tuttet betragtet sin del af dette arbejde som afsluttet, bortset fra uafsluttede laboratorieforsøg, hvis resultater efterhånden offentliggøres.

Det er således hensigten i løbet af 1953 at udsende den i 1948 udkomne „foreløbige vejledning i betonstøbning om vinteren“ (anvisning nr. 2) i en endelig udgave, efter at der er foretaget forskellige korrektioner under hensyn til de afholdte forsøg.

Resultatet af de afholdte forsøg kan meget kort resumeres i følgende:

Den danske vinter er væsentlig mildere end i en række andre lande, hvor vinterbyggeri er en regelmæssigt forekommende foreteelse. Vanskelighederne ved at gennemføre vinterbyggeri her i landet beror således ikke på vinterens strengthed men snarere på dens på forhånd uberegnelige forløb. Da ekstraomkostninger ved vinterbyggeriets gennemførelse stiger kraftigt med faldende temperatur, og da de meget kolde perioder er ret kortvarige og undertiden slet ikke forekommer, vil vinterbyggeri her i landet sædvanligvis kun være privatøkonomisk rentabelt under normale vejrforhold, d. v. s. indtil $\pm 5^{\circ}$ C. Såfremt man også vil opretholde vinterbyggeriet i de kortvarige koldere perioder, kræver dette ekstraordinære foranstaltninger af et sådant omfang, at afskrivningerne af disse særlige installationer — på grund af den kortvarige benyttelse — vil belaste byggeriet uforholdsmæssigt meget.

Ved de foretagne arbejdspladsundersøgelser har det almindeligste været, at jord- og fundaments-, jernbeton- og opmuringsarbejde blev udført om vinteren, medens pudsearbejderne udførtes i forårsmånederne. Ved denne fremgangsmåde har omkostningerne til de foranstaltninger, der er nødvendige til vinterbyggeriets gennemførelse, andraget $1\frac{1}{4}$ til 2 pct. af murer- og betonentreprisen. I en del tilfælde, hvor arbejdet ved vinterens indtræden har været så langt fremskredet, at bygningerne har kunnet lukkes, og pudsearbejdet kunnet udføres under opvarmning, har merudgifterne udgjort 2—4 pct. af murer- og betonentreprisen.

Fra udlandet foreligger opgørelser, der viser merudgifter ved vinterbyggeri på 6—10 pct. af den samlede byggesum, men ved sammenligningen med de danske erfaringer må man erindre, at man i Danmark kun har søgt vinterbyggeri gennemført i de normale vinterperioder (indtil $\pm 5^{\circ}$ C).

Ved byggeforskningsinstituttets arbejdspladsforsøg har man beregnet meromkostningerne ved vinterbyggeri i forhold til murer- og betonentreprisen, og dette begrundes med, at merudgifterne ved et byggefaretagens gennemførelse som vinterbyggeri så god¹: som udelukkende fremkommer i forbindelse med udførelsen af de arbejder, der henhører under jord-, kloak-, beton- og murerentreprisen. Beregnes meromkostningerne derimod i forhold til de samlede byggeomkostninger, bliver de — under de ovenfor omtalte forudsætninger — ubetydelige.

Såfremt man sammenligner ekstraomkostningerne ved vinterbyggeri med den arbejdsydelse, der præsteres i *selve* vinterperioden (1. november—1. april) i stedet

for med byggeriets samlede murer- og betonentreprise, bliver meromkostningerne noget større end de ovenfor nævnte 1—2 respektive 2—4 pct.

Det må iøvrigt tages i betragtning, at vejrforholdene i de vintre, da forsøgene stod på, var relativt gunstige, og at fordyrelsen kan blive større under dårligere vejrforhold.

De foretagne forsøg tyder på, at der ikke består nogen nøje sammenhæng mellem meromkostningernes omfang og byggeriets størrelse og art; det mindre byggeri viser dog en vis tendens til relativt højere merudgifter end det større byggeri.

Derimod spiller det en ret betydelig rolle for meromkostningernes størrelse, hvor langt fremskredet det pågældende byggeri er ved vinterens indtræden, idet dette er afgørende for omfanget og arten af de foranstaltninger, der må træffes for at muliggøre vinterbyggeri.

Også på andre områder har Statens Byggeforskningsinstitut udfoldet aktivitet til fremme af vinterbyggeriet; således har man ved propaganda og oplysningsarbejde søgt at fremme kendskabet til vinterbyggeriets metoder og søgt at stimulere parternes interesse i at medvirke til problemernes løsning.

b. Boligministeriets indsats med henblik på at fremme sæsonudjævning indenfor byggeriet.

Boligministeriet og det under ministeriet nedsatte arbejdskraftudvalg har i tiden siden 1947 gentagne gange beskæftiget sig med spørgsmålet om vinterbyggeri og dermed følgende sæsonudjævning indenfor byggefagene, og ministeriet har i overensstemmelse med de gennem byggeforskningsinstituttet indvundne erfaringer søgt gennemført en række forskellige foranstaltninger til fremme af vinterbyggeriet.

Den i sommeren 1950 under Statens Byggeforskningsinstituts ledelse oprettede *konsulenttjeneste vedrørende vinterbyggeri* er således videreført af boligministeriet med tilskud fra arbejdsministeriet. Ved konsulenttjenesten er ansat 3 konsulenter, som efter derom fremsat ønske giver råd og oplysning om vinterbyggeriets praktiske gennemførelse på grundlag af de af instituttet indvundne erfaringer.

For malerfagets vedkommende er der af organisationerne i forbindelse med boligministeriet udført *en agitation for henlæggelse af maler reparationsarbejde til vinterhalvåret*. Samtidig hermed har boligministeriet rettet *henstilling til alle offentlige institutioner* om udførelse af malerarbejdet som vinterarbejde i så vid udstrækning som muligt. For *boligministeriets eget vedkommende* er der i så henseende blevet gennemført en *klausulering få 25 p et.* af de på vedligeholdelseskontoen afsatte midler *som vinterarbejde*.

På grundlag af de ved malerkampagnen indvundne erfaringer har boligministeriets arbejdskraftudvalg behandlet spørgsmålet om en udstrækning af vinterkampagnen til at omfatte samtlige fag, og ved en indstilling af 31. august 1951 foreslog arbejdskraftudvalget, at der *dels* iværksættes en centralt organiseret landsomfattende kampagne, *dels* organiseres en lokal propaganda virksomhed eventuelt således, at de bestående lokalkomiteer for malerfagets propaganda udvides med repræsentanter for de øvrige byggefag.

Efter forhandlinger med Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund er der herefter i november 1952 blevet nedsat et særligt udvalg, *Udvalget vedrørende byggefagenes landspropaganda for sæsonudjævning*, til varetagelse af nævnte opgaver. Udvalget består af repræsentanter for byggefagenes arbejdsgiver- og arbejderorganisationer, byggematerialeindustrien, boligministeriet, arbejds- og socialministeriet samt Statens Byggeforskningsinstitut, og dets virksomhed tænkes finansieret ved bidrag fra Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund.

Som en særlig form for propaganda har boligministeriet rettet henstillinger til forskellige institutioner, der på særlige områder har muligheder for at tilvejebringe forudsætninger for fremme af vinterbyggeriet i almindelighed, om at støtte dette i videst mulig udstrækning.

Der er således til samtlige ministerier og institutioner, samtlige kommuner, Fællesorganisationen af almenyttige danske Boligselskaber og Bygge-Societetet henstillet, at der *i de pågældende institutioners arbejdsbetingelser altid kræves truffet de fornødne foranstaltninger til sikring af, at byggeriet holdes i gang om vinteren i videst muligt omfang.*

Endvidere er det til *mesterorganisationer og entreprenørforeninger henstillet, at de i videst muligt omfang tilrettelægger og gennemfører byggeriet således, at standsning på grund af vejrliget begrænses til det mindst mulige.*

Til *kalk- og teglværker* har man henstillet, at de sørger for, at materialerne er til stede i tilstrækkelig mængde og i en sådan form, at de kan anvendes til vinterbyggeri. Med hensyn til *teglværkerne* har man særligt henstillet, at de i efterårs- og vintermånederne, så vidt det er praktisk muligt, opbevarer og forsender deres produkter i tildækket stand, idet selv den omhyggeligste tildækning af materialerne på byggepladserne vil være formålsløs, hvis materialerne er blevet våde før eller under transporten.

Endelig har ministeriet rettet henvendelse til *samarbejdsudvalgene indenfor byggeindustrien* med henstilling om, at der i alle dele af landet og indenfor alle byggefag træffes aftaler med henblik på at holde byggeriet i gang i størst muligt omfang også i vinterhalvåret.

Det bør også nævnes, at der i *boligministeriets statslånsbetingelser* er indført bestemmelser om gennemførelse af vinterbyggeforanstaltninger.

Endvidere har ministeriet i sine *materialebekendtgørelser*, senest bekendtgørelse af 18. februar 1952, søgt at fremme vinterbyggeriet ved hjælp af begrænsninger i form af materialebevillingskrav for mindre forbedringer og ombygningsarbejder, forsåvidt disse arbejder ønskes udført i sommerhalvåret. Ministeriet har endvidere i visse tilfælde sat det som en betingelse for udfærdigelse af materialebevilling til større byggeforetager, at byggeriet gennemføres eller påbegyndes som vinterbyggeri.

I tilslutning hertil har boligministeriet bemyndiget bygningskommissionerne til indtil videre *at bortse fra eventuelle forbud i bygningsvedtægter* eller bygningsregulativer mod udførelse af murerarbejde eller støbning i temperaturer under -2° C.

Med hensyn til de særlige lovbestemmelser vedrørende ydelse af statslån til *ombygning og indretning af lejligheder i tagetager* kan det nævnes, at ministeriet gennem længere tid har gjort sådanne lån betingede af, at ombygningsarbejderne udføres i vinterhalvåret, idet disse arbejders udførelse i den øvrige del af året kun tillades mod særlig dispensation.

Forsåvidt angår *de militære byggearbejder* har boligministeriet overfor forsvarsministeriet ved gentagne lejligheder henstillet, at de militære byggearbejder i videst mulig udstrækning planlægges således, at byggeriet især for den del, der kræver faglært arbejdskraft, henlægges til vintermånederne.

Endelig har boligministeriet, som nævnt i forordet side 6, i skrivelse af 6. september 1952 til en række styrelser og statsinstitutioner — i henhold til derom af regeringen truffen beslutning — meddelt en række nærmere forskrifter og henstillinger med det formål at fremme vinterudførelse af offentlige og offentligt støttede bygge- og anlægsarbejder indenfor sidste halvdel af finansåret 1952—53, jfr. bilag 12.

c. Overenskomstmæssige bestemmelser vedrørende vinterbyggeri.

I byggefagenes overenskomster fandtes der indtil 1. marts 1952 bestemmelser om en kortere arbejdstid i vintermånederne, idet mørkets tidlige frembrud — hvis der ikke træffes særlige lysforanstaltninger — umuliggør udendørs arbejde i 8 timer. Konsekvensen heraf var naturligvis den, at arbejderne i de tilfælde, hvor der arbejdedes 8 timer, havde krav på overarbejdsbetaling for den 8. time. For det københavnske murer- og tømrerfags vedkommende gjaldt den kortere arbejdstid kun for december og januar, men for provinsens vedkommende 3 å 4 vinter måneder.

Ved overenskomstforhandlingerne i foråret 1950 blev spørgsmålet om arbejdstidens længde i vintermånederne i forbindelse med iværksættelsen af visse foranstaltninger til fremme af vinterbyggeriet aktuelt. Medens man hurtigt blev enig om, at antallet af vinter måneder med nedsat arbejdstid skulle reduceres

til 2 også for provinsens vedkommende, kunne der ikke opnås enighed om foranstaltninger til fremme af vinterbyggeriet, hvorfor spørgsmålet ved mæglingforslaget af 21. marts blev hensendt til senere partsforhandlinger med forligsinstitutionens formand som opmand. Da partsforhandlingerne endte uden resultat, måtte opmanden pr. 1. september 1950 afsige en kendelse, der bl. a. fastsætter, at mestrene fra 1. november—31. marts (jfr. bilag 6) skal træffe en række nærmere angivne foranstaltninger på arbejdspladserne med det formål at eliminere vejrligets indflydelse på arbejds effektiviteten mest muligt.

Ved forligsmandens mæglingforslag af 19. marts 1952 blev det yderligere fastsat, at arbejdstiden i januar og december, hvis det ønskes af arbejdsgiveren, og denne muliggør det at arbejde, kan udvides til 8 timer daglig, uden at der for den 8. time betales noget overarbejdstillæg.

Der er således nu tilvejebragt mulighed for samme arbejdstid om vinteren som om sommeren.

3. Arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg.

I 1947 nedsatte arbejds og socialministeriet et udvalg med repræsentanter bl. a. for Dansk Arbejdsmands Forbund, Entreprenørforeningen og boligministeriet til at forestå en forsøgsvis gennemførelse af forskellige typer af anlægsarbejder i vintersæsonen. Udvalget fik til opgave at undersøge de arbejdsmæssige og økonomiske konsekvenser af at henlægge anlægsarbejder, der sædvanligt udføres i sommersæsonen, til vintermånederne. Den af dette udvalg afgivne rapport er i uddrag gengivet i bilag 8.

Man har ved disse forsøg konstateret, *at det uden større indsats af materiel og materialer vil være teknisk muligt at arbejde betydeligt flere dage indenfor vintersæsonen, end det nu sædvanligt er tilfældet.* Ved sammenligning med andre anlægsarbejder af tilsvarende art har man således beregnet, at medens der indenfor de 76 hverdage i januar, februar og marts 1949—50 normalt ville have været gennemsnitligt 28 arbejdsdage og 48 standsningsdage, har der ved vinterforsøgene gennemsnitligt været 71 arbejdsdage og 5 standsningsdage; det er altså lykkedes at nedbringe vinterstoppet fra ca. 63 pct. til ca. 7 pct. af arbejdstiden indenfor de nævnte 3 vinter måneder.

Forsøgene har endvidere vist, at det har stor betydning for en heldig udførelse af pågældende anlægsarbejder som vinterarbejder, at der på forhånd gennemføres en nøje planlægning og tilrettelæggelse af arbejdet, eventuelt tillige visse forarbejder, inden vinteren sætter ind. Endvidere har man fået godtgjort, at en hensigtsmæssig arbejdsbeklædning har en afgørende indflydelse på arbejds effektiviteten, sundhedsbevarelsen etc.; udvalget har henstillet, at dette spørgsmål gøres til genstand for en dyberegående undersøgelse.

Ved udførelsen gennem vintermånederne er *anlægsarbejderne gennemsnitlig blevet fordyret med ca. 7 pct.* i forhold til tilsvarende arbejder i normal arbejds-sæson; af denne merudgift skyldes ca. $\frac{2}{3}$ øgede udgifter til arbejds-løn og den resterende trediedel øgede udgifter til materialer, materiel, kørsel m. v. Afskrivninger på indkøbt arbejdstøj er ikke medregnet i disse merudgifter.

Overfor merudgiften ved vinterarbejde stilles den gevinst, man har opnået ved mindre udgifter til understøttelser m. v. samt de samfundsøkonomiske fordele ved at opretholde beskæftigelsen i vintermånederne, idet det her forudsættes, at *henlæggelse af anlægsarbejder til vintermånederne ikke forårsager nedgang i den totale beskæftigelse i sommermånederne.*

Udvalget har, udfra visse i rapporten nærmere anførte antagelser om under-støttelsesforhold m. v., jfr. bilag 8, foretaget beregninger over merudgiften pr. arbejder og sammenlignet denne med de opnåede gevinster eller besparelser for hver enkelt af de i vinterbeskæftigelsen interesserede parter: arbejderne, entreprenørerne, arbejdsløsheds-kasserne, kommunerne og staten.

Disse beregninger, der i et vist omfang må bygge på skøn, viser, at der er betydelige fordele for arbejdere og entreprenører, idet disse f. eks. i hovedstaden opnår en nettomerindtægt der — efter fradrag af skatten på den merindtægt, der opnås — kan anslås til henholdsvis 580 kr. og 110 kr. pr. henvist arbejder. For det offentlige vedkommende består fordelene ved vinterarbejder i besparelser gennem mindre socialudgifter samt i reduktion af statens og arbejdsløsheds-fondens tilskud til arbejdsløshedsforsikringen. Disse besparelser er beregnet til mellem 300 og 350 kr. pr. henvist arbejder, medens merudgiften ved vinterarbejde er opgjort til ca. 275 kr. Udvalget har endvidere opstillet et skøn over den stigning i statens og kommunernes skatteindtægter, der kan indtræde ved flytning af anlægsarbejder fra sommer- til vinterperioden. Man er herved nået til det resultat, at denne indtægtsforøgelse for det offentlige i forening med de nævnte udgifts-formindskelser skulle give en samlet gevinst for det offentlige på omkring 900 kr., 850 kr. og 650 kr. pr. henvist arbejder i henholdsvis København, købstæderne og landdistrikterne.

Beregningen hviler som ovenfor nævnt på den specielle forudsætning, at overflytning af anlægsarbejder fra sommer- til vintermånederne *ikke* medfører en forøgelse af den offentlige anlægsvirksomhed *for året som helhed*, men at sommerbeskæftigelsen opretholdes gennem en *udvidelse af aktiviteten udenfor den offentlige anlægssektor.*

Udvalget understreger afslutningsvis, at de anførte resultater ikke uden forbehold kan overføres på anlægsarbejder i almindelighed. Man har ved forsøgenes tilrettelæggelse udvalgt arbejder, hvor det i de fleste tilfælde har været muligt at foretage simple og økonomisk overkommelige beskyttelsesforanstaltninger mod vejrliget. Endvidere må tages i betragtning, at vejrforholdene i de 3 vintre, for-

søgene stod på, var relativt gunstige, og at fordyrelsen utvivlsomt kan blive en del større under vanskeligere vejrforhold.

Som det fremgår af bilag 13, er der ved arbejds- og socialministeriets cirkulære af 17. september 1952 truffet bestemmelse om, at der for at fremme overgangen til vinterudførelse af anlægsarbejder kan ydes et ekstra statstilskud på 10 pct. af den i månederne december 1952 og januar—februar 1953 udbetalte arbejds løn til arbejdere henvist til beskæftigelsesforanstaltninger; ved cirkulære af 28. februar 1953 er denne ordning forlænget til også at gælde for beskæftigelsesarbejder, der udføres i marts 1953.

4. Kommissionens forslag om fremme af beskæftigelse af dansk arbejdskraft i de svenske skove.

Indenfor svensk skovbrug har der i årene efter krigen været en ret betydelig mangel på arbejdskraft, som man i vidt omfang har søgt at imødegå ved at hverve udenlandske — herunder også danske — arbejdere. Denne hvervning, der for så vidt angår de danske arbejdere udførtes på privat initiativ, gav imidlertid ikke tilfredsstillende resultater, og der opstod derfor såvel blandt de svenske arbejdsmarkedsmyndigheder som blandt de svenske skovejere et ønske om at få tilvejebragt en permanent aftale med de danske arbejdsanvisningsmyndigheder om en årlig overførsel af et vist antal egnede danske arbejdere til svensk skovbrug. Spørgsmålet om, hvorvidt man fra dansk side måtte være interesseret i at få indført en sådan ordning, blev herefter efter aftale med arbejds- og socialministeriet taget op til drøftelse i kommissionen i november 1951.

Under hensyn til, at de arbejdere, der var bedst egnede til arbejde indenfor skovbruget, nemlig ufaglærte i landkommunerne, i vidt omfang går ledige i netop den periode, hvor skovbruget har topbeskæftigelse, var der i kommissionen principiel enighed om, at der fra dansk side forelå en interesse i at skaffe disse arbejdere mulighed for lønnende beskæftigelse indenfor svensk skovbrug i vinterperioden.

I skrivelse til arbejds- og socialministeren af 24. november 1951 henstillede kommissionen herefter til denne at undersøge mulighederne for ved forhandling med de svenske myndigheder at få tilvejebragt en ordning, hvorefter der gennem de offentlige arbejdsanvisningskontorer regelmæssigt hvert år — på frivillig basis — anvises et antal danske arbejdere, i første række unge, ugifte arbejdere i landkommunerne, arbejde i svenske: skove, fortrinsvis i årets første tre måneder, under forudsætning af, at anvisningen sker på vilkår, der sikrer de danske arbejdere passende løn- og arbejdsforhold, og som kan give tilfredsstillende resultater for det svenske skovbrug.

Der blev herefter ved årsskiftet 1951—52 ved forhandlinger mellem de to landes anvisningsmyndigheder m. v. tilvejebragt nærmere aftale med hensyn til overførelse af dansk arbejdskraft til det svenske skovbrug. Der er imidlertid hverken i vinteren 1951—52 eller 1952—53 fra svensk side fremkommet et nævneværdigt antal effektive ordrer, idet det svenske behov for dansk arbejdskraft i denne periode har været aftagende.

5. Hittidige forslag vedrørende feriespredning.

Den udvidelse af befolkningens muligheder for at holde ferie, som er indtrådt i de sidste årtier, har gjort ferien til en faktor af betydning for beskæftigelsens sæsonsvingninger, navnlig da der samtidig hermed er indtrådt en udpræget tendens til at koncentrere ferierne om juli og første halvdel af august måned. Dette betyder nemlig, at der især indenfor hotel-, restaurations- og forlystelsesbranchen samt transportvæsenet — jernbaner, rutebiler og rutebåde — i denne korte periode lægges beslag på arbejdskraft og produktionsmidler, som man ikke kan beskæftige i den øvrige del af året. Denne stærke svingning i produktion og beskæftigelse indenfor de nævnte erhverv spredes dernæst — omend i aftagende omfang — videre til andre erhverv.

Det er derfor naturligt, at man er kommet ind på overvejelser over, hvorledes man kan få afbødet de ulemper, som den nuværende tidsmæssige fordeling af ferien fører med sig.

Et af *Turistforeningen for Danmark i 1945 nedsat ferieudvalg* har således stillet forslag om, at industrielle virksomheder såvel som de forskellige organisationer bør ordne ferierne i grupper efter en bestemt turnus, der årligt skifter, således at ferierne fordeles over det længst mulige tidsrum. Desuden er stillet forslag om, at der foretages takstnedsættelse for baner og rutebåde i for- og eftersæsonen, eventuelt i forbindelse med en reduktion af hotel- og pensionatspriserne, således at folk opfordres til at tage ferie i disse perioder, samt at der søges gennemført en forlængelse af skoleferien.

Spørgsmålet vedrørende spredning af ferien har endvidere været gjort til genstand for overvejelser i et under *arbejds- og socialministeriet i maj 1948 nedsat ferieudvalg*. Dette udvalg søgte forhandling med Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund om en løsning af problemet, og der blev i oktober 1948 opnået enighed om en ordning, hvorefter ferierne indenfor det af organisationerne omfattede område skulle spredes over 8 uger, begyndende den første mandag efter den 15. juni, og at ferierne iøvrigt skulle søges spredt mest muligt indenfor den i ferieloven fastsatte periode fra 2. maj til 30. september. For at søge opgaven løst blev der samtidig af hovedorganisationer nedsat et udvalg med det formål at tilrettelægge en samlet ferieplan.

Det har imidlertid kun i ret ringe omfang vist sig muligt at få gennemført en spredning af ferierne i overensstemmelse med de fastlagte planer. Der har tillige vist sig utilfredshed blandt arbejderne på de virksomheder, hvor der er gennemført en feriespredning gennem fastlæggelse af en særlig turnusordning.

Ferieudvalget har søgt at få gennemført en spredning af ferien efter lignende retningslinier indenfor de områder, der ikke repræsenteres af de nævnte hovedorganisationer, men uden resultat.

Da en af årsagerne til, at ferierne koncentrerer i tiden fra slutningen af juni til midten af august måned, må søges i, at skolerne i det store og hele holder ferie i denne periode, har ferieudvalget endvidere optaget forhandlinger med skolemyndighederne om en udvidelse af skoleferien og overvejer tillige at søge disses tilslutning til et forslag om ret for forældre til at tage deres børn ud af skolen, når forældrene selv skal på ferie udenfor skoleferien. Udvalget har endelig ved henvendelse til statsbanerne foranlediget gennemført takstnedsættelse for ferierejser, der foretages i begyndelsen og slutningen af ferieperioden.

Også den af *arbejds- og socialministeriet* under 8. december 1948 nedsatte *ferielovskommission* er i sine overvejelser gået ind på spørgsmålet vedrørende spredning af ferien. Man finder, at der fortsat bør gøres et energisk arbejde for at få ferierne spredt over en længere periode, og henviser dette til det ovenfor nævnte ferieudvalg. Kommissionen foreslår derfor dette udvalg lovfæstet og dets opgave nærmere præciseret i ferieloven. Man stiller tillige forslag om, at der i loven indføjes en hjemmel for ferieudvalget til i givet fald — efter forhandling med Dansk Arbejdsgiverforening, De samvirkende Fagforbund og andre interesserede organisationer — at kunne påbyde virksomheder, der gennemfører ferierne ved en samlet lukning af virksomheden, at indgå i en af ferieudvalget fastlagt turnus over en flerårig periode.

Ferielovskommissionen anbefaler endelig, at man for at fremme feriespredningen søger gennemført en udvidelse af skoleferierne.

6. Spredte forsøg på [agitation for sæsonudjævning] fra brancheorganisationers side.

Der foreligger kun få eksempler på, at erhvervslivet på eget initiativ har udfoldet bestræbelser for så få udjævnet sæsonsvingningerne i beskæftigelsen. Indenfor de senere år er del: kun malerfaget og cykelbranchen, som har iværksat et systematisk propaganda- og oplysningsarbejde for at få mindsket sæsonsvingningernes omfang, jfr. dog herved det ovenfor side 39 om byggefagenes propaganda anførte.

Kapitel V.

Midler til sæsonudjævning.

1. Det fremgår af de foranstående kapitler, at man — navnlig for derved at opnå en bedre udnyttelse af produktionsfaktorerne — må anse det for ønskeligt at tilstræbe en udjævning af beskæftigelsens sæsonsvingninger. Indgreb overfor de faktorer, der betinger sæsonsvingningerne, må anses for at være en af de vigtigste veje til med mindst muligt inflatorisk pres at nå op over den beskæftigelsesgrad, som fandtes i perioden 1947—50.

2. Ved overvejelser over de midler, der kan tages i anvendelse til sæsonudjævning må man gøre sig klart, at der *dels* kan være tale om at søge beskæftigelsen udjævnet inden for hvert enkelt af de erhvervsområder, der er underkastet sæsonsvingninger, *dels* om i større udstrækning at udnytte eksisterende modsæsonbevægelser ved overførsel af arbejdskraft fra et produktionsområde i dettes døde sæson til andre produktionsområder.

Hovedopgaven må i alle tilfælde bestå i at ændre de *sædvaner*, som bidrager til at opretholde sæsonsvingningerne. Det offentlige kan på dette område gøre en værdifuld indsats, som kan gennemføres umiddelbart ved beslutning af de pågældende myndigheder. Som det fremgår af de i kapitel II foran anstillede betragtninger, vil det også fra et snævert fiskalt synspunkt lønne sig for det offentlige at sætte ind på dette felt, idet der for de offentlige finanser opnås håndgribelige besparelser gennem nedbringelse af sæsonledigheden. Det offentlige kan naturligvis lettest påvirke selve den offentlige aktivitet, der til en vis grad kan tilrettelægges — ikke mindst inden for den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed — som modsæson over for det private erhvervslivs sæsonsvingninger. Men det offentlige kan også på forskellig måde udøve en påvirkning af produktionstilrettelæggelsen inden for de private erhverv. Såfremt der skal opnås en tilstrækkelig sæsonudjævning, vil det være nødvendigt, at der ved siden af det offentliges bestræbelser træffes foranstaltninger fra de private erhvervs side.

3. Under overvejelserne om midler til sæsonudjævning har det været hævdet, at sæsonsvingningerne forstærkes af det eksisterende uelastiske og aftalebundne pris- og lønssystem, og at man derfor også bør overveje mulighederne for at udjævne sæsonen ved at gøre priser og lønninger mere elastiske. Tanken har herved været den, at hvis priser og lønninger kan tilpasse sig mere frit, vil der blive ten-

dens til lavere priser og lønninger i den ugunstige sæson end i højsæsonen, hvorved sæsonvariationerne i omsætning, produktion og beskæftigelse ville mindskes.

Kommissionen er imidlertid af den opfattelse, at det ikke har større praktisk værdi at drøfte spørgsmålet om væsentlige ændringer af det nuværende system vedrørende fastsættelse af priser og lønninger, og en sådan drøftelse ville iøvrigt føre langt udenfor rammerne af det problem, der behandles i nærværende betænkning.

Det har i denne sammenhæng været nævnt, at man dog burde overveje mulighederne for at bidrage til en sæsonudjævning af beskæftigelsen — navnlig på områder, hvor en sådan udjævning vanskeligt kan gennemføres ad andre veje — ved *visse modifikationer* af det eksisterende prisdannelses- og lønfastsættelsessystem, således at priser og lønninger på visse områder bliver i nogen grad gradueret efter sæsonen, d. v. s. holdes noget lavere i den ugunstige sæson i forhold til højsæsonen. Man har herved peget på, at lønningerne indenfor landbruget for den yngre uorganiserede arbejdskraft faktisk er højere i sommerperioden end i vinterperioden.

Kommissionen anser heller ikke sådanne begrænsede ændringer af prisdannelses- og lønfastsættelsessystemet for egnede midler til sæsonudjævning.

For *lønningernes* vedkommende må det skønnes overordentlig vanskeligt at få tilvejebragt overenskomstmæssige aftaler om selv en moderat graduering af lønnen efter sæsonen. Vanskelighederne vil være særlig store på de væsentlige områder, hvor der anvendes akkord aflønning.

Priserne tilpasses allerede i et vist omfang efter de sæsonmæssige variationer i efterspørgslen, og mulighederne for yderligere at sæsongraduere varepriserne uden en tilsvarende graduering af lønningerne vil formentlig være ret begrænsede, idet en sådan prisgraduering kun i relativt få tilfælde vil give den enkelte arbejdsgiver øget (årlig) gevinst.

En sæsongraduering af priserne vil lettest kunne gennemføres for *offentlige virksomheder*?. Det skal herved nævnes, at en højere grad af sæsonvariation i f. eks. jernbanernes og elektricitetsværkernes takster og tariffer muligvis vil kunne bidrage noget til at udligne beskæftigelsens sæsonsvingninger.

Kommissionen ønsker herefter ikke for nærværende at fremsætte forslag på disse områder.

4. I de efterfølgende kapitler vil man gennemgå de erhvervsområder, hvor sæsonudjævning må forekomme mest ønskelig, nemlig landbruget samt bygge- og anlægssektoren.

Som det nærmere vil fremgå af kapitel VII, er det særdeles vanskeligt at fremsætte forslag til en umiddelbar løsning af problemet om landbrugets sæsonsvingninger, og kommissionens forslag er derfor navnlig koncentreret om bygge- og anlægssektoren. Man har yderligere overvejet, hvorvidt det offentlige ved generelle foranstaltninger kan udøve en påvirkning af sæsonsvingningerne i det private erhvervsliv, jfr. herom kapitel VIII.

5. Man er opmærksom på, at det vil være ønskeligt at få beskæftigelsens sæsonsvingninger udjævnet også inden for andre erhvervsområder end de ovenfor under 4. nævnte; dette gælder navnlig visse områder inden for industri og håndværk. Kommissionen er på dette stadium ikke gået nærmere ind på disse områder, men har foreløbig indskrænket sig til i bilag 9 at angive nogle af de brancher, hvor sæsonproblemet gør sig gældende. Man er af den opfattelse, at en gennemførelse af de i nærværende betænkning fremsatte forslag særlig vedrørende bygge- og anlægsvirksomheden automatisk vil virke i retning af sæsonudjævning også indenfor de her berørte industri- og håndværksfag. En varigt høj beskæftigelsesgrad vil iøvrigt være af særlig betydning for nedbringelsen af sæsonsvingningerne på disse områder.

Man anser det for ønskeligt, om de pågældende fag selv ville udfolde et initiativ for at nedbringe sæsonsvingningerne på samme måde, som det i den senere tid er sket navnlig indenfor byggefagene.

6. Man ønsker at fremhæve, at kommissionen med de i det følgende fremsatte forslag ikke tilsigter en fuldstændig sæsonudjævning, idet det navnlig for de erhverv, hvor sæsonsvingningerne er fremkaldt af naturbestemte årsager, vil være forbundet med uforholdsmæssige omkostninger at gennemføre en sæsonudjævning udover et vist punkt.

Man skal i denne forbindelse yderligere pege på, at også hensynet til sundhedstilstanden hos arbejderne i udendørs erhvervene sætter grænser for, hvor langt sæsonudjævningen bør søges bragt.

Kapitel VI.

Bygge- og anlægssektoren.

1. Indledning.

a. *Byggeriet*, der omfatter nybyggeri, vedligeholdelses- og ombygningsarbejder af enhver art og *anlægsvirksomheden*, der bl. a. omfatter vej- og gadeanlæg, kloakeringsarbejder, baneanlæg, telefon- og telegrafarbejder, havneanlæg, militære anlæg (flyvepladser), grundforbedrings- og landvindingsarbejder, udgør en væsentlig del af hele samfundsproduktionen. I 1951 androg således den samlede bruttoinvestering i byggeri og anlægsarbejder godt 3 milliarder kr., hvilket svarer til ca. 12 pct. af det samlede bruttonationalprodukt. Som angivet i kapitel I tabel 2 falder ca. 45 pct. af det samlede sæsonstab for arbejdsløshedsforsikrede på bygge- og anlægsarbejder.

Tabel 1. *Beskæftigelsen¹⁾ af arbejdsløshedsforsikrede personer indenfor jordarbejde og bygningsindustri 1951.*

I 1.000	Jordarbejde			Bygningsindustri			Jordarbejde + byg- ningsindustri		
	Arbejds- mænd	Andre ²⁾	Samtlige	Arbejds- mænd ³⁾	Andre	Samtlige	Arbejds- mænd	Andre	Samtlige
Januar	42,1	2,7	44,8	6,2	33,6	39,8	48,3	36,3	84,6
Februar	43,7	2,8	46,5	6,9	34,8	41,7	50,6	37,6	88,2
Marts	45,7	2,8	48,5	5,9	34,5	40,4	51,6	37,3	88,9
April	63,9	2,9	66,8	9,7	41,1	50,8	73,6	44,0	117,6
Maj	66,7	2,9	69,6	10,2	42,6	52,8	76,9	45,5	122,4
Juni	68,4	2,9	71,3	10,7	42,7	53,4	79,1	45,6	124,7
Juli	65,9	2,9	68,8	10,5	42,7	53,2	76,4	45,6	122,0
August	64,3	2,9	67,2	10,5	42,5	53,0	74,8	45,4	120,2
September	65,7	2,9	68,6	10,8	42,0	52,8	76,5	44,9	121,4
Oktober	63,6	2,9	66,5	10,6	41,2	51,8	74,2	44,1	118,3
November	53,7	2,9	56,6	9,3	38,9	48,2	63,0	41,8	104,8
December	40,9	2,9	43,8	6,4	34,4	40,8	47,3	37,3	84,6
Gennemsnit	57,0	2,9	59,9	9,0	39,2	48,2	66,0	42,1	108,1

¹⁾ Antal beskæftigede = antal medlemmer af arbejdsløsheds-kasserne ÷ antal ledige arbejdsløshedsforsikrede ved udgangen af hver måned.

²⁾ Gruppen omfatter de mandlige medlemmer af telefonstandens arbejdsløshedskasse samt medlemmerne af brolægernes arbejdsløshedskasse.

³⁾ d. v. s. murerarbejds-mænd.

Det fremgår af foranstående oversigt, at beskæftigelsen indenfor denne gruppe i 1951 har varieret fra ca. 85 000 til ca. 125 000 arbejdere.

Af den samlede bruttoinvestering i bygge- og anlægssektoren på ca. 3 milliarder kr. faldt i 1951 2,2 milliarder på byggeri og ca. 800 millioner på anlægsarbejder, jfr. nedenstående tabel.

Tabel 2. Bruttoinvestering i bygge- og anlægssektoren (løbende "priser).

	1950 mill. kr.	1951 mill. kr.	1952 ¹⁾ mill. kr.
I. Byggeri.			
Nybyggeri-			
Offentligt165	195	230
Privat	840	945	1 010
Ialt nybyggeri	1 005	1 140	1 240
Vedligeholdelses- og ombyg-			
ningsarbejder	800	1 060	1 090
Ialt byggeri	1805	2 200	2 330
II. Anlægsarbejder.			
Offentligt	625	725	770
Privat	90	105	110
Tilsammen	715	830	880
I + II	2 520	3 030	3 210

¹⁾ foreløbige tal.

Investeringen i byggeri er således knapt 3 gange så stor som investeringen i anlægsarbejder. Det offentlige byggeri udgjorde i 1951 ca. 10 pct. af det samlede byggeri. Men for anlægsarbejdernes vedkommende er den direkte offentlige indsats dominerende, for 1951 således ca. 90 pct.

b. Der er som flere gange i de foregående kapitler berørt særligt tungtvejende grunde til at tilstræbe sæsonudjævning indenfor bygge- og anlægssektoren, først og fremmest den, at beskæftigelsens sæsonvariationer indenfor denne sektor er af så stor direkte betydning for den totale beskæftigelses sæsonvariation, hvortil kommer, at der ved en jævner beskæftigelse på dette område som indirekte virkning vil ske en udjævning indenfor andre erhvervsområder. Særlig for byggeriets vedkommende må man dernæst lægge afgørende vægt på sæsonudjævning, fordi dette er en af vejene til at opnå en hurtigere dækning af de store behov for samfundsvigtigt byggeri af forskellige arter. Det er i denne forbindelse vigtigt at holde sig for øje, at der ved en sæsonudjævning indenfor byggeriet desuden vil kunne opnås en forøget produktivitet.

For anlægsvirksomhedens vedkommende er der vel ikke samme behov for forøget produktion som for byggeri, men der er dog — navnlig ud fra hensynet til arbejdsmændenes beskæftigelsesforhold — stærke grunde til at søge beskæftigelsen jævner fordelt over året.

c. Som det fremgår af kapitel IV, er omkostningerne til de foranstaltninger, der må træffes for at sikre *vinterbyggeriets* gennemførelse, beregnet til 1—2 pct., resp. 2—4 pct. af murer- og betonentreprisen, medens de forsøg, der er gjort med udførelse af anlægsarbejder om vinteren, viser en fordyrelse på 7 pct. i forhold til, hvad tilsvarende arbejder ville koste ved udførelse i normalsæsonen. Det er ikke muligt umiddelbart at sammenligne disse to sæt beregninger, der hviler på principielt forskellige grundlag.

Imidlertid står det klart., at merudgifterne ved vinterbyggen — når bortses fra perioder med en temperatur under $\div 5^{\circ}$ C. — er af meget ringe betydning sammenlignet med de totale byggeomkostninger, og fra bygherrens synspunkt opvejes disse merudgifter af den rentebesparelse, der opnås ved at undgå standsning af byggeriet om vinteren. [det omfang der tilrettelægges en hensigtsmæssig plan for byggeriets gennemførelse, er der således normalt *ikke netto-merudgifter* ved vinterbyggeri.

Den nævnte merudgift ved *vinterudførelse af anlægsarbejder* er beregnet på grundlag af forsøg med arbejder, der kun stod på, i selve vinterperioden; merudgiften vil være forholdsvis mindre, hvor det drejer sig om større arbejder, der står på både i og udenfor vinterperioden. Merudgiften opvejes iøvrigt — i henhold til de af arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg foretagne beregninger — af den gevinst, som gennem vinterudførelse af anlægsarbejder opstår for de offentlige finanser. Det må dog erindres, at det ved disse beregninger er forudsat, at beskæftigelsen i sommerperioden ved andet arbejde forøges i samme omfang, som de offentlige anlægsarbejder nyttes fra sommer til vinter. Såfremt der kun sker en omflytning af anlægsarbejder fra sommer til vinter, uden nogen forøgelse af den totale årlige beskæftigelse, vil der ikke opnås nogen gevinst for det offentlige, der kan stilles overfor merudgiften.

d. Det er ovenfor fremhævet (jfr. kapitel II), at det vil være ønskeligt at opretholde bestræbelser for sæsonudjævning også under forhold, hvor der kun er ringe udsigt til derigennem på kort sigt at forøge den årlige beskæftigelse. Under forhold, hvor der er en *akut fare for inflation*, bør man lægge særlig vægt på det synspunkt, at der indenfor byggeriet gennem sæsonudjævning kan opnås en forøgelse af den årlige beskæftigelsesgrad *uden en samtidig forøgelse af det særlige inflatoriske pres*, der udgår fra løn- og avancementstigninger, fremkaldt af byggeriets koncentration omkring højsæsonen. Hvis en forøgelse af den årlige beskæftigelses omfang under sådanne omstændigheder ikke kan gennemføres eller ikke ønskes gennemført,

vil sæsonudjævning dog være ønskelig, fordi man ad denne vej kan opnå samme årlige beskæftigelse *med mindre inflatorisk pres* af den nævnte art.

Under forhold, hvor beskæftigelsesgraden er faldende, vil de aktuelle fordele ved at gennemføre sæsonudjævning være aftagende. Hovedvægten må da — som berørt i kapitel II foran •— lægges på bestræbelser for at forøge den årlige beskæftigelsesgrad, men der vil dog være mulighed for at forene sådanne konjunkturpolitiske foranstaltninger med sæsonudjævningshensynet.

e. Hvor langt det lønner sig at gå i retning af sæsonudjævning indenfor bygge- og anlægssektoren, stiller sig iøvrigt forskelligt for de forskellige arter af arbejder. For visse indvendige *reparations- og vedligeholdelsesarbejder* vil det være fordelagtigt at gå meget vidt, idet der dog her vil være visse grænser sat af hensynet til forbrugerne, for hvem malerarbejde o. lign. kan skabe særlige ulemper om vinteren.

For *nybyggeriets* vedkommende vil det også lønne sig at gå ret vidt. Den væsentligste begrænsning består her i, at der forudsættes en passende plan med hensyn til tidspunktet for de enkelte arbejdsoperationers påbegyndelse. Desuden må der under streng frost forudses standsning af byggeriet, fordi udgifterne til de særlige vinterforanstaltninger da vil blive for store i forhold til den sparede renteudgift m. m.

For *anlægsarbejderne* bør dyberegående jordarbejder nyde prioritet ved udvælgelsen af de arbejder, der skal udføres i vinterperioden. Derimod er overfladearbejder forholdsvis dyre og vanskelige at udføre om vinteren, ligesom der er risiko for, at arbejdets kvalitet ikke bliver tilfredsstillende; dette gælder f. eks. asfaltarbejder. Selv om det således må erkendes, at visse arter af anlægsarbejder vanskeligt kan udføres om vinteren, vil det dog være rimeligt at tilstræbe, at beskæftigelsen indenfor dette område i væsentlig større omfang end det nu er tilfældet holdes igang længere ud på vinteren. Ved hensigtsmæssig udvælgelse og planlægning af vinterarbejdet er der mulighed for at begrænse meromkostningerne og ulemperne for arbejdskraften i en sådan grad, at der ikke skulle være betænkeligheder ved en sådan sæsonudjævning.

/. Ved overvejelser over de foranstaltninger, der kan træffes for at gennemføre sæsonudjævning indenfor bygge- og anlægssektoren, bør man iøvrigt tage i betragtning, at der i denne henseende er væsentlige forskelle mellem den private og den offentlige del af denne sektor. Disse forskelligheder er bl. a. af administrativ-teknisk art. Det offentlige kan således forholdsvis let og umiddelbart påvirke de offentlige arbejders fordeling over året, medens der kan være større vanskeligheder forbundet med en påvirkning af de private arbejders fordeling. Dertil kommer, at der er en større margin for hvor langt det offentlige kan og bør gå i retning af sæsonudjævning af beskæftigelsen ved offentlige arbejder, end hvor det drejer sig om det private erhvervsliv, indenfor hvilket rentabilitetshensyn er afgørende.

2. Byggeriet.

Det fremgår af tabel 2 side 50, at bruttoinvesteringen i byggeriet i 1951 androg ca. 2,2 milliarder kr. hvoraf ca. halvdelen faldt på *vedligeholdelses- og ombygningsarbejder* og den resterende halvdel på *nybyggeri*. Investeringen i *offentligt byggeri* (incl. vedligeholdelses- og ombygningsarbejder) kan anslås til omkring 250 mill. kr. mod knapt 2 milliarder kr. i det *privat* byggeri (incl. offentligt støttet byggeri, der udgør den væsentligste del).

Som nærmere beskrevet i kapitel IV foran har der i årene siden 1945 været udfoldet mange bestræbelser for at udjævne byggeriets sæsonsvingninger ved udstrækning af højsæsonen. Endnu kan de praktiske resultater af disse bestræbelser ikke siges at være særlig store. Selv om man kan regne med, at der i de kommende år, blot på grund af den hidtidige indsats, af sig selv efterhånden vil ske yderligere fremskridt på dette område —• forudsat at byggeriets omfang ikke reduceres — må det anses for ønskeligt, at der i den kommende tid såvel af det offentlige som af byg her rerne og byggefagenes mestre og svende udfoldes yderligere bestræbelser for at fremme udviklingen mod jævnere fordeling af byggeriet.

Det vil være naturligt i denne forbindelse først at tage op til overvejelse, hvilke skridt der kan tages overfor *det offentlige byggeri*, herunder såvel det *statslige* som det *kommunale*.

Når man ud fra de betragtningen, som iøvrigt anlægges i denne betænkning, anser sæsonudjævning for ønskelig, vil det være rimeligt, at det offentlige går i spidsen på dette område. Så længe det private byggeri ikke er sæsonudjævnet, bør det offentlige stille efter en særlig vidtgående omlægning af det offentlige byggeri fra sommer til vinter. *Kommissionen anbefaler, at der ved opstillingen af de årlige bygge- og anlægsbudgetter tages væsentligt hensyn til mulighederne for at gennemføre en sæsonudjævning.*

Forsåvidt angår *statens byggearbejder* —• nybyggeri samt reparations- og vedligeholdelsesarbejder — skulle der umiddelbart være mulighed for at iværksætte sæsonudjævrende foranstaltninger. For at gennemføre disse må det anses for nærliggende at gøre finansielle bevillinger og materialebevillinger betingede af arbejdets udførelse i vintersæsonen. Det må på forhånd anses for naturligt, at der allerede ved behandlingen af de finansielle bevillinger tages hensyn til sæsonudjævningssynspunktet; man har da også tidligere overvejet indførelsen af klausuler i de *finansielle bevillinger*, idet arbejds- og boligministeriet i foråret 1950 rettede en anmodning til finansministeriet om at overveje, hvorvidt man til imødegåelse af sæsonarbejdsløsheden i malerfaget kunne klausulere 25 pct. af vedligeholdelsesbevillingerne forsåvidt angår malerarbejde til udførelse i vintermånederne. En generel løsning af dette spørgsmål viste sig dog ikke mulig, idet forskellige admini-

strative og tekniske problemer stillede sig hindrende i vejen, og det må antages, at en videregående ordning med indførelse af klausuler på de enkelte konti i finansloven administrativt virker for tungt; i særdeleshed gør dette sig gældende, fordi klausulering af de finansielle bevillinger må formodes at give anledning til en række dispensationsbegæringer, og den særbehandling, som sådanne klausulordninger antagelig vil kræve, vil kompliceres ved, at bestemmelserne er inkorporeret i selve finansloven.

I tilfælde, hvor der er tale om enkelte forslag om udførelse af vedligeholdelsesarbejder på forventet tillægsbevilling, er det derimod mere nærliggende at søge sæsonudjævningssynspunktet gennemført ved klausuler, og finansministeriet har erklæret sig indforstået med at medvirke til et sådant forslags gennemførelse. Det må dog på forhånd antages, at en sådan ordning kun kan få en begrænset betydning for sæsonudjævningen, idet de pågældende arbejders ekstraordinære karakter næppe i væsentligt omfang tillader en udsættelse af hensyn til sæsonarbejdsløsheden.

Da det som nævnt ikke viste sig muligt at gennemføre en klausulering af 25 pct. af bevillingerne til vedligeholdelsesarbejder forsåvidt angår malerarbejdet til udførelse i vintermånederne, har boligministeriet på dette område indskrænket sig til dels at klausulere ministeriets egne konti og dels at rette henstillinger til de forskellige styrelser om at have sæsonudjævningssynspunktet for øje ved deres reparations- og vedligeholdelsesarbejder.

Såvidt det for øjeblikket foreligger oplyst, har disse bestræbelser ikke haft tilstrækkelige virkninger. Man må imidlertid antage, at det tilstræbte resultat kan nås, hvis der direkte fra de enkelte ministerier udstedes påbud til de under hvert ministerium hørende institutioner om at tage sæsonudjævningshensynet i betragtning. *Koynmissionen anbefaler, at regeringen foranlediger, at hvert ministerium udsteder påbud om, at vedligeholdelses- og ombygningsarbejder på statslige bygninger i størst muligt omfang henlægges til vinterperioden, samt om at statsligt nybyggeri i størst muligt omfang påbegyndes om efteråret og normalt holdes i gang i vinterperioden.* De forskellige styrelsesgrene og statsinstitutioner må da, når de udarbejder deres forslag til bevillinger, gøre rede for særlige hensyn, som i de enkelte tilfælde kan motivere afvigelser fra en sådan hovedregel. Indfører man dette princip, må det samtidig fremhæves, at de pågældende bestræbelser vil styrkes, såfremt der fra de bevilgende myndigheders side vil blive taget hensyn til eventuelle nettomerudgifter ved vinterudførelse.

lovrigt foreslår kommissionen, at boligministeriet ved større statslige byggearbejder, hvor der kan være tvivl om den gunstigst mulige placering af arbejdet indenfor året, indkræver arbejdsplaner, der viser, på hvilke tidspunkter de forskellige arbejdsoperationer er projekteret til at udføres. Dette kan forøge muligheden for at give den samlede byggevirksomhed det gunstigst mulige forløb.

For det statsstøttede, kommunale byggeris vedkommende anbefaler kommis-

sionen at gøre statsbidr agent betinget af, at de pågældende arbejder så vidt gørligt holdes igång i vinterperioden. Det ville f. eks. være rimeligt, om undervisningsministeriet drager omsorg i'or, at det kommunale skolebyggeri, der modtager statsstøtte gennem dette ministerium, såvidt muligt udføres i vinterperioden. (Der kan naturligvis være berettigede hensyn, som i det enkelte tilfælde motiverer afvigelser fra en sådan hovedregel; det vil således normalt ikke være hensigtsmæssigt at lade større ombygnings- og vedligeholdelsesarbejder på skolebygninger foretage udenfor ferierne).

Kommissionen henstiller iøvrigt, at det tages op til overvejelse at bidrage til en jævnere fordeling over året af det statsstøttede kommunale byggeri ved at graduere statsbidraget, således at det bliver større, hvor arbejdet udføres i den døde sæson.

I de tilfælde, hvor kommunerne opnår lån hos den kommunale lånefond til gennemførelse af byggearbejder, vil det eventuelt være muligt at gøre långivningen betinget af, at arbejdet udføres i perioden med stor sæsonledighed, og kommissionen henstiller, at dette spørgsmål tages op til overvejelse.

For det ikke-stats støttede. kommunale byggeris vedkommende henstiller kommissionen, at der i materialebevillingerne — hvor sådanne kræves — indsættes klausuler om udførelse udenfor højsæsonen. Iøvrigt anbefaler kommissionen, at der rettes yderligere henstillinger til kommunerne om at medvirke til en udjævning af byggeriets sæsonsvingninger.

Indenfor det private byggeri spiller boligbyggeriet den dominerende rolle, og den langt overvejende del af boligbyggeriet er statsstøttet. Som omtalt i kapitel IV er man kommet ind på i filisagnene om statslån at indsætte klausuler vedrørende tidspunktet for arbejdets udførelse, således at tilladelse til byggeriet først gives, når det under hensyn til arbejdskraftsituationen findes hensigtsmæssigt. Ved større byggeri gives tilladelsen til at udføre byggeriet i hovedstaden og visse købstæder i almindelighed i to tempi •— i første omgang gives tilladelse til at foretage grundudgravning og støbe grunden og dernæst tilladelse til at foretage opmuring, hvorefter det resterende arbejde kan udføres uden særlig tilladelse. I andre områder gives byggetilladelsen under eet. Der synes imidlertid at være grund til at overveje ydligere foranstaltninger på dette område, særlig for så vidt angår større boligbyggeri. *Kommisss' anbefal., at der gennemføres et skærpet tilsyn med disse klausulers or holdelse* f. eks. ved inspektionsbesøg på arbejdspladserne og ved stikprøvevis gennemsyn af arbejdssedler. *Kommissionen anbefaler, at der efter byggearbejdets afslutning ved bygherrens indsendelse af begæring om udbetaling af statslånet kræves oplysning ikke blot som hidtil om tidspunktet for arbejdets påbegyndelse og afslutning, men yderligere attesteret oplysning om, hvorvidt og i hvilket omfang arbejdet har været standset i vinterperioden. Kommissionen foreslår endvidere, at det tages op til overvejelse at indføre regler, hvorefter rentetabet ved vinter standsning normalt ikke dækkes af statslånet. Kommissionen anbefaler tillige, at det tages op til overvejelse at skabe basis for ydelse*

af et særligt statslån, der er rente- og afdragsfrit i et vist åremål, til dækning af fåviselige netto-merudgifter ved vinterudførelse¹⁾, hvor disse udgifter viser sig at blive af ekstraordinært omfang.

Vedrørende det private erhvervsbyggeri, som støttes af staten, foreslår kommissionen, at disse byggearbejder gennem klausuleringer af statsstøtten i videst muligt omfang søges holdt igang om vinteren. Det drejer sig både om industri, håndværk, hoteller, landbrug og fiskeri, og kommissionen anbefaler, at der rettes henstillinger herom til de myndigheder, der administrerer långivning til erhvervene.

Overfor det private erhvervsbyggeri, som ikke støttes af staten, anbefaler kommissionen, at mulighederne for at klausulere materialebevillingerne, hvor sådanne findes (for tiden kun vedrørende kontor- og forretningslokaler), fortsat benyttes, og at tilsynet også med disse klausulers overholdelse skærpes. I denne forbindelse ønsker man at pege på, at det ville være rimeligt, om boligministeriet ved større erhvervsbyggeri — ligesom ved større offentligt byggeri — indkræver arbejdsplaner for derved at forøge muligheden for at præge dette byggeris forløb i tid ud fra hensynet til den samlede byggeaktivitet.

Kommissionen har under sine overvejelser om de her omhandlede problemer været inde på tanken om at yde et særligt tilskud fra det offentlige til byggeri, der udføres i vintermånederne. Det har været hævdet, at man kun ved en sådan præmiering af vinterbyggeri — til trods for, at dette normalt ikke er forbundet med netto-merudgifter — vil kunne få vinterbyggeri gennemført tilstrækkeligt hurtigt og i det ønskede omfang.

Det overvejende flertal indenfor kommissionen er imidlertid af den opfattelse, at man ikke under de nuværende forhold —• hvor staten i så vidt omfang har mulighed for på andre måder at påvirke byggeriets tidsmæssige fordeling over året —• finder det ønskeligt at fremsætte forslag om en sådan præmiering.

Udover de i det foregående omtalte foranstaltninger, som kan træffes af central-administrationen, vil det være nødvendigt at sætte ind på andre fronter, og man skal i det følgende pege på nogle af de vigtigste problemer, som her melder sig.

Det vil således formentlig endnu en tid fremover være nødvendigt, at der findes en særlig konsulentvirksomhed (jfr. det herom i kapitel IV, afsnit 2, a og b, omtalte), vedrørende vinterbyggen, idet man gennem en sådan virksomhed kan bidrage til, at indvundne erfaringer hurtigt når frem til byggepladserne. De konsulenter, som var i virksomhed i vinteren 1951—52, har rapporteret som deres indtryk fra

¹⁾ Herved tænkes navnlig på gruppe C indenfor den af Statens Byggeforskningsinstitut opstillede opdeling af udgifterne ved vinterbyggeri i tre grupper, hvoraf den første (gruppe A) vedrører udgifter, før vinteren begynder (udgifter til anskaffelse og tilrigning), den anden gruppe (gruppe B) den daglige udgift i hele vinterperioden (arbejds løn ved tildækning af materialer etc.), og gruppe C udgifter til snerydning, afisning, brændsel etc., når vinteren sætter ind. Udgiftsgruppe C repræsenterer det, der ikke kan forudberegnes, og som er afhængig af vinterens styrke.

byggepladserne, at selv om der er sket store fremskridt i de senere år, hører et velovervejet og i god tid planlagt sæt af vinterforanstaltninger absolut til sjældenhederne. Det må derfor være ønskeligt at *fortsætte konsulentvirksomheden* og tilrettelægge *oplysnings- og propagandavirksomheden* i god tid, før vinteren begynder. Som omtalt i kapitel IV afsnit 2 b er der i efteråret 1952 af parterne indenfor byggefagene og byggematerialeindustrien m. v. nedsat et særligt udvalg til varetagelse af den nævnte optagnings- og propagandavirksomhed.

Vedrørende selve *anskaffelsen* af det for gennemførelse af vinterbyggeri nødvendige *materiel* er det for det første muligt, at indførelse af specielle liberale regler for *afskrivning* af disse ved skatteopgørelser vil kunne lette overgangen til ændrede sædvaner på dette område. Dernæst vil det formentlig være muligt at organisere *centraludlejning* af vintermateriel på samme måde, som det sker for almindeligt materiel (f. eks. Københavns Murer- og Stenhuggerlaug). Det udlejede vintermateriel skulle omfatte ovne, kedler, presenninger o. s. v. samt belysningsmateriel. *Kommissionen henstiller til overvejelse, hvorvidt der ved forhandling med de respektive organisationer kan etableres en sådan centraludlejning af materiel til vinterbyggeri*, jfr. herved det i februar 1953 fremsatte forslag til lov om oprettelse af en produktivitetsfond, ai' hvis midler 4,5 mill. kr. foreslås anvendt til produktivt fremmende foranstaltninger indenfor byggeriet, herunder oprettelse af maskinstationer samt uddannelse af byggerikonsulenter. Det vil endvidere fremme byggeriet, hvis man kunne få gennemført nedsat pris på elektrisk strøm (til frostsikring og evt. kunstigt lys) på byggepladserne om vinteren.

En videregående *standardisering* indenfor byggeriet vil bidrage til at lette en sæsonudjævning, idet standardisering er en forudsætning for, at en større del af byggearbejdet ad denne ve. kan udskilles som *værkstedsarbejde* og derved henlægges til udførelse under tag. Herved opstår samtidig mulighed for lagerproduktion af snedker- og betonvarer, og desuden medfører det den fordel, at man på byggepladserne i givet fald er klar til hurtig indsætning af vinduer og døre, hvorved opvarmning under det indvendige arbejde fremskyndes. *De igangværende bestræbelser for standardisering og for overgang til fabriksfremstillede elementer m. v. bør derfor fremmes ud fra hensynet til sæsonudjævning.*

Det har i de forløbne vintre vist sig vanskeligt at få *leverancer af teglværksprodukter, mørtel, grus og sten*, og en del entreprenører har befrygtet, at de vanskeligt vil kunne få leveret en tilstrækkelig mængde mursten om foråret og om sommeren, hvis de har opbrugt deres beholdning om vinteren. Det har desuden vist sig vanskeligt for mange byggepladser at få leveret *tørre teglsten*, bl. a. på grund af transportforhold. Der er som omtalt i kapitel IV, afsnit 2 b, truffet en række foranstaltninger for at overvinde disse vanskeligheder. *Kommissionen foreslår, at der sættes yderligere bestræbelser ind på at bidrage til udjævning af sæsonsvingningerne indenfor de byggematerialeproducer ende industrier.* I denne forbindelse vil man pege på det ønskelige i, at der ved disponeringen over *offentlige midler, der udlånes til erhvervsvirksomheder*, tages hensyn til det nævnte formål, f. eks. ved ansøgninger om lån til udvidelse af *teglværkers lagerkapacitet*. Faktisk er der, i henhold til lov nr. 237 af 27. maj 1950, jfr. lov nr. 190 af 29. maj 1952, i et vist omfang ydet lån til teglværker for at muliggøre øget produktion i vintermånederne.

Det skal endelig nævnes, at der på specielle områder kan være grund til at foretage *yderligere teknisk-økonomiske undersøgelser* med henblik på at finde frem

til de *bedst mulige former for vintermateriel*. Dette gælder således for *varmegivere*. Det ville formentlig være rimeligt, om sådanne specielle forskningsopgaver tages op af Statens Byggeforskningsinstitut i fortsættelse af dette instituts tidligere omtalte undersøgelse af de til vinterbyggeriet knyttede problemer.

3. Anlægsarbejder.

Spørgsmålet om, hvorvidt det lønner sig at gennemføre en sæsonudjævning for anlægsarbejdernes vedkommende, er — som det fremgår af betragtningen i afsnit 1 ovenfor — noget mere kompliceret end for byggeriets vedkommende, men der er dog en betydelig margin, indenfor hvilken man kan sige, at en sådan sæsonudjævning er fordelagtig.

For de statslige anlægsarbejders vedkommende anbefaler kommissionen, at sæsonudjævning gennemføres ved, at der ved udarbejdelsen af det årlige anlægsbudget tages hensyn til sæsonudjævningssynspunktet, og at regeringen, jfr. ovenfor om det statslige byggeri, foranlediger, at de enkelte ministerier udsteder påbud om såvidt muligt at lade de pågældende arbejder udføre i de perioder af året, hvor ledigheden er størst. De enkelte styrelsesgrene og statsinstitutioner må da, når de udarbejder deres forslag til bevillinger, gøre rede for de særlige hensyn, der måtte motivere afvigelse fra en sådan hovedregel. Indfører man dette princip, må det samtidig fremhæves, at de pågældende bestræbelser vil styrkes, såfremt der fra de bevilgende myndigheders side vil blive taget hensyn til eventuelle netto merudgifter ved vinterudførelse.

For de kommunale anlægsarbejders vedkommende foreslår kommissionen, at der forsåvidt der gives statsstøtte til de pågældende arbejder, i større omfang end hidtil, indføres klausuler om vinterudførelse i den finansielle bevilling fra staten. I de tilfælde, hvor kommunerne opnår lån hos den kommunale lånefond til gennemførelse af anlægsarbejder, vil det eventuelt være muligt at gøre långivningen betinget af, at arbejdet udføres i perioder med stor sæsonledighed, og kommissionen henstiller, at dette spørgsmål tages op til overvejelse. For de øvrige kommunale anlægsarbejder anbefaler kommissionen, at man søger at påvirke koymmunernes dispositioner gennem henstillinger om at følge de statslige bestræbelser for sæsonudjævning.

Specielt forsåvidt angår anlægsarbejder, der udføres *med støtte fra staten som beskæftigelsesforanstaltninger* — herunder tænkes navnlig på beskæftigelsesloven af 3946 — har administrationen mulighed for at klausulere bevillingerne, og faktisk har man allerede i et vist omfang forsøgt at praktisere sådanne klausuler. *Der kan som ovenfor nævnt være særlige grunde til på dette område at gå videre i retning af sæsonudjævning, særlig forsåvidt angår landkommunerne.*

I henhold til arbejds- og socialministeriets cirkulærer af 17. september 1952 og 28. februar 1953 angående igangsættelse af arbejder i vinterhalvåret 1952—53

er der givet tilsagn om et ekstra statstilskud på 10 pct. af arbejdslønnen til henviste arbejdere ved de i december, januar, februar og marts udførte beskæftigelsesforanstaltninger.

Kommissionen anbefaler, at der også fremover gennemføres graduering af tilskuds-satserne til disse kommunale arbejder for derved at tilskynde kommunerne til at medvirke ved den tilstræbte sæsonudjævning.

Vedrørende *grundforbedrings- og landvindingssarbejder* skal her kun bemærkes, at beskæftigelsen ved disse arbejder faktisk i et vist omfang virker som mod-sæson overfor landbruget, og der er formentlig på dette område ikke anledning til at foretage yderligere skridt.¹⁾

4. Problemer vedr. arbejdsbetingelser ved vinterbeskæftigelse.

I forbindelse med de ovenfor under afsnit 2 og 3 stillede forslag om foranstaltninger til sæsonudjævning indenfor henholdsvis bygge- og anlægsvirksomheden melder der sig visse problemer vedrørende *arbejdsbetingelserne* ved vinterarbejde.

Som omtalt foran under kap. IV, afsnit 2 c. er det ved forligsmandens kendelse af 1. september 1950 samt ved mæglingforslaget af 19. marts 1952 fastsat, at mestrene skal træffe en række *foranstaltninger på arbejdspladserne* for at mindske vejrligets indflydelse på arbejds effektiviteten, ligesom der nu er skabt mulighed for samme arbejdstid om vinteren som om sommeren (jfr. iøvrigt bilag 6). Bestemmelserne om foranstaltninger for at mindske vejrligets indflydelse på arbejds effektiviteten har imidlertid ikke gyldighed for anlægsarbejder, og kan iøvrigt på grund af de forskellige arbejdsforhold ikke umiddelbart overføres. Der er indenfor kommissionen forskellige opfattelser med hensyn til, hvorvidt der for anlægsarbejder foreligger et behov for overenskomstmæssige regler om sådanne foranstaltninger, men kommissionen er enig om, at det er ønskeligt, at dette spørgsmål bliver taget op til drøftelse mellem parterne.

Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund agter derfor på grundlag af kommissionens drøftelser at foranledige dette problem taget op til organisationsmæssig behandling.

¹⁾ Kommissionen har i 1950 henstillet til landbrugsministeriet at foranledige, at grundforbedringsarbejder, hvortil der ydes statsstøtte, i tidsrummet 15. marts til 15. august i almindelighed kun påbegyndes efter forud indhentet tilladelse fra det pågældende offentlige arbejdsanvisningskontor. Landbrugsministeriet har besvaret denne henvendelse ved at meddele, at det er pålagt samtlige grundforbedringsudvalg altid at give vedkommende arbejdsanvisningskontor meddelelse, nogen tid før et grundforbedringsarbejde påbegyndes, og nogen tid før et sådant arbejde afsluttes, medens ministeriet ikke kan tiltræde tanken om, at påbegyndelsen af disse arbejder i en vis del af året ligefrem skal gøres afhængig af arbejdsanvisningskontoret.

Tilbage står herefter nogle spørgsmål vedrørende reglerne for *standsning af arbejdet under ugunstigt vejr, beklædning under vinterarbejde samt arbejdsskure og tøjtør ringsrum*.

Vedrørende *standsning af arbejdet under ugunstigt vejr* forholder det sig i øjeblikket indenfor byggeriet og anlægsvirksomheden således, at der ikke findes overenskomstmæssige regler for de betingelser, under hvilke arbejdet standses. Spørgsmålet om standsning af arbejdet afgøres ved drøftelse mellem arbejderne og arbejdsgiverne på den enkelte arbejdsplads, og i praksis er det oftest arbejderne, der rejser spørgsmålet. Imidlertid er udbetaling af arbejdsløshedsunderstøttelse i tilfælde af arbejdets standsning under ugunstige vejrforhold — jfr. således arbejdsdirektoratets cirkulære af 1. november 1951 — betinget bl. a. af en af arbejdsgiveren udstedt såkaldt vejrligsattest, hvori arbejdsgiveren — under strafansvar — attesterer, at den pågældende arbejder den pågældende dag på grund af vejrliget ikke har haft over 2 timers arbejde. Det er således arbejdsgiveren, der bestemmer, hvornår arbejdet kan standses uden at de af standsningen berørte arbejdere derved mister adgangen til arbejdsløshedsunderstøttelse.

Der har ikke hidtil været større stridigheder mellem parterne på arbejdsmarkedet om, hvornår arbejdet skal standses på grund af ugunstigt vejr. Hvis der ved overgang til forøget vinteraktivitet indenfor bygge- og anlægssektoren skulle opstå større problemer om standsning på grund af ugunstigt vejr, vil disse formentlig kunne løses indenfor rammerne af det bestående aftalesystem

Som nævnt i kap. IV, afsnit 3, er spørgsmålet om hensigtsmæssigt *arbejdstøj ved vinterarbejde* af betydning for, i hvilken udstrækning man kan få gennemført en sæsonudjævning i praksis. Der er af arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg foretaget visse undersøgelser og overvejelser af dette spørgsmål, men disse er ikke resulteret i konkrete forslag.

Kommissionen har, bl. a. foranlediget ved den som bilag 7 gengivne skrivelse af 14. juni 1952 fra arbejds- og socialministeren, drøftet dette spørgsmål og søgt det nærmere belyst ved forhandlinger med repræsentanter for de interesserede arbejderorganisationer samt for beklædningsindustrien.

Det har herved vist sig, at de eksisterende former for arbejdsbeklædning i det store og hele anses for tilfredsstillende, således at der ikke heri ses at ligge nogen hindring for en umiddelbar overgang til større vinterbeskæftigelse.

Imidlertid vil vinterbeskæftigelse i større omfang end hidtil formentlig skabe et forøget behov for at få klarlagt, hvilke former for arbejdsbeklædning, der — *ud fra objektive fysiologiske kriterier* — yder den mest effektive beskyttelse af de pågældende arbejderes *helbred*, særlig overfor kombineret kulde og væde.

Kommissionen henstiller derfor, at der — bl. a. under medvirken af Dansk Tekstilforskningsinstitut samt af erhvervshygiejnere — iværksættes dyberegående undersøgelser af dette spørgsmål.

Spørgsmålet om, hvorvidt der findes tilfredsstillende *arbejdsskure* indenfor byggeri og anlægsvirksomhed kan være af væsentlig betydning for, i hvilken udstrækning det skal lykkess at få den tilstræbte sæson udjævning gennemført i praksis. Der er gennem de senere år sket en væsentlig udvidelse af de krav, der i overenskomsterne stilles til arbejdsskurene. Til trods herfor må det anses for at være af væsentlig betydning, om parterne på arbejdsmarkedet kan nå frem til en forbedring af arbejdsskurene, hvor dette må anses for påkrævet for at give mulighed for udvidet vinterudførelse.

Man ønsker i denne forbindelse specielt at pege på spørgsmålet om adgangen til *tøjtørring*. Hvis man skal komme ind på vinterudførelse af byggeri og anlægsarbejder i større omfang end hidtil, vil problemet om adgang til tørring af arbejdstøj på arbejdspladsen presse sig stærkere på end hidtil. De i de eksisterende overenskomster gennemførte regler for garderobeskabe m. v. åbner ikke tilstrækkelig mulighed for sådan tørring af arbejdstøj. På visse byggepladser har man i forbindelse med Statens Byggeforskningsinstituts forsøg etableret særlige *tøjtørringsskure*, og erfaringen viser under visse omstændigheder ganske gode resultater. Etablering af tøjtørringsrum. indebærer altid ekstra omkostninger for arbejdsgiveren. Men særlige *standardelementer*, der kan flyttes fra en arbejdsplads til en anden, kan billiggøre installationen, der ivotrigt skulle kunne forrente sig gennem hurtigere og billigere produktionsresultat.

Kommissionen må anse det for ønskeligt om parterne på arbejdsmarkedet indenfor byggeri og anlægsvirksomhed kan finde en tilfredsstillende løsning af dette spørgsmål. *Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund agter efter de i kommissionen stedfundne drøftelser at foranledige spørgsmålet taget op til forhandling mellem de respektive organisationer.*

Kapitel VII.

Landbruget.

1. I det omfang, sæsonsvingningerne ikke lader sig fjerne, idet de — som tilfældet er indenfor landbruget — står i nøje forbindelse med de klimatiske forhold, opstår naturligt det spørgsmål, om man ikke ud fra ønsket om at sikre den størst mulige beskæftigelse principielt bør tilstræbe at mindske beskæftigelsen i de sæsonfølsomme erhverv til fordel for beskæftigelsen indenfor erhverv, hvor sæsonsvingningerne ikke spiller nogen nævneværdig rolle. Ved vurderingen af hensigtsmæssigheden af at søge gennemført en sådan forskydning i landets erhvervsstruktur er der imidlertid en række andre hensyn at tage end hensynet til ønskeligheden af at udjævne sæsonen. Det er således ikke givet, at det f. eks. ud fra valutariske hensyn vil være tilrådeligt at fremme en sæsonudjævning, der gennemføres på bekostning af en nedgang i den samlede landbrugsproduktion. Kommissionen finder derfor ikke anledning til at gå yderligere ind på denne mulighed for udjævning af sæsonsvingningerne i beskæftigelsen.

Det skal iøvrigt fremhæves, at opretholdelse af en høj beskæftigelsesgrad i samfundet i sig selv vil mindske problemet om sæsonsvingningerne indenfor landbruget, idet der under sådanne forhold vil være større økonomisk interesse i *enten* at omlægge driften på en sådan måde, at man i videst muligt omfang undgår variationer i arbejdsforbruget, *eller* at opretholde en konstant beskæftigelse gennem året uanset svingningerne i selve behovet for arbejdskraft. Den høje beskæftigelsesgrad, der har hersket i årene efter krigen, har således næppe været uden betydning for den nedgang i sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse, som er indtrådt i disse år, jfr. kapitel I foran.

Det er imidlertid kommissionens opfattelse, at der bør udfoldes bestræbelser på at få udnyttet de muligheder, der iøvrigt foreligger, for at mindske sæsonsvingningerne i landbrugets efterspørgsel efter arbejdskraft.

2. Som omtalt i kapitel I falder sæsonsvingningerne indenfor landbruget så godt som udelukkende på planteavl. En udjævning af disse sæsonsvingninger ved at overføre en større del af den animalske produktion og andet foreliggende arbejde til de perioder af året, hvor planteavl stiller de mindste krav om arbejdskraft, lader sig imidlertid ikke gennemføre. Det kan næppe heller lade sig gøre at udjævne arbejdsforbruget ved at søge den animalske produktion udvidet

på bekostning af planteavl, idet en forøgelse af den animalske produktion i hvert fald i et vist omfang forudsætter en udvidelse af den vegetabiliske produktion; resultatet af en sådan produktionsomlægning vil derfor, selv under forudsætning af, at man ved udvidelsen vælger de mindst arbejdskrævende afgrøder (ensilagegrøntfoder i stedet for rodfrugter), sandsynligvis blive en forøgelse af forskellen mellem sommer- og vinterbeskæftigelsen.

Bestræbelserne på at mindske landbrugets sæsonsvingninger må således tage sigte på selve *'planteavl'*. Der foreligger antageligt også visse muligheder for at opnå resultater ad denne vej. Fremgangen i teknik og viden har således for planteavlens vedkommende ført til en stadig nedgang i behovet for arbejdskraft i sommermånederne som helhed og derigennem bidraget til at udjævne forskellen mellem sommer- og vinterbeskæftigelsen, og der er anledning til at tro, at denne udvikling vil fortsætte. *Mekaniseringen*, der må antages at have haft stor betydning for den i kapitel I foran omtalte nedgang i sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse af fast medhjælp i årene efter krigen, må forventes fortsat i de kommende år, således at den kommer til at omfatte en stadig større del af landbruget, og virkningen heraf må som bellied blive en fortsat indsnævring af forskellen mellem sommer- og vinterbeskæftigelsen. De største resultater vil blive opnået, såfremt man kan få gennemført en større mekanisering af *arbejdet med rodfrugterne*, der er landbrugets mest arbejdskrævende afgrøde. De i efterkrigstiden foretagne forsøg (tværharvning og blokhakning af roer samt optagning af roer med maskine) har imidlertid vist, at teknikken endnu ikke er så fuldkommen på dette område, at risikoen for nedgang i høstudbyttet ved mekanisering er overvundet. Arbejdet ved rodfrugtafgrøderne lader sig imidlertid også nedbringe på andre måder; den moderne *ukrudtbekæmpelse* med kemiske midler har således i et vist omfang mindsket arbejdet i roemarkerne ved lugningen. Hvis der åbnes mulighed for større praktisk anvendelse af de såkaldte *eenkornsfro*, vil der ligeledes kunne opnås væsentlige besparelser i arbejdsforbruget i topsæsonen. Det skal iøvrigt bemærkes, at man indenfor landbruget er klar over, at der kan opnås betydelige besparelser i arbejdsforbruget ved planteavl ved at erstatte rodfrugtafgrøderne med mindre arbejdskrævende ensilageafgrøder (f. eks. lucerne, lupiner og majs), men at man endnu ikke har kunnet finde frem til en ensilageafgrøde, der kan give samme udbytte som roeafgrøderne.

Udnyttelsen af fremgangen i teknik og viden vil dog langt fra muliggøre en fuldstændig udjævning af sæsonsvingningerne i beskæftigelsen, og den sæsonudjævning, man opnår, vil først kunne slå igennem over en længere årrække.

3. De muligheder, der foreligger for at skaffe de arbejdere, der opnår sæsonbeskæftigelse i landbruget, *midlertidig beskæftigelse indenfor andre erhverv i den døde landbrugssæson*, er ret små, da erhvervene udenfor landbruget er sparsomt repræsenterede i landkommunerne, hvor langt den overvejende del af disse landbrugsarbejdere er bosat. En stor del af disse erhverv, f. eks. bygge- og anlægs-

arbejder, teglværker o. s. v., har tilmed — under de nuværende forhold — samme sæson som landbruget.

Kun et enkelt erhverv, nemlig *skovbruget*, har en sæson, der bevæger sig modsat landbrugets, men da betingelserne for en udvidelse af skovarealet her i landet ikke er gode, kan der ikke ad denne vej ydes et større bidrag til nedbringelse af landarbejdernes sæsonledighed. Kommissionen skal dog henstille, at der i videst mulig udstrækning søges gennemført *'plantningsarbejder'* på sådanne arealer, der egner sig derfor, og som er urentable til almindelig landbrugsproduktion. Der kan iøvrigt i denne forbindelse være grund til at pege på betydningen af at få gennemført *løplantning arbejder*, der foregår udenfor landbrugets højsæson.

Der findes iøvrigt ikke her i landet, specielt ikke i landkommunerne, erhverv af betydning, hvis sæson forløber modsat landbrugets. *Sukkerfabrikkerne* og *kartoffelmelsfabrikkerne* virker dog i et vist omfang sæsonudjævnende, idet de fortsætter produktionen i et kortere tidsrum, efter at roe- respektive kartoffeloptagningen er afsluttet. Betydningen heraf er imidlertid ringe og opvejes af, at fabrikkerne i optagningsperioden til en vis grad konkurrerer med landbruget om arbejdskraften samt af det forhold, at dyrkningen af de pågældende afgrøder iøvrigt medfører en forøgelse af arbejdsforbruget i landbrugets travle tid. Der har været iværksat visse overvejelser og forsøg med det formål at få tilvejebragt supplerende produktioner for sukkerfabrikkerne i den døde sæson, men der har ikke hidtil vist sig brugbare resultater.

Der kan i denne forbindelse være grund til at fremhæve, at der næppe opnås nogen tilfredsstillende løsning af sæsonproblemet indenfor landbruget ved at søge erhvervsvirksomheder indenfor erhverv, der ikke er underkastet sæsonsvingninger, placeret i landkommunerne, idet disse virksomheder ikke kan antages godvilligt at ville afgive arbejdskraften, når landbruget i sommermånederne påny får brug for denne. En sådan *erhvervslokaliseringspolitik* vil antagelig føre til, at en betydelig del af den sæsonbeskæftigede arbejdskraft varigt forlader landbruget.

Da *anlægsvirksomheden* på landet i et vist omfang konkurrerer med landbruget om arbejdskraften i højsæsonen i sommermånederne, vil det ved at overføre dele af denne anlægsvirksomhed til vinterhalvåret i en vis udstrækning være muligt at skabe vinterbeskæftigelse for de sæsonbeskæftigede landbrugsarbejdere uden at forringe den samlede beskæftigelse i landkommunerne i sommerperioden. Som omtalt i kapitel I støder en opretholdelse af produktion og beskæftigelse indenfor anlægsvirksomheden i vinterperioden ikke på tilsvarende vanskeligheder som i landbruget.

De i kapitel VI fremsatte forslag om at søge gennemført en klausuleringsordning for visse offentlige anlægsarbejder samt arbejder med tilskud fra det offentlige, således at de pågældende arbejder gennemføres som vinterarbejder, vil derfor kunne yde et bidrag til fremskaffelse af beskæftigelse for de ledige landbrugsarbejdere i vintermånederne.

Det må dog bemærkes, at grundforbedringsarbejderne, der repræsenterer en betydelig del af anlægsarbejderne i landkommunerne, allerede i et vist omfang virker som modsæson overfor landbrugets beskæftigelse, idet en væsentlig del af disse arbejder ifølge forholdets natur må være afsluttet inden såningen i forårs-sæsonen og først kan iværksættes påny efter høstens afslutning i efterårsmånederne, og der er derfor som nævnt foregående kapitel næppe på indeværende tidspunkt tilstrækkelig anledning til at indføre egentlige klausuleringsordninger for de grundforbedringsarbejder, der gennemføres med tilskud fra det offentlige.¹⁾

Byggeriet beskæftiger kun i relativt ringe omfang arbejdere, der kan finde anvendelse ved landbrugsarbejde, og de i kapitel VI stillede forslag vedrørende sæsonudjævning for dette erhverv vil derfor ikke kunne bidrage synderligt til nedbringelse af landbrugsarbejdernes sæsonledighed.

Visse *reparations- og vedligeholdelsesarbejder* udføres ganske vist af de ved landbruget beskæftigede medhjælpere i løbet af sommerhalvåret, men disse arbejder er som regel henlagt til de perioder i sommeren, hvor planteavlen stiller de mindste krav om arbejdskraft (f. eks. tiden mellem roelugningen og høstens begyndelse) eller til perioder, hvor vejret midlertidigt vanskeliggør udearbejde, og fordelene ved at søge disse arbejder overført til vinterperioden er derfor tvivlsom.

Tidligere betød de forskellige *bibeskæftigelser*, der var knyttet til landbruget, meget for beskæftigelsen af arbejdskraften i vinterperioden, og det er derfor nærliggende at rejse tanken om at søge oparbejdede bibeskæftigelser for derigennem at bidrage til udjævning af sæsonen indenfor landbruget. Udviklingen synes imidlertid fortsat at begunstige den arbejdsdeling og heraf følgende specialisering af landbrugsproduktionen, som er foregået over de sidste menneskealdrer, og det skønnes ikke muligt ved særlige offentlige foranstaltninger at opnå resultater med hensyn til fremskaffelse af bibeskæftigelser, der står i rimeligt forhold til indsatsen.

4. Det fremhæves undertiden, at landbrugets sæsonproblem bør løses ved øget overgang til *helår santagelse*.

Denne løsning kan dog ikke fra et beskæftigelsesmæssigt synspunkt være den primære, idet man ikke herved fjerner sæsonsvingningerne i landbrugets behov for arbejdskraft. Ordningen betyder i første række, at ulemperne ved sæsonsvingningerne i større omfang kommer til at hvile på landbrugerne. Der vil vel under en ordning med helårsantagelse blive fremkaldt en vis udjævning af arbejdsforbruget over årets enkelte måneder, idet landbrugerne herved får øget økonomisk interesse i at henlægge navnlig visse vedligeholdelses- og reparationsarbejder til vinterhalvåret. Virkningerne heraf kan imidlertid delvis være, at der går tilsvarende beskæftigelse tabt for håndværkere m. v. i landkommunerne. I det omfang, der beskæftiges faste gifte arbejdere, vil ordningen beskæftigelsesmæssigt indebære den fordel, at medhjælperens hustru og eventuelle børn midlertidigt vil kunne inddrages i

¹⁾ Jfr. note ¹⁾ side 59.

landbrugsarbejdet i sommermånederne, specielt i de særlige spidsbelastningsperioder.

Udviklingen på arbejdsmarkedet i de sidste årtier har imidlertid begunstiget anvendelsen af løsarbejdere og arbejdere på halvårsantagelse på bekostning af helårsantagne arbejdere, og man vil næppe heller fremover kunne påregne større interesse fra arbejdsgiver- eller arbejderside for øget anvendelse af helårsantagelse. Dette forudsætter bl. a. betydelige ændringer af de mellem landbrugets arbejdsgiver- og arbejderorganisationer indgåede overenskomster om løn- og arbejdsforhold m. v. Det må iøvrigt herved erindres, at en væsentlig del af de landbrugsarbejdere, der ikke er ansat på helårskontrakt, men f. eks. på 3 måneders opsigelse, faktisk har en fast flerårig tilknytning til deres arbejdssted; for disse arbejders vedkommende ville indførelse af helårskontrakt således ikke medføre en faktisk fastere tilknytning til arbejdsstedet.

Kommissionen ønsker herefter under hensyntagen til det ovenfor anførte ikke at fremsætte forslag, der kan fremme aftaler om helårsantagelse indenfor landbruget.

5. Det fremgår af det foran anførte, at der efter kommissionens opfattelse i det hele foreligger ret begrænsede muligheder for at tilvejebringe passende og produktiv beskæftigelse for de sæsonbeskæftigede landbrugsarbejdere ved andet arbejde i vintermånederne, og at man heller ikke anser det for muligt at løse landbrugets sæsonproblem ved at gå over til øget anvendelse af helårsantagelse.¹⁾

Kommissionen tillægger det derfor afgørende betydning, at de igangværende bestræbelser på at mindske de sæsonmæssige udsving i behovet for arbejdskraft til planteavl fortsættes og udbygges. Disse bestræbelser bør fremover i første række tage sigte på at mindske arbejdet med rodfrugtafgrøderne, enten ved at der tilvejebringes egnede ensilageafgrøder, der kan erstatte rodfrugtafgrøderne, eller ved at man bl. a. gennem øget mekanisering, ukrudtsbekæmpelse med kemiske midler og rationel fremstilling af eenkornsfrø letter arbejdet i marken med udynding, lugning og optagning.

Kommissionen skal henstille til arbejds- og socialministerens overvejelse at optage forhandlinger med landbrugets arbejdsgiver- og arbejderorganisationer om at søge disse bestræbelser på at mindske sæsonsvingningerne i landbrugets arbejdskraftbehov yderligere fremmet.

Kommissionen skal i denne forbindelse fremhæve, at det ville være ønskeligt, om der ved disponeringen over de i henhold til lov nr. 209 af 7. juni 1952 bevilgede midler til teknisk forskning kunne tages hensyn til det landbrugsfaglige forsøgs- og forskningsarbejde, som er en forudsætning for, at der kan opnås praktiske resultater med hensyn til nedsættelse af arbejdsforbruget ved planteavl.

¹⁾ I det følgende kapitel behandles spørgsmålet, om der ved ændringer i arbejdsløshedslovgivning eller ved en omlægning af militærindkaldelserne kan opnås sæsonudjævnende virkninger særlig i landkommunerne.

Kapitel VIII.

Offentlige foranstaltninger af generel karakter.

]... Ferielovgivningen m. v.

Det er i kapitel I ovenfor nævnt, at ferie- og turistsæsonen indenfor adskillige erhvervsområder, men mest} udpræget indenfor hotel- og restaurationsbranchen samt transportvæsenet skaber en særlig høj aktivitet i sommermånederne. Disse sæsonsvingninger i beskæftigelsen kan kun mindskes i det omfang, det lykkes at få udjævnet variationerne i forbrugernes efterspørgsel ved spredning af ferie- og turistsæsonen.

En spredning af ferien her i landet støder på vanskeligheder, fordi de klimatiske forhold herhjemme medfører, at kun sommermånederne antages at give de muligheder for hvile og rekreation, som er hensigten med ferien. Det er ud fra dette synspunkt, at det i ferielovs n (lov nr. 170 af 13. april 1938 om ferie med løn, § 4), er fastsat, at ferien *skal* gives i sammenhæng i tiden mellem 2. maj og 30. september. For personer, der ikke omfattes af ferieloven, såsom statstjenestemænd m. v., og personer, der henhører under medhjælperloven, er der ikke fastsat tilsvarende regler for feriens lægning. Ifølge medhjælperloven kan medhjælperen dog forlange, at mindst halvdelen af ferien gives i sammenhæng og, hvor det efter tjenesteforholdets løbetid er muligt, i tidsrummet fra 2. maj—30. september.

I praksis har der imidlertid, bl. a. på grund af skoleferierne, for alle grupper vedkommende vist sig en meget udpræget tendens til — uanset de gældende bestemmelser om bestemte perioder for feriens lægning — at koncentrere ferien i juli og første halvdel af august måned. Denne ferieophobning er som tidligere nævnt blevet særlig mærkbar i perioden siden ferielovens vedtagelse, der betød en væsentlig udvidelse af befolkningens adgang til at holde ferie med løn. De af ferien skabte sæsonsvingninger i produktion og beskæftigelse er herved blevet væsentligt forstærkede, og de bestræbelser, der har været udfoldet, bl. a. af det under arbejds- og socialministeriet nedsatte ferieudvalg, jfr. kapitel IV foran, for at få ferien spredt mere over den i ferieloven fastsatte ferieperiode, har ikke hidtil givet resultater af betydning.

Spørgsmålet om spredning af ferien har fået forøget aktualitet efter vedtagelsen af det i forligsmandens mæglingsforslag af 19. marts 1952 indeholdte forslag om en forlængelse af ferien fra 2 til 3 uger fra og med ferieåret 1953—54. Denne ferieforlængelse vil dog ikke føre til en tilsvarende forøgelse af ferierne i de egent-

lige sommermåneder, idet forslaget bestemmer, at ferieforlængelsen skal lægges på det tidspunkt indenfor ferieåret, hvor det er mest hensigtsmæssigt af hensyn til vedkommende virksomheds produktion, og at denne feries lægning ikke er bundet til den i ferieloven fastsatte periode.

Da den hidtidige koncentration af ferien fra et rent beskæftigelsesmæssigt synspunkt indebærer ulemper, idet den bidrager til at forstærke de eksisterende sæsonsvingninger i beskæftigelsen, er kommissionen af den opfattelse, at man bør søge denne koncentration modvirket. Kommissionen kan derfor tilslutte sig de udtalelser, der er fremsat af den af arbejds- og socialministeriet under 8. december 1948 nedsatte ferielovskommission (jfr. den af denne kommission i marts 1951 afgivne betænkning pag. 44) om, at *der fortsat bør udfoldes energiske bestræbelser for at få ferierne spredt over et længere tidsrum*, og at dette arbejde naturligt må tilfalde det ovennævnte under arbejds- og socialministeriet nedsatte ferieudvalg i samarbejde med Dansk Arbejdsgiverforening, De samvirkende Fagforbund og andre interesserede organisationer. Kommissionen skal i denne forbindelse — også med henblik på den under overvejelse værende revision af ferielovgivningen — henlede opmærksomheden på, at det fra et sæsonudjævningssynspunkt må tilstræbes at få *udjævnet ferien mest muligt over årets måneder og ikke blot over den i ferieloven fastsatte ferieperiode fra 2. maj—30. september*. Det er iøvrigt kommissionens opfattelse, at den tilstræbte spredning af ferierne ikke lader sig gennemføre uden *en omlægning eller forlængelse af skoleferierne*.

2. Foranstaltninger overfor arbejdsløshedsforsikringen.

Udformningen af de gældende regler for arbejdsløshedsforsikringen kan være af betydning for sæsonledighedens omfang.

Eksistensen af en arbejdsløshedsforsikringsordning med hertil hørende arbejdsanvisning vil således alt andet lige mindske den enkelte arbejdsgivers interesse i at fastholde arbejdskraften i perioder, hvor behovet for arbejdskraft midlertidigt svinder ind. Arbejdsløshedsforsikringen kan på denne måde bidrage til at forstærke beskæftigelsens sæsonsvingninger, idet den faktiske beskæftigelse i kraft af forsikringen i højere grad kommer til at følge sæsonsvingningerne i den enkelte arbejdsgivers *behov* for arbejdskraft. Denne tendens til størst mulig overensstemmelse mellem svingningerne i behovet for arbejdskraft og den faktiske beskæftigelse vil dog i perioder med høj beskæftigelsesgrad blive modvirket af frygten for, at det under den herskende knaphed på arbejdskraft vil blive vanskeligt i højsæsonen at skaffe erstatning for den i den døde periode afskedigede arbejdskraft. Der er under drøftelsen af dette spørgsmål fra flere sider i kommissionen peget på, at man kan øge arbejdsgivernes interesse i en jævnere beskæftigelse ved at ændre de nugældende regler for arbejdsgiverbidragene til forsikringen der-

hen, at størrelsen af arbejdsgiverbidragene gøres afhængig af det omfang, hvori beskæftigelsen indenfor pågældendes virksomhed varierer i årets løb.

Adgangen til at oppebære arbejdsløshedsunderstøttelse kan endvidere øve indflydelse på sæsonledighedens omfang derved, at den indebærer mulighed for en formindskelse af arbejdernes interesse i at søge andet arbejde i den døde sæson. Sæsonledigheden skulle ud fra denne betragtning i et vist omfang kunne tages som udtryk for, at udbuddet af arbejdskraft ikke i tilstrækkeligt omfang afpasses efter de med sæsonsvingningerne følgende forskydninger i efterspørgslen efter arbejdskraft. Ud fra disse synspunkter er det hævdet, at man ved en udvidelse af den i arbejdsløshedsloven fastsatte¹ karenstid indenfor særlig sæsonfølsomme fag kunne opnå en vis udgligning af beskæftigelsens sæsonvariationer, idet man herved ville give den enkelte et stærkere incitament til i den døde sæson at skaffe sig arbejde indenfor sit eget eller et tilstødende arbejdsområde.

Der er i kommissionen enighed om, at det vil være af interesse at tage spørgsmålet om betimeligheden af at søge gennemført *ændringer af de ovenfor nævnte og andre bestemmelser i den nuværende arbejdsløshedslovgivning, der har betydning for sæsonledigheden*, op til overvejelse. De problemer, der herved rejser sig, er imidlertid af så vidtrækkende karakter, at kommissionen har anset det for nødvendigt at nedsætte et underudvalg til nærmere drøftelse af disse spørgsmål; man agter på et senere tidspunkt at fremlægge resultaterne af disse overvejelser.

3. Militærindkaldelserne.

Indkaldelserne af det værnepligtige mandskab til militærtjenesten har i årene efter 1945 været af et sådant omfang, at de ikke er uden betydning for forholdene på arbejdsmarkedet. Antallet af indkaldte til samtlige værn andrager for øjeblikket omkring 25 000 mand og vil antagelig i de kommende år ved forlængelse af den militære tjenestetid fra 12 til 18 måneder blive forøget en del.

Det er derfor af ikke ringe praktisk interesse at overveje, om der foreligger muligheder for at afpasse disse indkaldelser til militæret på en sådan måde, at de virker som en art modsæson overfor sæsonsvingningerne i erhvervslivet, således at de er af mindst omfang i højsæsonen og af størst omfang i den døde periode.

Militærindkaldelserne har navnlig stor betydning for arbejdsmarkedsforholdene i landkommunerne, idet landbruget beskæftiger et relativt stort antal unge i den værnepligtige alder. I det omfang, militæret hidtil har fundet anledning til at iagttage arbejdsmarkeds-mæssige hensyn, er dette da også i første række sket for at kunne imødekomme landbrugets arbejdskraftbehov i spidsbelastningsperioderne i sommerhalvåret. Der har således i høst- og roesæsonerne været gennemført ordninger, hvorefter soldater, der har været beskæftiget ved landbrugsarbejde, kan få tilstået særlig orlov med det formål at deltage i landbrugsarbejdet. I som-

meren 1952 har der endvidere af hensyn til det militære byggeri været praktiseret en lignende ordning for så vidt angår murerne.

Kommissionen har ved skrivelse af 25. juli 1952 til forsvarsministeriet, jfr. herved bilag 10, samt ved efterfølgende forhandlinger søgt orientering om mulighederne for at gennemføre en omlægning af indkaldelserne af det værnepligtige mandskab under hensyntagen til sæsonsvingningerne i beskæftigelsen, således at antallet af indkaldte bliver størst i vintermånederne, hvor beskæftigelsen og dermed behovet for arbejdskraft i erhvervslivet er mindst. Man har tillige rejst spørgsmålet om, hvorvidt der i forbindelse med forlængelsen af tjenestetiden til 18 måneder kan tænkes gennemført en ændring, der specielt tager hensyn til de relativt stærke sæsonsvingninger i beskæftigelsen på landet. Man har herved peget på muligheden af at tilrettelægge de halvårslige indkaldelser således, at den militære tjenestetid for de værnepligtige fra landet kommer til at omfatte 2 vinterhalvår og 1 sommerhalvår og for de værnepligtige i byerne 2 sommerhalvår og 1 vinterhalvår.

Det fremgår af forsvarsministeriets svarskrivelser af 21. august og 27. november 1952, jfr. herved bilag 10, at en generel omlægning af indkaldelserne, således at antallet af indkaldte er største i vintermånederne, ud fra andre synspunkter indebærer adskillige ulemper bl. a. derved at den umuliggør opretholdelse af en konstant beredskabsstyrke året igennem samt stiller krav om øget kasernekapacitet. En omlægning af indkaldelserne, således at de værnepligtige fra landet i størst mulig udstrækning aftjener værnepligten i vinterperioden, støder navnlig på den ulempe, at den vil gøre det vanskeligere for militæret at sikre sig, at det indkaldte mandskab får så alsidig en sammensætning efter livsstilling som mulig, hvilket er af stor betydning for betjeningen af forsvarets omfattende og mangeartede materiel.

Forsvarsministeriet er derfor af den opfattelse, at der ikke foreligger nogen mulighed for at indføre de af kommissionen foreslåede omlægninger af indkaldelserne af det værnepligtige mandskab.

Forsvarsministeriet har imidlertid oplyst, at der for fodfolket påtænkes indført en ordning med indkaldelser 4 gange om året i stedet for som hidtil 2 gange, hvorefter der vil være ret vidtgående adgang til dispensation med hensyn til *den enkelte værnepligtiges* indkaldelsestidspunkt.

Under hensyn til ovenstående finder kommissionen ikke for nærværende anledning til at fremsætte forslag på det heromhandlede område.

4. Uddannelsesforanstaltninger.

I det omfang, det ikke kan lade sig gøre at tilvejebringe beskæftigelse i den døde periode, er det nærliggende at rejse spørgsmålet, om man ikke kan anvende den ledige periode til uddannelse.

Dette praktiseres allerede i vidt omfang for de unge fra landkommunerne, idet såvel den landbrugsfaglige (landbrugs- og husmandsskolerne samt de landbrugsfaglige skoler) som den almendannende uddannelse (højskoler, efterskoler og aftenskoler) i ret vid udstrækning er koncentreret til vintermånederne. Det samme gælder den overvejende del af de med offentlig støtte oprettede ekstraordinære uddannelsesmæssige foranstaltninger, der ikke specielt tager sigte på forholdene i landkommunerne (kursus for arbejdsløse oprettet i henhold til arbejdsløshedslovens § 32, stk. 1, de arbejdstekniske ungdomsskoler, de af arbejds- og socialministeriet i henhold til beskæftigelseslovens § 4 oprettede arbejdsmandskurser og ekstraordinære op- og omskolingsforanstaltninger, arbejdstekniske skole m. v.).

Kommissionen er af den opfattelse, at man navnlig ved oprettelse af nye uddannelsesmæssige foranstaltninger i videst mulig udstrækning bør varetage sæsonmæssige hensyn, derved at *undervisningen*, specielt for så vidt angår mandlige elever — i det omfang tilgangen på egnede lærerkræfter og undervisningslokaler tillader det — *placeres i vinterhalvåret*. Kommissionen ønsker i denne forbindelse at henvide til, at man i et under 7. juni 1952 til ungdomsskolekommissionen fremsendt forslag vedrørende landbougdommens almendannende og landbrugsfaglige uddannelse udtrykkelig har fremhævet, at denne undervisning bør gives i vinterhalvåret.

Kapitel IX.

Sammenfatning.

1. Beskæftigelsen her i landet har gennem længere tid vist betydelige svingninger af sæsonmæssig karakter, d. v. s. svingninger, som principielt er af årligt tilbagevendende rytmisk karakter, selv om de ikke hvert år indtræder på nøjagtig samme tidspunkt og med samme styrke.

2. Man har for de arbejdsløshedsforsikrede personer foretaget en beregning over sæsonsvingningernes omfang i årene 1947—50 incl. I henhold til denne beregning kan en meget væsentlig del af den faktiske årlige ledighed henføres til sæsonsvingningerne. Ved en fuldstændig sæsonudjævning, der bringer ledigheden hele året igennem ned på årets minimum, ville der således være skabt mulighed for at reducere den gennemsnitlige årlige ledighed blandt de arbejdsløshedsforsikrede personer i denne periode med op imod ca. 37 000, medens den gennemsnitlige årlige ledighed faktisk androg ca. 54 000. En ophævelse af sæsonsvingningerne i beskæftigelsen ville desuden give mulighed for en væsentlig reduktion af ledigheden blandt de ikke-arbejdsløshedsforsikrede.

Sæsonsvingningerne i beskæftigelsen er særlig store inden for *bygge- og anlægsvirksomheden* samt *landbruget*, og op mod 60 pct. af den totale sæsonvariation i beskæftigelsen for de arbejdsløshedsforsikrede personer falder på disse erhvervsgrupper, der tilsammen kun beskæftiger omkring 25 pct. af samtlige forsikrede. Sæsonsvingningerne inden for industri og håndværk er derimod som helhed af ret ringe omfang i forhold til den totale beskæftigelse indenfor denne erhvervsgruppe.

Da den overvejende del af *arbejds mændene* er beskæftiget indenfor de særlig sæsonfølsomme erhvervsområder, har denne arbejdergruppe en relativt stor sæsonledighed.

3. *Klimaet* er langt den vigtigste årsag til sæsonsvingninger i beskæftigelsen, idet vejrliget her i landet vanskeliggør opretholdelse af produktionen i vintermånederne navnlig inden for landbrug (den vegetabiliske produktion), bygge- og anlægsvirksomhed og dele af industri og håndværk, f. eks. sten-, ler- og glasindustrien. *Sædvaner* hos arbejdsmarkedets parter spiller imidlertid ved siden af klimaet en selvstændig rolle for sæsonsvingningerne, idet produktion og beskæftigelse begrænses i vintermånederne i større omfang, end den under de givne tekniske vilkår bestående afhængighed af vejrforholdene nødvendiggør.

På en række erhvervsområder — f. eks. tekstil- og beklædningsindustrien, den overvejende del af nærings- og nydelsesmiddelindustrien samt hotel- og restaurationsbranchen — fremkaldes sæsonsvingninger i beskæftigelsen af sæsonmæssige variationer i *forbrugernes efterspørgsel*.

Inden for visse erhvervsområder, f. eks. transporterhvervet er sæsonen *afledt* af sæsonsvingningerne inden for andre erhverv.

Sæsonsvingningerne i ledigheden påvirkes endelig af den stærke koncentration af *ferierne* indenfor en begrænset sommerperiode.

4. Når man anser det for ønskeligt at udjævne beskæftigelsens sæsonsvingninger, skyldes det i første række, at disse variationer under et relativt højt aktivitets- og beskæftigelsesniveau, specielt i årene 1946—50 — hvor der, særlig i beskæftigelsens højsæson, har været knaphed på arbejdskraft indenfor visse fag — må antages at indebære et *beskæftigelsestab*, idet en fjernelse af sæsonsvingningerne under sådanne betingelser vil give mulighed for en forøgelse af den samlede beskæftigelsesgrad i samfundet. Dette spørgsmål er af så meget større betydning, som der i perioden efter 1945 vel har været en ret høj beskæftigelsesgrad, specielt når man sammenligner med forholdene i 1930'erne, men beskæftigelsen har dog — til trods for den nævnte knaphed på arbejdskraft i højsæsonen — netop i kraft af sæsonsvingningerne alt i alt været lavere end ønskeligt.

Det må tillige fremhæves, at en sådan ved sæsonudjævning opnået beskæftigelsesforøgelse vil kunne finde sted uden en forøgelse af det særlige inflatoriske pres, der udgår fra løn- og avancementstigninger indenfor de sæsonfølsomme fag, fremkaldt af produktionens koncentration omkring højsæsonen. Dette medfører, at en sådan beskæftigelsesforøgelse bliver lettere at gennemføre end en forøgelse af den samlede beskæftigelse ved hjælp af en jævnt virkende forhøjelse af arbejds efterspørgslen året igennem.

I perioder med et væsentligt lavere aktivitets- og beskæftigelsesniveau — som f. eks. depressionsperioden i begyndelsen af 1930'erne — er det derimod tvivlsomt, om en sæsonudjævning vil føre til en forøget beskæftigelse; det er derfor under sådanne forhold næppe berettiget at tale om et af sæsonsvingningerne forvoldt beskæftigelsestab. Selv i disse tilfælde, hvor der ikke kan forventes en forøgelse af det årlige beskæftigelsesvolumen, kan der imidlertid være fordele forbundet med sæsonudjævning, dels af produktivitmæssig, dels af socialpolitisk karakter. En jævnere fordeling af produktionen over året, således at topbelastning i højsæsonen undgås, vil f. eks. for byggeriets vedkommende muliggøre en bedre tilrettelæggelse af arbejdet og dermed en *øget produktivitet*.

Fordelene ved sæsonudjævning er således mest åbenbare og af størst aktuell betydning i perioder med relativ høj beskæftigelsesgrad. Kommissionen må dog anse det for vigtigt, at foranstaltninger til sæsonudjævning så vidt muligt fastholdes også under en lavere beskæftigelsesgrad, idet disse foranstaltninger kun kan få virkning, såfremt de gennemføres *over længere sigt*.

5. Der består en sammenhæng mellem sæsonsvingningernes omfang og konjunktoren, således at sæsonvariationerne bliver mindre, jo højere beskæftigelsesgraden er, og vice versa. Den hidtidige udvikling i Danmark specielt i årene 1946—50 viser imidlertid, at opretholdelse af en forholdsvis høj beskæftigelsesgrad selv over nogle år ikke på alle områder automatisk fører til en tilstrækkelig kraftig udjævning af beskæftigelsens sæsonsvingninger. Det er derfor påkrævet at iværksætte specielle sæsonudjævrende foranstaltninger. Disse foranstaltninger må i første række tage sigte på at ændre de sædvaner på producent- og forbrugersiden, som bidrager til at skabe sæsonsvingningerne.

6. Kommissionen har under hensyn til den store betydning, bygge- og anlægsvirksomheden direkte og indirekte har for den samlede sæsonvariation i beskæftigelsen, i første række overvejet mulighederne for at udjævne sæsonsvingningerne indenfor denne erhvervsgruppe. Også for landbrugets vedkommende har man søgt at finde frem til egnede foranstaltninger, der kan modvirke sæsonsvingningerne; mulighederne herfor er imidlertid ret begrænsede, fordi sæsonvariationen indenfor landbruget står i så nøje forbindelse med vejrforholdene. Endvidere har man drøftet mulighederne for ved generelle offentlige foranstaltninger — feriestredning, ændringer af den gældende arbejdsløshedsforsikringslovgivning, tilpasning af militærindkaldelserne — at bidrage til en udjævning af sæsonsvingningerne. Kommissionen er iøvrigt ikke på dette stadium gået nærmere ind på de mere begrænsede problemer vedrørende sæsonudjævning indenfor de øvrige erhvervsområder eller inden for den offentlige sektor iøvrigt, bl. a. fordi disse problemer er af så forskelligartet og speciel karakter, at de vanskeligt kan drøftes generelt.

7. Blandt de i nærværende betænkning fremlagte resultater af kommissionens overvejelser skal man særlig fremhæve følgende:

Byggeindustrien:

Kommissionen anbefaler, at der ved opstillingen af de årlige budgetter vedrørende den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed tages væsentligt hensyn til mulighederne for at gennemføre en sæsonudjævning.

Kommissionen anbefaler, at regeringen foranlediger, at hvert ministerium udsteder yåbud om, at vedligeholdelses- og ombygningsarbejder få statslige bygninger i størst muligt omfang henlægges til vinterperioden, samt om at statsligt nybyggeri i størst muligt omfang påbegyndes om efteråret og normalt holdes i gang i vinterperioden.

Iøvrigt foreslår kommissionen, at boligministeriet ved større statslige byggearbejder, hvor der kan være tvivl om den gunstigste mulige placering

af arbejdet indenfor året, indkrasver *arbejdsplaner*, der viser, på hvilke tidspunkter de forskellige arbejdsoperationer er projekteret til at foretages.

For det *statsstøttede, kommunale byggeris vedkommende* anbefaler kommissionen at gøre statsbidragene *betinget* af, at de pågældende arbejder så vidt muligt holdes i gang i vinterperioden og henstiller iøvrigt til overvejelse at *graduere* statsbidraget, således at det bliver større, hvor arbejdet udføres i den døde sæson.

Det henstilles til overvejelse, hvorvidt ydelse af lån fra *den kommunale lånefond* til kommunale byggearbejder kan gøres betinget af, at pågældende arbejder så vidt muligt bringes til udførelse i perioder med stor sæsonledighed.

For det *ikke-stats støttede kommunale byggeris vedkommende* henstiller kommissionen, at der i materialebevillingerne — hvor sådanne kræves — indsættes klausuler om udførelse udenfor højsæsonen. Iøvrigt anbefaler kommissionen, at der rettes yderligere henstillinger til kommunerne om at medvirke til en udjævning af byggeriets sæsonsvingninger.

Hvad angår det *statsstøttede boligbyggeri* anbefaler kommissionen, at der gennemføres et skærpet tilsyn med overholdelsen af de klausuler vedrørende tidspunktet for arbejdets udførelse, der indeholdes i tilsagnene om statslån. I denne forbindelse vil man anbefale, at der efter byggearbejdets afslutning ved bygherrens indsendelse af begæring om udbetaling af statslånet skal kræves oplysning ikke blot som hidtil om tidspunktet for arbejdets påbegyndelse og afslutning, rån yderligere attesteret oplysning om, hvorvidt og i hvilket omfang arbejdet har vasret standset i vinterperioden.

Kommissionen foreslår endvidere, at det tages op til overvejelse at indføre regler, hvorefter rentetabet ved vinterstandsning normalt ikke dækkes af statslånet. Kommissionen anbefaler, at det tages op til overvejelse at skabe basis for ydelse af et særligt statslån, der er rente- og afdragsfrit i et vist åremål, til dækning af påviselige netto-meradgifter ved vinterudførelse, hvor disse udgifter viser sig at blive af ekstraordinært omfang.

Vedrørende det *private erhvervsbyggeri, som støttes af staten*, foreslår kommissionen, at disse byggearbejder gennem klausuleringer af statsstøtten i videst muligt omfang søges holdt i gang om vinteren. Kommissionen anbefaler, at der rettes henstillinger herom til de myndigheder, der administrerer långivning til erhvervene.

For så vidt angår det *private ikke-stats støttede byggeri* — det vil navnlig sige erhvervsbyggeriet — anbefaler kommissionen, at mulighederne for at klausulere materialebevillingerne, hvor sådanne findes — for tiden kun vedrørende kontor- og forretningslokaler — fortsat benyttes, og at tilsynet også med disse klausulers overholdelse skærpes. I denne forbindelse vil man pege på, at det vil være rimeligt, om der ved større erhvervsbyggeri — ligesom ved større offentligt byggeri, jfr. under 2° ovenfor, — indkræves arbejdsplaner.

- 8° Endelig fremhæver kommissionen det ønskelige i, at der foruden fortsat *konsulentvirksomhed* vedrørende vinterbyggeri sker en intensivning af *aflysnings- og propagandavirksomheden* på dette felt, jfr. den af udvalget vedrørende byggefagenes landspropaganda for sæsonudjævning udfoldede virksomhed.
- 9° Kommissionen foreslår, at der sættes yderligere bestræbelser ind på at bidrage til udjævning af sæsonsvingningerne indenfor de *byggematerialeproducerende industrier*. I denne forbindelse vil man pege på det ønskelige i, at der ved disponeringen over offentlige midler, der udlånes til erhvervsvirksomheder, tages hensyn til det nævnte formål, f. eks. ved ansøgninger om lån til udvidelse af teglværkers lagerkapacitet.
- 10° Kommissionen henstiller til overvejelse, hvorvidt der ved forhandling med de respektive organisationer kan etableres *centraludlejning af materiel til vinterbyggeri* (ovne, kedler, presenninger, belysningsmateriel o. s. v.) på samme måde som det nu praktiseres for visse former for almindeligt byggemateriel, jfr. herved det i februar 1953 fremsatte forslag til lov om oprettelse af en produktivitetsfond, af hvis midler 4,5 mill. kr. foreslås anvendt til produktivitetsfremmende foranstaltninger indenfor byggeriet, herunder oprettelse af maskinstationer samt uddannelse af byggerikonsulenter. Man ønsker endvidere at pege på, at det kan vise sig hensigtsmæssigt at indføre specielle liberale regler for *afskrivninger på vintermateriel* ved opgørelserne til skattevæsenet. Vinterbyggeriet kan desuden fremmes ved gennemførelse af *nedsatte takster for elektrisk strøm til vinterforanstaltninger på byggepladserne*, samt ved yderligere *teknisk-økonomiske undersøgelser* vedrørende vintermateriel, f. eks. vedrørende varmegivere.
- 11° Kommissionen ønsker endelig at udtale, at en *videregående standardisering* indenfor byggeriet vil lette sæsonudjævningen, idet man kun herved kan få udskilt en større del af byggearbejdet som værkstedsarbejde, hvis udførelse er uafhængigt af vejrliget.

Anlægsvirksomheden:

- 1° For de *statslige anlægsarbejders vedkommende* anbefaler kommissionen, at sæsonudjævning gennemføres ved, at der ved udarbejdelsen af det årlige anlægsbudget tages hensyn til sæsonudjævningssynspunktet, og at regeringen, jfr. ovenfor om det statslige byggeri, foranlediger, at de enkelte ministerier ildsteder påbud om såvidt muligt at lade de pågældende arbejder udføre i de perioder af året, hvor ledigheden er størst.
- 2° For de *kommunale anlægsarbejders vedkommende* foreslår kommissionen, at man, for så vidt der gives statsstøtte til de pågældende arbejder, i større

omfang end hidtil indfører klausuler om vinterudførelse i den finansielle bevilling fra staten. Det henstilles **til** overvejelse, hvorvidt ydelse af lån fra den kommunale lånefond til kommunale anlægsarbejder på tilsvarende måde kan gøres betinget af, at de pågældende arbejder så vidt muligt bringes til udførelse **i** perioder med stor sæsonledighed. For de øvrige kommunale anlægsarbejder anbefaler kommissionen, at man søger at påvirke kommunernes dispositioner gennem henstillinger om at følge de statslige bestræbelser for sæsonudjævning.

Kommissionen anbefaler, at ordninger som den ved arbejds- og socialministeriets cirkulære af 17. september 1952, jfr. cirkulære af 28. februar 1953, angående igangsættelse af arbejder i vinterhalvåret 1952—53 indførte, hvorefter staten yder ekstra tilskud til *beskæftigelsesforanstaltninger*, der udføres i månederne december, januar, februar og marts 1952—53, også bringes i anvendelse i årene fremover for derved at tilskynde kommunerne yderligere til at medvirke ved den tilstræbte sæsonudjævning.

Forslag vedrørende arbejdsbetingelser indenfor byggeri og anlægsvirksomhed.

Der er i kommissionen enighed om det ønskelige i, at der optages forhandlinger mellem organisationerne om eventuel tilvejebringelse af overenskomstmæssige regler vedrørende særlige foranstaltninger på arbejdspladserne indenfor anlægsvirksomheden til mindskelse af vejrligets indflydelse på arbejds effektiviteten. Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund agter derfor på grundlag af kommissionens drøftelser at foranledige dette problem taget op til organisationsmæssig behandling.

Da der har været regst spørgsmål om, hvorvidt tilvejebringelse af hensigtsmæssigere former for arbejdsbeklædning ved vinterarbejde må anses for en nødvendig forudsætning for øget vinterbeskæftigelse indenfor bygge- og anlægsvirksomheden, har kommissionen drøftet dette problem. De eksisterende former for arbejdsbeklædning anses imidlertid **i** det store og hele for at være af en sådan beskaffenhed, at der ikke heri ligger nogen hindring for en umiddelbar overgang til større vinterbeskæftigelse.

Kommissionen anser det dog for ønskeligt, om der iværksættes dyberegående undersøgelser vedrørende de former for arbejdsbeklædning, der — ud fra objektive, fysiologiske kriterier — yder den bedste beskyttelse af arbejdernes *helbred* under vinterbeskæftigelse.

Kommissionen må anse det for væsentlig betydning, at parterne på arbejdsmarkedet kan nå frem til forbedringer af *arbejds skur ene* — udover de gennem de senere år ad overenskomstmæssig vej gennemførte

forbedringer — hvor dette må anses for påkrævet for at give mulighed for udvidet vinterbeskæftigelse indenfor bygge- og anlægsvirksomheden.

Man vil i denne forbindelse særligt pege på betydningen af adgang til *tøjtørring* på arbejdspladserne, eventuelt ved etablering af særlige tøjtørrings-skure. Dansk Arbejdsgiverforening og De samvirkende Fagforbund agter efter de i kommissionen stedfundne drøftelser at foranledige dette spørgsmål taget op til forhandling mellem de respektive organisationer.

Landbruget.

Kommissionen henstiller til arbejds- og socialministerens overvejelse at optage forhandlinger med landbrugets arbejdsgiver- og arbejderorganisationer om at fremme de igangværende bestræbelser på at mindske de sæsonmæssige udsving i landbrugets behov for arbejdskraft til planteavl, herunder navnlig rodfrugtafgrøderne.

Kommissionen fremhæver i denne forbindelse ønskeligheden af, at der ved disponeringen over de i henhold til lov nr. 209 af 7. juni 1952 bevilgede midler til teknisk forskning tages hensyn til det landbrugsfaglige forsøgs- og forskningsarbejde, der er nødvendigt for dette formål.

Andre forslag.

Kommissionen er enig med den af arbejds- og socialministeriet under 8. december 1948 nedsatte ferielovskommission i, at der fortsat bør udfoldes energiske bestræbelser for at få ferierne spredt over et længere tidsrum og henleder herved opmærksomheden på, at ferien ud fra et sæsonudjævnings-synspunkt bør søges udjævnet over alle årets måneder og ikke blot over den i ferieloven fastsatte ferieperiode fra 2. maj—30. september. Det er iøvrigt kommissionens opfattelse, at den tilstræbte spredning af ferierne ikke lader sig gennemføre uden en omlægning eller forlængelse af skoleferierne.

Der er i kommissionen enighed om, at spørgsmålet om betimeligheden af i sæsonudjævningsøjemed at ændre visse bestemmelser i den gældende arbejdsløshedslovgivning bør tages op til overvejelse.

De problemer, der herved rejser sig, er imidlertid af så vidtrækkende karakter, at kommissionen har anset det for nødvendigt at nedsætte et underudvalg til nærmere drøftelse af disse spørgsmål. Man agter på et senere tidspunkt at fremlægge resultatet af disse overvejelser.

Endelig anbefaler kommissionen, at man navnlig ved gennemførelse af nye uddannelsesmæssige foranstaltninger, specielt for så vidt angår mandlige

elever, i videst mulig udstrækning varetager sæsonmæssige hensyn, derved at undervisningen — i det omfang tilgangen på egnede lærerkræfter og undervisningslokaler tillader det — placeres i vinterhalvåret.

8. Som tidligere nævnt vil opretholdelse af en høj beskæftigelsesgrad ikke automatisk føre til en udjævning af beskæftigelsens sæsonsvingninger, og det er i erkendelse heraf, at man har fremsat de ovenfor nævnte forslag til særlige sæsonudjævrende foranstaltninger. Kommissionen ønsker imidlertid afsluttende at fremhæve, at medens der vel er grund til at fastholde bestræbelser for sæsonudjævning i tider, hvor beskæftigelsesgraden er forholdsvis lav, er det dog særlig i perioder med høj beskæftigelsesgrad, at sæsonudjævningsproblemet trænger sig på, idet en formindskelse af sæsonsvingningerne i en sådan situation vil muliggøre, at en yderligere forøgelse af beskæftigelsesgraden kan nås med mindre risiko for inflatorisk pres. De i denne betænkning foreslåede foranstaltninger vil kun få fuld virkning i praksis, hvis der opretholdes en høj beskæftigelsesgrad. Dels vil den høje beskæftigelsesgrad i sig selv presse i retning af sæsonudjævning, dels er tilslutning fra arbejdere og arbejdsgivere nødvendig til overvindelse af de sædvaner og træghedsfaktorer i erhvervslivet, der medvirker til at skabe sæsonsvingningerne, og en sådan tilslutning kan lettest opnås under en høj beskæftigelsesgrad.

BILAG

Ledigheden 1920—52.

Arbejdsløshedsprocenten for samtlige arbejdsløshedsforsikrede personer ved udgangen af hver måned (i henhold til Det statistiske Departements opgørelse).

	jan.	feb.	marts	april	maj	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.	gennem- snit
1920. . . .	14,7	9,5	6,7	3,8	2,7	2,1	2,6	3,0	3,5	4,6	8,8	15,3	6,4
1921. . . .	21,4	24,0	23,2	19,6	17,0	16,1	16,1	16,9	16,7	17,6	20,8	26,8	19,7
1922. . . .	31,1	34,2	33,0	22,2	15,0	12,9	12,1	11,4	10,7	12,1	15,4	20,6	19,3
1923. . . .	21,8	23,1	15,6	11,0	8,9	8,1	7,5	8,0	7,7	8,0	12,1	19,6	12,7
1924. . . .	21,6	21,9	16,7	8,1	5,8	5,0	5,4	5,6	5,8	7,0	9,3	17,1	10,7
1925. . . .	16,6	16,5	14,7	13,4*	12,0*	9,1	8,3	9,8	10,6	13,5	20,5	31,7	14,7
1926. . . .	29,8	27,3	21,2	16,5	14,7	15,6	16,8	16,8	16,3	18,3	22,4	32,2	20,7
1927. . . .	31,8	31,2	26,2	23,0	19,1	18,0	17,2	16,4	16,0	17,5	21,8	31,6	22,5
1928. . . .	29,9	26,2	21,6	16,8	14,2	13,5	13,6	13,1	12,2	14,5	17,7	28,4	18,5
1929. . . .	27,7	29,7	21,8	13,3	10,8	10,0	9,6	9,1	8,7	10,1	13,0	22,4	15,5
1930. . . .	19,9	20,5	15,3	11,6	9,4	8,7	9,3	9,0	9,0	11,4	15,5	25,1	13,7
1931. . . .	24,2	24,5	22,1	15,3	12,3	11,3	11,8	11,8	12,1	15,8	22,1	32,2	17,9
1932. . . .	34,1	35,9	35,8	27,7	24,8	24,9	28,7	29,2	29,6	31,8	35,1	42,8	31,7
1933. . . .	43,5	42,9	35,4	28,6	24,3	21,9	21,7	21,4	20,9	23,2	25,7	37,5	28,8
1934. . . .	34,4	31,3	28,4	21,6	16,8	15,5	15,3	15,5	16,4	18,2	22,3	30,3	22,1
1935. . . .	29,5	28,3	22,3	18,3	14,4	12,6	12,6	13,7	14,9	17,3	21,7	31,7	19,7
1936. . . .	27,8	30,1	26,0	19,3	12,8	11,2	12,0	12,2	12,8	16,1	19,8	30,0	19,1
1937. . . .	32,6	31,2	28,4	17,4	14,7	13,8	15,0	15,0	16,4	19,1	23,3	34,3	21,7
1938. . . .	29,0	27,5	21,9	20,2	17,4	16,6	16,8	16,7	16,7	18,7	22,5	31,4	21,3
1939. . . .	29,7	26,8	22,8	16,9	11,5	11,1	11,0	9,5	12,5	16,0	21,3	32,2	18,4
1940. . . .	30,1	32,9	30,6	26,0	20,3	16,9	16,1	17,8	17,8	19,1	23,2	35,6	23,9
1941. . . .	34,8	34,3	26,8	18,2	11,5	8,3	9,6	11,0	11,7	15,9	16,3	22,7	18,4
1942. . . .	31,7	31,8	28,8	13,7	7,9	6,4	7,4	7,7	9,4	9,6	11,0	16,5	15,1
1943. . . .	23,3	14,8	11,3	9,3	5,6	4,9	5,3	6,5	7,7	8,6	12,3	18,9	10,7
1944. . . .	15,0	14,9	9,8	6,3	4,8	3,8	3,5	3,5	6,4	6,7	8,2	17,1	8,3
1945. . . .	17,3	17,1	14,4	13,3	13,4	10,9	9,2	9,7	10,1	12,0	11,3	21,5	13,4
1946. . . .	19,6	14,0	11,3	9,3	5,7	3,9	3,2	3,9	4,0	4,4	6,6	20,4	8,9
1947. . . .	18,5	21,1	19,1	5,9	2,6	1,8	1,8	2,3	3,6	4,8	7,6	17,9	8,9
1948. . . .	16,1	17,5	9,6	6,1	3,3	3,0	3,0	4,6	4,3	6,2	8,2	20,8	8,6
1949. . . .	15,0	14,2	12,1	8,3	7,7	4,7	5,0	5,0	6,2	8,7	9,9	18,2	9,6
1950. . . .	18,1	14,7	9,1	7,4	4,3	3,9	4,2	3,7	5,6	5,4	7,6	19,9	8,7
1951. . . .	15,3	14,6	14,6	6,6	4,6	4,0	5,5	5,9	6,0	6,8	11,5	21,0	9,7
1952. . . .	20,2	16,0	16,3	9,3	8,9	7,8	7,5	9,2	9,5	9,2	11,0	24,6	12,5

*) Storkonflikt.

Redegørelse for en statistisk undersøgelse af arbejdsløshedens sæsonsvingninger 1947—50.

I. Det fremgår af en betragtning af arbejdsløshedens størrelse på forskellige tidspunkter inden for året gennem flere år (jfr. bilag 1), at ledigheden svinger indenfor året omkring et fra år til år varierende niveau.

I tabel 1 er svingningerne indenfor året belyst ved for årene 1947—50 incl. måned for måned at beregne gennemsnit af ledighedsprocenterne for en række erhvervsgrupper.

Det er formålet med nærværende redegørelse at søge at udskille og undersøge svingningerne indenfor året, de såkaldte sæsonsvingninger, idet man ser bort fra svingningerne i ledighedens niveau fra år til år.

Arbejdsløsheden har indenfor hvert år et karakteristisk forløb. I årets første måneder viser den stigning, der senere afløses af et fald, hvorefter ledigheden sommeren igennem holder sig på et niveau, der ligger under årets gennemsnit, for sidst på året atter at stige. Som fremhævet foran (kapitel I) er denne sæsonbevægelse betinget i første række af klimatiske forhold, idet også andre årsager — såsom sædvaner hos arbejdsmarkedets parter og svingninger i efterspørgselen — spiller ind. Det er imidlertid ikke muligt med de forhåndenværende statistiske metoder at redegøre talmæssigt for det indbyrdes samspil mellem de forskellige sæsonfremkaldende faktorer.

Da der eksisterer en sammenhæng mellem sæsonforløbet og beskæftigelsesgradens højde — en sammenhæng der er vanskelig at analysere statistisk — vil det ved analyser af sæsonsvingningerne være hensigtsmæssigt at betragte perioder med stabile konjunkturforskel. Da det i første række er sæsonerfaringerne fra perioden siden 1945, som her er af interesse — og da der, jfr. nedenfor, kun for denne periode foreligger tilfredsstillende statistisk materiale til brug ved en sådan undersøgelse — er undersøgelsen begrænset til kun at omfatte årene 1947—50 incl.

II. En sammenfattende undersøgelse af arbejdsløshedens sæsonsvingninger bør naturligvis omfatte samtlige beskæftigede på arbejdsmarkedet. Men da eksakte talmæssige oplysninger imidlertid kun foreligger for den begrænsede del heraf, som medlemmerne af de statsanerkendte arbejdsløshedskasser (ialt ca. 650 000)

Tabel 1. Ledigheden måned for måned for de enkelte erhvervsgrupper gnst. 1947—1950 incl.

(Det statistiske Departements arbejdsløshedsstatistik).

Erhverv	Ant. medl.	jan.	febr.	marts	april	maj	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.	gnst.
	1. jan. 1952													
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Nærings- og nydelsesmiddelindustri	56 427	9,5	10,3	9,5	7,8	5,4	4,5	4,0	4,6	5,8	6,5	7,4	19,0	7,8
Tekstilindustri	29 436	2,6	2,6	2,6	2,1	1,8	1,7	2,1	1,7	1,8	1,8	1,8	18,8	3,4
Beklædningsindustri	22 668	2,7	2,4	2,4	1,8	1,4	1,8	2,0	1,6	1,4	1,4	1,8	11,6	2,7
Jordarbejde	74 808	42,6	41,4	27,7	13,2	8,2	5,3	6,6	7,4	9,5	13,2	18,5	41,5	19,6
Bygningsindustri	55 104	27,2	30,0	15,9	4,4	2,4	1,5	1,4	1,5	1,3	3,9	7,4	25,2	10,2
Trævareindustri	24 818	10,2	9,8	8,1	5,8	3,6	3,1	3,6	3,6	4,2	5,1	6,4	20,2	7,0
Læder- og lædervareindustri	8 535	5,0	5,4	5,7	4,4	3,2	3,2	4,5	3,5	3,7	4,0	4,3	33,1	6,7
Sten-, ler- og glasindustri	19 606	27,3	28,4	19,3	7,0	3,6	3,0	2,6	2,9	4,2	6,6	11,0	28,8	1,2
Jern- og metalindustri	111 573	4,7	4,8	4,5	3,5	2,4	1,9	1,9	2,0	2,5	3,1	3,5	7,2	3,5
Kemisk industri	20 161	24,6	30,0	18,8	8,9	4,2	2,6	3,5	3,8	6,0	9,4	12,4	27,4	12,6
Papir- og papirvareindustri	5 832	2,0	2,0	2,0	1,7	1,2	0,8	0,8	0,8	1,0	1,0	1,1	4,6	1,6
Grafisk industri	10 988	1,4	1,3	1,5	1,8	1,2	0,8	0,5	0,6	0,8	0,7	0,6	1,4	1,0
Soigneringsindustri	6 861	3,8	3,8	3,6	2,9	2,2	1,7	1,3	1,7	2,4	3,0	3,7	5,0	2,9
Teknisk hjælpepersonale	10 920	2,6	2,8	2,5	2,2	1,8	1,3	1,2	1,7	1,8	1,8	1,8	2,4	2,0
Handel	80 653	5,4	5,6	5,5	4,6	3,5	2,8	2,5	2,8	3,5	4,0	4,3	5,6	4,2
Landtransport	36 752	21,2	22,5	19,9	15,0	10,3	8,4	7,2	8,2	10,5	12,4	14,4	16,6	13,9
Søtransport	7 310	20,8	21,6	22,3	19,3	17,7	16,2	13,6	14,6	16,7	17,2	17,8	20,3	18,2
Landbrug	37 695	35,2	35,7	23,2	9,6	4,9	3,4	5,1	5,0	6,0	7,8	14,3	36,9	15,6
Øvrige fag	34 047	11,5	11,4	10,9	9,1	4,8	3,3	2,8	4,0	6,9	8,8	10,0	10,4	7,8
Ialt	654 194	16,8	16,8	12,4	6,9	4,4	3,4	3,5	3,9	4,9	6,2	8,3	19,1	8,9

udgør, kan en statistisk analyse af sæsonsvingningerne kun gennemføres for disse. (Ved en pr. 21. maj 1952 foretaget undersøgelse blev den samlede arbejdsstyrke, d. v. s. alle personer på 14 år og derover, som havde eller søgte stilling ved erhvervs-mæssigt eller husligt arbejde her i landet, anslået til at omfatte knapt 1,4 mill. mænd og godt 1,4 mill. kvinder, hvoraf ialt 1,3 mill. funktionærer og arbejdere, excl. husmedhjælpere.)

Til brug ved undersøgelsen af arbejdsløshedens sæsonsvingninger foreligger flere kildematerialer, hvoraf navnlig skal nævnes:

- 1) den af Det statistiske Departement udarbejdede arbejdsløshedsstatistik, som giver oplysning om ledigheden ultimo hver måned, dels fordelt på en række erhvervsgrupper med underopdeling på faglærte og ufaglærte og dels fordelt på de forskellige arbejdsløshedskasser,
- 2) arbejdsdirektoratets egentlige arbejdsløshedsstatistik, som omfatter de arbejdsløshedsforsikrede arbejdere fordelt på de forskellige arbejdsløshedskasser,
- 3) den af Det statistiske Departement udarbejdede produktionsstatistik, som bl. a. indeholder oplysninger om beskæftigelsesudviklingen indenfor håndværk og industri, samt
- 4) Det statistiske Departements landbrugsstatistik, som giver kvartårslige oplysninger om landbrugets beskæftigelse.

Det er af betydning ved en sæsonundersøgelse at anvende et kildemateriale, som indeholder en opdeling på undergrupper (erhvervsgrupper, arbejdsløshedskasser el. lign.) der hver for sig er karakteriseret ved et ensartet sæsonforløb indenfor gruppen. Ud fra denne betragtning har man her valgt at anvende den ovenfor under 1) anførte erhvervsfordelte arbejdsløshedsstatistik, specielt fordi det er den eneste kilde til oplysning om arbejdsmændenes fordeling på de forskellige erhvervsgrupper.

III. En samling gensidigt afhængige iagttagelser af et givet fænomen på en række forskellige tidspunkter, f. eks. arbejdsløshedsprocenten hver måned gennem en vis periode — en såkaldt *tidsrække* — kan opfattes som sammensat af flere komponenter: en trend (langtidsbevægelse), en cyklisk bevægelse (konjunkturbevægelse), en sæsonbevægelse og en tilfældig variabel.

De enkelte iagttagelser i tidsrækken kan bl. a. tænkes sammensat enten som et produkt af disse 4 komponenter eller som deres sum, og formålet med tidsrækkeanalysen er at udskille de enkelte komponenter og bestemme deres variation hver for sig.

Det er tidligere begrundet, at nærværende undersøgelse kun gennemføres for årene 1947—50 incl., som bl. a. er karakteriseret ved et ret højt og stabilt beskæftigelsesniveau, og da man herved undgår at skulle redegøre for sæsonsvingningernes variation under skiftende konjunkturer, er det fundet forsvarligt at anvende den additive metode, der opfatter den enkelte iagttagelse i tidsrækken som en sum af de fire komponenter.

Til illustration af fremgangsmåden ved foretagne beregninger vises i tabel 2 sæsonudskillelsen for samtlige arbejdsløshedsforsikrede arbejdere taget under eet.

Tabel 2. Sæsonbesiæmmelse for samtlige arbejdsløshedsforsikrede.

a) Arbejdsløshedsprocenter ultimo hver måned.

År	Måned											
	jan.	feb.	marts	apr.	maj	juni	juli	aug.	sep.	okt.	nov.	dec.
1946..	—	—	—	—	—	—	3,1	3,8	3,9	4,3	6,5	20,0
1947..	18,1	20,6	18,7	5,8	2,5	1,8	1,8	2,3	3,5	4,7	7,4	17,5
1948..	16,1	17,5	9,6	6,1	3,3	3,0	3,0	4,6	4,3	6,2	8,2	20,8
1949..	15,0	14,2	12,1	8,3	7,7	4,7	5,0	5,0	6,2	8,7	9,9	18,2
1950..	18,1	14,7	9,1	7,4	4,3	3,9	4,2	3,7	5,6	5,4	7,6	19,9
1951..	15,3	14,6	14,6	6,6	4,6	4,0	—	—	—	—	—	—

b) glidende gennemsnit.

1947..	9,0	8,9	8,8	8,8	8,9	8,8	8,6	8,4	7,9	7,6	7,6	7,7
1948..	7,8	7,9	8,1	8,2	8,3	8,4	8,5	8,3	8,3	8,5	8,8	9,0
1949..	9,2	9,3	9,4	9,6	9,7	9,7	9,7	9,9	9,8	9,6	9,4	9,2
1950..	9,2	9,1	9,0	8,8	8,6	8,6	8,5	8,4	8,6	8,8	8,8	8,8

c) afvigelser mellem observerede arbejdsløshedsprocenter og glidende gennemsnit. — Beregning af normalsæson og sæsonindeks.

1947..	9,1	11,7	9,9	÷ 3,0	÷ 6,4	÷ 7,0	÷ 6,8	÷ 6,1	÷ 4,4	÷ 2,9	÷ 0,2	9,8
1948..	8,3	9,6	1,5	÷ 2,1	÷ 5,0	÷ 5,4	÷ 5,5	÷ 3,7	÷ 4,0	÷ 2,3	÷ 0,6	11,8
1949..	5,8	4,9	2,7	÷ 1,3	÷ 2,0	÷ 5,0	÷ 4,7	÷ 4,9	÷ 3,6	÷ 0,9	0,5	9,0
1950..	8,9	5,6	0,1	÷ 1,4	÷ 4,3	÷ 4,7	÷ 4,3	÷ 4,7	÷ 3,0	÷ 3,4	÷ 1,2	11,1
Sum..	32,1	31,8	14,2	÷ 7,8	÷ 17,7	÷ 22,1	÷ 21,3	÷ 19,4	÷ 15,0	÷ 9,5	÷ 1,5	41,7
Gns. ¹⁾	8,0	8,0	3,6	÷ 2,0	÷ 4,4	÷ 5,5	÷ 5,3	÷ 4,8	÷ 3,8	÷ 2,4	÷ 0,4	10,4
Korr. gns. ²⁾	7,9	7,9	3,5	÷ 2,1	÷ 4,5	÷ 5,6	÷ 5,4	÷ 4,9	÷ 3,9	÷ 2,5	÷ 0,5	10,3

1) Normalsæson.

2) Sæsonindeks.

Under a) ses de faktiske arbejdsløshedsprocenter ultimo hver måned for perioden juli 1946 til juni 1951 incl.

Da langtidsbevægelsen (trenden) kun gør sig gældende over en længere årrække, er det tilladeligt at se bort fra denne komponent her. De enkelte tal i tabel 2 a) opfattes således som summen af 3 komponenter, konjunktur- og sæsonkomponenten samt den tilfældige bevægelse, og formålet er nu at søge sæsonkomponenten isoleret fra de to andre komponenter.

Til bestemmelse af konjunkturkomponenten har man i b) anført nogle såkaldte glidende gennemsnit for hver måned i årene 1947—50 incl. De glidende gennemsnit er beregnet efter formlen:

$$y = \frac{1}{12} (\frac{1}{2} y_1 + y_2 + y_3 + y_4 + \dots + y_n + \frac{1}{2} y_{13}),$$

hvor det således beregnede y refererer sig til samme tidspunkt som y_7 .

Ved som vist i tabel 2 c) at trække de glidende gennemsnit fra de tilsvarende faktiske ledighedsprocenter eliminerer man altså konjunkturen, og hvert af tallene i c) er således en sum af sæsonkomponenten og den tilfældige bevægelse.

Denne irregulære komponent søges herefter udskilt ved på sædvanlig måde at beregne et simpelt gennemsnit af tallene for samme måned i de fire år, og *den herved fremkomne talrække bestående af 12 gennemsnit kan således betragtes som den rene sæsonbevægelse og kaldes en normalsæson.*

Beregninger analoge med den her gennemførte har man foretaget for hver enkelt af de af Det statistiske Departements arbejdsløshedsstatistik omfattede erhvervsgrupper, hvorved er fremkommet en række normalsæsoner. Bl. a. på grund af afrundingsfejl svinger disse normalsæsoner imidlertid omkring hver sit niveau (gennemsnit), hvilket udelukker en umiddelbar sammenligning mellem normalsæsonen for de forskellige erhvervsgrupper. For at gøre en sådan umiddelbar sammenligning mulig har man fra hvert tal i alle normalsæsonerne subtraheret den pågældende normalsæsons gennemsnit, og derved fået sæsonbevægelsen for de enkelte grupper bestemt ved såkaldte *sæsonindeks*.

IV. På fig. 1—20 i underbilaget (s. 94 ff) ses de beregnede sæsonindeks aftegnet, idet man for hver erhvervsgruppe har anført sæsonvariationen såvel for arbejdsmænd som for andre arbejdere og samtlige arbejdere.

Ved en gennemgang af figurene lægger man først mærke til nogle erhverv, som er *praktisk taget fri for sæsonsvingninger*, nemlig grafisk industri og teknisk hjælpepersonale. Dernæst bemærkes visse grupper med et udpræget *stabilt forløb året igennem, kun afbrudt af større ledighed i 12. måned*, først og fremmest tekstilindustrien, beklædningsindustrien og læder- og lædervareindustrien (der ses bort fra sæsonbevægelsen for de talmæssigt betydningsløse arbejdsmænd indenfor disse grupper) samt papir- og papirvareindustrien¹). Som en karakteristisk sæsonbevægelse, der er fælles for de tre mest sæsonfølsomme erhverv, jordarbejde, bygningsindustri og landbrug, og som genfindes hos den for samtlige erhvervsgrupper beregnede sæson, konstateres *den tredje sæsonstype. Denne er karakteriseret ved en stigning i begyndelsen af året mod maksimum, som nås allerede ved udgangen af første måned. Dernæst passerer kurven gennemsnit i løbet af fjerde måned og når sit minimum i 6.—7. måned for atter i begyndelsen af 12. måned at passere gennemsnit under stigning mod maksimum, som nås ca. 2 måneder senere.* Da de nævnte tre fag alle er udprægede udendørsfag, er denne formentlig den af vejret forårsagede sæson og skulle kunne genfindes hos andre udendørsfag. Dette er også tilfældet for sten-, ler og glasindustri og kemisk industri, samt

¹) Denne stigning i ledigheden i årets 12. måned skyldes navnlig lukninger på grund af status.

for trævareindustrien. Dog kan der for disse fags vedkommende spores en forsinkelse af maksimum på ca. en måned i forhold til de førstnævnte tre erhverv. Blandt de resterende fag synes erhvervsgrupperne nærings- og nydelsesmiddelindustri, jern- og metalindustri, handel samt landtransport at have næsten parallelt forløbende sæsonkurter, som adskiller sig karakteristisk fra ovennævnte sæsonstype ved, at maksima og minima indtræffer ca. en måned senere. Det synes vanskeligt at indordne soigneringsindustriens, søtransportens og som venteligt gruppen „øvrige fag“s sæsonforløb under en af de nævnte sæson typer.

Efter at have karakteriseret sæsonforløbet i tid (sæsonkurvernes form, tidspunkterne for indtræffen af maksima og minima etc.) er det af betydning at fastslå svingningernes styrke (afstanden fra de enkelte punkter på kurverne til gennemsnit, eller nøjagtigere arealet mellem kurven og gennemsnitslinien). Denne styrke er bestemt for hver erhvervsgruppe som, summen af sæsonindeksets tolv tal uden hensyn til fortegn, og den fremkomne størrelse benævnes *sæsonintensiteten*.

Tabel 3. Sæsonintensiteten for de enkelte erhvervsgrupper udtrykt i forhold til sæsonintensiteten for alle erhverv under eet (= 100).

	Arbejds- mænd	Andre arbejdere	Samtlige arbejdere
Nærings- og nydelsesmiddelindustri.....	127	52	59
Tekstilindustri.....	70	51	51
Beklædningsindustri.....	58	30	30
Jordarbejde.....	261	74	253
Bygningsindustri.....	294	167	194
Trævareindustri.....	124	66	71
Læder- og lædervareindustri.....	62	92	87
Sten-, ler- og glasindustri.....	227	57	183
Jern- og metalindustri.....	55	14	25
Kemisk industri.....	190	69	161
Papir- og papirvareindustri.....	—	15	15
Grafisk industri.....	—	8	8
Soigneringsindustri.....	36	17	18
Teknisk hjælpepersonale.....	—	9	9
Handel.....	71	7	20
Landtransport.....	92	—	92
Søtransport.....	—	43	43
Landbrug.....	228	272	222
Øvrige fag.....	102	58	59
Samtlige...	181	53	100

Da det kun er af interesse at betragte forholdet mellem størrelsen af de forskellige erhvervsgruppers sæsonintensiteter, er disse i tabel 3 alle sat i forhold til den for samtlige erhverv under eet beregnede sæsonintensitet. Det ses umiddelbart af tabellen, at det navnlig er erhvervsgrupperne jordarbejde, bygningsindustri og landbrug samt sten-, ler- og glasindustri, som er sæsonpåvirkede, medens grupper som papir- og papirvareindustri, gransk industri og teknisk hjælpepersonale praktisk taget ingen sæsonvariationer har.

Når sæsonsvingningernes *betydning* indenfor de forskellige grupper skal klarlægges, er det ikke tilstrækkeligt at have kendskab til sæsonintensiteterne, idet det tillige er afgørende, om en given sæsonintensitet omfatter et større eller mindre antal personer. Ved at multiplicere de enkelte sæsonintensiteter med den pågældende erhvervsgruppes medlemstal, fås et tal, *sæsonvolumenet*, hvis størrelse i forhold til tilsvarende tal for andre grupper giver et indtryk af betydningen på arbejdsmarkedet af den pågældende gruppes sæsonsvingninger, hvorfor man i tabel 4 har sat samtlige erhvervs volumener lig 100 og udtrykt de andre gruppers volumener i forhold hertil.

Tabel 4. Sæsonvolumenets 'procentvise fordeling på erhvervsgrupper og på arbejdsmænd og andre arbejdere.

	Arbejdsmænd	Andre	Samtlige
Nærings- og nydelsesmiddelindustri.....	1,1	4,2	5,3
Tekstilindustri.....	0,1	2,3	2,4
Beklædningsindustri.....	0,0	1,1	1,1
Jordarbejde.....	29,3	0,3	29,6
Bygningsindustri.....	5,2	11,4	16,6
Trævareindustri.....	0,4	2,3	2,7
Læder- og lædervareindustri.....	0,1	1,1	1,2
Sten-, ler- og glasindustri.....	5,2	0,4	5,6
Jern- og metalindustri.....	2,9	1,7	4,6
Kemisk industri.....	4,6	0,5	5,1
Papir- og papirvareindustri.....	—	0,1	0,1
Grafisk industri.....	—	0,1	0,1
Soigneringsindustri.....	0,0	0,2	0,2
Teknisk hjælpepersonale.....	—	0,1	0,1
Handel.....	1,9	0,7	2,6
Landtransport.....	5,3	—	5,3
Søtransport.....	—	0,5	0,5
Landbrug.....	11,9	1,8	13,7
Øvrige fag.....	0,1	3,1	3,2
Ialt...	68,1	31,9	100,0

Ved bestemmelsen af sæsonvolumenerne for summen af flere undergrupper („samtlige“ for hver enkelt erhvervsgruppe samt tabellens ialt-tal) har det været nødvendigt at anvende en anden fremgangsmåde end ved beregningen af sæsonintensiteterne, idet man her har bestemt det totale sæsonvolumen som summen af undergruppernes sæsonvolumener.

Det fremgår af tabel 4, at henved 70 pct. af det totale sæsonvolumen hidrører fra arbejdsmændene. Det ses endvidere, at jordarbejderses sæsonvolumen udgør 30 pct., og at dette erhverv sammen med bygningsindustri og landbrug bidrager med 60 pct. til det totale sæsonvolumen, idet resten navnlig fordeler sig på arbejdsmændene indenfor sten-, ler- og glasindustri, kemisk industri, landtransport og andre arbejdere i nærings- og nydelsesmiddelindustrien.

Tabel 5. Sæsonintensitet og sæsonvolumen for arbejdsmænd, andre arbejdere og samtlige, fordelt på hovedstad, provinsbyer og landkommuner.

	Medlemstal 1. januar 1952	Sæson- intensitet	Sæson- volumen
Hovedstaden:	1 000		
Arbejdsmænd.....	62,8	71	6,7
Andre arbejdere.....	181,7	38	10,3
Samtlige...	244,5	46	17,0
Provinsbyer:			
Arbejdsmænd.....	79,5	151	17,9
Andre arbejdere.....	169,6	53	13,4
Samtlige...	249,1	84	31,3
Landkommuner:			
Arbejdsmænd.....	101,2	276	41,8
Andre arbejdere.....	59,4	111	9,9
Samtlige...	160,6	215	51,7
Hele landet:			
Arbejdsmænd.....	243,5	181	66,4
Andre arbejdere.....	410,7	53	33,6
Samtlige...	654,2	100	100,0

Til supplerung af de foretagne beregninger har man søgt ved en analog fremgangsmåde at bestemme den *geografiske fordeling af arbejdsløshedens sæsonsvingninger*. Resultaterne af disse beregninger fremgår af tabel 5.

Da der her foreligger en fordeling efter andre kriterier, må det ventes, at sæsonvolumenet for totalgrupperne, som er beregnet ved addition af de enkelte grupperes sæson volumener, vil afvige fra de tidligere bestemte sæsonvolumener. Det ses da også, at sæsonvolumenets fordeling på arbejdsmænd og andre arbejdere inden for gruppen „hele landet“ i tabel 5, afviger fra den tilsvarende fordeling i tabel 4.

Det ses af tabel 5, at de ufaglærte i landkommunerne har langt den største sæsonintensitet, medens hovedstaden for begge kategorier af arbejdere har mindst intensitet. Når man ved bestemmelsen af sæsonsvolumenerne tillige tager hensyn til det antal medlemmer, som berøres af sæsonsvingningerne, konstateres atter den kraftigste sæsonvirkning i landkommunerne, idet de ufaglærte, hvis medlems-tal udgør 15 pct. af samtlige arbejdere her, bidrager med mere end 40 pct. til det samlede sæsonvolumen, medens samtlige arbejdere i hovedstaden, som andrager henimod 40 pct. af de af undersøgelsen omfattede personer, bidrager med under 20 pct. af det samlede sæsonvolumen. Det skal dog fremhæves, at der ved den foretagne undersøgelse af sæsonvariationernes geografiske fordeling ikke er taget hensyn til forskelle i de geografiske områders erhvervsstruktur, og at de konstaterede forskelle i sæsonsvingningerne netop må antages i meget vidt omfang at bero på disse forskellige erhvervsforhold.

For at kunne bedømme betydningen af at anvende Det statistiske Departements månedlige arbejdsløshedsstatistik fordelt på erhverv, har man foretaget en kontrolberegning på grundlag af arbejdsdirektoratets egentlige oplysninger om ledigheden fordelt på arbejdsløsheds-kasser. Resultatet heraf synes at gøre det klart, at man ikke vil nå til væsentlig andre resultater ved at anvende egentlige tal i stedet for månedlige eller fordeling på arbejdsløsheds-kasser i stedet for på erhvervsgrupper.

V. Ved overvejelserne over betydningen af beskæftigelsens sæsonsvingninger og betimeligheden af at tilstræbe sæsonudjævning er det af interesse at søge fastslået, i hvilken grad beskæftigelsen kan forøges gennem sæsonudjævning. Som det fremgår af kapitel II, er det ikke muligt at give eksakte svar på spørgsmålet om denne beskæftigelsesgevinsts sandsynlige størrelse. Det er derimod muligt at angive, hvor stor denne gevinst *under visse forudsætninger højst kan tænkes at blive*. Den maksimale gevinst ved sæsonudjævning vil opnås, såfremt det lykkes at bringe arbejdsløsheden i hver måned året igennem ned på niveau med årets minimumsledighed, hvilket er ensbetydende med at sænke ledighedens årsgennemsnit ned til dennes laveste punkt indenfor året.

Ved for hver af grupperne arbejdsmænd og andre arbejdere indenfor hver enkelt erhvervsgruppe at beregne den beskæftigelsesforøgelse, en sådan fuldstændig udligning af sæsonsvingningerne ville medføre, får man til resultat, at der for perioden 1947—50 kunne være opnået en maksimal merbeskæftigelse for de arbejdsløshedsforsikrede på ca. 37 000 helårsarbejdere, svarende til 5,7 pct. af samtlige forsikrede.

Fordelingen af denne maksimale merbeskæftigelse på de forskellige erhvervsgrupper følger stort set den tidligere omtalte fordeling af sæsonvolumenet, jfr. tabel 4 og kap. I, afsnit 2, "ab. 2.

VI. De i de foregående afsnit omtalte beregninger omfatter kun de arbejdsløshedsforsikrede arbejdere, ialt ca. 650 000 mand. Til belysning af sæsonsvingningernes betydning vil det være af interesse at inddrage samtlige beskæftigede i beregningerne. Som det er fremhævet foran, findes der ikke tilsvarende fyldestgørende oplysninger om beskæftigelsens sæsonsvingninger for de ikke-arbejdsløshedsforsikrede, som for de forsikrede, og man har derfor her indskrænket sig til at forsøge at skønne over størrelsen af den i afsnit V ovenfor omtalte beskæftigelsesgevinst for samtlige beskæftigede.

Til dette formål kan man opdele de ikke-arbejdsløshedsforsikrede personer på arbejdsmarkedet i 3 grupper: *selvstændige* (indehavere af egne virksomheder indenfor landbrug, industri, handel etc.), *funktionærer* (såvel offentligt som privat ansatte) og *arbejdere* (navnlig indenfor landbruget). De to første af disse grupper er ikke udsat for sæsonsvingninger i beskæftigelsen af samme art som dem, der i det foranstående er belyst for de forsikrede arbejdere, og man har ved de her omtalte skøn ment at kunne se bort fra disse to grupper.

Forsåvidt angår de ikke-forsikrede arbejdere udenfor landbruget har man beregnet den mulige beskæftigelsesgevinst ved sæsonudligning til ca. 5 000 helårsarbejdere, idet man herved har forudsat, at de ikke-forsikrede arbejdere indenfor hver enkelt erhvervsgruppe er udsat for en sæsonsvingning i beskæftigelsen af samme forholdsmæssige størrelse som konstateret for de forsikrede indenfor samme erhvervsgruppe.

For de ikke-forsikrede personer, der arbejder ved landbruget, kan man med støtte i tællingerne af landbrugets arbejdskraft (jfr. kapitel I, afsnit 2 ovenfor samt bilag 3) danne sig et skøn over sæsonsvingningernes omfang. Det er imidlertid for denne gruppe vanskeligt at opretholde den forudsætning, som iøvrigt er lagt til grund for de her omtalte beregninger, idet man ikke kan regne med, at landbruget ved en fuldstændig sæsonudjævning kan holde sin beskæftigelse hele året igennem på samme niveau som i landbrugets højsæson.¹⁾

Man er bl. a. af denne grund ikke i stand til at angive, hvor meget den totale beskæftigelse — af forsikrede¹⁾ og ikke-forsikrede — vil kunne forøges ved en fuldstændig sæsonudjævning gennemført ved, at beskæftigelsen hele året igennem holdes på samme niveau som i højsæsonen, men det må antages, at beskæftigelsesgevinsten for hele arbejdsmarkedet under de anførte forudsætninger vil være af størrelsesordenen 50 000 helårsarbejdere.

Spørgsmålet kompliceres yderligere af det forhold, at en væsentlig del af landbrugets arbejdskraft udnytter vinterperioder til uddannelse på landbrugsskoler o. lign. — jfr. herom bilag 3, afsnit I c. — og selv under fuld beskæftigelse og fuld sæsonudjævning må der gives plads til denne nødvendige uddannelse.

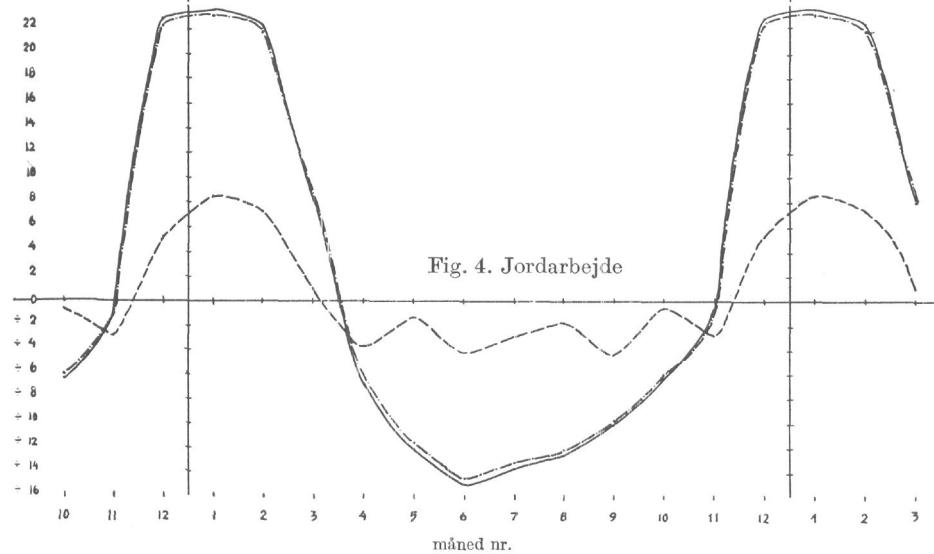
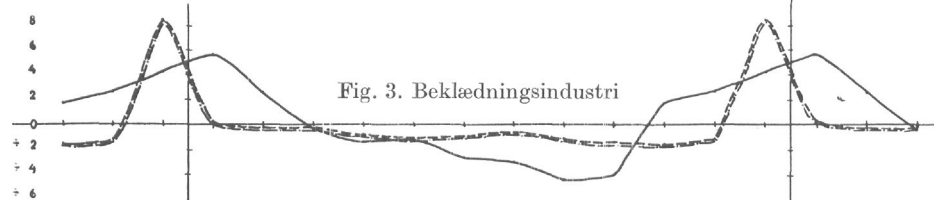
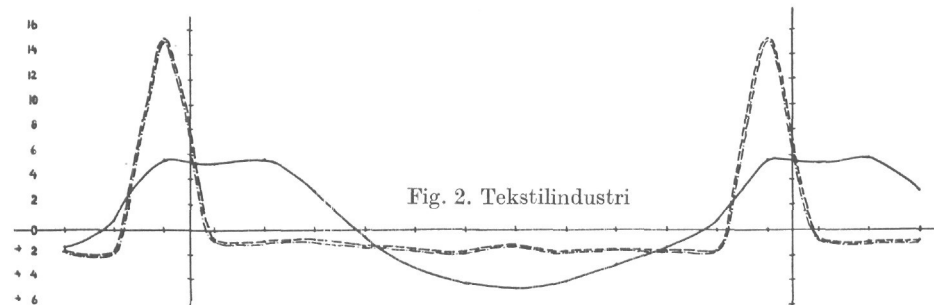
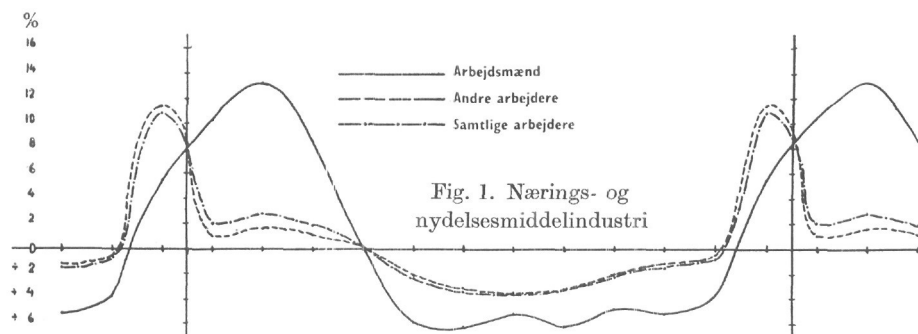
Underbilag til bilag 2.

(Figur 1—20).

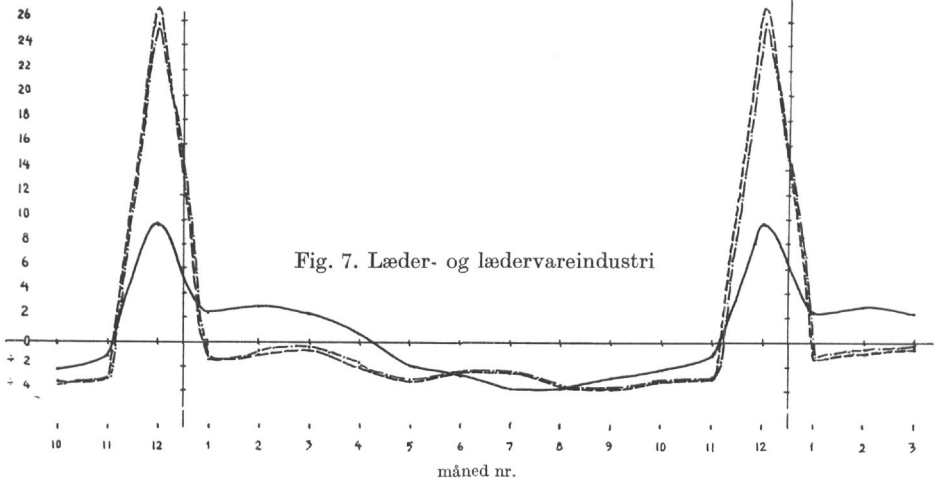
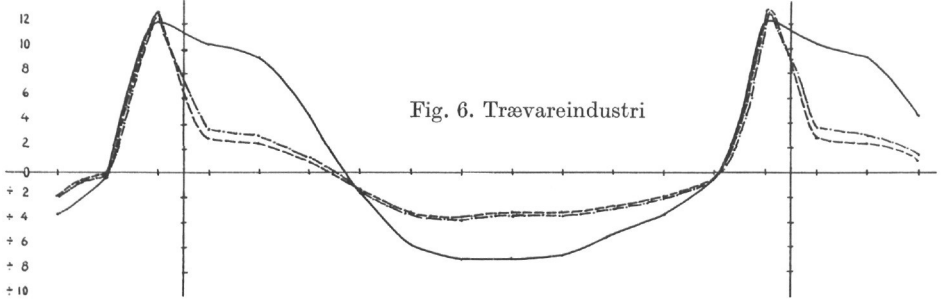
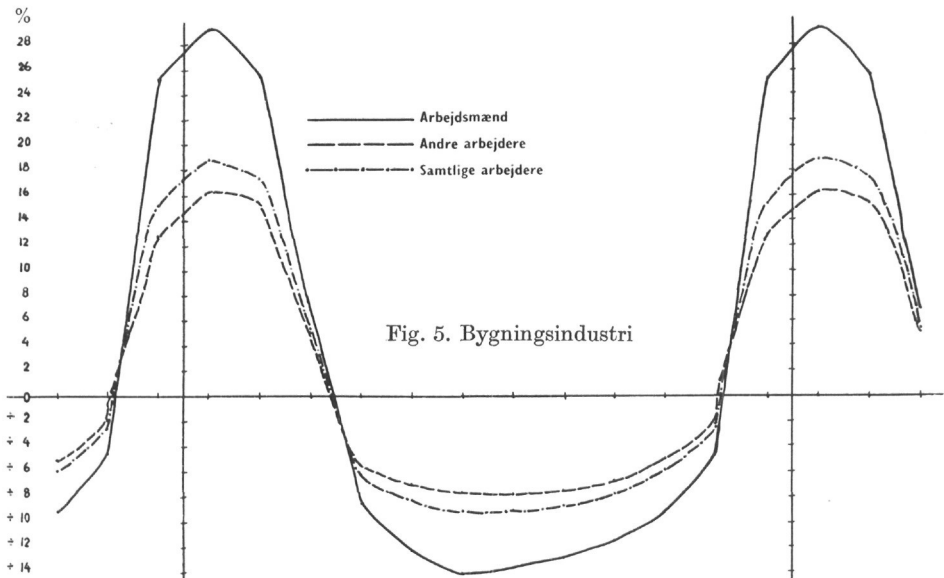
Grafisk fremstilling af ledighedens sæsonsvingninger i årene 1947—50 gennemsnitlig for hver af de erhvervsgrupper, som de arbejdsløshedsforsikrede personer er fordelt på i Det statistiske Departements arbejdsløshedsstatistik, jfr. iøvrigt side 88.

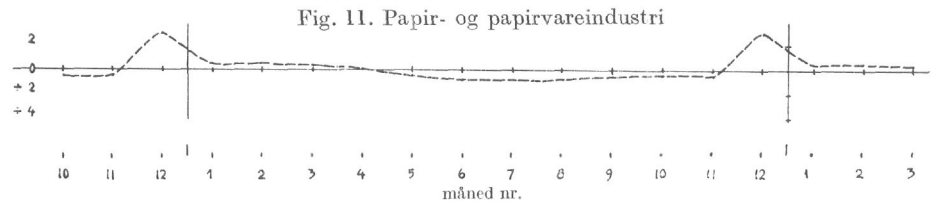
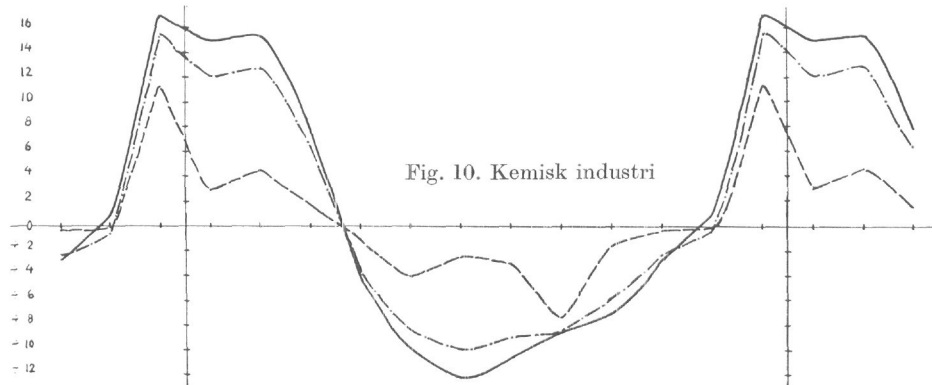
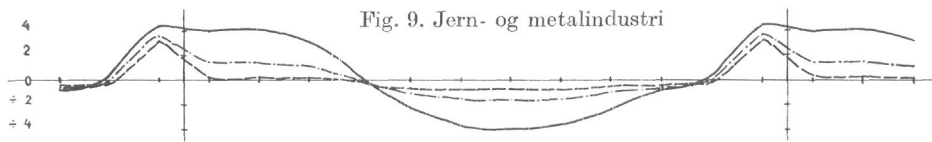
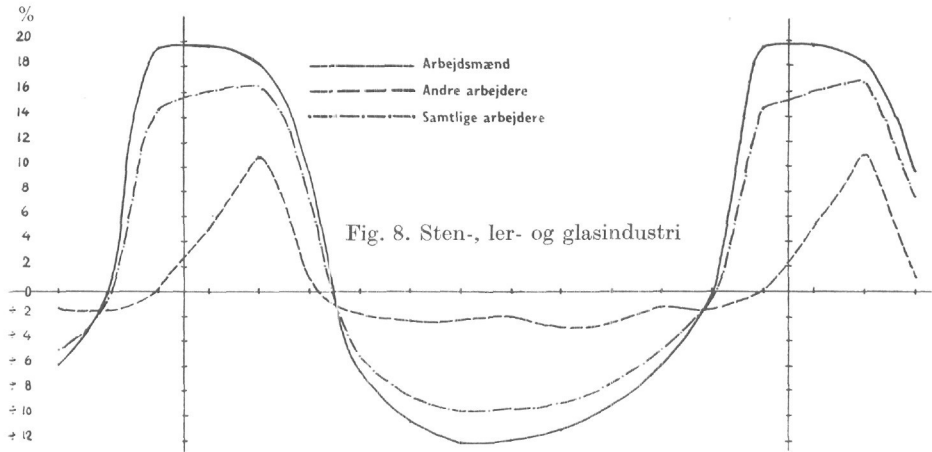
Antal medlemmer 1. januar 1952.

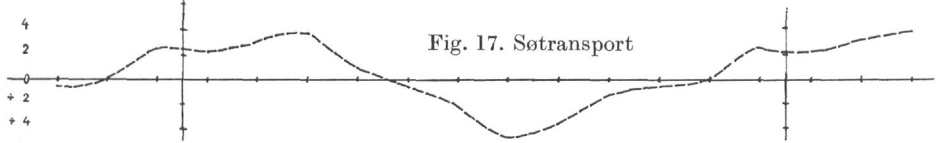
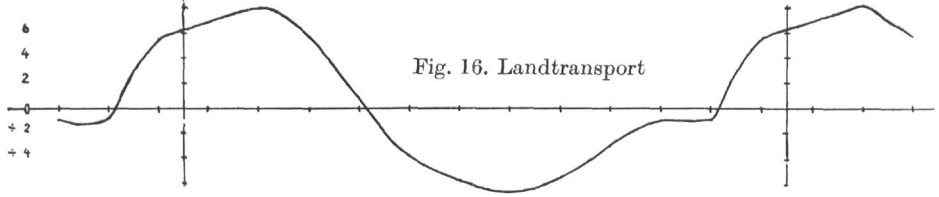
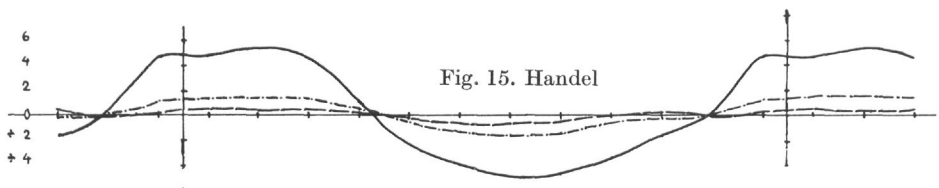
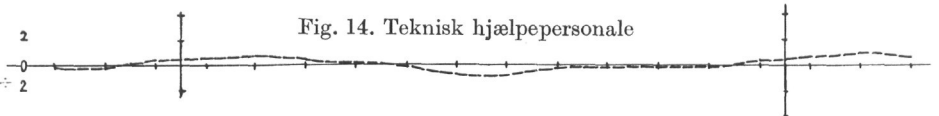
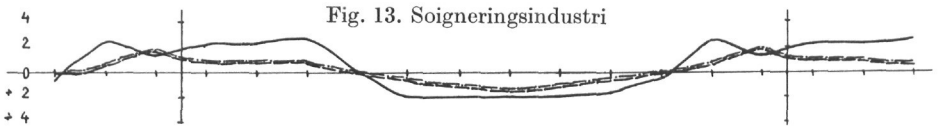
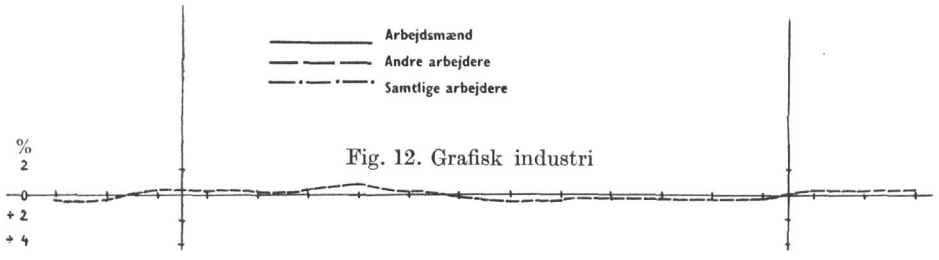
	Arbejdsmænd	Andre arbejdere	Samtlige arbejdere
Fig. 1. Nærings- og nydelsesmiddelindustri	5 264	51 163	56 427
Fig. 2. Tekstilindustri	476	28 960	29 436
Fig. 3. Beklædningsindustri	48	22 620	22 668
Fig. 4. Jordarbejde	71 899	2 909	74 808
Fig. 5. Bygningsindustri	11 402	43 702	55 104
Fig. 6. Trævareindustri	2 196	22 622	24 818
Fig. 7. Læder- og lædervareindustri	555	7 980	8 535
Fig. 8. Sten-, ler- og glasindustri.	14 669	4 937	19 606
Fig. 9. Jern- og metalindustri	33 045	78 528	111 573
Fig. 10. Kemisk industri	15 400	4 761	20 161
Fig. 11. Papir- og papirvareindustri	—	5 832	5 832
Fig. 12. Grafisk industri		10 988	10 988
Fig. 13. Soigneringsindustri	313	6 548	6 861
Fig. 14. Teknisk hjælpepersonale		10 920	10 920
Fig. 15. Handel	17 336	63 317	80 653
Fig. 16. Landtransport	36 752		36 752
Fig. 17. Søtransport		7 310	7 310
Fig. 18. Landbrug	33 553	4 142	37 695
Fig. 19. Øvrige fag	638	33 409	34 047
Fig. 20. Samtlige erhvervsgrupper	243 546	410 648	654 194

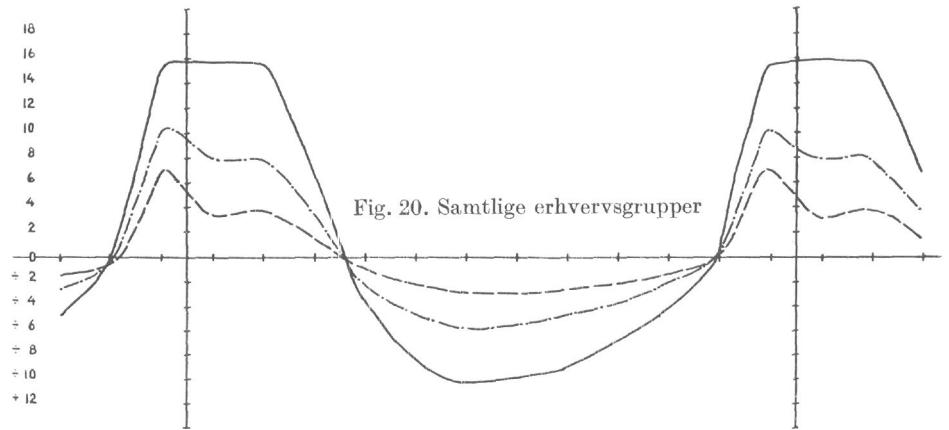
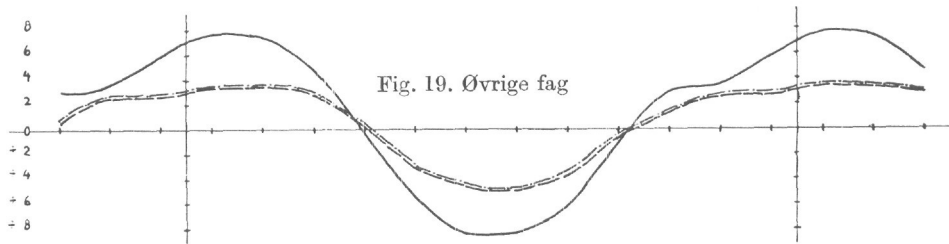
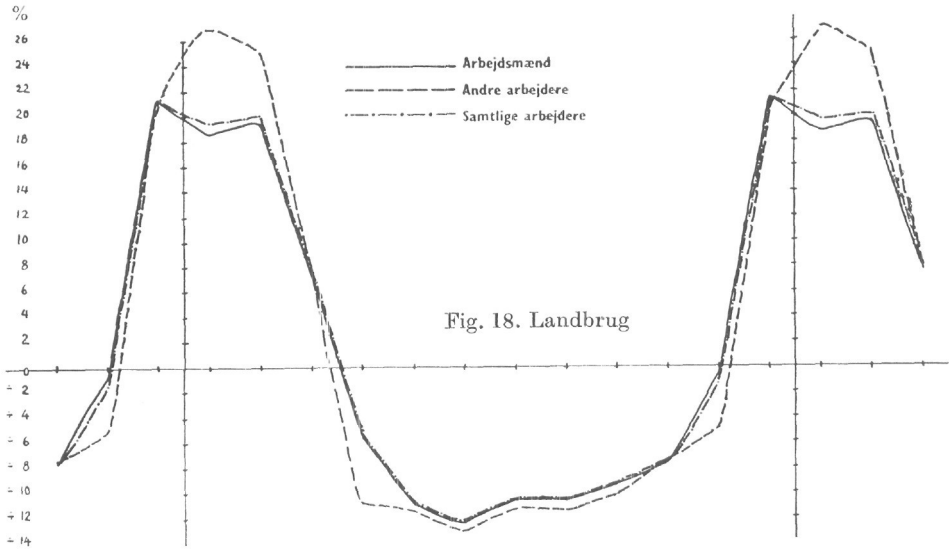
måned nr.

10 11 12 | 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 | 1 2 3
måned nr.

10 11 12 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 1 2 3
måned nr.

Sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse.¹⁾

I bilag 2 foran er med udgangspunkt i arbejdsløshedsforsikringsstatistikken givet en nærmere redegørelse for sæsonsvingningernes omfang og styrke indenfor de enkelte erhvervsområder. Da kun en ringe del af landbrugets arbejdskraft er arbejdsløshedsforsikret, kan man imidlertid ikke ved hjælp af arbejdsløshedsforsikringsstatistikken på fyldestgørende måde belyse sæsonsvingningerne indenfor landbruget.

I det følgende skal derfor på grundlag af det kildemateriale, der iøvrigt foreligger til belysning af landbrugets sæsonsvingninger — nemlig *Det statistiske Departements tællinger* af landbrugets arbejdskraft samt *Det landøkonomiske Driftsbureaus undersøgelser* over arbejdsforbruget indenfor dansk landbrug — gives en mere udførlig redegørelse for sæsonsvingningerne indenfor landbruget.

I.

Det statistiske Departement er først i 1940 gået over til at afholde tællinger af landbrugets arbejdskraft flere gange årligt. I årene 1940—42 blev der foretaget tællinger to gange om året, i juli (juni) og november (december) måned; i perioden 1943—45 blev der gennemført tællinger af arbejdskraften hver 6. uge, og i årene derefter har tællingerne været afholdt regelmæssigt tre gange om året, nemlig i marts (evt. slutningen af februar), juli og november måned.²⁾

a. Tabel 1 viser resultaterne af de nævnte tællinger i perioden 1940—52 for så vidt angår *den faste medhjælp*. Det fremgår af tabellen, at der gennem hele perioden har været en ret udpræget forskel mellem beskæftigelsen på de anførte tidspunkter indenfor sommer- og vinterhalvåret. Denne forskel gør sig gældende i nogenlunde samme omfang for mænd som for kvinder, til trods for at kvinderne kun i begrænset udstrækning (15—20 pct.) deltager i det egentlige landbrugsarbejde.

¹⁾ Dette bilag er i henhold til vedtagelse i kommissionen udarbejdet af sekretariatet i samråd med kommissionens landbrug sky ndige medlemmer, efter at kommissionen har afsluttet sine overvejelser.

²⁾ Det bemærkes, at de nævnte tællinger bortset fra jultællingerne har omfattet et repræsentativt udsnit af samtlige landbrugsejendomme.

Tabel 1. Landbrugets medhjælp. — Børn og slægtninge samt fast fremmed medhjælp. 1940-52.

	Mænd	Kvinder	Ialt		Mænd	Kvinder	Ialt
nov. 52.....	113 900	49 800	163 700	maj 45.....	165 200	88 600	253 800
jul. 52.....	128 800	54 400	183 200	apr. 45.....	164 700	86 700	251 400
mar. 52.....	116 900	51 000	167 900	feb. 45.....	151 400	77 000	228 400
nov. 51.....	114 800	53 800	168 600	nov. 44.....	151 500	81 000	232 500
jul. 51.....	133 500	60 300	193 800	okt. 44.....	163 300	84 600	247 900
mar. 51.....	120 500	55 500	176 000	aug. 44.....	162 400	85 300	247 700
nov. 50.....	119 400	53 900	173 300	jul. 44.....	165 700	87 900	253 600
jul. 50.....	134 500	61 800	196 300	jun. 44.....	164 000	87 600	251 600
mar. 50.....	121 800	58 000	179 800	maj 44.....	162 900	85 100	248 000
nov. 49.....	117 900	55 700	173 600	mar. 44.....	159 100	84 000	243 100
jul. 49.....	138 200	64 700	202 900	feb. 44.....	156 000	81 600	237 600
mar. 49.....	122 700	59 400	182 100	jan. 44.....	158 000	86 200	244 200
nov. 48.....	118 400	55 700	174 100	nov. 43.....	160 200	86 100	246 300
jul. 48.....	134 900	70 200	205 100	okt. 43.....	167 000	89 700	256 700
mar. 48.....	126 000	60 700	186 700	aug. 43.....	176 200	92 600	268 800
nov. 47.....	118 500	59 700	178 200	jul. 43.....	173 600	91 300	264 900
jul. 47.....	146 300	73 800	220 100	jun. 43.....	171 500	90 800	262 300
mar. 47.....	133 300	66 500	199 800	maj 43.....	171 200	91 100	262 300
nov. 46.....	127 100	66 300	193 400	mar. 43.....	162 800	83 800	246 600
jul. 46.....	155 100	80 500	235 600	feb. 43.....	160 900	84 000	244 900
jun. 46.....	145 900	72 000	217 900	nov. 42.....	162 700	87 400	250 100
mar. 46.....	143 200	75 400	218 600	jul. 42.....	181 100	95 100	276 200
nov. 45.....	137 600	77 000	214 600	dec. 41.....	164 700	85 400	250 100
okt. 45.....	158 600	85 000	243 600	jul. 41.....	185 100	97 400	282 500
aug. 45.....	159 700	86 700	246 400	dec. 40.....	168 200	84 400	252 600
jul. 45.....	165 800	88 700	254 500	jun. 40.....	187 200	100 300	287 500

Forskellen mellem beskæftigelsen på de forskellige tidspunkter indenfor sommer- og vinterhalvåret er derimod, som det ses af 6 ugers tællingerne i årene 1943—45, ret ringe, idet udskiftningen af den faste medhjælp i overvejende grad finder sted omkring 1. maj og 1. november.

Sæsonsvingningernes størrelse for den faste medhjælp lader sig derfor med relativt god tilnærmelse bestemme på grundlag af de få opgørelser over beskæftigelsen i sommer- og vintermånederne, der foreligger for hele perioden frem til 1952.

Det må dog bemærkes, at der i løbet af den omhandlede periode har gjort sig en ret betydelig langtidstendens gældende til nedgang i landbrugets arbejdskraft, således at de faktiske forskydninger i beskæftigelsen fra sommer til vinter og omvendt i de enkelte år ikke alene er udtryk for en sæsonmæssig bevægelse. Tager man forskellen mellem beskæftigelsen i juli og november som udtryk for sæson-

svingninger ne i beskæftigelsen, får man derfor et for højt tal, idet der fra juli til november som regel tillige indtræder en ikke-sæsonbetonet nedgang. Forskydningen i beskæftigelsen fra marts til juli vil omvendt ikke fuldt ud give udtryk for den sæsonmæssige opgang i beskæftigelsen fra vinter til sommer, idet den sæsonbetonede stigning her delvis opvejes af langtidstendensen til nedgang i beskæftigelsen. De nævnte fejl vil imidlertid i et vist omfang blive udlignet, hvis man anvender differensen mellem beskæftigelsen i juli og et gennemsnit af beskæftigelsen i marts og november (indenfor samme kalenderår) som udtryk for sæsonbevægelsen.

Man har herefter for alle årene 1940—52 incl. beregnet sæsonsvingningerne i beskæftigelsen for den faste medhjælp på grundlag af tællingsresultaterne for juli samt marts og november (for 1940—42 dog alene juli og november) jfr. nedenstående tabel 2.

Det fremgår af tabellen, at forskellen mellem de anførte tal for sommer- og vinterbeskæftigelsen, der giver et tilnærmet udtryk for sæsonbevægelsen, falder ret stærkt i løbet af krigen, nemlig fra godt 30 000 (svarende til ca. 15 000 helårsarbejdere) i 1944 til godt 15 000 i de sidste krigsår. Sæsonsvingningerne forøges derefter umiddelbart efter krigen til omtrent det samme absolutte og relative niveau som i begyndelsen af krigen og falder herefter nogenlunde jævnt til knap 20 000 i 1952.

Den mindskning af sæsonsvingningerne, der synes at være indtrådt i de sidste krigsår, skyldes formentlig de specielle vanskeligheder, der den gang gjorde sig gældende med hensyn til at få arbejdskraft i landkommunerne i sommermånederne.

Den nedgang, som har vist sig i årene efter krigen, står derimod utvivlsomt i forbindelse med, at den stedfundne mekanisering og rationalisering indenfor landbruget i første række har mindsket arbejdsforbruget ved planteavl og derved gjort det muligt at nedbringe beskæftigelsen i sommerhalvåret i større omfang end i vinterhalvåret. Det fremgår af tabellen, at den mindskning af forskellen mellem beskæftigelsen i juli måned på den ene side og marts-november måned på den anden side, som er indtrådt i årene efter krigen, i første række skyldes, at beskæftigelsesniveauerne i juli og november har nærmet sig hinanden; beskæftigelsen i marts måned er derimod i løbet af efterkrigsårene blevet mindsket omtrent lige så meget som i juli måned. Antallet af mandlige medhjælpere i marts og juli er således fra 1947 til 1952 formindsket med henholdsvis 16 400 og 17 500, medens antallet af beskæftigede medhjælpere i november måned kun er mindsket med 4 600. Denne udvikling hænger formentlig sammen med, at nedgangen i arbejdsforbruget har gjort sig stærkest gældende for det arbejde ved planteavl, der foregår i forårs- og sommermånederne (jordbehandlingen og kornhøsten), hvorimod efterårsarbejdet med bjergning af rodfrugtafgrøderne ikke i tilsvarende omfang har ladet sig mekanisere.

Tabel 2. Sæsonsvingningerne i landbrugets beskæftigelse af fast medhjælp 1940—52.

	Mænd					Kvinder					Samtlige				
	Antal beskæftigede			Forskellen mellem antal beskæftigede i juli og marts/nov.		Antal beskæftigede			Forskellen mellem antal beskæftigede i juli og marts/nov.		Antal beskæftigede			Forskellen mellem antal beskæftigede i juli og marts/nov.	
	marts	juli	nov.	abs.	pct. ¹⁾	marts	juli	nov.	abs.	pct. ¹⁾	marts	juli	nov.	abs.	pct. ¹⁾
1952...	116 900	128 800	113 900	13 400	10,4	51 000	54 400	49 800	4 000	7,4	167 900	183 200	163 700	17 400	9,5
1951...	120 500	133 500	114 800	15 850	11,9	55 500	60 300	53 800	5 650	9,4	176 000	193 800	168 600	21 500	11,1
1950...	121 800	134 500	119 400	13 900	10,3	58 000	61 800	53 900	5 850	9,5	179 800	196 300	173 300	19 750	10,1
1949...	122 700	138 200	117 900	17 900	13,0	59 400	64 700	55 700	7 150	11,1	182 100	202 900	173 600	25 050	12,3
1948...	126 000	134 900	118 400	12 700	9,4	60 700	70 200	55 700	12 000	17,1	186 700	205 100	174 100	24 700	12,0
1947...	133 300	146 300	118 500	20 400	13,9	66 500	73 800	59 700	10 700	14,5	199 800	220 100	178 200	31 100	14,1
1946...	143 200	155 100	127 100	19 950	12,9	75 400	80 500	66 300	9 650	12,0	218 600	235 600	193 400	29 600	12,6
1945...	151 400 ²⁾	165 800	137 600	21 300	12,8	77 000 ²⁾	88 700	77 000	11 700	13,2	228 400 ²⁾	254 500	214 600	33 000	13,0
1944...	159 100	165 700	151 500	10 400	6,3	84 000	87 900	81 000	5 400	6,1	243 100	253 600	232 500	15 800	6,2
1943...	162 800	173 600	160 200	12 100	7,0	83 800	91 300	86 100	6 350	7,0	246 600	264 900	246 300	18 450	7,0
1942...	—	181 100	162 700	18 400	10,2	—	95 100	87 400	7 700	8,1	—	276 200	250 100	26 100	9,4
1941...	—	185 100	164 700 ⁴⁾	20 400	11,0	—	97 400	85 400 ⁴⁾	12 000	12,3	—	282 500	250 100 ⁴⁾	32 400	11,5
1940...	—	187 200 ³⁾	168 200 ⁵⁾	19 000	10,1	—	100 300 ³⁾	84 400 ⁵⁾	15 900	15,9	—	287 500 ³⁾	252 600 ⁵⁾	34 900	12,1

¹⁾ d. v. s. i procent af beskæftigelsen i juli måned.

²⁾ feb. 45; ³⁾ juni 40; ⁴⁾ dec. 41; ⁵⁾ dec. 40.

Tabel 3. Landbrugets medhjælp. •— Løse daglejere o. lign.
1940—52.

	Mænd	Kvinder	Ialt		Mænd	Kvinder	Ialt
nov. 52.....	32 900	5 700	38 600	maj 45.....	29 000	15 600	44 600
jul. 52.....	15 800	2 500	18 300	apr. 45.....	19 200	2 500	21 700
feb. 52.....	11 800	1 800	13 600	feb. 45.....	11 000	1 400	12 400
nov. 51.....	27 400	3 800	31 200	nov. 44.....	23 700	3 200	26 900
jul. 51.....	17 200	3 500	20 700	okt. 44.....	34 500	11 400	45 900
mar. 51.....	17 600	2 500	20 100	aug. 44.....	50 100	8 500	58 600
nov. 50.....	28 200	3 400	31 600	jul. 44.....	14 100	3 500	17 600
jul. 50.....	15 100	2 800	17 900	jun. 44.....	22 200	10 600	32 800
mar. 50.....	24 500	1 800	26 300	maj 44.....	13 000	2 000	15 000
nov. 49.....	21 300	2 400	23 700	mar 44.....	15 900	1 800	17 700
jul. 49.....	14 800	3 400	18 200	feb. 44.....	13 700	1 800	15 500
mar. 49.....	17 600	2 100	19 700	jan. 44.....	15 700	1 700	17 400
nov. 48.....	23 100	3 100	26 200	nov. 43.....	18 000	1 800	19 800
jul. 48.....	11 800	3 400	15 200	okt. 45.....	29 000	10 100	39 100
mar. 48.....	21 100	1 900	23 000	aug. 43.....	24 500	3 200	27 700
nov. 47.....	20 200	2 300	22 500	jul. 43.....	18 200	3 800	22 000
jul. 47.....	13 000	2 700	15 700	jun. 43.....	—	—	20 500
mar. 47.....	14 300	1 600	15 900	maj 43.....	—	—	13 200
nov. 46.....	27 000	3 100	30 100	mar 43.....	—	—	15 700
jul. 46.....	20 400	3 900	24 300	feb. 43.....	—	—	11 600
jun. 46.....	27 000	8 700	35 700	nov. 42.....	—	—	40 600
mar. 46.....	12 600	1 400	14 000	jul. 42.....	—	—	20 300
nov. 45.....	29 700	4 600	34 300	dec. 41.....	—	—	13 500
okt. 45.....	29 700	15 200	44 900	jul. 41.....	—	—	18 300
aug. 45.....	35 300	6 000	41 300	dec. 40.....	—	—	—
jul. 45.....	17 900	3 600	21 500	jun. 40.....	—	—	—

b. Sæsonsvingningerne i beskæftigelsen for landbrugets *løse medhjælp* lader sig ikke tilfredsstillende belyse gennem landbrugstællingerne, idet beskæftigelsen for denne gruppe varierer så stærkt fra dag til dag, bl. a. under indflydelse af vejrforholdene, at tællingsresultaterne bliver i nogen grad tilfældige. Det fremgår da også af tabel 3, der viser resultaterne af samtlige tællinger i perioden 1940—52, at beskæftigelsen for den løse medhjælp er overordentlig stærkt svingende, og at der for efterkrigstidens vedkommende, hvor der kun foreligger opgørelser tre gange om året, ikke kan konstateres nogen fast og regelmæssig variation i beskæftigelsen gennem året; som hovedregel synes beskæftigelsen dog at være størst i november og mindst i juli måned. Tællingerne i årene 1943—45, der blev foretaget med 6 ugers mellemrum, tyder imidlertid på, at antallet af beskæftigede løse medhjælpere ligger særlig højt dels i maj—juni, dels i august, og dels i oktober—no-

vember måned, men at dec iøvrigt ikke er synderlig stor forskel mellem beskæftigelsen i årets andre måneder. Stigningen i beskæftigelsen i maj—juni og oktober—november skyldes, at arbejdet med lugning respektive optagning af rodfrugt-afgrøderne er koncentreret til nævnte måneder. Stigningen i august måned er fremkaldt af kornhøsten, jfr. iøvrigt de i afsnit II nedenfor anførte oplysninger om variationerne i arbejdsforbruget indenfor landbruget.

Som følge af den usikkerhed, der knytter sig til beskæftigelsestallene for den løse medhjælp, er det iøvrigt ikke muligt nærmere at angive størrelsesordenen af sæsonsvingningerne for denne gruppes vedkommende.

c. I forbindelse med en redegørelse for sæsonsvingningerne indenfor landbruget bør nævnes, at en del af den mandlige arbejdskraft, der frigøres fra landbruget ved vinterens indtræden, anvender vinteren til uddannelse af faglig eller almindendannende art og derfor ikke kan betragtes som arbejdsledige indenfor landbruget i egentlig forstand. Dette har bl. a. betydning ved vurderingen af, hvilket samfundsøkonomisk tab sæsonsvingningerne indenfor landbruget forvolder, idet denne uddannelse må anses for nødvendig og derfor også må opretholdes, såfremt man tænkte sig gennemført, en fuldstændig udjævning af sæsonsvingningerne, jfr. herved bilag 2 foran.

I tabel 4 har man søgt at belyse, hvor stort et antal af landbrugets mandlige arbejdere, der anvender vinterperioden til uddannelse. Man har medregnet samtlige elever på landbrugsskolerne samt for højskolernes vedkommende elever, hvis forældre er landbrugere.

Tabel 4. Mandlige landbrugsskoleelever samt højskoleelever fra landbohjem.

1950—51	1949—50	1948—49	1947—48	1946—47	1945—46
4 031	3 859	3 833	4 164	4 756	4 147

Antallet af arbejdere med tilknytning til landbruget, der udnytter vinterperioden til de angivne arter af uddannelse, må således skønnes at andrage omkring 4 000, hvortil kommer et vist antal, der deltager i de kortvarige landbrugsfaglige kurser, i ungdomsskoler for ufaglært ungdom samt aftenskoler. Til sammenligning skal anføres, at forskellen mellem antallet af beskæftigede mandlige faste medhjælpere i sommer- og vinterhalvåret i den anførte periode har andraget 10—20 000, jfr. tabel 2 foran.

II.

Variationerne gennem året i det faktiske arbejdsforbrug indenfor landbruget foreligger nærmere belyst gennem en række af *Det landøkonomiske Driftsbureau* foretagne arbejdsundersøgelser. Undersøgelserne er foretaget for årene 1922-23—1925-27, 1927-28—1936-37, samt 1946-47—1948-49; endvidere er der i 1949 påbegyndt en ny undersøgelse, som endnu ikke er endelig afsluttet. Disse undersøgelser er baseret på regnskaber fra omkring 50 udvalgte landbrugsejendomme på øerne og i Østjylland med et tilliggende på ca. 30 ha, d. v. s. almindelige bønder-

brug på god jord. I regnskabsmaterialet for de tre førstnævnte undersøgelser indgår overhovedet ikke landbrug, for hvilke mekaniseringen spiller nogen rolle. Den i 1949 indledte undersøgelse omfatter derimod udelukkende mekaniserede bønderbrug, der alle er forsynet med traktor.

Driftsbureauet har til brug for nærværende betænkning velvilligst ladet foretage en bearbejdelse af regnskabsresultaterne for hver af de tre først nævnte undersøgelser samt af de foreløbige resultater for årene 1949-50—51-52 fra den i øjeblikket løbende undersøgelse, således at en sammenligning mellem resultaterne fra de fire undersøgelsesperioder bliver mulig. Dette materiale er anført i tabellerne 5 og 6.

Tabel 5 viser variationerne i arbejdsforbruget gennem årets enkelte måneder fordelt på planteavl, besætningerne samt andet arbejde i henhold til de nævnte arbejdsundersøgelser.

Det fremgår af tabellen, at samtlige undersøgelser klart viser, at de ret betydelige sæsonmæssige variationer i det totale arbejdsforbrug så godt som udelukkende skyldes *planteavl*, der under de her i landet herskende klimaforhold må være koncentreret til sommerhalvåret. *Besætningerne* kræver derimod omtrent samme arbejde i årets enkelte måneder; arbejdsforbruget ligger i gennemsnit lidt højere i vinter- end i sommermånederne og bidrager derfor — omend kun i meget beskedent omfang — til at udjævne de fra planteavl hidrørende svingninger i arbejdsforbruget. *Andet arbejde* viser noget større variationer gennem året, idet dette arbejde i ret vid udstrækning henlægges til de perioder af året, hvor planteavl stiller de mindste krav om arbejdskraft; andet arbejde virker derfor ligesom arbejdet med besætningerne udjævnende på det samlede arbejdsforbrug.

Variationerne i arbejdsforbruget ved planteavl skyldes — som det fremgår af tabel 6, der viser en opdeling af arbejdsforbruget på de enkelte afgrøder — i første række rodfrugtafgrøderne, der kræver særlig meget arbejde i maj—juni i forbindelse med lugningen samt i oktober—november ved optagningen.

Også kornafgrøderne samt andre afgrøder, der i det væsentlige består af frøafgrøder, viser betydelige sæsonmæssige variationer i arbejdsforbruget, idet en væsentlig del af arbejdet med disse afgrøder falder i høsten i juli—august og september måned.

Det fremgår af undersøgelsesmaterialet, at der fra den første til den sidste undersøgelsesperiode er indtrådt en ret betydelig nedgang i det samlede arbejdsforbrug. Forskellen mellem arbejdsforbruget i sommer- og vintermånederne er blevet mindsket i omtrent tilsvarende forhold. Fra den første til den anden undersøgelse mindskes svingningerne i arbejdsforbruget forholdsvis stærkere end det totale arbejdsforbrug, således at en vis udjævning finder sted. I årene efter krigen er arbejdsforbruget i vintermånederne imidlertid blevet mindsket relativt stærkere end i sommermånederne, og forskellen mellem arbejdsforbruget i sommer- og vinterhalvåret er i de to sidste undersøgelsesperioder absolut set af omtrent samme omfang som før krigen.

Tabel 5. Det samlede arbejdsforbrug fordelt på de enkelte måneder i årene 1922—1952.¹⁾

Det landøkonomiske Driftsbureaus undersøgelser over arbejdsforbruget. — Bønderbrug på øerne og i Østjylland.

	mandstimer												ialt
	jan.	feb.	mar.	apr.	maj	jun.	jul.	aug.	sep.	okt.	nov.	dec.	
<i>Arbejdsundersøgelsen 1922-23— 26-27:</i>													
Planteavl ialt	231	210	304	338	357	606	570	706	588	657	474	254	5 295
Besætningsarbejde	538	499	542	522	534	499	507	511	507	522	519	538	6 238
Andet arbejde	118	153	177	108	202	122	174	160	94	84	66	101	1 559
Samlet arbejdsforbrug	887	862	1 023	968	1 093	1 227	1 251	1 377	1 189	1 263	1 059	893	13 092
<i>Arbejdsundersøgelsen 1927-28— 36-37:</i>													
Planteavl ialt	243	224	335	391	317	579	485	646	538	622	429	259	5 068
Besætningsarbejde	560	514	560	537	537	507	526	518	511	541	530	552	6 393
Andet arbejde	122	157	135	100	183	96	144	129	106	74	45	93	1 384
Samlet arbejdsforbrug	925	895	1 030	1 028	1 037	1 182	1 155	1 293	1 155	1 237	1 004	904	12 845
<i>Arbejdsundersøgelsen 1946-47— 48-49:</i>													
Planteavl ialt	198	145	192	323	357	382	307	640	447	519	393	232	4 135
Besætningsarbejde	384	351	372	378	381	330	348	351	339	375	363	369	4 341
Andet arbejde	84	120	117	111	159	108	138	72	102	63	42	69	1 185
Samlet arbejdsforbrug	666	616	681	812	897	820	793	1 063	888	957	798	670	9 661
<i>Arbejdsundersøgelsen 1949-50— 51-52:</i>													
Planteavl ialt	142	92	145	225	312	416	283	631	432	337	315	172	3 502
Besætningsarbejde	378	339	351	351	357	300	330	318	300	327	345	348	4 044
Andet arbejde	144	138	150	159	189	102	168	129	156	78	69	108	1 590
Samlet arbejdsforbrug	664	569	646	735	858	818	781	1 078	888	742	729	628	9 136

¹⁾ For at lette sammenligningen mellem de enkelte undersøgelser er arbejdsforbruget beregnet for en ejendomsstørrelse på 30 ha.

Tabel 6. Den månedlige variation i de enkelte afgrøders arbejdsforbrug. — Mandstimer pr. ha.
 Det landøkonomiske Driftsbureaus undersøgelser over arbejdsforbruget. — Bønderbrug på øerne og i Østjylland.

	jan.	feb.	mar.	apr.	maj	jun.	jul.	aug.	sep.	okt.	nov.	dec.	Ialt
<i>Korn:</i>													
Arbejdsundersøgelsen:													
1922-23—26-27	8,6	6,6	9,5	13,0	3,4	1,6	4,7	39,6	31,5	7,3	6,1	7,0	138,9
1927-28—36-37	8,6	7,0	10,8	12,6	3,0	1,5	4,7	36,5	29,0	8,2	6,2	6,8	134,9
1946-47—48-49	9,2	5,5	6,7	7,7	3,1	0,9	3,9	37,1	17,5	6,1	4,1	5,4	107,2
1949-50—51-52	4,4	2,9	5,1	6,3	2,3	0,5	3,0	38,6	13,2	3,3	2,7	2,6	84,9
<i>Rodfrugter:</i>													
Arbejdsundersøgelsen:													
1922-23—26-27	19,6	21,1	25,1	27,8	54,9	86,8	60,6	12,1	18,3	103,0	69,8	25,1	524,2
1927-28—36-37	20,4	21,8	26,0	32,9	51,8	90,4	55,3	13,5	18,2	96,7	62,4	25,7	515,1
1946-47—48-49	13,1	11,8	17,6	34,9	53,5	60,8	26,9	3,1	24,5	85,3	62,2	24,3	418,0
1949-50—51-52	14,9	8,4	11,2	24,9	51,6	56,7	26,5	5,5	34,3	57,2	53,7	24,5	369,4
<i>Græs og grønfoder:</i>													
Arbejdsundersøgelsen:													
1922-23—26-27	1,5	1,1	4,3	0,5	0,6	12,4	12,5	4,1	2,7	1,3	2,3	3,0	46,3
1927-28—36-37	1,3	1,1	4,2	3,8	0,9	9,8	10,8	2,5	1,7	0,8	1,9	2,6	41,4
1946-47—48-49	0,5	0,8	1,1	2,8	1,2	7,5	7,8	1,0	0,6	0,2	1,9	4,0	29,4
1949-50—51-52	0,8	1,0	1,6	0,9	1,5	12,8	6,8	1,5	1,4	0,5	1,2	1,5	31,5
<i>Andre afgrøder:</i>													
Arbejdsundersøgelsen:													
1922-23—26-27	—	—	3,0	8,0	8,0	3,0	34,0	42,0	26,0	2,0	1,0	—	127,0
1927-28—36-37	1,4	—	5,7	5,7	1,4	1,4	42,9	34,3	12,9	2,9	4,3	5,7	118,6
1946-47—48-49	—	1,7	1,1	10,0	22,8	1,1	26,7	53,9	42,2	7,2	6,6	0,6	173,9
1949-50—51-52	—	1,1	1,7	3,3	7,2	6,7	26,7	27,8	36,6	3,3	1,7	0,6	116,7

Et karakteristisk træk i udviklingen er endvidere, at arbejdet med de enkelte afgrøder i sommerhalvåret er blevet koncentreret til kortere perioder. I de sidste undersøgelser ligger således en relativt langt større del af arbejdet med lugning af roeafgrøderne indenfor maj måned end i de første undersøgelser. Dette skyldes, at markerne er blevet renere, således at 3. gangs lugningen stort set er faldet væk og arbejdet med 1. og 2. gang« lugningen mindsket.

Endvidere er kornhøsten blevet betydelig stærkere koncentreret til august måned.

En sammenligning mellem undersøgelsen for 1946—49, hvori ikke er repræsenteret mekaniserede bønderbrug, og 1949—52, der udelukkende omfatter mekaniserede brug, viser en vis nedgang i det totale arbejdsforbrug, men ikke en tilsvarende mindskning af forskellen mellem arbejdsforbruget i sommer- og vintermånederne, der er en ubetydelighed større i 1949—52 end i 1946—49; dette hænger formentlig sammen med, at markarbejdet i vinter- og forårsmånederne er særlig egnet for mekanisering.

De foretagne undersøgelser tyder således på, at variationerne i det faktiske arbejdsforbrug gennem året indenfor landbruget efter krigen ikke er mindsket nævneværdigt i forhold til før krigen, og at mekaniseringen i sig selv ikke mindsker forskellen med arbejdsforbruget i sommer- og vinterhalvåret.

Det må dog herved tages i betragtning, at de regnskabsresultater, der kan belyse mekaniseringens virkninger, er af foreløbig karakter, og at et mere fuldstændigt regnskabsmateriale dækkende en længere årrække muligvis vil vise et andet billede.

Endvidere må huskes, at resultaterne af de her refererede undersøgelser, der udelukkende omfatter veldrevne almindelige bønderbrug på god jord, ikke uden forbehold kan overføres på det danske landbrug som helhed.

Endelig må erindres, at antallet af beskæftigede kun i en vis udstrækning følger variationerne i arbejdsforbruget, idet de periodevis indtrædende spidsbelastninger i ret vid udstrækning klares ved øget indsats af brugeren og hans familie og evt. den faste medhjælp.

Undersøgelse af beskæftigelsesforholdene for arbejdsmænd i landkommunerne indenfor Odense og Assens amtsrådskredse i 1950.

Amtsarbejdsanvisningskontoret i Odense har i 1951 — i første række med det formål at belyse mulighederne for en løsning af landbrugets beskæftigelsesproblemer taget i vid betydning — foretaget forskellige undersøgelser vedrørende arbejdsmændenes beskæftigelse og ledighed i landkommunerne i Odense og Assens amtsrådskredse.

Amtsarbejdsanvisningskontorets materiale har velvilligst været stillet til rådighed for arbejdsmarkedskommissionens sekretariat, som har gjort materialet til genstand for yderligere bearbejdelse og på grundlag heraf udarbejdet nærværende redegørelse.

1. Ledighedens variation i årets løb i landkommuner af forskelligt erhvervspræg.

Det første led i anvisningskontorets undersøgelse har været en opgørelse over antallet af ledige dage, uge for uge, i 1950 for hver enkelt lokalafdeling af arbejdsmændenes arbejdsledighedskasse i Odense og Assens amtsrådskredse. Oplysningerne herom findes anført i underbilag 1. Det fremgår af underbilaget, at såvel antallet af uger med særlig høj ledighed som antallet af uger med fuld eller næsten fuld beskæftigelse *varierer stærkt fra område til område*. Også den gennemsnitlige ledighed for hele året ligger *vidt forskelligt de forskellige steder*, idet den gennemsnitlige ledighedsprocent i de enkelte kommuner varierer fra 6—7 pct. i kommunerne med den laveste ledighed til 25—30 pct. i kommunerne med den højeste ledighed.

For at finde frem til den nærmere baggrund for de anførte store forskelligheder i arbejdsmændenes ledighed indenfor de forskellige områder, er disse områder i underbilag 2 opdelt i forskellige grupper, således at man har *udtaget et antal områder med særlig karakteristisk erhvervspræg* indenfor følgende 4 kategorier:

- 1) *områder i omegnen af Odense*, nemlig arbejdsløshedskasserne i Agedrup, Allese-Broby, Brendekilde, Lumby og Pårup,
- 2) *landdistrikter med en del industri*, nemlig Hårby, Langeskov, Nr. Åby, Otterup og Tommerup,
- 3) *landdistrikter med betydelige sukkerroearealer*, nemlig Dreslette, Gamtofte, Kærum, Sandager-Holevad og Turup,
- 4) *andre rene landbrugsområder*, nemlig Fjeldsted-Harndrup, Guldbjerg, Hårslev, Ore-Mejlskov og Uggerslev.

Det fremgår af nævnte underbilag 2, hvori for hver enkelt af de nævnte områder er anført ledighedens udvikling uge for uge i løbet af 1950, at der består en *meget karakteristisk forskel i sæsonbevægelsen mellem de 4 gruffer*.

Grupperne 1) og 2) med *byerhvervs-præg* har en meget lang periode med næsten fuld beskæftigelse, nemlig fra omkring 1. april til og med det meste af november samt — især i Odenses omegnskommuner — en relativ kort periode med temmelig høj ledighed i januar og februar.

Heroverfor står en *meget kraftig sæsonvariation i de landbrug sprægede områder*. *Beskæftigelsen stiller sig især ugunstigt i de udprægede sukkerroeområder*, hvor den særligt høje ledighed varer fra januar til langt ind i april måned og fuld beskæftigelse kun opnås ca. 1 måned omkring 1. juni under roeudtyndingen og knap 2 måneder i oktober—november under roeoptagningen.

I *de andre rene landbrugsområder* begynder den høje vinterledighed lidt tidligere end i sukkerroeområderne, nemlig i slutningen af december måned, men holder til gengæld op i begyndelsen af marts. I disse områder opnås omtrent fuld beskæftigelse i 3 tydeligt adskilte perioder, dels fra midten af maj til midten af juli under roeudtynding og høhøst, dels fra slutningen af juli til midten af august under kornhøsten og endelig i oktober måned under kartoffel- og roeoptagningen.

2. Ledigheden indenfor nogle udvalgte landkommuner opdelt på visse erhvervsgrupper.

Der er endvidere for nogle udvalgte landkommuner foretaget en undersøgelse af sammenhængen mellem ledighedens størrelse og de erhverv, pågældende arbejdsmænd normalt er beskæftiget ved. Undersøgelsen omfatter arbejdsmændene i nogle udvalgte landkommuner, dels udprægede sukkerroeområder, dels områder, som nok har store sukkerroearealer, men samtidig en del industriel beskæftigelse, og endelig Nr. Åby, som er præget af industriel beskæftigelse. Et sammendrag af de vigtigste taloplysninger er givet i nedenstående tabel 1.

Arbejdsmændene er opdelt i 3 grupper: dem, der ikke har været beskæftiget ved andre erhverv end landbrug, dem, der har været beskæftiget dels ved land-

brug, dels ved andre erhverv, og dem, der kun har været beskæftiget ved andre erhverv end landbrug.

Tabel 1. Ledigheden indenfor udvalgte landkommuner fordelt på visse hovederhvervsgrupper.

	Antal dage beskæftiget ved			Antal ledige dage	Ledighedsprocent
	landbrug	andre erhverv	tilsammen		
1) Landkommuner med store sukkerroearealer:					
Arbejdsmænd alene beskæftiget ved landbrug	18 651	—	18 651	4 613	20
Arbejdsmænd beskæftiget ved landbrug og andre erhverv	9 317	10 543	19 860	8 696	30
Arbejdsmænd beskæftiget alene ved andre erhverv	—	11 794	11 794	1 553	12
2) Landkommuner med sukkerroearealer og industri:					
Arbejdsmænd alene beskæftiget ved landbrug	10 661	—	10 661	1 354	11
Arbejdsmænd beskæftiget ved landbrug og andre erhverv	5 271	8 433	13 704	5 527	29
Arbejdsmænd alene beskæftiget ved andre erhverv	—	29 633	29 633	2 723	8
3) Industripræget landkommune:					
Arbejdsmænd alene beskæftiget ved landbrug	1 500	—	1 500	—	—
Arbejdsmænd beskæftiget ved landbrug og andre erhverv	1 381	4 177	5 558	1 299	19
Arbejdsmænd alene beskæftiget ved andre erhverv	—	38 196	38 196	1 704	5

I samtlige udvalgte kommuner ligger ledigheden højst for den gruppe arbejdsmænd, der både har været beskæftiget ved landbrug og ved andre erhverv. Denne gruppe har en ledighed på 25—33 pct. (undtagen i Nr. Åby, hvor gruppens ledighed er 19 pct.). Groft sagt er denne gruppe en trediedel af året beskæftiget ved landbrug, en trediedel af året ved andre erhverv og en trediedel af året arbejdsløs. I de udprægede sukkerområder er gruppen beskæftiget mere ved roearbejde end ved alt andet landbrugsarbejde.

De rene landbrugsarbejdere har haft en gunstigere beskæftigelse. Deres ledighed ligger i de fleste udvalgte områder på godt 10 pct., i 2 af sukkerroeområderne dog

på henholdsvis 23 og 29 pct. Kun i de udprægede sukkerroeområder er disse arbejdere i nævneværdig udstrækning beskæftiget ved roearbejde. Når gruppen med blandet beskæftigelse har væsentlig større ledighed end den rene landarbejdergruppe, kan man således slutte, at dette må skyldes, at den blandede gruppe fortrinsvis opnår en ren sæsonbetonet, kortvarig beskæftigelse i roesæsonen, og at gruppens beskæftigelse i andre erhverv i større eller mindre grad har karakter af tilflugtsarbejde i den døde landbrugssæson, hvilket iøvrigt også fremgår af, at denne gruppe har en relativt stor beskæftigelse ved dræningsarbejder og tildels ved nødhjælpsarbejder. De rene landarbejdere er derimod overvejende beskæftiget ved landbrugsarbejde af mere stabil karakter såsom arbejde ved den animalske landbrugsproduktion.

Endelig viser gruppen af *arbejdsmænd uden landbrug sbeskæftigelse den laveste ledighed* med gennemsnitlig 12 pct. i de rene sukkerroeområder, 8 pct. i de blandede områder og kun 5 pct. ledighed i Nr. Åby. Denne gruppe er for en meget stor del beskæftiget i håndværk og industri.

3. Enquete vedrørende landbrugets anvendelse af gift, fast medhjælp.

Da amtsarbejdsanvisningskontoret i Odense har erfaring for, at det ofte volder arbejdsmænd beskæftiget ved landbruget store problemer at fastholde denne beskæftigelse, når de har giftet sig og stiftet hjem, har kontoret endvidere i april 1951 foretaget en enquete hos et antal middelstore og større gårde med det formål at belyse *gårdenes beskæftigelse af fast, mandlig arbejdskraft*. Enquetens hovedresultater er anført i nedenstående tabel 2. Med forbehold for eventuelle fejl som følge af misforståelser ved udfyldelsen af spørgeskemaet ser man af enquetens besvarelser, dels at antallet af gifte, mandlige medarbejdere kun udgør ca. 300 ud af godt 700 faste, mandlige medarbejdere, dels hvilke *motiver* gårdejerne anfører for ikke at beskæftige fast, gift arbejdskraft i større udstrækning end tilfældet er. Den overvejende begrundelse herfor søges i boligforholdene, idet det anføres, at der ikke på gården findes boligmulighed for en familie (udover evt. eksisterende fodermesterbolig). Dette kan dog ikke være afgørende, hvor landarbejderboliger ligger i nærheden af gårdene. Herudover anføres i nogle tilfælde, at det er vanskeligt at få den gifte arbejdskraft til at tage morgen- og aftenarbejde ud over den faste arbejdstid samt søndagsarbejde m. v., når dette ønskes, evt. pludselig kan blive påkrævet. En del gårdejere har anført, enten at de selv klarer arbejdet, eller at de foretrækker den helt unge og ugifte arbejdskraft.

Tabel 2. Anvendelsen af fast, gift mandlig arbejdskraft på store og middelstore gårde i Odense og Assens amtsrådscredse iflg. en enquete foretaget april 1951.

Antal adspurgte gårde over 20 ha	280
Antal beskæftigede faste mandlige medarbejdere (gifte og ugifte)	732
Antal gifte fodermestre	131
Antal andre faste gifte mandlige medhjælpere	173
<i>Anførte motiver til ikke at beskæftige (yderligere) fast gift arbejdskraft:</i>	
1. Manglende bolig til arbejdskraft med familie	94
2. Ønsker ikke fast gift arbejdskraft ¹⁾	17
3. For stor løn ²⁾	15
4. Behov for morgen-, aften- og søndagsarbejde m. v. udenfor den faste arbejdstid	11
5. Andre motiver	11

¹⁾ „foretrækker faste ugifte eller løse“; „klarer selv arbejdet“, „ikke brug for flere“ o. l.

²⁾ Kan dog ikke gælde specielt *gifte* mænd, da disse ikke får højere løn end ugifte.

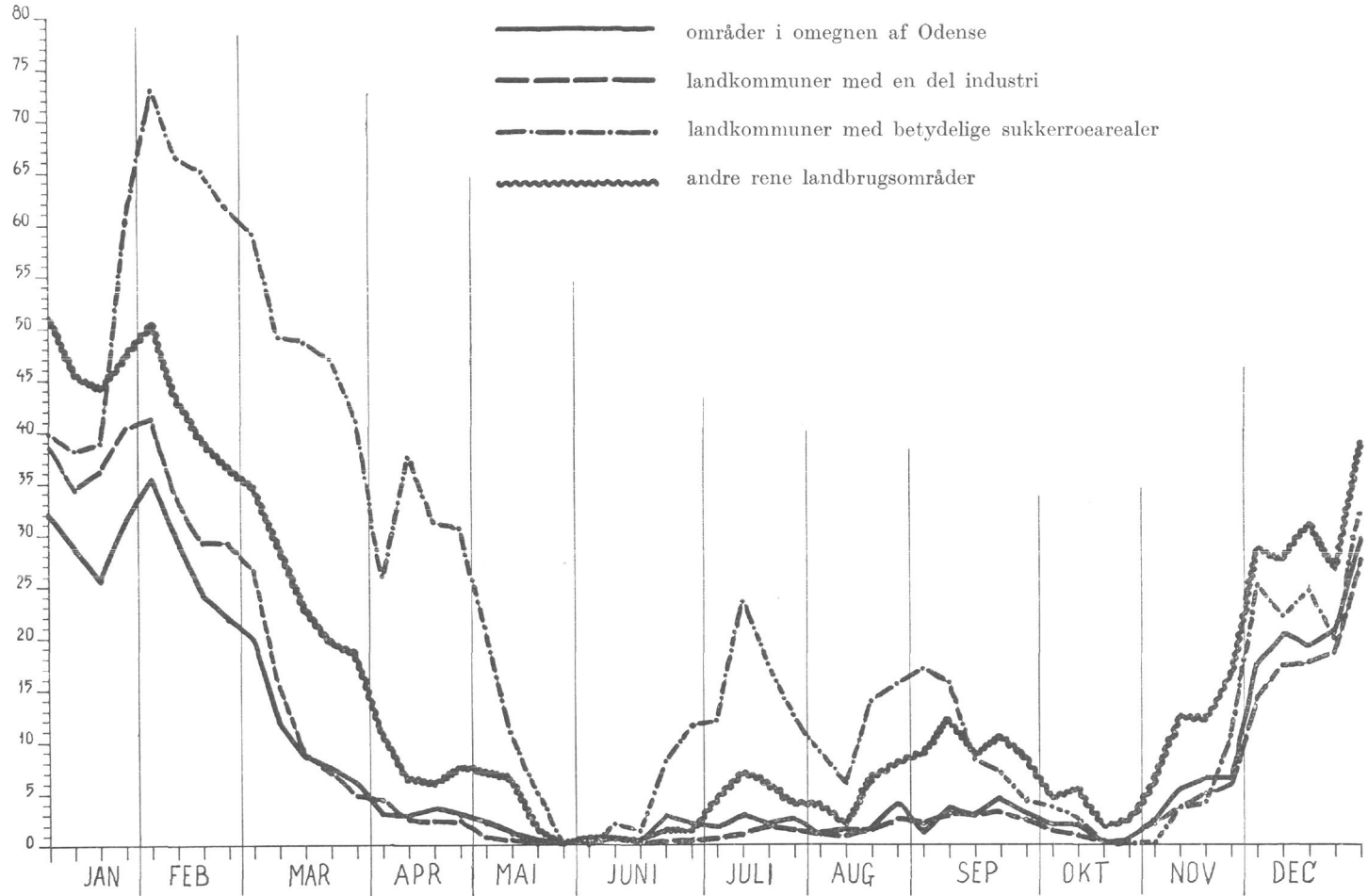
Underbilag 1 til bilag 4.

Ledigheden inden for de enkelte afdelinger af arbejdsmændenes arbejdsløshedskasse
i Odense og Assens amtsrådskredse 1950.

	Ledigheds- pct.	Antal uger i 1950, hvor antal ledige dage svarer til arbejdsløshed på ca.			Ialt antal ledige dage i 1950	Medlems- tal pr. ³¹ / ₃ 1950	Antal ledige dage i gnst. pr. medl.
		0—5 pct.	5—33 pct.	over 33 pct.			
Agedrup	9,3	32	18	2	1300	47	28
Davinde-Rolsted . . .	7,7	36	16	—	3924	174	23
Allese-Broby	10,7	33	12	7	695	22	32
Brylle	13,7	23	22	7	1369	33	41
Brendekilde	6,0	38	14	—	1387	78	18
Guldbjerg	9,3	29	23	—	1531	54	28
Hårslev	18,3	19	22	11	4305	78	55
Klinte-Grindløse . . .	20,0	14	26	12	2358	39	60
Korup	11,3	34	10	8	743	22	34
Krogsbølle	10,7	28	18	6	3519	111	32
Kølstrup	6,7	40	10	2	352	18	20
Lumby	13,7	22	24	6	2173	52	41
Hindsholm	10,0	29	20	3	2556	86	30
Munkebo	11,7	29	16	7	2053	58	35
Nr. Lyndelse	14,3	27	15	10	2904	67	43
Ore-Mejlskov	21,7	19	16	17	1827	28	65
Otterup	10,3	37	7	8	6085	195	31
Pårup	10,3	28	22	2	580	19	31
Rynkeby	14,3	20	24	8	2021	47	43
Langeskov	15,7	32	9	11	3782	80	47
Skamby	18,0	9	35	8	1663	31	54
Skovby	20,7	10	31	11	3111	50	62
Stenløse-Fangel . . .	13,3	26	16	10	2276	57	40
Stubberup	6,3	38	14	—	836	43	19
Sørslev	7,0	37	14	1	1319	63	21
Sdr. Nærum	10,0	32	17	3	1902	62	30
Søndersø	10,7	33	14	5	757	24	32
Tommerup	9,7	37	10	5	6090	216	29
Ubberud	15,3	15	33	4	1778	39	46
Uggerslev	16,3	15	28	9	2403	49	49
Veflinge	10,0	31	19	2	1364	45	30
Verninge	16,7	21	18	13	3724	74	50
Vigerslev	13,0	23	21	8	2444	63	39
Vissenbjerg	21,3	20	17	15	15843	249	64
Samtlige afdelinger i Odense amtsråds- kreds	12,7	28	16	8	90974	2373	38

	Ledig- heds- pct.	Antal uger i 1950, hvor antal ledige dage svarer til arbejds- løshed på ca.			Ialt antal ledige dage i 1950	Medlems- tal pr. $\frac{31}{3}$ 1950	Antal ledige dage i gnst. pr. medl.
		0—5 pct.	5—33 pct.	over 33 pct.			
Asperup-Roerslev . .	21,0	14	26	12	4545	72	63
Balslev-Ejby	13,2	28	16	8	4575	115	40
Barløse	20,7	11	28	13	2296	37	62
Brenderup	15,7	18	25	9	5277	113	47
Dreslette	29,7	10	22	20	7375	83	89
Fjeldsted-Harndrup	18,0	15	26	11	6133	114	54
Flemløse	22,0	17	22	13	4001	61	66
Gamtofte	26,7	15	20	17	4577	57	80
Gelsted	22,0	10	30	12	9750	147	66
Hårby	16,3	29	14	9	5232	128	49
Helsnæs	6,3	39	11	2	250	13	19
Husby	6,0	37	14	1	512	28	18
Kauslunde	13,7	26	18	8	1966	48	41
Kerte	23,0	9	29	14	4296	62	69
Kærum	25,0	14	21	17	4075	54	75
Køng	18,0	21	20	11	6330	117	54
Nr. Åby	7,0	33	18	1	5329	255	21
Rørup	17,3	16	25	11	3104	59	52
Sandager-Holevad . .	16,0	22	21	9	3536	74	48
Skydebjerg-Årup . .	16,7	18	24	10	4845	95	50
Orte	20,3	21	17	14	3713	61	61
Turup	19,7	22	17	13	2814	48	59
Sollested	15,0	14	33	5	1674	37	45
Sønderby	13,7	21	28	3	2387	58	41
Tandrup	4,0	36	16	—	240	20	12
Strib-Vejlby	29,3	1	34	17	8290	94	88
Ørsted	19,0	15	26	11	1102	20	57
Samtlige afdelinger i Assens amtsråds- kreds	17,7	14	28	10	108224	2070	53

Ledighedsprocentens udvikling uge for uge inden for områder med særligt karakteristiske erhvervspræg.

Sammenligning mellem sæsonsvingningerne i Danmark og udlandet.¹⁾

Under overvejelserne om de foranstaltninger, der kan og bør træffes for at mindske beskæftigelsens sæsonsvingninger her i landet kan det være af interesse at vide, om sæsonsvingningerne i Danmark er større eller mindre end i andre lande. En sådan sammenligning kan eventuelt give et fingerpeg med hensyn til muligheden af at udjævne den danske beskæftigelses sæsonsvingninger, men den kan naturligvis ikke tillægges nogen selvstændig betydning for overvejelserne om, hvorvidt der kan og bør ske en sæsonudjævning i Danmark.

Det er i almindelighed overordentlig vanskeligt at foretage statistiske sammenligninger mellem forskellige lande, fordi grundlaget for de forskellige landes statistik oftest er forskelligt med det resultat, at man ikke kan afgøre, om en konstateret forskel mellem to landes statistiske opgørelser afspejler en realitetsforskel eller blot hidrører fra forskellige opgørelsesmåder. Man må derfor ved sådanne sammenligninger udvise den største forsigtighed.

Blandt andet som følge af de nævnte vanskeligheder har man måttet indskrænke sig til at søge beskæftigelsens sæsonsvingninger i Danmark sammenlignet med tre lande, nemlig *Sverige, Norge og England*, idet man navnlig har søgt sammenligningen ført til bunds for Sveriges vedkommende.

For alle de tre nævnte lande har man primært søgt sammenligningen baseret på *arbejdsløhedsstatistikken*, bl. a. fordi denne statistik omfatter de fleste af de erhvervsområder, sæsonsvingningerne gør sig gældende indenfor, medens de foreliggende statistiske oplysninger om antallet af *beskæftigede* omfatter et snævrere udsnit af erhvervsområder.

De ovenfor nævnte forskelle i de forskellige landes opgørelsesmetoder gør sig også i høj grad gældende for arbejdsløhedsstatistikken. I Danmark hviler arbejdsløhedsstatistikken således på et frivilligt arbejdsløhedsforsikringssystem. I Sverige har man to forskellige sæt statistiske oplysninger om arbejdsløshed, hvoraf det ene hviler på fagforbundenes opgørelser, medens det andet, i princippet som i Danmark, hviler på et frivilligt arbejdsløhedsforsikringssystem.

¹⁾ Dette bilag er i den her foreliggende udformning i henhold til vedtagelse i kommissionen udarbejdet af sekretariatet i samarbejde med professor Jørgen S. Dich, kontorchef H. N. Skade, kontorchef K. Vedel-Petersen og professor F. Zeuthen, efter at kommissionen har afsluttet sine overvejelser.

I England og Norge er arbejdsløshedsstatistikken baseret på antallet af ledig-meldte ved de offentlige arbejdsanvisningskontorer

Når arbejdsløshedsstatistikken i forskellige lande hidrører fra væsensforskellige kilder, kan alene dette forhold medføre, at der ikke bliver mulighed for umiddelbare sammenligninger af de forskellige landes arbejdsløshedsstatistik. Men selvom der anvendes principielt samme kilde, kan det *arbejdsløshedsbegreb*, der arbejdes med, være så forskelligt, at sammenligninger af statistikken umuliggøres. Hvor arbejdsløshedsstatistikken hviler på arbejdsløshedsforsikringen, kan således forsikringens regler om karenstid, om det maksimale antal understøttede dage etc. være så forskelligt udforme'b, at statistikken kommer til at omfatte forskellige andele af den faktisk forekommende ledighed.

Når man er vidende om, at arbejdsløshedsstatistikken i to lande af forskellige grunde medtager forskellige andele af den faktisk forekommende ledighed —• d. v. s. at de to landes opgørelser har *forskellig registreringsintensitet* —• er man afskåret fra umiddelbart af de to landes statistiske opgørelser over arbejdsløsheden at drage slutninger med hensyn til en eventuel forskel i arbejdsløshedens *niveau* i de to lande.

Selv om der er forskel i registreringsintensiteten for året som helhed, er der dog mulighed for at drage visse slutninger vedrørende eventuelle forskelle i *ledighedens variationer indenfor året*. Man må imidlertid til dette formål søge klargjort, om der kan være tale om, at arbejdsløshedsstatistikens *registreringsintensitet varierer forskelligt indenfor året* i de to lande.

Sammenligning med Sverige.

I det følgende skal der først gøres rede for resultaterne af de forsøg, man har gjort på at sammenligne arbejdsløshedens sæsonsvingninger i Danmark og *Sverige*.

Til indledning gives en kort beskrivelse af grundlaget for den anvendte arbejdsløshedsstatistik.

I *Danmark* hidrører arbejdsløshedsstatistikken som ovenfor nævnt fra den frivillige arbejdsløshedsforsikring. De offentlige arbejdsanvisningskontorer afgiver hver måned til Det statistiske Departement indberetning for hver af de statsanerkendte arbejdsløsheds-kasser om det antal medlemmer, der på en bestemt dag ved udgangen af måneden har ladet deres ledighed kontrollere af kassen. Udbetaling af arbejdsløshedsunderstøttelse fra arbejdsløsheds-kassen sker kun for de dage og til de medlemmer, hvis ledighed har været kontrolleret. Det højeste antal dage, for hvilke man kan oppebære understøttelse indenfor et år, ligger i Danmark forholdsvis højt, og man må derfor regne med, at langt den overvejende del af den faktisk forekommende ledighed blandt medlemmerne af arbejdsløsheds-kasserne i Danmark bliver kontrolleret. Den danske arbejdsløshedsstatistik må følgelig antages at have en relativt høj registreringsintensitet for så vidt angår medlemmerne af arbejdsløsheds-kasserne. Kasserne omfatter omkring 40 pct. af det samlede antal arbejdere og funktionærer.

For *Sverige* fandtes gennem en lang årrække kun eet sæt statistiske oplysninger om arbejdsløsheden nemlig fagforebundenes oplysninger om antallet af *fagforenings-*

medlemmer, der på månedens sidste dag eller eventuelt i den sidste uge af måneden på grund af arbejdsløshed har opnået fritagelse for betaling af kontingent til fagforeningen. En del fagforeninger indsender ikke indberetninger af den her nævnte art og falder derfor udenfor arbejdsløshedsstatistikken (ved udgangen af 1951 omfattede statistikken forbund med et medlemstal svarende til ca. 75 pct. af medlemstallet indenfor samtlige de til den svenske landsorganisation tilsluttede forbund). Statistikken omfatter ca. 40 pct. af samtlige arbejdere og funktionærer i Sverige.

Da man i 1935 etablerede et frivilligt arbejdsløshedsforsikringssystem, principielt svarende til det danske, fik man et nyt sæt arbejdsløshedstal ved siden af den ovennævnte fagforeningsstatistik; da oprettelsen af arbejdsløhedskasser fandt sted i forholdsvis langsomt tempo i årene nærmest efter 1935, er denne nye statistik først for nogle år siden blevet nogenlunde omfattende. De statsanerkendte *arbejdsløhedskasser* indsender månedlige rapporter om det samlede antal uger indenfor måneden, for hvilke der er bevilget fritagelse for kontingent til arbejdsløhedskassen på grund af arbejdsløshed. På grundlag af disse oplysninger beregnes en arbejdsløshedsprocent, der angiver antallet af arbejdsløhedssuger i procent af det mulige antal arbejdsuger indenfor hver måned.

Den svenske arbejdsløhedskassestatistik omfatter ved udgangen af 1951 ca. 15 pct. flere arbejdere og funktionærer end fagforeningsstatistikken.

Reglerne for „fristämpling“ på grund af arbejdsløshed er indenfor de fleste kasser nogenlunde svarende til reglerne for fristämpling i de tilsvarende fagforbund.

Den arbejdsløshedsprocent, der beregnes på grundlag af fagforeningsstatistikken, ligger en del lavere end den ovenfor nævnte arbejdsløshedsprocent, beregnet ud fra arbejdsløhedskassestatistikken. Denne forskel beror i væsentlig grad på, at en del af de faktisk foretagne fristämplinger, på grund af fristen for kontingentrestancer, ikke når at komme med i fagforbundenes rapporter. Fagforeningsstatistikken er derfor åbenbart mangelfuld, medens kassestatistikken må regnes at registrere samtlige arbejdsløhedssuger; kassestatistikken er dog behæftet med den fejl, at arbejdsløhedssuger fra en måned i opgørelserne i et vist omfang henføres til en efterfølgende måned.

Principielt er begge de to nævnte arter af svensk ledighedsstatistik uafhængig af reglerne for udbetaling af arbejdsløshedsunderstøttelse (karensdage, maksimalt antal understøttede dage etc.).

Det synes sandsynligt, at den danske arbejdsløshedsstatistik registreringsintensitet er højere end den svenske *fagforeningsstatistik*s, alene på grund af denne sidstnævnte statistik ovenfor nævnte mangelfulde karakter, og man må også gå ud fra, at den svenske *kassestatistik*s registreringsintensitet er lavere end den danske statistik, idet den svenske statistik gennemgående kun synes at medregne arbejdsløshed, der har varet i 3 dage eller mere indenfor den enkelte uge, medens den danske statistik (de såkaldte ureducerede tal) medregner arbejdsløshed af ned til een dags varighed, for så vidt denne dag falder sammen med opgørelsesdagen.

Når man på grundlag af det her kort beskrevne statistiske materiale vil søge at sammenligne sæsonsvingningernes styrke i de to lande, er det første spørgsmål, der melder sig, hvordan man kan komme uden om den vanskelighed, at der må

formodes at være forskelle i registreringsintensitetens niveau i de to landes statistiske opgørelser.

Man kunne gå frem på den måde, at man kun interesserer sig for *sæsonsvingningernes relative forskydning i tid*, det vil sige, at man blot søger at konstatere, om sæsonsvingningerne gennem en vis periode i det ene land er forøget eller mindsket stærkere eller svagere end i det andet land, eventuelt har bevæget sig modsat i de to lande. Til dette formål må man for Sveriges vedkommende benytte fagforeningsstatistikken, da den svenske kasse statistik som tidligere nævnt blot få år tilbage har et væsentligt ringere omfang og derfor vanskeligt kan sammenlignes med de seneste års opgørelser.

Man har foretaget forskellige beregninger af forskydningerne i de to landes relative sæsonvariationer fra perioden 1936—39 til 1947—50, og det synes heraf at fremgå, at der fra den første periode til den anden — samtidig med at den årlige ledighedsprocent i begge lande er stærkt formindsket — i begge lande er indtrådt en væsentlig mindskelse af sæsonvariationernes relative omfang, men nedgangen har været relativt stærkere i Sverige end i Danmark¹⁾. Det er imidlertid ikke muligt heraf at drage sikre slutninger, bl. a. fordi særlig den svenske fagforeningsstatistik ikke er tilstrækkelig ensartede i de to betragtede perioder.

Man kunne da tænke sig at sammenligne *forholdet, mellem ledigheden indenfor de forskellige dele af året* i de to lande i nogle af årene efter 1945, idet man da for Sverige må anvende kassestatistikken, der som ovenfor nævnt er mere fyldestgørende end fagforeningsstatistikken.

Hvis man for årene 1947—50 incl. beregner 4-års gennemsnit måned for måned af ledighedsprocenterne, får man følgende tal.

Tabel 1.

	jan.	feb.	mar.	apr.	maj	jun.	jul.	aug.	sep.	okt.	nov.	dec.	gnst.
Danmark	16,8	16,8	12,4	6,9	4,4	3,4	3,5	3,9	4,9	6,2	8,3	19,1	8,9
Sverige	7,3	6,0	4,6	4,3	2,8	2,7	3,1	2,5	2,4	2,4	2,8	7,4	4,0

Vil man ud fra disse tal søge at udtrykke den relative sæsonvariation i hvert af de to lande, kan man udtrykke de månedlige ledighedsprocenter i forhold til årets gennemsnitsledighed, jfr. tabel 2.

Tabel 2.

	jan.	feb.	mar.	a	pr.	maj	jun.	jul.	aug.	sep.	okt.	nov.	dec.	hele året
Danmark	189	189	139	78	49	38	39	44	55	70	93	215	100	
Sverige	182	150	115	108	70	68	78	62	60	60	70	185	100	

^{a)} Den andel af den faktiske årlige ledighed, som kan henføres til sæsonsvingningerne (jfr. den nedenfor anførte beregning af det maksimale sæsontab), er således i det anførte tidsrum i Sverige reduceret med ca. 75 pct., men i Danmark kun med 20 pct.

Disse tal viser for Danmark en større relativ spændvidde mellem ledighedsprocenten i de forskellige dele af året end for Sveriges vedkommende. Således er årets højeste ledighed i Danmark ca. 5 gange, i Sverige ca. 3 gange så stor som årets minimum¹⁾.

De i tabellerne 1—2 anførte tal er som nævnt baseret på de faktiske ledighedsprocenter og er påvirket såvel af konjunkturudviklingen som af sæsonfaktorer, og de kan ikke uden videre anvendes som grundlag for slutninger alene vedrørende sæsonfaktorernes virkninger, selv om man begrænser konjunkturernes indflydelse ved at operere med gennemsnit for samme måned indenfor flere år (og iøvrigt betragter en periode med ret stabil konjunktur). Det vil derfor være hensigtsmæssigt at forsøge at isolere sæsonfaktorernes virkninger.

Man har derfor ved udjævning (såkaldte glidende gennemsnit for 12 måneders perioder²⁾) beregnet sæsonbefrieede ledighedsprocenter for de enkelte måneder, hvorefter man har beregnet forskellen mellem disse tal og de faktiske ledighedstal måned for måned. Denne forskel kan tages som udtryk for den isolerede virkning af sæsonfaktorerne.

På grundlag af de nævnte beregninger af normalsæsonen for den nævnte 4-årsperiode kan man danne sig en forestilling om det beskæftigelsestab, som sæsonsvingningerne forvolder. Man kan ganske vist ikke præcist angive, hvor meget beskæftigelsesgraden vil forøges, hvis sæsonsvingningerne ophæves, men man kan i hvert fald sige, at beskæftigelsen ved en fuldstændig udligning af sæsonsvingningerne *højest* kan forøges med *forskellen mellem årets gennemsnitsledighed og ledighedens laveste punkt indenfor året*, (jfr. bilag 2). Denne forskel kan passende ved sammenligning mellem de to lande anvendes som mål for det af beskæftigelsens sæsonsvingninger forvoldte beskæftigelsestab.³⁾

Sæsontabet synes, når det beregnes ud fra den svenske kassestatistik (1,5 pct.) væsentlig mindre end det tilsvarende tal beregnet ud fra den danske officielle ledighedsstatistik (5,6 pct.). Imidlertid kan man næppe umiddelbart sammenligne disse to tal, fordi der som ovenfor berørt kan være forskel på de to anvendte statistiske materialers registreringsintensitet. Som tidligere nævnt synes den svenske ledighedsstatistik gennemgående kun at medregne ledige med 3 dages ledighed og derover i hver uge. Man vil derfor formentlig nå nærmere til umiddelbar sammenlignelighed, hvis man sammenholder den svenske kassestatistik tal med de danske ledighedstal, efter at der i disse sidste er sket fradrag for ledige med 3 dages ledighed og derunder.

¹⁾ Denne forskel forøges væsentligt, hvis man for Danmark anvender de nedenfor omtalte arbejdsløshedsprocenter med fradrag bl. a. af kortvarigt ledige.

²⁾ jfr. beregningen i bilag 2.

³⁾ Som mål for sæsonsvingningerne kan man også anvende summen af de numeriske værdier af hvert enkelt månedligt ledighedstals afvigelse fra årsgennemsnittet. Forholdet mellem de to landes sæsonvariationer, beregnet på denne måde, afviger ikke nævneværdigt fra det forhold, som fremkommer ved den i teksten i det følgende gengivne beregningsmåde.

Som det ses af tabel 3, viser en sammenligning på denne basis også et større beregnet sæsonstab i Danmark end i Sverige — 4,9 pct. mod 1,5 pct.

Tabel 3.

		Faktisk ledigheds- pct. gennemsnit 1947—50	Beregnet sæsonstab
		pct.	pct.
Danmark	Ureducerede tal	8,9	5,6
	Ureducerede tal med fradrag af ledige med 3 dages ledighed og derunder	7,3	4,9
	Reducerede tal	4,9	3,5
Sverige		4,0	1,5

Man kan muligvis ikke udelukke, at der selv efter den nævnte korrektion af de danske tal er en højere registreringsintensitet i den danske opgørelse end i den svenske, og man har derfor yderligere i tabel 3 anført sæsontabet beregnet ud fra de danske såkaldt reducerede ledighedstal, d. v. s. de fuldstændige ledighedstal med fradrag af antal ledige med 6 dages ledighed og derunder på opgørelsesdatoerne samt visse andre grupper. Det ses, at selv efter denne meget betydelige reduktion af de danske ledighedstal — der bringer det årlige gennemsnit for 1947—50 ned fra 8,9 pct. til 4,8 pct., altså til godt halvdelen af det ureducerede tal — ligger det beregnede sæsonstab for Danmark højere end det svenske — 3,5 pct. mod 1,5 pct.

Da det ikke er muligt at tilvejebringe fuld sammenlignelighed mellem den danske og svenske ledighedstatistik, kan de ovenfor gengivne tal og beregninger ikke tages som fulgyldigt bevis for, at sæsonsvingningerne i Danmark er større end i Sverige, omend det er sandsynligt, at det forholder sig således.

De her omtalte talmæssige forskelle kunne eventuelt hævdes at være rent nominelle, hvis det kunne sandsynliggøres, at de alene beror på, at *registreringsintensiteten forløber forskelligt indenfor året i de to lande*. Hvis det forholdt sig således, at den svenske statistik om vinteren medregner en lavere andel af det faktiske antal ledige end om sommeren, og eventuelt at den danske statistik omvendt om vinteren indbefatter en højere andel af det faktiske antal ledige end om sommeren, vil dette kunne forklare sådanne talmæssige¹ forskelle, som her er påvist; men i så fald kunne disse forskelle ikke tages som udtryk for reelle forskelle.

For Danmarks vedkommende kan der muligvis være tale om, at arbejdsløshedsstatistikens registreringsintensitet varierer gennem året, formentlig snarest i retning af stigning om vinteren (bl. a. fordi understøttelsesåret løber fra 1. oktober til 30. september, således at et større antal af de forsikrede har opbrugt deres

understøttelsesret om sommeren end om vinteren). Denne variation er dog formentlig af meget begrænset styrke.

For Sveriges vedkommende kan man ikke udelukke muligheden af, at registreringsintensiteten varierer gennem året, og det er tænkeligt, at den går ned om vinteren. Selv om denne tendens skulle forefindes, vil den dog næppe være af stor betydning, da incitamentet til at melde sig ledig og *dermed opnå kontingentfritagelse* må gøre sig gældende om vinteren med mindst samme styrke som om sommeren.

Der er således *mulighed* for, at de påviste talmæssige forskelle delvis er af formel art, men der foreligger ikke noget, der sandsynliggør, at de helt kan bortforklares ad denne vej.

Det må derfor være rimeligt at antage, at der er en reel forskel mellem sæsonvariationernes styrke i Danmark og Sverige i perioden 1947—50. Under denne antagelse melder sig da spørgsmålet om, hvad forskellen kan bero på. Det skal herom først siges, at foretagne undersøgelser synes at godtgøre, at de talmæssige forskelle ikke kan forklares af forskelle i den vægt, hvormed de forskellige fag og erhverv indgår i de to landes arbejdsløshedsstatistik.¹⁾

Der synes heller ikke at være grund til at antage, at forskelle i feriens fordeling over året kan være af betydning i denne forbindelse.

Det er iøvrigt ikke muligt at give noget præcist svar på spørgsmålet om, hvad den her antagne forskel mellem de danske og svenske sæsonsvingningers omfang beror på. På indeværende stadium kan der kun blive tale om at pege på forskellige momenter, som kan spille ind; det drejer sig herved navnlig om 1) samspillet mellem beskæftigelsesgradens højde og sæsonsvingningernes omfang, og 2) visse forskelligheder i arbejdsmarkedets struktur i de to lande.

Ad 1. Det er flere steder i nærværende betæknings tekstafdeling berørt-, at der består en sammenhæng mellem konjunktur- og sæsonarbejdsløsheden på den måde, at faldende konjunkturledighed i et vist omfang ledsages af faldende sæsonledighed.

Undersøger man over en længere årrække for *Sverige* sammenhængen mellem den gennemsnitlige årlige ledighedsprocent og den relative styrke af beskæftigelsens sæsonsvingninger, synes der at være en tendens **til**, at sæsonledighedens relative omfang aftager med faldende årlig ledighed, men denne tendens synes først at gøre sig mærkbart gældende, når den årlige ledighed synker ned under et vist minimum.

For *Danmarks* vedkommende synes tendensen til sammenhæng mellem sæson- og konjunkturledighed (jfr. tabel 1 i tekstafdelingens kapitel I, side 8) ikke hidtil at have gjort sig gældende med tilsvarende styrke.

¹⁾ Hvis f. eks. den svenske ledighedsstatistik omfattede forholdsvis flere personer beskæftiget indenfor mindre sæsonfølsomme erhverv end tilfældet er for den danske ledighedsstatistik vedkommende, kunne dette fremkalde forskelle i de summariske ledighedsprocenter; disse forskelle ville da nok være realiteter, men hvis de påviste talmæssige forskelle berode alene på sådanne forhold, ville der i hvert fald heraf næppe kunne udledes noget af praktisk værdi for de danske overvejelser om sæsonproblemet.

Selv om det ikke er muligt at levere fuldgyldige statistiske beviser for, at beskæftigelsesgraden i årene 1947—50 har ligget højere i Sverige end i Danmark — jfr. bemærkningerne foran om ledighedsstatistikens sammenlignelighed m. v. — må man ikke desto mindre anse det for sandsynligt, at det forholder sig således. De i tabel 3 foran gengivne **tal** synes at tyde i denne retning (jfr. herved tillige de i kommissionens rapport vedrørende bevægeligheden på arbejdsmarkedet, bilag 20, gengivne beregninger). Spørgsmålet er da, om man kan tænke sig, at man i Sverige har haft mindre sæsonsvingninger *som umiddelbar følge af en stærkere efterspørgsel efter arbejdskraft*. Man kan ikke udelukke denne mulighed, idet der normalt må være tendens til, at en forøgelse af efterspørgslen efter arbejdskraft og tilvejebringelse af knaphed på arbejdskraft tvinger sæsonudjævning igennem. På den anden side kan årsagssammenhængen være den, at arbejdsmarkedets struktur i Sverige er gunstigere for en sæsonudjævning end tilfældet er i Danmark; i så fald kunne det tænkes, at man snarere måtte regne med, at en relativt kraftigere sæsonudjævning i Sverige har skabt basis for opnåelsen af den højere beskæftigelsesgrad i dette land. Forklaringen på, at der som ovenfor nævnt i Danmark ikke hidtil har været samme sammenhæng mellem sæson- og konjunkturledighed som i Sverige, kunne da tænkes at være den, at de danske sæsonsvingninger på grund af det danske arbejdsmarkeds struktur har forhindret opnåelsen af samme høje beskæftigelsesgrad som i Sverige.

Ad 2. De ovenfor nævnte forskelle i arbejdsmarkedets struktur i de to lande består for det første i, at der i Danmark synes at være mere rodfæstede sædvaner hos arbejdsmarkedets parter i retning af standsning af arbejdet på den ugunstige årstid end tilfældet er i Sverige, hvor man navnlig indenfor byggefagene ikke har samme laugsprægede faginddeling som i Danmark. Dernæst kan de eksisterende forskelligheder vedrørende arbejdsanvisning og arbejdsløshedsforsikring i de to lande være af betydning i denne forbindelse. I Sverige er adgangen til arbejdsløshedsunderstøttelse *navnlig om vinteren* mere begrænset end i Danmark, og der er derfor formentlig i Sverige et væsentligt svagere grundlag for antagelser om, at forsikringssystemet bidrager **til** at skabe eller opretholde sæsonarbejdsløsheden. Arbejdsanvisningssystemet må — som belyst i kommissionens ovenfor nævnte rapport om bevægeligheden på arbejdsmarkedet — i Sverige antages at være et mere effektivt redskab i den stedlige og faglige bevægeligheds tjeneste end i Danmark, og de organisationsbestemte skranker for bevægeligheden på arbejdsmarkedet synes i Sverige noget svagere end i Danmark. Det bemærkes herved, at den omtalte mulige sammenhæng mellem sæsonvariation og bevægelighed kun kan tænkes at foreligge under forhold, hvor der selv i beskæftigelsens lavsæson hersker knaphed på arbejdskraft indenfor visse fag eller erhvervsområder; denne betingelse har i et vist omfang været opfyldt i den periode, der her tales om.

Disse strukturelle forskelligheder gør det nærliggende at antage, at en forøgelse

af efterspørgslen efter arbejdskraft i Sverige på et tidligere stadium end i Danmark vil tvinge en sæsonudjævning af beskæftigelsen igennem.

Som det fremgår af de ovenstående betragtninger, mener man ikke af den foretagne sammenligning mellem sæsonsvingninger i Danmark og Sverige at kunne drage nogen fast konklusion af direkte praktisk interesse for de danske overvejelser om sæsonproblemet. Ud fra den foretagne sammenligning kan man kun fremholde muligheden af, at en kraftigere forøgelse af efterspørgslen efter arbejdskraft end hidtil automatisk vil føre en stærkere sæsonudjævning med sig, men på den anden side er det sandsynligt, at en forøget efterspørgsel efter arbejdskraft ikke uden samtidig gennemførte indgreb overfor de strukturelle forhold på arbejdsmarkedet vil kunne føre til en forstærket sæsonudjævning (og dermed til en højere beskæftigelsesgrad).

Det skal sluttelig nævnes, at der i Sverige indenfor bygge- og anlægsvirksomheden formentlig har været udfoldet mere effektive bestræbelser for at udjævne sæsonsvingningerne, end tilfældet har været i Danmark, idet man bl. a. har haft et mere effektivt administrativt apparat til rådighed herfor (jfr. kap. III foran). Dette kan have bidraget til sæsonudjævningen i Sverige, men er dog af sekundær betydning overfor de øvrige her fremdragne faktorer.

Sammenligning med Norge og England.

Som ovenfor nævnt har man også forsøgt at foretage en sammenligning mellem sæsonsvingningerne i Danmark på den ene side og i Norge og England på den anden side efter tilsvarende retningslinier.

Ledighedsstatistikken i England og Norge bygger på indberetninger fra de offentlige arbejdsanvisningskontorer om antallet af tilmeldte ledige ved kontorerne på en bestemt dag i måneden. Disse ledighedsopgørelser omfatter såvel de arbejdsløshedsforsikrede som de ikke-forsikrede personer. Den sidstnævnte gruppe spiller imidlertid kun en ringe rolle, idet arbejdsløshedsforsikringen i begge lande er tvungen for store befolkningsgrupper og derfor omfatter en væsentlig større andel af befolkningen i den arbejdsdygtige alder end her i landet; i England er således alle arbejdere og funktionærer dækket af forsikringen. Det er i begge lande en forudsætning for udbetaling af understøttelse, at pågældende først har ansøgt om arbejde ved de offentlige anvisningskontorer. Motivet til at lade sin ledighed registrere er det samme som her i landet, nemlig ønsket om at opnå understøttelse; det må imidlertid herved tages i betragtning, at reglerne for ydelse af arbejdsløshedsunderstøttelse (understøttelsens højde og varighed etc.) ikke er de samme i de tre lande.

De nævnte forskelle i det statistiske grundlag vanskeliggør i høj grad sammenligninger mellem sæsonsvingningernes styrke i Danmark og England og

Norge. De fejlkilder, som disse forskelle indebærer, vil dog i et vist omfang blive elimineret, såfremt man begrænser sig til — som gjort foran for Sveriges vedkommende — at betragte sæsonvariationernes relative styrke inden for hvert af de enkelte lande.

Da der i årene efter 1945 både i Norge og England er gennemført en omlægning af ledighedsstatistikken, der vanskeliggør sammenligning med førkrigsstatistikken, har man kun foretaget beregninger over sæsonledighedens omfang i de nævnte lande i årene 1949—50, jfr. nedenstående tabel 4, hvor der tillige er anført tal for Danmark og Sverige. Sæsontabet er her beregnet som forskellen mellem den gennemsnitlige årsledighed og minimumsledigheden

*Tabel 4.
Gennemsnitlig årlig ledighed og beregnet sæsonstab i England, Norge, Sverige
og Danmark i årene 1949 og 1950.*

		Gennemsnitlig ledighed	Beregnet sæsonstab
		pct.	pct.
England	1949	1,5	0,3
	1950	1,5	0,2
	Gnst. 1949—50 . . .	1,5	0,2
Norge	1949	1,0	0,7
	1950	1,2	0,9
	Gnst. 1949—50 . . .	1,1	0,8
Sverige	1949	4,2	1,6
	1950	3,5	1,5
	Gnst. 1949—50 . . .	3,9	1,6
Danmark	1949	9,6	4,9
	1950	8,7	5,0
	Gnst. 1949—50 . . .	9,2	5,0

Det fremgår bl. a. af den nævnte tabel, at det beregnede sæsonstab *i forhold til* den faktiske årlige ledighed i England er langt mindre, men i Norge noget større end i Danmark.

Man kan imidlertid ikke udelukke, at denne forskel i sæsonledighedens relative omfang er af delvis formel art, hidrørende fra forskelle i det statistiske grundlag. Det kan dog næppe have større betydning, at statistikken i England og Norge dækker en større del af befolkningen i den arbejdsdygtige alder end her i landet, idet der ikke synes at foreligge grundlag for at antage, at en generel udvidelse af statistikens område ville ændre relationen mellem sæsonledigheden og den totale ledighed.

Som tidligere berørt kan eventuelle forskelle i registreringsintensitetens niveau

heller ikke have betydning. Afgørende bliver derimod, hvorvidt registreringsintensiteten varierer forskelligt inden for året i de omhandlede lande. Herom vides intet sikkert.

Det er fra norsk side fremhævet, at der knytter sig nogen usikkerhed til de norske ledighedstal, og at den andel af den faktiske ledighed, der registreres, kan variere en del indenfor året. Under disse omstændigheder synes det ikke muligt af det nævnte forhold mellem det beregnede sæsontab og den faktiske årlige ledighed i Danmark og Norge at drage nogen sikker konklusion med hensyn til forholdet mellem sæsonvariationernes styrke i de to lande.

For Englands vedkommende kan man heller ikke se bort fra muligheden af, at registreringsintensiteten varierer i årets løb. Sådanne eventuelle forskelle i registreringsintensitetens forløb igennem året mellem Danmark og England samt forskelle i det statistiske grundlag iøvrigt synes dog vanskeligt at kunne bortforklare den meget betydelige forskel i sæsonvariationernes relative styrke, som fremgår af tabellen ovenfor, og det må derfor anses for sandsynligt, at sæsonledigheden i England er af relativt ringere omfang end her i landet. Der har i England tilsyneladende ikke i samme omfang udviklet sig de sædvaner på arbejdsgiver- og arbejderside, som i Danmark spiller en stor rolle for sæsonsvingningerne. Denne forskel i den sædvanemæssige indstilling hos parterne synes at være størst for bygge- og anlægsvirksomhedens vedkommende.

Det er tillige muligt, at de klimatiske forhold i England — i modsætning til Norge og Sverige — lægger mindre hindringer i vejen for opretholdelse af jævn beskæftigelse året igennem end her i landet.

Overenskomster vedrørende vinterbyggeri.

1. Kendelse af 1. september 1950 vedrørende foranstaltninger til etablering af vinterbyggeri inden for murer- og tømrerfaget.

I henhold til pkt. A I 2 h i forligsmandens mæglingsforslag af 21. marts 1950 har forligsinstitutionens formand, direktør Erik Dreyer, da partsforhandlingerne endte uden resultat, den 1. september 1950 afsagt følgende:

Kendelse:

I.

Overenskomstforholdene mellem:

*Murer svendenes Fagforening og Københavns Murer- og Stenhuggerlaug,
Murerforbundet i Danmark og Centralforeningen af Murermestre i Danmark og
dennes afdeling i Nordsjælland,
Murerforbundet i Danmark og Nordsjællands Murer- og Tømrermester forening,
Murerforbundet i Danmark og Mesterforeningen for Bygningshåndværkere i GI.
Roskilde Amt.*

1. I overenskomstforholdene mellem Murerforbundet i Danmark og Centralforeningen af Murermestre i Danmark og Mesterforeningen for Bygningshåndværkere i GI. Roskilde Amt bliver arbejdstidens længde og lægning i november måned den samme som fastsat i overenskomsterne for februar måned.

2. I samtlige ovennævnte overenskomster indsættes følgende:

„For at arbejderne i tiden fra 1. november til 31. marts kan udnytte arbejdstiden fuldt ud til produktiv virksomhed, indgår mestrene på i nævnte tidsrum at gennemføre følgende foranstaltninger ved alle arbejder med undtagelse af reparationsarbejde, medmindre

- a) de i konditionerne for vedkommende arbejde indeholdte krav til foranstaltninger for vinterbyggeri gør efternævnte foranstaltninger overflødige, eller
- b) det godtgøres, at forhold, som mesteren ikke råder over, gør det umuligt at gennemføre en eller flere af foranstaltningerne, eller

c) der mellem mesteren og de ved vedkommende arbejde beskæftigede arbejdere opnås enighed om, at en eller flere af foranstaltningerne kan undværes i det foreliggende tilfælde:

1) Murstenene placeres på et underlag af brædder, slagges el. lign., hævet over det tilstedeværende terræn.

2) Stenstablerne afdækkes således, at de i det væsentlige er skærmet mod regn og sne.

3) På stilladserne foretages hver dag ved arbejdets afslutning afdækning af mursten og udført murværk mod regn og sne. Det påhviler mesteren at sørge for, at de hertil fornødne materialer leveres på stedet. Pålægning og fjernelse af afdækningsmaterialet på murværket påhviler hver enkelt svend, medens mesteren sørger for pålægning og fjernelse af afdækningsmaterialet på mursten.

4) Kalkbænke udføres af dobbelt lag brædder med isoleringsmateriale imellem til frostsikring. Ved mindre byggeri kan ovennævnte kalkbænke dog undlades, når mørtelen frostsikres på anden måde.

5) Vandrørene lægges således, at hovedfordelingsledningen, der isoleres mod frost, kan aftappes, og der skal findes en aftapningshane på hver opadgående ledning.

6) Ved bygninger, der kommer under tag i ovennævnte tidsrum, skal murermesteren rette henvendelse til bygherren eller dennes repræsentant om, at det indvendige arbejdes fortsættelse forudsætter, at bygningens udvendige åbninger lukkes, når vejrforholdene nødvendiggør det.

7) Løbebroer skal være forsynet med håndlægger.

8) Svendene er forpligtede til at skrabe baljerne ned, hælde vand på eller dække dem med halmmåtter eller andet materiale, når dette leveres på stedet.

Endvidere skal svendene affeje (rense) selve murværkets overflade for eventuel sne, forinden murerarbejdet fortsættes."

3) Bestemmelserne træder i kraft den 1. september 1950. Samtidig ophører gældende overenskomstbestemmelser, der er i strid med foranstående bestemmelser, at have gyldighed.

II.

Overenskomstforholdene mellem:

Murerarbejdsmandenes Fagforening i København og Københavns Murer- og Stenhuggerlaug,

Dansk Arbejdsmands forbund og Centralforeningen af Murermestre i Danmark og dennes afdeling i Nordsjælland,

Dansk Arbejdsmands forbund og Nordsjællands Murer- og Tømremesterforening,

Dansk Arbejdsmandsforbund og Mester foreningen for Bygningshåndværkere i GI. Roskilde Amt.

1. I overenskomstforholdene mellem Dansk Arbejdsmandsforbund og Centralforeningen af Murermestre i Danmark og Mesterforeningen for Bygningshåndværkere i Gl. Roskilde Amt bliver arbejdstidens længde og lægning i november måned den samme som fastsat i overenskomsterne for februar måned.

2. I samtlige ovennævnte overenskomster indsættes følgende:

„For at arbejderne i tiden fra 1. november til 31. marts kan udnytte arbejdstiden fuldt ud til produktiv virksomhed, indgår mestrene på i nævnte tidsrum at gennemføre følgende foranstaltninger ved alle arbejder med undtagelse af reparationsarbejde, medmindre

a) de i konditionerne for vedkommende arbejde indeholdte krav til foranstaltninger for vinterbyggeri gør efternævnte foranstaltninger overflødige, eller

b) det godtgøres, at forhold, som mesteren ikke råderover, gør det umuligt at gennemføre en eller flere af foranstaltningerne, eller

c) der mellem mesteren og de ved vedkommende arbejde beskæftigede arbejdere opnås enighed om, at en eller flere af foranstaltningerne kan undværes i det foreliggende tilfælde:

1) Murstenene placeres på et underlag af brædder, slagger el. lign., hævet over det tilstedeværende terræn.

2) Stenstablerne afdækkes således, at de i det væsentlige er skærmet mod sne og regn.

3) Kalkbænke udføres af dobbelt lag brædder med isoleringsmateriale imellem til frostsikring. Ved mindre byggeri kan ovennævnte kalkbænke dog undlades, når mørtelen frostsikres på anden måde.

4) Vandrørene lægges således, at hovedfordelingsledningen, der isoleres mod frost, kan aftappes, og det skal findes en aftapningshane på hver opadgående ledning.

5) Løbebroer skal være forsynet med håndlægte.

6) Det nødvendige daglige arbejde med pålægning og aftagning af afdækningsmateriale — dog ikke på stilladser — påhviler akkordhaveren og er indbefattet i priserne."

3. Bestemmelserne træder i kraft den 1. september 1950. Samtidig ophører gældende overenskomstbestemmelser, der er i strid med foranstående bestemmelser, at have gyldighed.

III.

Overenskomstforholdene mellem.:

Hustømrernes faglige Afdeling og Københavns Tømmerlaug,

Dansk Tømmer-Forbund og Centralforeningen af Tømmermestre i Danmark,

Dansk Tømmer-Forbund og Nordsjællands Murer- og Tømmermester forening,

Dansk Tømmer-Forbund og Mesterforeningen for Bygningshåndværkere i Gl. Roskilde Amt.

1. I samtlige nævnte overenskomster indsættes følgende:

„For at arbejderne i tiden fra 1. november til 31. marts kan udnytte arbejdstiden fuldt ud til produktiv virksomhed, indgår mestrene på i nævnte tidsrum at gennemføre følgende foranstaltninger ved alle arbejder med undtagelse af reparationsarbejde, medmindre

- a) de i konditionerne for vedkommende arbejde indeholdte krav til foranstaltninger for vinterbyggeri gør efternævnte foranstaltninger overflødige, eller
- b) det godtgøres, at forhold, som mesteren ikke råder over, gør det umuligt at gennemføre en eller flere af foranstaltningerne, eller
- c) der mellem mesteren og de vedkommende arbejde beskæftigede arbejdere opnås enighed om, at en eller flere af foranstaltningerne kan undværes i det foreliggende tilfælde:

1) Hvor mesteren ikke stiller flager eller presenninger til rådighed for fornøden afdækning, skal profiler og tømmer til afbinding og terræn omkring samme holdes ryddeligt for sne.

2) Forarbejdede materialer og brædestabler, der oplagres på byggepladsen, skal afdækkes eller holdes ryddelige for sne som nævnt i pkt. 1. Herfra undtages samlede gitterspær, som oplagres på byggepladsen eller afbindingspladsen.“

2. Bestemmelsen træder i kraft den 1. september 1950. Samtidig ophører gældende overenskomstbestemmelser, der er i strid med foranstående bestemmelse, at have gyldighed.

IV.

I de mellem Jord- og Betonarbejdernes Fagforening og Entreprenørforeningen og Københavns Murer- og Stenhuggerlaug og mellem Dansk Arbejdsmandsforbund og Entreprenørforeningen gældende overenskomster foretages der ingen ændringer.

V.

Uoverensstemmelser om forståelsen af nærværende kendelse afgøres som i mæglingforslaget af 21. marts 1950 under punkt D, b („Fortolkning af mæglingforslaget“) fastsat.

København, den 1. september 1950.

Erik Dreyer.

2. De i forligsmandens mæglingforslag af 19. marts 1952 indeholdte bestemmelser vedrørende vinterbyggeri.

Nedenstående bestemmelse er i henhold til ovennævnte mæglingforslag optaget i overenskomsterne mellem: Entreprenørforeningen og Københavns Murer- og Stenhuggerlaug og Jord- og Betonarbejdernes Fagforening. Københavns Murer-

og Stenhuggerlaug og Centralforeningens Afdeling for Murermestre i Nordsjælland på den ene side og Dansk Arbejdsmandsforbumds Afdelinger i Nordsjællands 1. zone og Murerarbejdsmandenes Fagforening i København på den anden side. Centralforeningen af Murermestre i Danmark og Dansk Arbejdsmandsforbund. Centralforeningen af Murermestre i Danmark og Murerforbundet i Danmark. Københavns Murer- og Stenhuggerlaug og Murerforbundet i Danmark. Centralforeningen af Tømrermestre i Danmark og Dansk Tømrerforbund. Københavns Tømmerlaug og Hustømrernes faglige Afdeling.

„Arbejdstiden i januar og december kan, hvis det ønskes af arbejdsgiveren, og denne muliggør det at arbejde, og der gives tre dages varsel, udvides til 8 timer daglig, uden at der for den 8. time betales noget overarbejdstillæg. Den normale arbejdstid ansættes i så fald som i februar og november måned.”

Kobenhavn, den 14. juni 1952.

Pl. K.J. No. 150/13/51.

B.

*Arbejdsmarkedskommissionen,
ejo hr. departementschef Aksel Skalts, R. af Dbg., Dbmd.
Indenrigs- og boligministeriet,
Slotsholmsgade 16, K.*

Et under arbejds- og socialministeriet i 1947 nedsat „sæsonudjævningsudvalg“, der har omfattet repræsentanter for Dansk arbejdsmands forbund, Entreprenørforeningen, boligministeriet og arbejds- og socialministeriet og haft til opgave at forestå iværksættelsen af forsøg med gennemførelse af forskellige typer af anlægsarbejder i vintersæsonen, har til ministeriet afgivet den vedlagte sammenfattende rapport med beskrivelse af forsøgenes forløb i vintrene 1947—48, 1948—49 og 1949—50 og med redegørelse for de erfaringer af arbejdsmæssig og økonomisk art, der derved er indvundne.

Udvalget har herved peget på, at man af praktiske grunde har måttet udvælge forsøgsarbejder beliggende i købstæder eller forstadskommuner, uanset at behovet for udjævning af beskæftigelsessæsonen på dette område som bekendt er særlig udtalt i landkommuner; det er imidlertid udvalgets opfattelse, at det i almindelighed hverken af tekniske, arbejdsorganisatoriske eller økonomiske grunde vil frembyde større vanskeligheder at gennemføre anlægsarbejder om vinteren i landkommuner end i de kommuner, hvor forsøgsarbejderne er foregået.

Som det fremgår af rapporten — jfr. specielt s. 9—11 — har man ved forsøgsarbejderne været opmærksom på den indflydelse på arbejds effektivitet, sundhedsbevarelse etc., der står i forbindelse med benyttelse af en hensigtsmæssig arbejdsbeklædning; der har dog ikke ved de foretagne forsøg været forudsætninger til stede for at tilvejebringe et tilstrækkeligt erfaringsmateriale på dette område. Udvalget har ved afgivelsen af rapporten hertil ønsket at understrege, at fornuftig arbejdsbeklædning er en så betydningsfuld forudsætning for heldig gennemførelse af udendørsarbejde i vintermånederne, at dette spørgsmål formentlig bør tages op til nærmere undersøgelse og overvejelse, jfr. herved vedlagte foreløbige redegørelse for baggrunden for et sådant arbejde. Man er klar over, at der i forbindelse hermed kan opstå visse spørgsmål af overenskomstmæssig karakter, nemlig

med hensyn til afholdelsen af eventuelle merudgifter på arbejdspladsen til regntøj, tørrings- og skifterum etc.

Under henvisning til foranstående og i overensstemmelse med derom fra udvalget modtagen indstilling skal man herved anmode Arbejdsmarkedskommissionen om at ville inddrage den vedlagte rapport — herunder de fornævnte spørgsmål vedrørende hensigtsmæssig arbejdsbeklædning i vintermånederne, jfr. den vedlagte foreløbige redegørelse — i de overvejelser, kommissionen på bredere basis foretager vedrørende udjævning af beskæftigelsessæsonerne.

(sign.) **Poul Sørensen.**

(sign.) *Olufsen.*

Uddrag af den af arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg afgivne rapport om vinterforsøg med visse anlægsarbejder 1947—50¹⁾,

A. Kort redegørelse for forsøgenes omfang og tilrettelæggelse.

I de tre år, hvor der har været afholdt forsøg med gennemførelse af anlægsarbejder i vintersæsonen, har der ialt været iværksat forsøg på 71 arbejdspladser, heraf 21 på Sjælland, 3 på Fyn og 47 i Jylland. De godkendte beskæftigelsesforanstaltninger — ialt 41 —, der er blevet udvalgt til forsøgene, har for en væsentlig del bestået i jordarbejde, og med undtagelse af en enkelt arbejdsplads, hvor der alene har været foretaget betonstøbning, har det hovedsagelig drejet sig om vej- og kloakarbejder samt udgravnings- og planeringsarbejder. Forsøgsarbejderne har således på 15 arbejdspladser bestået i vejarbejde, på 44 i kloakarbejde og på 11 i rent jordarbejde. På side 40 er der givet en skematisk oversigt over, hvorledes arbejdspladserne de forskellige forsøgsvintre har været fordelt, såvel efter landsdel som efter arbejdets art, idet de forsøg, som har omfattet forskellige typer af arbejder — hvilket er tilfældet med de fleste af forsøgene — er rubriceret efter hovedarbejdet.

De samlede omkostninger ved gennemførelsen af de pågældende som beskæftigelsesforanstaltninger godkendte anlægsarbejder (excl. udgifter i forbindelse med udfærdigelsen af forsøgsrapporter etc.) har ialt beløbet sig til 4 530 000 kr. Heraf har udgifterne ved de særlige vinterforanstaltninger, som det har været nødvendigt eller hensigtsmæssigt at foretage, andraget 300 000 kr. Der er i arbejds løn ialt udbetalt 1 920 000 kr. svarende **til**, at der har været arbejdet i ca. 600 000 timer, hvoraf ca. 50 000 timer har været anvendt ved gennemførelsen af de ovenfor nævnte særlige vinterforanstaltninger, jfr. afsnit C. I det på side 41 anførte skema er der for hver af de tre forsøgsrækker givet en oversigt over, hvorledes de samlede omkostninger og arbejds lønsudgifterne for henholdsvis hele arbejdet og ekstraarbejderne har været fordelt ved de forskellige hovedtyper af arbejder.

Gennem forsøgene har man ønsket at belyse forholdene ved vinterarbejder i almindelighed. Man har derfor lagt vægt på, at der anvendtes en mere kvalificeret arbejdskraft end sædvanligt ved beskæftigelsesforanstaltninger. For at muliggøre dette har der ved alle vinterforsøgene været givet en almindelig dispensation fra

¹⁾ Den fra sæsonudjævningsudvalget foreliggende rapport omfatter 107 duplikerede sider, hvoraf her gengives side 1—37. Sidehenvisningerne i uddraget refererer sig til den fuldstændige udgave.

beskæftigelseslovens ledighheds bestemmelser. Ved de arbejder, der ved forsøgenes påbegyndelse var under udførelse, har man dog bestræbt sig for at undgå, at de beskæftigede, langvarigt ledige ved overgangen til forsøg påny kastedes ud i arbejdsløshed. Særligt uegnede arbejdere, som det ikke var muligt at give en passende beskæftigelse indenfor vinterarbejdets rammer, har man søgt at få overflyttet til andet arbejde, og kun i de tilfælde, hvor de pågældende selv har fremsat ønske herom, har man **ladet** dem afgå fra foranstaltningen. Omkring 25 pct. af de arbejdere, der har været beskæftiget ved vinterforsøgene, har været langvarigt ledige.

Forsøgene er udført i overensstemmelse med de af sæsonudjævningsudvalget fastlagte retningslinier (bilag i, side 104). Ved tilrettelæggelsen udsendtes disse retningslinier til de iværksættende myndigheder, og ved efterfølgende forhandlinger med repræsentanter for de interesserede parter, d. v. s. kommunerne, entreprenørerne og arbejderne, blev der i hvert enkelt tilfælde truffet nærmere aftale om forsøgvilkårene, ligesom forsøgsgangen i store træk fastlagdes. Under gennemførelsen har udvalget nøje fulgt forsøgene, dels gennem rapporter fra de lokale tilsynsførende, dels ved jævnlige besøg på arbejdspladserne.

Ved bedømmelsen af vinterarbejdernes forløb har man, hvor det har været muligt, som sammenligningsgrundlag anvendt igangværende, sædvanlige arbejder. Hvor man ikke har kunnet skaffe passende sammenligningsarbejder, har man bygget på et erfaringsmæssigt skøn over, hvorledes arbejdet ville være forløbet, hvis det ikke havde været iværksat som vinterforsøg. Man skal derfor, inden forsøgene nærmere gennemgås, kort omtale nogle af de forhold, der sædvanligvis er gældende ved gennemførelse af anlægsarbejder om vinteren.

B. Baggrunden for forsøgene: sædvanlige arbejdsforhold ved anlægsarbejder om vinteren.

Ved tilrettelæggelsen og udførelsen af anlægsarbejder — såvel som ved andre arter af arbejder — gør en række sædvaner sig gældende. Disse sædvaner, der bygger på mange entreprenørers erfaringer om, hvorledes arbejdet teknisk og arbejdsmæssigt bedst lader sig gennemføre, ændres fra tid til anden, alt efter som de ydre omstændigheder for arbejdet forandres. Således vil f. eks. forbedring i arbejdstekniken, ændringer i faglige overenskomster eller i prisforhold, valutamæssige eller beskæftigelsespolitiske bestemmelser m. v. være med til at skabe nye arbejds traditioner, der for de enkelte entreprenørers vedkommende naturligt vil være nærmere fastlagt på grundlag af skøn over, hvad der indenfor rammerne af de forhåndenværende arbejdskontrakter bedst kan betale sig. Er der således i en mellem en entreprenør og en bygherre afsluttet kontrakt ikke taget hensyn til, at arbejdet skal gennemføres uanset vejrforholdene, vil entreprenøren, ud fra en formodning om kommende vanskeligheder og deraf følgende gener og fordyrelser

næppe iværksætte arbejdet ved vinterens begyndelse, men vente til vinteren er overstået. Er arbejdet i gang, når vinteren indtræffer, vil han ofte standse arbejdet, så snart de første vintervanskeligheder melder sig, og derefter uden at drage nytte af eventuelle gode arbejdsperioder indenfor vintersæsonen ligge stille til foråret.

Hvad angår sædvanerne for vinterstandsningen synes det rationelle grundlag imidlertid at være ret spinkelt, og det er næppe ualmindeligt, at selv større, iøvrigt rationelt drevne firmaer på dette område bygger deres afgørelser mere på et skøn end på virkelige undersøgelser og kalkulationer.

Når man blandt entreprenørerne møder divergerende opfattelser vedrørende betimeligheden og den rette varighed af vinterstoppet, kan dette dog i nogen grad forklares ud fra konkrete forskelle i firmaernes struktur, størrelse, materialepark, opgaver og personaleforhold i forbindelse med mere tilfældige forhold som ledernes driftighed og dristighed, eventuelle behov for likvide midler o. s. v.

Da vinterstoppet benyttes af entreprenørerne til reparationer på og fornyelse af deres materiel, anføres undertiden nødvendigheden af dette „pladsarbejde“ som motivering for standsninger. Hertil kan bemærkes, at såfremt arbejdet i marken kunne fordeles mere jævnt over hele året, ville der ikke være noget i vejen for på samme måde at fordele den i reparationsarbejdet indeholdte arbejdsmængde mere ligeligt, hvorved formentlig også udgifterne til det nævnte pladsarbejde ville kunne nedbringes noget.

Det er i det foregående forudsat, at det er *entreprenøren*, der bestemmer, hvornår arbejdet skal standses. Hvor arbejdsvanskelighederne skyldes frost, er dette også i almindelighed tilfældet, selv om det også vil kunne forekomme, at arbejdet går i stå, fordi arbejderne nedlægger arbejdet på grund af, at deres akkordfortjeneste som følge af frosten forringes, hvorimod det er yderst sjældent, at arbejderne forlader arbejdet som følge af de med kulden forbundne ubehageligheder. I regnvejr derimod er det gældende praksis, at det er *arbejderne* selv, der træffer beslutning om, hvorvidt arbejdet under hensyn til de forringede indtjeningsmuligheder i forbindelse med de med regnvejret følgende ubehagelige arbejdsforhold og sygdomsrisici skal standses. Det bemærkes i denne forbindelse, at ifølge arbejdsdirektoratets cirkulære af 1. november 1951 er betingelserne for at få arbejdsløshedsunderstøttelse i tilfælde af arbejdsstandsning på grund af vejrliget, at arbejderen den pågældende dag ikke har været beskæftiget i over 2 timer ved arbejdet, at der foreligger en af arbejdsgiveren udstedt vejrligsattest, og at betingelserne for at oppebære arbejdsløshedsunderstøttelse iøvrigt er opfyldt.

Ved afgørelsen af, hvorvidt arbejdet i regnvejr skal standses, spiller der en række individuelle og psykologisk betingede faktorer ind, såsom størrelsen af den sædvanlige arbejdsfortjeneste, aflønningsformen, afstanden mellem arbejdspladsen og hjemmet, hvilken dag i ugen det drejer sig om, samt antallet af regnvejrsk dage i sammenhæng. Ydre forhold som pengeregighed, varemangel, skattekrav m. v.

vil også kunne spille ind, og endelig kan nævnes den blandt arbejderne på en arbejdsplads herskende solidaritet, der ofte vil have til følge, at arbejdere, der egentligt godt ville fortsætte arbejdet i regnvejr, føler sig forpligtede til at gøre fælles sag med de arbejdskammerater, der enten ikke ønsker eller måske af helbreds-hensyn ikke kan tåle at arbej- de i regn.

Den iværksættende myndighed, der alene ser på de direkte arbejdsomkostninger og ikke tager de med en forøget anlægsvirksomhed afledede økonomiske fordele i betragtning, vil i almindelighed regne med, at det vil være dyrere at få udført anlægsarbejder om vinteren (eventuelt flere arbejdstimer, risiko for vejrstandsninger m. v.) og vil derfor som regel, hvor der ikke gør sig særlige forhold gældende, være tilbageholdende med at iværksætte arbejder i vintersæsonen. Hvor det er *det offentlige*, der står som iværksætter, kan disse betamkeligheder modsvares af en række andre økonomiske her syn, jfr. nærmere nedenfor under afsnit E.

C. Særlige foranstaltninger ved vinferforsøgene.

I det følgende skal der gives en oversigt over de særlige „sæsonudjævnende foranstaltninger“, som det er fundet nødvendigt eller hensigtsmæssigt at foretage for at videreføre vinterforsøgene i perioder, hvor andre anlægsarbejder som følge af vejrliget har ligget stille.

a) *Tekniske foranstaltninger.*

De iværksættende myndigheder har som nævnt i retningslinierne haft adgang til at indkøbe særligt materiel og særlige materialer, som af hensyn til forsøgenes gennemførelse måtte anses for nødvendige eller hensigtsmæssige. Den del af udgifterne herved, der er faldet på slid og afskrivning, er blevet afholdt af arbejds- og socialministeriet.

De foretagne tekniske foranstaltninger har ved hovedparten af arbejderne været forholdsvis simple. I forsøgsbeskrivelsen side 42—103 er de forholdsregler, der er taget ved de forskellige arbejder kort omtalt, hvorfor der i det følgende blot skal nævnes nogle af de hyppigst anvendte fremgangsmåder.

For at beskytte jorden mod frost er der i de fleste tilfælde udlagt halm eller halmmåtter, på et par af forsøgspladserne tang. Hvor jorden har været frosset sammen, har der mange steder været anvendt trykluftsværktøj ved gennem-brydningen af frostskorpen. Ved et vejarbejde har man forsøgsvis anvendt overflade varmer til optøning af jorden, og ved et større jordarbejde har man foretaget dynamitsprængninger for at løsne den frosne fyld. Ved tilfyldning af en kloak-udgravning har man på en af arbejdspladserne tilkørt frostfri jord. Ved støbning i frostvejr har støbematerialerne været opvarmede, der har været anvendt varmt vand ved støbningen, og den udstøbte beton har været af dækket med måtter. I glat føre har der været gruset, og der har været anvendt salt til optøning. I tøm-

brudsperioder har det flere steder været nødvendigt at anskaffe ekstra pumper til vandlænsning samt at forstærke tilkørselsvejene ved udlægning af sveller.

På tre af forsøgspladserne har de foretagne foranstaltninger været mere omfattende, idet arbejdspladserne her gennem overbygning har været helt eller delvis beskyttet mod vejrliget. Angående forløbet af disse forsøg henvises til det på siderne 61, 84 og 92 herom anførte.

Det vil fremgå af det foranstående, at der ikke ved forsøgene har været anvendt arbejdsmetoder eller truffet foranstaltninger, som ikke i forvejen har været kendt og også til tider benyttet af erfarne entreprenører. Forsøgene har således næppe, hvad *den tekniske udførelse* angår, noget nyt at opvise. Derimod har man, som der senere vil blive nærmere redegjort for, gennem forsøgene fået konstateret, at det uden større indsats af materiel og materialer vil være teknisk muligt at arbejde betydeligt flere dage indenfor vintersæsonen, end det nu sædvanligt er tilfældet. Forsøgene har endvidere vist, at det er af væsentlig betydning for den heldige gennemførelse af arbejder om vinteren, at der i god tid i forvejen — det vil sige inden vejrligsvanskelighederne melder sig — finder en nøje planlægning og tilrettelæggelse af arbejdet sted. Således kan det i mange tilfælde være afgørende, at visse forarbejder eller eventuelt visse dele af arbejdet, der kun vanskeligt kan gennemføres under dårlige vejrforhold, gennemføres, inden vinteren sætter ind, medens andre dele af arbejdet, der er bedre egnet til vinterarbejde, holdes i reserve.

b) *Arbejdstøj.*

De iværksættende myndigheder har endvidere på lignende vilkår som ved anskaffelse af særlige materialer m. v. haft adgang til indkøb af vinterarbejdstøj. Indkøbene har i så godt som alle tilfælde været foretaget efter samråd med de lokale afdelinger af Dansk arbejdsmandsforbund.

Det indkøbte arbejdstøj har på nogle af forsøgspladserne været opbevaret på arbejdspladsen og har kun været udleveret til arbejderne, når vejrforholdene har krævet særlig beskyttelse, på andre pladser har tøjet været udleveret til arbejderne ved forsøgenes påbegyndelse, og tøjet har i disse tilfælde kunnet benyttes også udenfor arbejdstiden på hen- og hjemturene.

Af indberetningerne fra forsøgspladserne fremgår, at den indkøbte beklædning har repræsenteret et meget varierende udvalg af arbejdstøj. Det gælder for alle arbejdspladser, at anskaffelse af egentligt regntøj har stået i første række — frakker af gummi eller oilskin, i nogle tilfælde overtræksbukser svarende hertil, sydveste, jakker af imprægneret stof samt gummi- og træskostøvler — til arbejdere ved rørlægning er forsøgt med kedeldragter. Af arbejdstøj anskaffet til beskyttelse mod kulde og blæst kan nævnes islandske trøjer, halstørklæder, arbejdshandsker samt i enkelte tilfælde også ørevarmere.

Ved den praktiske anvendelse af tøjet på arbejdspladserne har det vist sig, at

islandske (færøske) trøjer er en velegnet beklædning under arbejde i koldt og blæsende vejr, og da de desuden i nogen grad er vandskyende og endvidere tillader fordampning fra kroppen, har arbejderne foretrukket at anvende dem også i kortere regnperioder. På arbejdspladser, hvor der ikke har været udleveret islandske trøjer, har man til gengæld set, at regnfrakkerne i koldt og blæsende vejr har været anvendt som vindjakker.

Spørgsmålet om anvendelsen af vandtæt arbejdstøj har på et par af arbejdspladserne været taget op af den lokale, faglige organisation, som har ønsket forsøgsarbejdet indstillet på regnvejrsdage. Som motivering herfor fremførtes, at det anvendte regntøj måtte anses for direkte sundhedsfarligt, idet der ved vekslen mellem arbejdsperioder og hvilepauser indtrådte en afkøling, der medførte forøget risiko for rheumatisme og andre sygdomme.

Den foretagne afskrivning på det anvendte tøj har været forholdsvis stor, ved forsøgene i 1949—50 f. eks. gennemsnitlig 65 kr. pr. mand. Dette kan antagelig tildels forklares ved, at de iværksættende myndigheder (kommunerne) i de fleste tilfælde ikke har været interesseret i at beholde tøjet med henblik på at anvende det ved vinterarbejde i kommende vintre, hvilket forhold må antages at have indvirket på realisationsprisen. Kommunernes utilbøjelighed til ved kommende vinterarbejde at udstyre arbejderne med passende arbejdstøj skyldes dog ikke så meget manglende interesse for vinterarbejder i almindelighed som frygt for de konsekvenser, som en sådan foranstaltning vil kunne få ved gennemførelsen af sædvanlige, kommunale arbejder.

De erfaringer, der foreligger fra vinterforsøgene, er desværre ikke så omfattende, at der på dette grundlag kan skaffes nærmere kendskab til den indflydelse på arbejds effektivitet, sundhedsbevarelse etc., der står i forbindelse med benyttelse af en hensigtsmæssig arbejdsbeklædning. Specielt spørgsmålet om en brugbar regntæt beklædning må holdes åbent, indtil en nærmere undersøgelse har klarlagt forholdene ved anvendelse af vandtæt arbejdstøj. Af praktiske forholdsregler, der må anses for hensigtsmæssige for at forøge arbejdsmulighederne i regnperioder, kommer i første række en forbedring af de almindelige forhold på arbejdspladserne, særligt hvad angår skurforhold, adgang til skiftetøj, tørringsmulighed for vådt tøj etc.

c) *Særlige tillæg.*

Det er i retningsliniernes punkt 1 fastslået, at forsøgsarbejderne skulle fortsættes udover den periode, som er den normalt gældende for almindelige arbejder. Der blev derfor ved forsøgenes iværksættelse truffet aftale med de lokale afdelinger af Dansk arbejdsmandsforbund om, at der ikke måtte udstedes vejrligsattester til arbejderne på dage, hvor forsøgene holdtes igang, selvom vejrforholdene var således, at arbejdet efter sædvanlig praksis ville have ligget stille. Til gengæld

har man, hvor arbejdsydelsen og derigennem indtjeningsmuligheden på sådanne dage til trods for de foretagne foranstaltninger har været forringet væsentligt, i de fleste tilfælde gjort brug af den i retningsliniernes punkt 7 nævnte mulighed for særlige tillæg til de normale akkordaftaler.

Størrelsen af disse tillæg er som regel blevet fastsat ved forhandling mellem arbejderne og entreprenørerne, respektive kommunerne. Fra udvalgets side har det været fremført, at tillægene i hvert enkelt tilfælde burde fastsættes på grundlag af en vurdering af arbejdernes forringede indtjeningssevne. Det har dog samtidigt været understreget, at der ikke på forhånd måtte stilles arbejderne en garanteret, af vejrliget uafhængig timefortjeneste i udsigt. Af hensyn til forsøgenes heldige gennemførelse har en positiv indstilling fra arbejdernes side imidlertid været nødvendig, og da den enkelte arbejder først og fremmest har set på, hvad han har kunnet tjene ved at arbejde under mindre gunstige vejrforhold — forskellen mellem dagløn og understøttelse — har de ydede tillæg dog i de fleste tilfælde givet arbejderne fuld eller i hvert fald så godt som fuld kompensation for effektivitetsnedgangen.¹⁾ Eejste krav om yderligere tillæg som godtgørelse for ubehagelighederne ved at arbejde i dårligt vejr er dog i alle tilfælde blevet afvist.

Tillægene er for det meste blevet ydet under den form, at der er udtaget et antal timer af akkorden. Disse timer er derefter aflønnet med sædvanlig timeløn, hvortil der som regel er ydet akkordafsnitstillæg. I enkelte tilfælde er der dog fastsat særlige akkorder, eller der er blevet ydet faste tillæg.

På enkelte arbejdspladser har der været rejst spørgsmål om, hvorvidt arbejderne overhovedet var forpligtede til at arbejde i regnvejr, uanset at der var stillet regnvejstøj til deres disposition. Man har undgået at tage stilling til dette spørgsmål, men henstillet til arbejderne, at de uanset vejret gav møde og opholdt sig på arbejdspladsen, såfremt arbejdet da ikke var standset af arbejdsledelsen. Det må dog vist betragtes som en almindelig — omend ikke overenskomstmæssig foreskrevet — regel, at arbejderne i et sådant tilfælde er pligtige til at videreføre arbejdet, idet de, hvis forholdene medfører, at indtjeningssevnen forringes, gennem deres organisation har mulighed for at bringe spørgsmålet om ekstra godtgørelse til faglig mægling.

På dage, hvor arbejdsledelsen har fundet det hensigtsmæssigt at lukke arbejdspladsen, har arbejderne efter de almindeligt gældende regler haft adgang til at få vejrligsattest. I et enkelt tilfælde er der fra arbejderside blevet rejst krav om, at der på sådanne standsningsdage udbetales de arbejdere, der på grund af de forholdsvis få arbejdsstandsninger ikke havde det for opnåelse af understøttelse tilstrækkelige antal karensdage, et til understøttelsen svarende tillæg. Dette krav er blevet afvist ud fra den betragtning, at det ville være urimeligt — og også uretfærdigt overfor andre arbejdere — om de samme arbejdere, som gennem

¹⁾ Som et eksempel på, at dette ingenlunde er sket i alle tilfælde, henvises til beskrivelsen side 71.

vinterforsøgene havde haft fordel af fuld eller i hvert fald så godt som fuld beskæftigelse, derudover på eventuelle spild dage skulle kunne oppebære et særligt spildagstillæg svarende til, hvad andre arbejdere, der ikke i forvejen havde nydt godt af vinterforanstaltningerne., ville have i understøttelse. Da der imidlertid nu er sket en ændring i karensdagsreglerne, hvorefter arbejdsmænd kun skal have seks karensdage indenfor en årlig periode regnet fra 1. oktober til 30. september for at opnå understøttelse, vil det rejste spørgsmål ikke have større betydning for vinterarbejder i fremtiden.

D. Vurdering og sortering af forsøgsmaterialet.

Ved en talmæssig behandling af de indvundne erfaringer vedrørende de arbejdsmæssige og de økonomiske forhold ved gennemførelsen af vinterarbejderne støder man på den vanskelighed, at forsøgsmaterialet ikke i sin helhed er egnet som grundlag for gennemsnitsberegninger. Dette har ingen forbindelse med, at der med forsæt er medtaget forskellige *typer* af anlægsarbejder under forsøgene, men skyldes, at forudsætningerne og vilkårene for vinterarbejdernes gennemførelse har været meget varierende, hvilket tydeligt ses, når man foretager en sammenligning mellem forsøgsrækkerne på baggrund af vejrforholdene indenfor de respektive vintre.

Vejrliget i jordsøgsperioderne.

Til belysning af vejrliget er der i nedenstående tabeller givet en oversigt over middeltemperaturen og den gennemsnitlige nedbørsmængde for de måneder, hvor der har været iværksat vinterforsøg.

a) 1. forsøgsrække (vinteren 1947—48).

Måned	Middeltemp. °c	Afvigelse °c	Nedbør mm	Afvigelse %
Februar	÷ 0,1	0,0	45	+ 32
Marts	+ 3,9	+ 2,3	12	÷ 71
April	+ 8,4	+ 2,9	35	÷ 12

b) 2. forsøgsrække (vinteren 1948—49).

Måned	Middeltemp. °c	Afvigelse °c	Nedbør mm	Afvigelse %
December	+ 3,4	+ 1,8	34	÷ 41
Januar	+ 2,4	+ 2,3	46	+ 5
Februar	+ 3,2	+ 3,3	37	+ 9
Marts	+ 1,6	0,0	25	÷ 39
April	+ 7,5	+ 2,0	64	+ 60

c) 3. forsøgsrække (vinteren 1949—50).

Måned	Middeltemp. °c	Afvigelse °c	Nedbør mm	Afvigelse %
December.....	+ 4,0	+ 2,4	84	+ 45
Januar.....	÷ 0,2	÷ 0,3	40	÷ 9
Februar.....	+ 1,6	+ 1,7	75	+ 121
Marts.....	+ 4,1	+ 2,5	31	÷ 24
April.....	+ 6,5	+ 1,0	52	+ 30

I de i bilag 2 og 3 viste vejrdiagrammer, der er optegnet på grundlag af meteorologiske oplysninger fra en af forsøgspladserne, er der nærmere redegjort for temperaturvariationerne og nedbørsmængdens fordeling indenfor vintrene 1948—49 og 1949—50.

Den første forsøgsrække bestod af ialt syv arbejder, der imidlertid alle kom i gang for sent på vinteren. De to første af forsøgene iværksattes først i begyndelsen af februar 1948 og gik iøvrigt istå efter kun fjorten dages forløb som følge af frostvanskeligheder. I begyndelsen af marts var alle forsøgene igangsat, men allerede fra omkring midten af måneden tillod vejrforholdene, at arbejderne kunne videreføres som almindelige beskæftigelsesforanstaltninger. På grundlag af disse få og meget kortvarige forsøg var det således ikke muligt at få et nogenlunde fyldestgørende materiale.

Man gik derfor i den følgende vinter i gang med *anden forsøgsrække* på ialt fjorten arbejder, der påbegyndtes i slutningen af 1948 og strakte sig til udgangen af april 1949. Vinteren 1948—49 forløb imidlertid usædvanligt mildt (iflg. Meteorologisk instituts månedsoversigter har kun vintrene 1874, 1925 og 1952 kunnet opvise højere gennemsnitstemperatur), og samtidig lå nedbøren indenfor de egentlige vintermåneder taget under et under det normale. De ydre forhold, hvorunder de forskellige foranstaltninger skulle gennemprøves, var således ikke særligt egnede til formålet, og det billede, som man gennem forsøgene fik af fordelene og ulemperne, kunne derfor heller ikke tages som et mere almenyldigt udtryk for forholdene i en dansk gennemsnitsvinter. Gennem forsøgene fik man imidlertid et ret omfattende erfaringsmateriale f. eks. vedrørende tilrettelæggelsen og gennemførelsen af vinterarbejder, fastsættelsen af særlige tillæg m. v., som har været af ikke ringe betydning for den i vinteren 1949—50 iværksatte forsøgsrække.

Tredie og sidste forsøgsrække i vinteren 1949—50 omfattede 19 arbejder. Denne vinter var også, som det fremgår af ovenstående oversigt, mildere end normalt; til gengæld lå nedbørsmængden en del over gennemsnittet. For vinterarbejdets forløb er det imidlertid ikke så meget de faktiske minimumstemperaturer og nedbørsmængder, der har betydning, som det er fordelingen af frost- og regn-

vejrsgange indenfor vinteren. Af vejrligsdiagrammet, bilag 3, fremgår det, at en hyppig skiftet mellem frost og tøj og mellem regn og tørvejr i særlig grad har været karakteristisk for den nævnte vinter¹⁾, og da sådanne jævnlige omslag i vejret netop er typisk for en normal dansk vinter, har den tredje forsøgsvinter i hvert fald på dette for gennemførelsen af udendørsarbejder ret afgørende punkt været velegnet. Ved den kvantitative bearbejdning af forsøgsmaterialet har man derfor alene bygget på erfaringer fra denne vinter.

Andre forudsætninger.

Da man endvidere af hensyn til gennemsnitsberegningerne har anset det for ønskeligt, at de forsøg, der i denne forbindelse anvendtes, var nogenlunde ens hvad arbejdsvilkår og forsøgsforudsætninger angår, har man af materialet fra den tredje forsøgsvinter udskudt de arbejder, hvor følgende betingelser ikke har været opfyldt:

1) Forsøgsperioden skal have ligget indenfor en væsentlig del af de egentlige vintermåneder. (Mindst $\frac{2}{3}$ af den tid, arbejdet har været igang, skal være faldet indenfor månederne januar, februar og marts).

2) De foretagne, tekniske foranstaltninger skal have været forholdsvis simple, og let gennemførlige. (F. eks. afdækning af jorden mod frost, anvendelse af varmt vand til betonstøbning etc.).

3) Kvaliteten af den anvendte arbejdskraft og arbejdsviljen skal have været god.

Som følge af disse betingelser er forsøgsresultaterne fra ni arbejdspladser blevet udskudt.²⁾ Størrelsen af den således foretagne reduktion af forsøgsmaterialet fra 1949—50 fremgår af nedenstående oversigt, hvoraf ses, at det til grund lagte materiale selv efter reduktionen stadig er ret omfattende.

	Forsøgsmat. 1949—50	Reduc. materiale 1949—50
Antal arbejdspladser	38	
Gennemsnitlig antal besk.	508	427
Præsterede arbejdstimer. .	313 500	268 250

¹⁾ Der har i 60 døgn indenfor forsøgsperioden været målt frostgrader, og i 42 døgn har vejret skiftet fra frost til tøj. I tre perioder på ialt 17 døgn har temperaturen i mindst 3 på hinanden følgende døgn ikke været over frysepunktet. Der er på 30 af forsøgsgangene faldet nedbør indenfor timerne 8—17 og på 53 dage indenfor timerne 17—8. Der har været fire perioder på 3 dage og derover med nedbør fordelt over hele døgnet. I kun 11 tilfælde har nedbørs-mængden indenfor samme døgn været over 5 mm.

²⁾ De udskudte arbejder er R. 4757, gr. I, R. 4034, R. 4276, R. 725, R. 4166 og R. 7259.

Det reducerede forsøgsmateriale.

Forsøgsarbejderne har været fordelt over 29 arbejdspladser, hvoraf 9 har været beliggende på Sjælland (København, Holte og Helsingør), 2 på Fyn (Odense) og 18 i Jylland (Vejle, Viborg, Viby, Herning, Holstebro, Randers og Aalborg). På 14 af arbejdspladserne har arbejdet været udført ved de respektive kommuners egen foranstaltning, og på 15 arbejdspladser ved entreprenør.

Vinterforsøgene har på 21 arbejdspladser bestået af kloakarbejde, på 6 arbejdspladser af gade- og vejarbejde og på 2 arbejdspladser af rent jordarbejde. Arbejdspladserne har været fordelt således over landet: På Sjælland har der været 9 gade- og vejarbejder, på Fyn 1 gadearbejde og 1 kloakarbejde og i Jylland 16 kloakarbejder og 2 jordarbejder.

Forsøgene har for alle arbejdspladsernes vedkommende været igang indenfor tidsrummet 1. december 1949—30. april 1950, og forsøgsperioden har gennemsnitlig strakt sig over 95 dage, varierende ved de forskellige arbejder mellem 67 og 117 dage. Der har ialt været beskæftiget 427 mand, og der har været arbejdet i 268 250 timer, hvoraf 171 470 har været akkordtimer og 96 780 timeløn timer.

De samlede omkostninger ved forsøgenes gennemførelse har beløbet sig til 1 901 300 kr., hvoraf 867 000 kr. er arbejds løn.

På side 35¹⁾ er der i tabelform givet en samlet oversigt over forsøgsperiodens længde på de forskellige arbejdspladser samt over, hvormange arbejdere der gennemsnitlig har været beskæftiget. Endvidere er det angivet, hvormange arbejdstimer der er præsteret indenfor forsøgsperioden, og endelig er de samlede omkostninger og arbejds lønsudgiften opført.

E. Beskrivelse af forsøgenes forløb.

1. Begreberne.

For at kunne give en entydig og overskuelig fremstilling af de beskæftigelsesmæssige og de produktionsmæssige fordele, der gennem en bedre udnyttelse af vintersæsonen er opnået ved forsøgsarbejderne, vil det være praktisk først at redegøre for den i det følgende anvendte terminologi:

a) *Arbejdstimer indenfor forsøgsperioden, hvor der også sædvanligvis ville have været arbejdet*, er betegnet som „sædvanlige arbejdstimer“.

Selv om disse må betragtes som arbejdsmæssigt normale timer, må man dog som følge af, at arbejdet til tider er udført under mindre egnede vejrforhold, selvsagt regne med, at der indenfor visse perioder vil være *nogen nedgang i de dagligt præsterede arbejdsmængder*. Dette gælder selvfølgelig normale arbejdspladser, jfr. bemærkningen side 6²⁾. Ved vinterforsøgene gør det samme sig til en vis grad gældende, selv om nedgangen her normalt bliver mindre, fordi de særlige foran-

¹⁾ nærværende betænkning side 159.

²⁾ nærværende betænkning side 138.

staltninger (f. eks. beklædningen) også kan spille stimulerende ind i disse „nogenlunde-godt vejr“s perioder. Nedgangen skyldes dels, at det til tider har været nødvendigt at anvende flere arbejdstimer end normalt til arbejderne indenfor akkorden, dels at der eventuelt har været anvendt arbejdstimer til særlige af vejrliget nødvendiggjorte arbejder udenfor akkorden. Hertil kommer, at dårligt arbejdsvejr og besværlige arbejdsforhold ofte vil medføre en nedgang i arbejdsindsatsen; der har dog ved vinterforsøgene som helhed været arbejdet godt i hele forsøgsperioden.

b) *Arbejdstimer, hvor arbejdet sædvanligvis ville have ligget stille, kunne ud fra et rent beskæftigelsesmæssigt synspunkt forsåvidt alle betragtes som indvundne*: Da nogle af dem imidlertid er medgået til overvindelse af særlige vintervanskeligheder og derfor — omend nødvendige for arbejdets videreførelse — i sig selv er uproduktive, har man foretrukket at anvende betegnelsen „*indvundne arbejdstimer*“ på *de egentlige produktive timer* indenfor gruppen og betegne *de ekstra medgåede timer* som „*påløbne arbejdstimer*“, hvad enten det drejer sig om timer anvendt udenfor den egentlige arbejdsopgave (som f. eks. snerydning, forstærkning af tilkørselsveje, tildækning med halm) eller ved arbejder indenfor arbejdsopgaven (somf. eks. ophugning af frostskorpe, opmudring, overvindelse af arbejdsvanskeligheder i regn) eller timer, der er medgået ekstra som følge af nedgang i den personlige arbejdsindsats.¹⁾

c) *Sfildtimer eller stilstandstimer*, hvor arbejdet uanset de særlige foranstaltninger ikke har kunnet holdes i gang; disse kan dels skyldes, at der har været arbejdsstandsninger som følge af vejret, dels at der ikke indenfor alle arbejdstimerne har været arbejdet med hele den arbejdsstyrke, som har været henvist til arbejdet.

Hvad angår de spildtimer, som skyldes det sidstnævnte forhold, kan oplyses, at mødeprocenten ved vinterforsøgene gennemgående har været af samme størrelse som ved almindelige arbejder. På dage, hvor vejret har besværliggjort arbejdet, har mødeprocenten nok i mange tilfælde ligget lidt lavere end på dage med godt arbejdsvejr, men der synes dog ikke at have gjort sig større forskelle gældende. Ved et af de typiske forsøgsarbejder har den gennemsnitlige mødeprocent for de 111 dage, som forsøget har strakt sig over, således været 86,0, nemlig 82,1 pct. i gennemsnit for de 54 dage, hvor det har været nødvendigt at yde særlige tillæg, og 89,7 pct. i gennemsnit for de resterende 57 dage, hvor arbejdet er forløbet normalt. Der har endvidere ikke ved forsøgene været konstateret større forsømmelser som følge af sygdom, end hvad der ved udendørsarbejder om vinteren normalt kan ventes. Da spildtimerne som følge af udeblivelse fra arbejdet således stort set ikke synes at have været større end sædvanligt, er der i det følgende alene regnet med vejrligsspildtimerne.

¹⁾ Det har i de fleste tilfælde ikke været praktisk muligt at afgøre, om de påløbne timer har været anvendt til særlige arbejder eller til overvindelse af særlige vanskeligheder, ligesom det ikke har været muligt at fastsætte antallet af timer som følge af nedgang i arbejdsindsatsen. I det følgende er der derfor alene sondret mellem *indvundne* timer og *påløbne* timer.

2. De beskæftigelsesmæssige og de produktionsmæssige resultater.

Som nævnt side 17¹⁾ har der ved forsøgsarbejderne været præsteret 268 250 arbejdstimer. Heraf har 122 560 timer været sædvanlige arbejdstimer, 118 280 timer været indvundne og 27 410 timer været påløbne arbejdstimer. Endvidere har der i forsøgsperioden været ca. 18 000 spildtimer, der så godt som alle er faldet indenfor de egentlige vintermåneder januar, februar og marts.

Antallet af indvundne og påløbne timer giver et billede af, i hvilket omfang det er lykkedes at gennemføre arbejderne i vintertiden, og er samtidig et udtryk for den beskæftigelsesmæssige gevinst. *Den beskæftigelsesmæssige gevinst* har således andraget ialt *145 690 timer*, hvoraf knap 20 pct. eller 27 410 timer repræsenterer den som følge af de særlige arbejdsvanskeligheder om vinteren fremkomne merbeskæftigelse. Denne i forhold til arbejdsopgaven uproduktive beskæftigelse har givet sig udtryk i, at der enten har været beskæftiget flere arbejdere ad gangen end sædvanligt, eller i — hvad der har været tilfældet ved størstedelen af vinterforsøgene — at der har været beskæftigelse gennem en længere tid end normalt for den ved arbejdet sædvanlige arbejdsstyrke (arbejdet er blevet „strakt“).

Et talmæssigt udtryk for den forholdsmæssige udnyttelse af vinteren — i det følgende betegnet som *udnyttelsesgraden* — fås som forholdet mellem antallet af præsterede arbejdstimer indenfor de sædvanlige standsningsdage og antallet af teoretisk mulige arbejdstimer indenfor det samme tidsrum. *Udnyttelsesgraden har ved de forskellige arbejder ligget mellem 68 pct. og 100 pct. og har i gennemsnit for alle forsøgene været 88 pct.* Af hver hundrede teoretisk mulige arbejdstimer har der altså været arbejdet i 88 timer, og arbejdet har ligget stille i 12.

Såfremt de pågældende anlægsarbejder var blevet gennemført på normal vis, ville der indenfor de egentlige vintermåneder have været ca. 163 685 spildtimer (svarende til summen af indvundne og påløbne timer samt spildtimer ved forsøgene), medens der som nævnt ved forsøgene har været ca. 18 000 spildtimer. Det vil med andre ord sige, at der indenfor de 76 hverdage i januar, februar og marts under sædvanlige arbejdsforhold gennemsnitlig ville have været 28 arbejdsdage og 48 standsningsdage, medens der ved vinterforsøgene gennemsnitlig har været 71 arbejdsdage og 5 standsningsdage. *Vinter stoppet er altså som følge af de foretagne foranstaltninger blevet nedbragt fra ca. 63 pct. til ca. 7 pct. af arbejdstiden indenfor de førnævnte tre vintermåneder.*

Antallet af påløbne arbejdstimer er et udtryk for den gennemsnitlige effektivitetsnedgang ved den del af arbejdet, der er udført indenfor det sædvanlige vinterstop. Forudsættes det, at samtlige ekstra arbejdstimer er medgået indenfor den sædvanlige standsningsperiode, fås den gennemsnitlige *arbejdseffektivitet* ved vinterarbejder (i det følgende benævnt som effektiviteten) som forholdet mellem antallet af indvundne timer og det samlede antal timer indenfor den sædvanlige

¹⁾ nærværende betænkning side 146.

standsingsperiode. Da antallet af påløbne timer er afhængig af, hvilke særlige foranstaltninger der træffes for at holde arbejdet igang, ses det, at effektiviteten ikke alene beror på vejrliget og de lokale arbejdsforhold iøvrigt (jordbund, grundvandsstand, beliggenhed etc.), men også er afhængig af valget af sæsonudjævrende foranstaltninger.¹⁾ *Effektiviteten har ved de forskellige arbejder varieret mellem 57 pct. og 90 pct. og har i gennemsnit for alle forsøgene været 81 pct.* Af hver hundrede timer, der indenfor den sædvanlige staadsningsperiode har været anvendt ved forsøgsarbejderne, er der altså gennemsnitlig medgået 19 timer til overvindelse af vinter-vanskelighederne.

Den produktionsmæssige gevinst, der udtrykkes ved antallet af indvundne timer, har ialt været på 118 280 timer. Til det produktive arbejde, der er blevet præsteret indenfor de tidligere nævnte 145 690 timer, ville der således være medgået 118 280 timer, såfremt arbejdet var blevet udført udenfor vintersæsonen. En nærmere omtale af *produktiviteten* ved vinterarbejderne vil blive givet i det følgende afsnit om økonomien.

På side 36²⁾ er der givet en oversigt over antallet af sædvanlige, indvundne og påløbne arbejdstimer samt spildtimer ved de enkelte forsøg (eller forsøgsgrupper). Endvidere er udnyttelsesgraden og effektiviteten anført i tabellen.

3. Økonomien.

a) *Merudgifterne.*

De samlede omkostninger ved de anlægsarbejder, der er indgået i det reducerede forsøgsmateriale, har som tidligere nævnt været ca. 1 901 300 kr. Såfremt de samme arbejder var blevet udført på sædvanlig måde udenfor vintersæsonen, ville omkostningerne herved have været ca. 1 756 700 kr. De særlige udgifter ved forsøgenes gennemførelse har altså beløbet sig til ca. 144 600 kr., hvoraf ca. 27 600 kr. har været anvendt til afskrivning på det indkøbte arbejdstøj.

Statens byggeforskningsinstitut har som bekendt gennem flere år foretaget forsøg med vinterbyggeri. Da man har anset det for hensigtsmæssigt at kunne foretage sammenligning mellem udgifterne ved disse forsøg og udgifterne ved sæsonudjævningsudvalgets vinterforsøg, har man i det følgende set bort fra beklædningsudgifterne, da tilsvarende udgifter ikke er medregnet i byggeforskningsinstitutets forsøgsresultater. For dette taler også, at entreprenørerne og de iværksættende myndigheder ved gennemførelse af vinterarbejder næppe vil udstyre arbejderne med arbejdstøj ud. over, hvad der måtte være overenskomstmæssigt foreskrevet.

Merudgifterne ved arbejderne gennemførelse kan herefter sættes til ca. 117 000

¹⁾ Da der udover en ekstra indsats af arbejdskraft som regel også kræves en større indsats og et større forbrug af maberiel og materialer, udtrykker effektiviteten intet om arbejdsøkonomien om vinteren, men giver alene et billede af arbejdsvanskelighederne.

²⁾ *nærværende betænkning side 160,*

kr., svarende til *en fordyrelse af arbejderne på ca. 7 pct.* Merudgifterne kan opdeles i 1) udgifter til arbejds løn; disse har ialt udgjort ca. 78 100 kr., eller $\frac{2}{3}$ af de samlede merudgifter. I forhold til den i arbejderne sædvanligt indeholdte arbejds løn har arbejds lønsforøgelsen andraget ca. 10 pct. 2) udgifter til materialer, materiel, kørsel m. v.; disse har ialt andraget ca. 38 900 kr., heraf ca. 17 000 kr. til materialer og materiel (afskrivning).

Merudgiften pr. indvunden arbejdstime er et udtryk for den gennemsnitlige produktivetsnedgang ved den del af arbejdet, der er udført indenfor det sædvanlige vinterstop. Forudsættes det, at anlægsudgifterne fordeler sig jævnt over forsøgsperioden, samt at ekstraudgifterne ved vinterarbejdet alene vedrører det indenfor den sædvanlige standsningsperiode udførte arbejde, fås den gennemsnitlige *produktivitet* ved vinterarbejder (i det følgende benævnt som produktiviteten) som forholdet mellem udgiften pr. sædvanlig arbejdstime og udgiften pr. indvunden arbejdstime. *Produktiviteten har ved de forskellige arbejder varieret mellem 53 pct. og 93 pct. og har i gennemsnit for alle forsøgene været 88 pct.* Det arbejdsresultat, der indenfor den sædvanlige standsningsperiode er opnået ved en indsats af arbejde, materialer m. v. på 100 kr., kunne altså have været opnået udenfor vintersæsonen med en indsats af arbejde, materialer m. v. på 88 kr.

Hvis man sætter merudgifterne i forhold til det arbejde, der er udført indenfor de tre egentlige vinter måneder januar, februar og marts, vil man som gennemsnit for alle arbejderne naturligt finde, at fordyrelsen har været større end de nævnte 7 pct. Der har imidlertid indenfor forsøgs materialet gjort sig ret store variationer gældende. Ved det største af arbejderne, „Vestamagers kloakering“, hvor forsøgsperioden netop strakte sig over de nævnte tre måneder, har den forholdsmæssige fordyrelse således ligget under 7 pct. Det skal dog bemærkes, at dette arbejde, der hvad de foretagne sæsonudjævrende foranstaltninger angår kan betragtes som repræsentativt for vinterarbejderne, har været særlig vel tilrettelagt og har haft et både arbejdsmæssigt og økonomisk særligt tilfredsstillende forløb.

På side 37¹⁾ er der i tabelform givet en oversigt over, hvor meget de forskellige forsøgsarbejder er blevet fordyret. Endvidere er angivet ekstraudgifterne pr. arbejdstime indenfor den sædvanlige standsningsperiode samt pr. indvunden time, og endelig er produktiviteten ved de enkelte arbejders gennemførelse opført.

b) *De økonomiske fordele.*

Da arbejds- og socialministeriet har båret samtlige ekstraudgifter ved vinterforsøgenes gennemførelse, giver det indvundne talmateriale ingen oplysning om, i hvilket forhold og i hvilket omfang disse udgifter i givet fald kunne have været fordelt mellem de interesserede parter.

Som et bidrag til belysning af dette spørgsmål er der i det følgende givet en redegørelse for de med vinterarbejderne forbundne økonomiske fordele. Det er

¹⁾ *nærværende betænkning side 161.*

herved forudsat, at den opnåede forøgede beskæftigelse og anlægsvirksomhed i vintersæsonen ikke har medført en tilsvarende nedgang i beskæftigelsen og anlægsvirksomheden udenfor vintertiden. Den ikke uvæsentlige stigning i løn- og prisniveau, der har fundet sted siden vinteren 1949—50 skønnes ikke at have medført væsentlige ændringer i de anførte resultater. Iøvrigt skal det understreges, at man, da der indenfor landet forekommer ret store variationer i ledighed, skattebyrder m. v., må være varsom med at drage konkrete slutninger ud fra de anførte tal.

De i vinterarbejderne økonomisk interesserede parter er:

- I. Arbejderne ved forsøgene.
- II. Entreprenørerne, der har udført forsøgsarbejderne.
- III. Arbejdsløshedskasserne og fortsættelseskasserne.
- IV. Opholdskommunerne.
- V. Det offentlige som helhed, d. v. s. stat, kommune, den fælleskommunale udligningsfond, det mellemkommunale refusionsforbund og arbejdsløshedsfonden.
- VI. Materialeleverandørerne og deres arbejdere.
- VII. Borgere, der opnår er. afledet indtægt.

Den økonomiske gevinst for de under de to sidste punkter nævnte grupper unddrager sig imidlertid en nærmere beregning, hvorfor disse ikke er medtaget i det følgende.

Idet man alene betragter forholdene indenfor de tre egentlige vintermåneder januar, februar og marts (76 arbejdsdage), er man ved beregningerne gået ud fra, at der — som nævnt side 20 — ved sædvanlige arbejdsforhold ville have været 28 arbejdsdage og 48 standsningsdage, og at der ved vinterforsøgene gennemsnitlig har været 71 arbejdsdage og 5 standsningsdage. Af de 71 arbejdsdage har 28 været „sædvanlige“, 35 „indvundne“ og 8 „påløbne“.

adl. Arbejdernes gevinst.

Beregningen er foretaget for en gift arbejder med to børn. Da man er gået ud fra, at arbejderne i de fleste tilfælde i sædvanlige ledighedsperioder ville have oppebåret arbejdsløshedsunderstøttelse samt maksimal kontingent hjælp, men ikke supplerende kommunehjælp, når arbejdsløshedsunderstøttelsen og fortsættelseshjælpen, var opbrugt og endvidere har antaget, at nogle af arbejderne helt ville have været henvist til kommunehjælp, har man ved beregningen af en gennemsnitsarbejders gevinst forudsat, at antallet af ledighedsdage, der under sædvanlige arbejdsforhold ville have været kommunehjælpsdage, i København ville have udgjort 0 pct., i købstæderne 15—20 pct. og i landkommunerne ca. 30 pct. af samtlige ledighedsdage. Det er endvidere forudsat, at gennemsnitlig 10 pct. af kommunehjælpen ville være blevet tilbagebetalt. Der er derimod ikke regnet med,

at arbejderne i de ledighedsdage, der har været ved vinterforsøgene, har oppebåret kommunehjælp eller for understøttelsesdagens vedkommende har modtaget kontingenthjælp.

Arbejderens bruttogevinst udregnes som forskellen mellem arbejdsindtægten i de 43 dage, hvormed standsningsperioden er blevet forkortet, og den arbejdsløshedsunderstøttelse og kommunehjælp, han ville have oppebåret, såfremt han ville have gået ledig i de nævnte dage. Man ser her bort fra de merudgifter, som arbejderen har haft som følge af, at han har været beskæftiget i flere dage (større slid på eget arbejdstøj, transportudgifter m. v.).

Trækkes herfra skatten på den opnåede merindkomst, fås nettogevinsten. Skatteprocenten for mmndkomsten kan på grundlag af den gennemsnitlige indtægt for en arbejder fastsættes til ca. 24 pct. i København, ca. 25 pct. i købstæderne og ca. 17 pct. i landkommunerne.

Arbejdernes økonomiske fordel ved vinterarbejdet kan herefter opgøres således:

	Kbhvn. kr.	Købst. kr.	Landkomm. kr.
Merløn i 43 dage (71 ÷ 28, jfr. ovenfor) ¹1376	1118	1032
— arbejdsløshedsunderstøttelse i henhv. 43, 34 og 30 dage (43 understøttelsesdage — henhv. 0, 9 og 13 kommunehjælpsdage, jfr. ovenfor) ²	589	466	411
÷ kontingenthjælp i henhv. 48, 39 og 35 dage (jfr. ovenfor) ²	24	20	18
— kommunehjælp i henhv. 0, 9 og 13 dage (jfr. ovenfor)	0	102	123
Bruttogevinst763	530	480
÷ merskat183	132	82
Nettogevinst	580	398	398

Den procentvise indkomststigning i forhold til indkomsten i de tre vintermåneder med et sædvanligt antal arbejdsdage andrager for en arbejder i København ca. 48 pct., i købstæderne ca. 38 pct. og i landkommunerne ca. 37 pct.

- 1) Den gennemsnitlige timefortjeneste ved forøgene har været 3,30 kr. Idet man har forudsat, at arbejderne gennem tillæg har opnået fuld kompensation for arbejdsvanskelighederne, er der regnet med en gennemsnitlig timefortjeneste på: i København 4,00 kr., i købstæderne 3,25 kr. og i landkommunerne 3,00 kr.
- 2) Der er regnet med en arbejdsløshedsunderstøttelse på 13,70 kr. pr. dag, kontingenthjælp på 0,50 kr. pr. dag og kommunehjælp i København 14,20 kr., i købstæderne 12,50 kr. og i landkommunerne 10,50 kr. pr. dag.

ad II. Entreprenørens gevinst.

Da entreprenørfortjenesten i almindelighed vil være stærkt varierende fra arbejde til arbejde, og da den måde, hvorpå fortjenesten udregnes, endvidere vil være afhængig af de enkelte entreprenørers driftsform, afskrivningsprincipper m.v., har det ikke været muligt at få eksakte oplysninger om gennemsnitsfortjenesten. I det følgende er entreprenørernes bruttofortjeneste (d. v. s. fortjeneste før skattefradrag) skønsmæssigt ansat til 8 pct. af de samlede omkostninger.

Der er ikke i forsøgsresultaterne regnet med entreprenørfortjeneste på de særlige, påløbne arbejder. Enfaæprenørgevinsten må derfor fastsættes på grundlag af det vinterarbejde, der er præsteret indenfor de indvundne 35 arbejdsdage. Beregnes de samlede omkostninger herved på grundlag af den under punkt I anførte timefortjeneste, idet arbejdslønsprocenten sættes til 45, fås bruttofortjenesten pr. beskæftiget arbejder til i København 199 kr., i købstæderne 161 kr. og i landkommunerne 149 kr.

Skønner man, at entreprenørernes gennemsnitlige skattepligtige indkomst i 1950 har ligget omkring 12—15 000 kr., ville ovenanførte merindkomster blive beskattet med henholdsvis ca. 42 pct., ca. 45 pct. og ca. 37 pct. Nettofortjenesten som følge af det forøgede antal arbejdsdage kan herefter pr. henvist arbejder udregnes til ca. 116 kr. i København, ca. 88 kr. i købstæderne og ca. 94 kr. i landkommunerne. Den procentvise indtægtsstigning i forhold til indtægten pr. arbejder ved et sædvanligt antal arbejdsdage om vinteren udgør ca. 125 pct.

ad III. Arbejdsløsheds-kassernes gevinst.

Gevinsten består i den del af det sparede understøttelsesbeløb, der ikke bliver refunderet af staten og arbejdsløshedsfonden.

Da statens tilskud til grundbeløbet ved såvel arbejdsløshedsunderstøttelsen som ved fortsættelseshjælpen beregnes i forhold til det indbetalte kontingent, vil der på kort sigt ikke ske nogen ændring i størrelsen af dette tilskud. Statens tilskud nedsættes kun så vidt angår børne- og forsørgertillægget samt huslejhjælpen, og forsåvidt angår arbejdsløshedsfondens tilskud til fortsættelseshjælpen. På langt sigt vil arbejderne kontingent som følge af den reducerede ledighed blive nedsat og statens tilskud i forhold til dette samtidig automatisk blive reduceret.

Da det ikke har været muligt at fremskaffe et tilstrækkeligt fyldigt materiale til belysning af, hvorledes en gennemsnitsarbejders understøttelsesdage fordeler sig på henholdsvis ordinære understøttelsesdage og fortsættelseshjælpsdage, har man udregnet gevinsten under forudsætning af, at 70 pct. af dagene har været ordinære understøttelsesdage og 30 pct. fortsættelseshjælpsdage, idet en sådan fordeling i de fleste tilfælde må anses for sandsynlig. Herefter kan kassernes sandsynlige andel af den sparede understøttelse pr. henvist arbejder opgøres til

ca. 53 pct. eller i København 312 kr., i købstæderne 247 kr. og i landkommunerne 218 kr.

ad IV. Opholdskommunernes gevinst.

Opholdskommunernes gevinst som følge af, at antallet af standsningsdage er blevet reduceret, består dels i sparede udgifter på socialbudgettet, dels i forøgede skatteindtægter.

1) *Besparelse på socialbudgettet.*

Da opholdskommunerne gennem refusion fra det mellemkommunale refusionsforbund og den fælleskommunale udligningsfond får godtgjort 70 pct. af udgifterne til kommunehjælp, vil kommunernes besparelse udgøre 30 pct. af den sparede kommunehjælp samt hele den sparede kontingenthjælp, og gevinsten pr. henvist arbejder vil under de tidligere anførte forudsætninger andrage 24 kr. for København, 51 kr. for købstæderne og 55 kr. for landkommunerne.

2) *Forøgede skatteindtægter.*

De forøgede skatteindtægter hidrører fra den del af de samlede omkostninger ved den forøgede anlægsvirksomhed, der falder som lokal indtægt. Man regner i det følgende med, at 55 pct. af de samlede omkostninger falder på arbejderne, såvel henviste som andre, der har været beskæftiget ved vinterarbejderne, og at anden lokal indtægt udgør 20 pct. af de samlede omkostninger. Herudover vil der være en afledt, lokal indkomst, som dog skønnes at være uden større betydning. Forudsættes den lokale indkomst at blive beskattet til kommunerne med hen-

	Kbhv.	Købst.	Landkomm.
ved arbejdernes indtægt	ca. 11 pct.	ca. 15 pct.	ca. 7 pct.
ved anden indtægt	ca. 11 pct.	ca. 17 pct.	ca. 8 pct.

bliver den forøgede skatteindtægt pr. henvist arbejder i København 185 kr., i købstæderne 200 kr. og i landkommunerne 85 kr.

Opholdskommunernes samlede gevinst pr. henvist arbejder bliver herefter: for København ca. 205 kr., for købstæderne ca. 250 kr. og for landkommunerne ca. 140 kr.

ad V. Det offentliges samlede gevinst.

Det offentliges samlede gevinst udgøres dels af kommunernes og den fælleskommunale udligningsfonds og den mellemkommunale refusions besparelser gennem mindre socialudgifter samt af statens og arbejdsløhedsfondens besparelser

vedrørende arbejdsløshedsunderstøttelsen og fortsættelseshjælpen, dels af merindtægter i form af forøgede kommuneskatter, fælleskommunale skatter og stats-skatter. Hertil kommer et forøget arbejdsgiverbidrag til arbejdsløshedsfondens, hvilket man dog under hensyn til dets ringe størrelse i det følgende ser bort fra.

1) *Sparede offentlige udgifter til kommunehjælp og kontingenthjælp.*

Under hensyn til det tidligere anførte vil besparelsen pr. henvist arbejder maksimalt andrage

	Kbhvn.	Købst.	Landkomm.
	kr.	kr.	kr.
Mellem- og fælleskommunal refusion.	0	71	86
Opholdskommunen (se overfor).	24	51	55
Kommunerne ialt...	24	122	141

2) *Sparede offentlige udgifter til arbejdsløshedsunderstøttelse og fortsættelseshjælp.*

Idet der henvises til det ander punkt III anførte, kan statens og arbejdsløshedsfondets sandsynlige gevinst pr. henvist arbejder anslås til i København 277 kr., i købstæderne 219 kr. og i landkommunerne 193 kr.

3) *Forøgede skatteindtægter.*

Man går i det følgende ud fra, at 60 pct. af de samlede omkostninger ved den forøgede anlægsvirksomhed falder på arbejderne, og at anden indtægt udgør 30 pct. af de samlede omkostninger.

Endvidere forudsætter man, at merindkomsten for arbejderne vil blive beskattet med

	Kbhvn.	Købst.	Landkomm.
for statsskattens vedk.	ca. 12 pct.	ca. 9 pct.	ca. 9 pct.
for den fælleskomm. skats vedk..	ca. 1 pct.	ca. 1 pct.	ca. 1 pct.
og for kommuneskattens vedk. . .	ca. 11 pct.	ca. 15 pct.	ca. 7 pct.

samt at andre merindtægter vil blive beskattet med

for statsskattens vedk.	ca. 19 pct.	ca. 17 pct.	ca. 17 pct.
for den fælleskomm. skats vedk..	ca. 5 pct.	ca. 5 pct.	ca. 5 pct.
og for kommuneskattens vedk. . .	ca. 11 pct.	ca. 17 pct.	ca. 8 pct.

Ser man bort fra skatteindtægten på de afledede indkomster og anvender man også for de indkomster, der falder udenfor opholdskommunerne, disses skatteprocenter, kan merskatten udregnes til:

	Kbhv. kr.	Købst. kr.	Landkomm. kr.
Statsskat	320	205	190
Fælleskommunal skat	55	45	40
Kommuneskat	235	260	110
Merskat ialt	610	510	340

Det offentliges samlede, sandsynlige besparelse udgør herefter pr. merbeskæftiget arbejder i København ca. 910 kr., i købstæderne ca. 850 kr. og i landkommunerne ca. 670 kr.

Som omtalt under III bygger de foretagne beregninger på en kort-sigts betragtning. På lang sigt vil det offentliges udgifter gå ned, og besparelserne altså blive større end ovenfor angivet.

F. Rekapitulation

af de på grundlag af forsøgene beregnede økonomiske ulemper og fordele ved gennemførelse af anlægsarbejder i vinterperioden.

I nedenstående skema er der givet en oversigt over på den ene side merudgiften og på den anden side den økonomiske gevinst ved vinterforsøgene. De anførte beløb, der for besparelser og merindtægters vedkommende er afrundet nedad, er *udregnet pr. henvist arbejder, der har været beskæftiget indenfor den sædvanlige standsningsperiode*. For merudgiftens vedkommende har man af praktiske grunde regnet med samme beløb for København, købstæderne og landkommunerne, idet man har anvendt den gennemsnitlige merudgift for vinterarbejderne indenfor det reducerede forsøgsmateriale.

Vinterforsøgsarb. iværksat i	Besparelser og merindtægter pr. henvist arb.					
	Merudgift pr. henv. arb. (gnstl.)	Arbejderne (sandsynlig nettogevinst)	Entrepre- nerne (sands- synlig netto- gevinst) %	Kasserne (sands. besparelse)	Opholds- komm. (sands. gev.)	Det off. ialt (sands. gev.)
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
København	275	580	110	310	200	910
Købstæder	275	390	80	240	250	850
Landkommuner	275	390	90	210	140	670

Det synes heraf at fremgå, at de økonomiske fordele ved vinterforsøgene langt har overstegit ulemperne. Man ønsker dog at knytte følgende bemærkninger hertil:

Når man sætter *merudgifterne* i relation til de sædvanlige udgifter ved det indenfor forsøgsperioden udførte arbejde, finder man som tidligere omtalt, at

anlægsarbejderne gennemsnitlig er blevet fordyret med ca. 7 pct. Da forsøgsperioderne imidlertid til en vis grad har måttet fastlægges vilkårligt (og har strakt sig udover den egentlige standsningsperiode), og da man ved sæsonudjævning tager sigte på en mere kontinuerlig helårsbeskatftigelse, kan det tillige have interesse at vurdere fordyrelsen ved den arbejdsmæssigt bedre udnyttelse af vinteren ud fra udgifterne ved helårsbeskæftigelse. Man finder i så fald, at merudgifterne har ligget mellem 1 og 2 pct. af de sædvanlige udgifter ved helårsarbejde.

De anførte resultater kan dog ikke uden forbehold overføres på anlægsarbejder i almindelighed: ved forsøgenes tilrettelæggelse har man udvalgt arbejder, der for en væsentlig del bestod af ikke for overfladiske jordarbejder, hvor det i de fleste tilfælde har været muligt at foretage forholdsvis simple og økonomisk overkommelige beskyttelsesforanstaltninger mod vejrliget; hertil kommer, at den procentvise fordyrelse formentlig ville have været større, såfremt forsøgene var blevet gennemført under væsentlig ugunstigere vejrforhold, idet man i så fald må antage, at såvel udnyttelsesgraden som effektiviteten og produktiviteten ville være dalet.

Ved udregningen af *de økonomiske fordele* er man som tidligere nævnt gået ud fra, at den opnåede forøgede beskæftigelse og anlægsvirksomhed i vintersæsonen ikke har medført en tilsvarende nedgang i beskæftigelsen og anlægsvirksomheden udenfor vinteren. For *arbejderen*, der jo lægger „krop“ til, vil det utvivlsomt være ret afgørende, at denne forudsætning opfyldes: da arbejdet gennemgående er besværligere og ofte mindre tilfredsstillende (jfr. f. eks. beskrivelsen side 79) om vinteren, vil det være vanskeligt eller umuligt at gøre arbejderen interesseret i vinterarbejde, hvis følgen deraf vil blive, at hans „sædvanlige“ ledighedsdage henlægges til den arbejdsmæssigt set bedst egnede del af året. Forudsætter man, at arbejderen fysisk og psykisk er i stand til at affinde sig med de ugunstige vejrforhold om vinteren, samt at han kan holde en nogenlunde normal time fortjeneste, bør det dog vist på den anden side tages i betragtning, at der i det store og hele vil være større mulighed for ekstra jobs om sommeren end om vinteren.

Løvrigt må man erindre, at en vis mindre del (skønsmæssigt 10—15 pct.) af den opnåede merløn skyldes, at der ved vinterforsøgene har været ydet særlige tillæg udover det overenskomstmæssigt fastsatte, jfr. nærmere nedenfor om vilkårene for henholdsvis arbejde og understøttelse.

Ved vurderingen af skannet over *entreprenørens* økonomiske fordele ved, at arbejdsæsonen om vinteren udvides, må det erindres, jfr. afsnit B, at entreprenørfortjenesten ikke alene beror på de opnåede kontraktvilkår, men også vil være afhængig af arbejdets art, varighed og omfang samt af sådanne forhold som firmaets størrelse, struktur, personaleforhold, mekaniseringsgrad m. v.

Forsåvidt angår *kassernes* gevinst må man være opmærksom på, at der — efter aftale med de lokale afdelinger af Dansk arbejdsmandsforbund — ved vinterforsøgene ikke har været udbetalt understøttelse på dage, hvor forsøgsarbejderne

var holdt i gang, selvom andre, lignende arbejder lå stille som følge af vejrliget. Ved udførelse af vinterarbejder i almindelighed, hvor de sædvanlige regler for opnåelse af vejrligsattest må antages at blive anvendt, må man formentlig regne med en noget mindre gevinst for kasserne.

Hvis man i større udtrækning ønsker at gå over til at gennemføre anlægsarbejder om vinteren, vil det formentlig være nødvendigt at tage spørgsmålene om, i hvilket omfang samt få hvilke vilkår arbejderne er pligtige til at videreføre arbejdet under ugunstige vejrforhold, op til almindelig overenskomstmæssig behandling, spørgsmål som nærværende udvalg ikke har anset sig for kompetent til at tage stilling til.

Opholdskommunerne vil ud over den ovenfor udregnede økonomiske gevinst i almindelighed opnå en fordel ved at få deres anlægsarbejder hurtigere gennemført. I tilfælde af, at der året igennem er tilstrækkelig ledig arbejdskraft til de forhåndenværende anlægsarbejder, bliver arbejderne fremmet et antal arbejdstimer svarende til antallet af indvundne timer. I tilfælde af beskæftigelsesmæssig højkonjunktur med mangel på arbejdskraft udenfor vintersæsonen, vil det være af særlig betydning for kommunerne, at vintermånederne arbejdsmæssigt udnyttes bedre, og under sådanne forhold opnås der en endnu større tidsgevinst. Hvor meget denne fordel er værd, vil det i almindelighed næppe være muligt at opgøre i penge. Det drejer sig i de fleste tilfælde ikke alene om sparede renteudgifter, formindskede vedligeholdelsesudgifter, bedre udnyttelse af kommunens faste mandskab og materiel, men hertil må —• ikke mindst hvor det drejer sig om nøglearbejder — lægges de fordele, som hidrører fra, at eventuelle andre arbejder — anlægs- eller byggearbejder — på et tidligere tidspunkt kan iværksættes og dermed også hurtigere færdiggøres og tages i brug. Da der ved vinterarbejde medgår flere arbejdstimer end sædvanligt, er der ganske vist også ulemper forbundet med at have arbejder i gang i vintertiden — f. eks. afspærring af større gadearealer gennem længere tid — men i relation til de opnåede fordele vil sådanne gener gennemgående være af mindre betydning.

Til den i oversigten beregnede sandsynlige gevinst for *det offentlige som helhed* må lægges gevinsten som følge af den — såvel beskæftigelsesmæssige som økonomiske — afledede virkning af vinterarbejderne; (denne afledede fordel er det ikke udvalget muligt at gøre til genstand for talmæssig beregning). Såfremt man for anlægsarbejdernes vedkommende kan opnå en bedre udnyttelse af arbejdstiden indenfor vinteren, vil man nemlig i mange tilfælde samtidig opnå, at de afledede arbejder —• og andre arbejder, der på en eller anden måde har tilknytning til de pågældende anlægsarbejder — vil kunne fordeles mere jævnt over året. Gennemførelsen af anlægsarbejder om vinteren må derfor antages at have en sæsonudjævrende virkning ikke alene for arbejdsmændenes vedkommende, men f. eks. også indenfor byggefagene.

Vinterforsøgene 1949—50.
(Reduceret forsøgsmateriale).

Forsøgsarb. nr. R.	Forsøgs- periode	Antal dage i forsøgs- perioden	Gen.sntl. antal besk.	Saml. præ- sterede antal arb.- timer	Saml. omk. i forsøgs- perioden	Arbejdsløn i forsøgs- perioden
					kr.	kr.
4064	21/12—5/4	87	16	10 099	97 000	37 440
4902	14/12—30/4	111	16	11 655	42 600	30 730
6355—I	3/2—30/4	71	13	6 924	43 900	22 980
6355—II	10/1—30/4	92	18	13 040	82 400	36 470
4151—I	18/1—30/4	85	22	12 872	189 000	88 400
4151—II	18/1—30/4	85	21	12 806		
4351	2/1—30/4	99	15	12 424	129 700	35 640
4757—5	2/1—30/4	99	6—7	4 753	121 000	14 860
4757—6	2/1—30/4	99	7	5 379		15 040
4757—7	2/1—30/4	99	11—12	8 945	53 400	23 740
4757—8	2/1—30/4	99	6	4 752		13 490
4757—9	5/1—31/3	74	8	4 849	187 000	12 210
4757—10	2/1—30/4	99	8	6 065		17 780
4757—11	2/1—30/4	99	6—7	5 257	187 000	17 290
4757—12	8/2—30/4	67	5—7	2 928		10 090
4757—13	2/1—30/4	99	6—7	4 993		15 030
2990	27/12—30/4	103	10	7 999	75 400	28 680
4200	18/1—30/4	85	12—16	8 980	96 500	38 080
2807	2/1—31/3	76	115	53 100	362 000	174 000
7817—I	14/12—30/4	111	18	11 349	47 000	31 870
7817—II	14/12—30/4	111	14	9 475	81 000	26 470
4047	2/1—30/4	99	16	11 537	75 740	33 530
6014	7/12—30/4	117	32	24 108	116 940	85 140
4157	22/12—30/4	103	11	6 042	32 430	22 410
2400	22/12—30/4	103	10	7 915	68 290	35 630
		95	427	268 246	1 901 300	867 000

Vinterforsøgene 1949—50.
(Reduceret forsøgsmateriale).

Forsøgsarbejde nr. R.	Sædvanl. arbejds- timer	Ind- vundne arbejds- timer	Påløbne arbejds- timer	Ind- vundne +påløbne arbejds- timer	Spild- timer	Udnyt- telsesgrad	Effekti- vitet
						pct.	pct.
4064	3 057	6 372	670	7 042	600	92	90
4902	5 265	5 039	1 351	6 390	615	91	79
6355—I	4 079	2 455	390	2 845	356	89	86
6355—II	6 430	3 792	2 818	6 610	475	93	57
4151—I	7 797	4 055	1 020	5 075	0	100	80
4151—II	4 303	7 903	597	8 500	0	100	75
4351	8 251	3 094	1 079	4 173	445	90	74
4757 gr. II	11 119	5 625	2 333	7 958	832	91	71
4757 gr. III	5 371	3 301	929	4 230	76	98	78
4757 gr. IV	12 571	4 172	2 500	6 672	86	99	63
2990	4 111	3 008	880	3 888	153	96	77
4200	3 608	3 642	1 730	5 372	200	97	68
2807	13 900	35 320	3 880	39 200	4 200	90	90
7817—I	6 458	3 991	900	4 891	*)	—	82
7817—II	5 582	3 056	827	3 893	*)	—	79
4047	8 207	2 088	1 242	3 330	508	87	63
6014	6 468	15 716	1 924	17 640	5 716	75	89
4157	2 026	2 734	1 282	4 016	1 752	70	68
2400	3 955	2 910	1 050	3 960	1 861	68	73
	122 558	118 273	27 412	145 685	17 875	88	81

*) Der har ved forsøgene været henholdsvis 4 570 og 3 315 spildtimer, der hovedsagelig er fremkommet ved, at arbejderne i perioder har taget tilfældigt snerydningsarbejde. Som følge af vinteren har der kun været ganske få spildtimer.

Vinterforsøgene 1949—50.
(Reduceret forsøgsmateriale).

Forsøgsarb. nr. R.	Arbejdets fordyrelse	Forøgelse i arb.-løn	Ekstraudg. pr. arb.-time indenfor den sædv. standsings- periode	Ekstraudg. pr. indvunden time	Produktivitet
	pet.	pet.	kr.	kr.	pet.
4064	5,1	7,9	0,65	0,75	93
4902	9,1	8,1	0,55	0,70	84
6355—I	7,5	6,3	1,05	1,20	83
6355—II	21,0	31,6	2,20	3,80	63
4151—I	3,5	5,2	0,25	0,30	93
4151—II					
4351	4,4	12,0	1,30	1,75	85
4757, II	6,1	9,2	0,85	1,25	89
4757, III	9,2	8,5	1,05	1,35	68
4757, IV	4,4	14,8	1,20	1,90	85
2990	6,5	11,8	1,15	1,50	87
4200	12,2	14,8	1,95	2,90	80
2807	6,0	6,7	0,50	0,55	92
7817—I	7,5	8,3	0,65	0,80	83
7817—II	6,0	9,4	1,15	1,50	85
4047	6,2	11,0	1,30	2,10	76
6014	5,1	5,0	0,30	0,35	93
4157	14,1	19,7	1,00	1,45	80
2400	6,6	10,4	1,05	1,45	85
	6,7	9,9	0,80	1,00	88

Mulighederne for sæsonudjævning indenfor nogle udvalgte industri- og håndværksfag.

Nedenfor gengives et uddrag af et materiale, der er indsamlet af arbejdsmarkedskommissionens sekretariat til belysning af sæsonproblemerne inden for de enkelte fagområder. Oplysningerne er i det væsentlige tilvejebragt ved samtaler med de vedkommende arbejder- og arbejdsgiverorganisationers repræsentanter.

I denne liste er kun medtaget de fag, som dels har sæsonsvingninger af et vist større omfang, og som dels synes at kunne blive genstand for foranstaltninger, navnlig fra vedkommende fags eller branchers side, med henblik på udjævning af sæsonsvingningerne.*)

De i 2. kolonne anførte sæsontab er udregnet som ledighedens årgennemsnit — årets minimumsledighed, jfr. bilag 2. Sæsontabet er udregnet for 1950.

Fag	Medlemstal pr. 1/1 1952	Sæsontab i helårsarb.	Hvornår højsæson	Hvornår lavsæson	Årsagerne til sæsonsvingningerne	Forsøgte eller foreslåede sæsonudjævningsforanstaltninger
Bageri- og konditoriarb.	7572	536	jul.-aug.	nov.-marts	Stærk forøg. i efterspørgslen efter visse bageriprodukter i sommermdr. p.g.a. ferierne og den lave ledighed på arbejdsmarkedet som helhed endvidere nedgang i arbejdsudbudet i sommermdr. p.g.a. ferie og beskæftigelse	Med henblik på den særlige feriehøjsæson kan de store og rationelt drevne virksomheder i de store byer formentlig i større omfang end nu påtage sig leverancerne til feriestederne i sommermdr., således at manglen på

*) Oversigten medtager derfor ikke sådanne fag, hvor sæsonledigheden vel er af et betydeligt omfang, men hvor der ikke synes at foreligge nærliggende muligheder for sæsonudjævning. Dette gælder således f. eks. *søfyrbødere*, *søkokke* og *sømend*, hvis sæsontab er opgjort til ialt 235 helårsarbejdere. Ligeledes er også *tjenere* og *musikere* udeladt. Disse bidrager med henholdsvis 936 og 158 helårsarbejdere til det samlede sæsontab. En vis udjævning af tjeneres og musikerses sæsonledighed vil muligvis finde sted som følge af de igangværende feriestrekningsbestrebelse.

Fag	Medlemstal pr. 1/1 1952	Sæsonstab i helårsarb.	Hvornår højsæson	Hvornår lavseson	Årsagerne til sæson- svingningerne	Forsøgte eller fore- slåede sæsonud- jævningsforan- staltninger
Bageri- og konditoriarb.					i andre erhverv el. udlandet.	arb.kraft i de små virksomheder af- hjælpes, samtidig med at de store virk- somheders kapacitet udnyttes jævner.
Bryggeriarb.	8489	317	juni-aug.	febr. og nov.	Svingninger i forbru- get.	Formentlig kan hen- læggelse af øl el. mi- neralvand på flasker på lager af hensyn til kvaliteten ikke øges udover, hvad der al- lerede er sket.
Hatte- & buntmagerne	1556	112	hatte: forårs- & efterårs- mdr. pels- værk: ef- terårs- & vinter- mdr.		Svingninger i forbru- get.	Lagerproduktion i større omfang be- tragtes som for risi- kabelt som følge af de stadige mode- ændringer.
Guld- & sølvarb.	2110	98	aug.-sept. dec.	jan.	Forbrugssvingninger for gaveartikler til konfirmation, jul m. m.	Branchens store virk- somheder har kun ringe sæsonsvingnin- ger, idet der i vidt omfang produceres på lager. De mange små virksomheder vil næppe kunne gen- nemføre lagerpro- duktion som følge af manglende kapital og p.g.a. at det er disse virksomheder, der fremstiller de pro- dukter, der må være i overensstemmelse med de stadigt skif- tende modekrav.
Karet- magerne	1519	27	maj-aug.	nov.-febr.	Svingninger i forbru- get af automobiler.	Propaganda for hen- læggelse af bilrepara

Fag	Medlemstal pr. 1/1 1952	Sæsonstab i helårsarb.	Hvornår højsæson	Hvornår lavsæson	Årsagerne til sæsonsvingningerne	Forsøgte eller foreslåede sæsonudjævningsforanstaltninger
Karetmagerne					Den store afsætning af vogne i foråret og forsommeren falder sammen med højsæsonen for reparationer.	tioner til efteråret og vintermdr. synes mulig.
Kalkbrud-, kalk- & kridtværksarbejderne	ca. 900	144	maj-juni	dec.-febr.	Sæsonen skyldes i mindre grad klimatiske forhold; der kan godt brydes og brændes kalk hele året. Sæsonen er afledet af byggeriets sæson.	En sæsonudjævning i byggeriet vil også udjævne sæsonen for disse arbejdere. Formentlig kan sæsonen i <i>kalkbrydningen</i> også udjævnes ved lagerproduktion.
Metalarb.	59131	486	forår-sommer	nov.-jan.	Kun meget svage svingninger, og kun indenfor enkelte specielle områder. De sæsonledige fra disse områder får ofte beskæftigelse på andre områder p.g.a. den ensartede grunduddannelse. Det drejer sig navnlig om beskæftigede v. automobil- og cykelreparation, hvor forbruget er noget svingende.	Auto- og cykelreparationer kan muligvis i noget omfang flyttes fra de travle forårs- og sommermånedene til lavsæsonen ved hj. a. propaganda overfor kunderne.
Mølleriarbejderne	1230	43	sommer & efterår	jan.-maj	Extraord. store udleveringer af mølleri-produkter op imod jul, hvilket ikke kan afhjælpes som følge af manglende lagerkapacitet. Tendensen til besk. nedgang i juni-juli umiddelbart før høsten spiller p.g.a. ferierne mindre rolle.	Større lagerkapacitet

Fag	Medlemstel pr. 1/1 1952	Sæson- tab i helårsarb.	Hvornår højsæson	Hvornår lavsæson	Årsagerne til sæson- svingningerne	Forsøgte eller fore- slåede sæsonud- jævningsforan- staltninger
Skibstøm- rerne	1578	68	forår & sommer		Klimatiske forhold, idet træskibsbyggeriet finder sted uden-dørs. Reparationsarbejder på fiskerbåde og småbåde er koncentreret i forårs- mdr.	Overdækkede både- haller mindsker vejr- ligets indflydelse, men kan økonomisk kun overkommes af de større træskibs- værfter. Reparations- arbejder kan teknisk set godt udstrækkes over hele året.
Skotøjs- arbejderne	5774	116	forår & efterår		Svingninger i forbru- get - navnlig - sæd- vanemæssige sving- ninger i detailhand- lernes ordrer, idet disse ønsker at sikre sig vareudvalg for det følgende halvår i overensstemmelse med den til den tid herskende mode.	Spredning af skotøjs- handlernes ordrer har været genstand for forhandling mel- lem skotøjsfabrikan- terne og skotøjshand- lerne, men disse for- handlinger har hidtil været forgæves.
Skræderfaget	19980	216	forårs- & efterårs- mdr.	dec.-jan.	Svingningerne skyl- des i første række, at produktionen indret- tes efter de ordrer, der indgår til indu- strien. Herved for- mindskes salgsrisi- koen.	Visse bestræbelser er i gang indenfor kon- fektionsindustrien, herunder navnlig vedr. spørgsmålet om omlægning af pro- duktionen til i højere grad at omfatte la- gerkonfektion.
Træindustri- arb.	9932	487	juni	dec.-jan.	<i>Maskinsnedkernes</i> sæson følger bygge- riets sæsonsvingnin- ger, men skyldes der- imod ikke direkte klimatiske forhold, idet arbejdet foregår indendørs på værk- steder. <i>Savværker</i> og <i>fabrikker</i> for træsko- træ, smørdritler m.	Sæsonudjævning i byggeriet vil have virkninger for ma- skinsnedkerne. End- videre vil standardi- sering af vinduer og døre og køkkenborde m. m. muliggøre pro- duktion for lager på maskinsnedkerierne. Heri ligger forment-

Fag	Medlemstal pr. 1/1 1952	Sæsonstab i helårsarb.	Hvornår højsæson	Hvornår lavsæson	Årsagerne til sæson- svingningerne	Forsøgte eller fore- slåede sæsonud- jævningsforan- staltninger
					m. har højsæson i for- års- og sommermdr. af materiale-tekniske grunde. <i>Møbel-</i> <i>fremstilling</i> følger indtægtssvingning- erne, d.v.s. sæsonen i beskæftigelsen som helhed.	lig store muligheder for sæsonudjævning. Standardisering for- udsætter, at produk- tionen af bygnings- dele i højere grad lægges over til større virksomheder.

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN
SEKRETARIATET

25. juli 1952

Forsvarsministeriet, Slotsholms gade 10, K.

Arbejdsmarkedskommissionen er for tiden ved at udarbejde en betænkning om beskæftigelsens sæsonsvingninger. Man har i denne forbindelse under overvejelserne om de foranstaltninger, der kan træffes for at mindske sæsonsvingningerne, overvejet, om der er mulighed for at tilpasse indkaldelserne af det værnepligtige mandskab, således at antallet af indkaldte er størst om vinteren, hvor sæsonarbejdsløsheden er særlig stor. Specielt har man efter den nylig gennemførte forlængelse af tjenestetiden til 18 måneder — under hensyn til de relativt stærke sæsonsvingninger i beskæftigelsen på landet — overvejet, hvorvidt indkaldelsen af værnepligtige fra landkommunerne burde tilpasses, således at den militære tjenestetid for disse værnepligtige kunne komme til at omfatte 2 vinterhalvår og 1 sommerhalvår i stedet for 2 sommerhalvår og 1 vinterhalvår.

I den anledning skal man — under henvisning til samtale med hr. kaptajn-løjtnant Juhl Petersen — anmode forsvarsministeriet om at ville fremsætte en udtalelse om, hvorvidt en ordning som den skitserede lader sig gennemføre.

Da den ovennævnte betænkning er planlagt til afgivelse til regeringen i løbet af den første del af august måned d. å., vil man være taknemlig for at modtage den nævnte udtalelse snarest belejligt og så vidt muligt i løbet af 8 dage.

P. S. V.

(sign.) **Per Kirstein.**

FORSVARSMINISTERIET

21. august 1952

Til arbejdsmarkedskommissionen.

- Ved skrivelse af 25. juli d. å. har kommissionen forespurgt forsvarsministeriet,
- om der er mulighed for at tilpasse indkaldelserne af det værnepligtige mandskab, såledesat antallet af indkaldte er størst om vinteren, hvor sæsonarbejdsløsheden er særlig stor;
 - hvorvidt indkaldelsen af værnepligtige fra landkommunerne kunne tilpasses, således at den militære tjenestetid for disse værnepligtige kunne komme til at omfatte 2 vinterhalvår og 1 sommerhalvår.

Således foranlediget skal ministeriet oplyse, at der ikke ses mulighed for at gennemføre den af kommissionen skitserede ordning, idet efternævnte forhold i særlig grad taler imod en eventuel gennemførelse heraf:

- beredskabsmæssige grunde, der nødvendiggør opretholdelse af samme styrke hele året rundt;
- nødvendigheden af en til enhver tid ensartet og konstant udnyttelse af det for hånden værende befalingsmandspersonel, samt
- utilstrækkelige underbringelsesmuligheder. Det som følge af forslaget voksende behov for underbringelsesområder i vinterhalvåret vil således ikke kunne opfyldes ved anvendelse af f. eks. telte eller lokaliteter af mere interimistisk art.

Endelig kan anføres, at der til betjening af forsvarets omfattende og mangeartede materiel kræves et stort antal specialister, hvorfor der med henblik på uddannelsen af disse ved de halvårlige indkaldelser må stilles visse nødvendige livsstillingskrav. Disse krav vil ikke kunne opfyldes, hvis den af kommissionen nævnte ordning skulle gennemføres, ligesom det heller ikke vil være muligt at bibeholde det ønskelige princip, at hver årgang repræsenterer et så bredt udsnit af befolkningen som muligt.

P. M. V.

(sign.) **Erik Lindgren.**

(sign.) *S. Jensen.*

FORSVARSMINISTERIET

27. november 1952.

Til arbejdsmarkedskommissionen.

I fortsættelse af skrivelse herfra nr. 1.kt. 131. 0—2/52 af 21. august d. å. og under henvisning til mundtlig forhandling i forsvarsministeriet den 30. oktober d. å. vedrørende en eventuel ændring af indkaldelsesterminerne for værnepligtige fra landkommunerne skal forsvarsministeriet oplyse:

En under forberedelse værende omlægning af uddannelsen ved hærens største våben, fodfolket, vil medføre at indkaldelser hertil fremtidig kan påregnes at ville finde sted 4 gange årligt — i februar, maj, august og november, formentlig med virkning fra maj 1953, i stedet for som hidtil 2 gange årligt (maj og november).

Af en for nylig foretaget opgørelse over fordelingen af de værnepligtige, der mødte ved hæren den 11. maj d. å., på visse hovederhverv fremgik, at ca. 35 pct. af de pågældende inden indkaldelsen var beskæftiget ved landbruget, og således var langt den største af samtlige grupper, mere end dobbelt så stor som næststørste gruppe, håndværkere.

Da behovet for værnepligtige med særlige livsstillinger, eller speciel uddannelse ved visse tekniske våben er meget stort, for nogle enheders vedkommende opimod 100 pct. af det samlede behov bliver procenten af landboer ved fodfolket 45. Det vil heraf ses, at en udelukkelse af landboer fra blot en enkelt indkaldelse fuldstændigt vil forrykke den normale fordeling indenfor denne af livsstillinger og yderligere vil forøge procenten af landboer ved de øvrige indkaldelser til fodfolket så stærkt, at det ikke lader sig forene med de krav, der også fra fodfolket må stilles om et vist minimum af værnepligtige med særlig uddannelse.

Forsvarsministeriet ser derfor ingen udvej for ved fordelingen af de værnepligtige på forhånd at kunne undlade at foranledige værnepligtige landbrugsmedhjælpere m. fl. indkaldt ved een eller flere af de fastsatte indkaldelser.

Der vil derimod fortsat — således som det allerede praktiseres — dels være mulighed for de værnepligtige for ved sessionen at fremsætte ønske om indkaldelse i et bestemt kvartal — et ønske, hvortil hensyn tages i den udstrækning, hvori det lader sig forene med militate hensyn —, dels mulighed for forsvarsministeriet for gennem imødekommelse af andragender fra værnepligtige af denne kategori

om indkaldelse til et bestemt tidspunkt eller om ændring af en allerede fastsat mødedato, at efterkomme de pågældendes ønsker ved at indkalde dem som erstatning for afgang blandt de allerede indkaldte på grund af sygdom og udsættelse m. v.

Da denne afgang i tidsrummet fra fordelingen og indtil mødedagen er af en gennemsnitlig størrelsesorden på 20 pct. og for nogle enheders vedkommende adskilligt større, gives der herigennem rum for imødekommelse af et stort antal — for værnepligtige bosat i visse områder praktisk talt alle — ansøgninger.

Man skal endelig hertil føje, at antallet af unge, der er beskæftiget ved landbruget, formentlig er adskilligt større inden indkaldelsen til aftjening af værnepligten end blandt de hjemsendte aldersklasser, idet mange af de unge benytter den af militærtjenesten forårsagede afbrydelse i deres civile liv til at skifte erhverv, således at de under alle omstændigheder fremover unddrages landbruget, og at forsvarsministeriet principielt må anse det for ønskeligt, at de værnepligtige selv i videst mulig udstrækning — som ovenfor berørt — gennem adgang til at fremsætte ønske om indkaldelsestidspunktet ved sessionen eller ved ansøgning senere, selv er medbestemmende og ikke alene indkaldes efter erhvervets eller arbejdsgivernes krav.

(sign.) Harald Petersen.

(sign.) *H. Wesche.*

ARBEJDSMARKEDSKOMMISSIONEN

29. august 1952.

*Til hr. arbejds- og socialminister Poul Sørensen,
arbejds- og socialministeriet.*

I. Kommissionen har gennem de seneste måneder ført en række drøftelser vedrørende beskæftigelsens sæsonsvingninger, og man agter, når disse drøftelser er ført til ende — formentlig i løbet af september måned d. å. — at afgive en betænkning om dette problem til ministeren.

Beskæftigelsens sæsonsvingninger her i landet er af ret betydeligt omfang og formentlig større end i visse andre lande. Da denne sæsonvariation indebærer betydelige samfundsmæssige tab og ulemper, anser kommissionen det for ønskeligt, at der træffes foranstaltninger til at mindske omfanget af beskæftigelsens sæsonsvingninger, ikke mindst fordi det herigennem vil være muligt at forøge den totale beskæftigelsesgrad uden forøgelse af det særlige inflatoriske pres, der udgår fra løn- og avancestigninger fremkaldt af produktionens koncentration omkring højsæsonen. Dette problem er af så meget større betydning, som der i årene efter 1945 herhjemme vel har hersket en i sammenligning med 1930'erne høj beskæftigelsesgrad, men — til trods for knaphed på arbejdskraft indenfor visse fag i beskæftigelsens højsæson — har den gennemsnitlige årlige beskæftigelse dog, ikke mindst i kraft af sæsonsvingningerne, været lavere end ønskeligt.

Fordelene ved en sæsonudjævning er mest åbenbare i perioder med relativ høj beskæftigelsesgrad — særlig når der i beskæftigelsens højsæson er knaphed på arbejdskraft — men kommissionen anser det dog for vigtigt, at der træffes foranstaltninger til sæsonudjævning uanset beskæftigelsesgradens højde, idet sæsonudjævning kun kan gennemføres over længere sigt.

Kommissionen har ud fra dette hovedsynspunkt overvejet foranstaltninger, der tager sigte på at ændre de sædvaner og træghedsfaktorer, der medvirker til at opretholde sæsonsvingningerne selv i tider, hvor en kraftig efterspørgsel efter arbejdskraft kunne formodes automatisk at ville virke i retning af sæsonudjævning af beskæftigelsen. Man har herunder overvejet, hvilke skridt det offentlige og de private producenter og erhvervsudøvere kan og bør tage for at skabe jævner beskæftigelse over hele året. Uanset at man ikke har bragt disse overvejelser til afslutning, står det i hvert fald allerede på indeværende stadium kommissionen

klart, at bestræbelserne for sæsonudjævning frem for alt må tage sigte på *bygge- og anlægssektoren*. Da kommissionen er vidende om, at regeringen i den nærmeste fremtid skal træffe beslutninger vedrørende den kommende offentlige bygge- og anlægsvirksomhed, har man anset det for rimeligt allerede nu at fremlægge de resultater, man under overvejelserne vedrørende sæsonudjævningsproblemet som helhed er nået til for bygge- og anlægssektorens vedkommende.

II. Kommissionen har ladet foretage beregninger, hvorefter der ved en fuldstændig¹⁾ sæsonudjævning af beskæftigelsen blandt samtlige medlemmer af arbejdsløshedskasserne for årene 1947—50 incl. kunne være indvundet en forøget beskæftigelse på op til ca. 37 000 helårsarbejdere hvert år, hvoraf nær ved halvdelen indenfor bygge- og anlægsvirksomheden. Sæsonsvingningerne har således medført et ret betydeligt beskæftigelsestab — svarende til maksimalt ca. 5,7 pct. af samtlige arbejdsløshedsforsikrede — og da som nævnt en meget væsentlig del af dette tab falder indenfor bygge- og anlægssektoren, har kommissionens overvejelser om beskæftigelsens sæsonsvingninger naturligt været koncentreret om denne sektor, så meget mere som virkningerne af bygge- og anlægsvirksomhedens sæsonsvingninger spreder sig udover andre erhvervsområder.

Dette beskæftigelsestab er ensbetydende med en tilsvarende mindre tilgang af reale goder for samfundet. Tabet viser sig bl. a. i form af forøgede udgifter for arbejdsløshedskasserne og for de offentlige finanser. En fuldstændig sæsonudjævning med en hertil svarende udvidelse af den samlede årlige beskæftigelse ville således for året 1949 — hvor arbejdsløshedskassernes samlede udgifter faktisk androg godt 200 mill. kr. — have nedbragt udgifterne til arbejdsløshedsunderstøttelse med ca. 125 mill. kr., og man kan regne med, at ca. halvdelen af denne besparelse ville være kommet statskassen tilgode.

Kommissionen er af den opfattelse, at beskæftigelsens sæsonsvingninger indenfor byggeriet vel er fremkaldt af de *klimatiske forhold*, idet udførelse af byggearbejder navnlig i den strengeste vinterperiode medfører visse meromkostninger samt ulemper for arbejdere og arbejdsgivere; dette gælder i endnu større omfang visse anlægsarbejder. Det synes imidlertid klart, at der i Danmark har dannet sig en *sædvane* i retning af standsning af byggeriet og anlægsvirksomheden i vintermånederne i et omfang, der går ud over det af vejrforholdene betingede.

For *byggenets* vedkommende er det i denne forbindelse af afgørende betydning, at en bedre udnyttelse af vintersæsonen vil betinge en hurtigere dækning af de meget betydelige opdæmmede behov for samfundsvigtigt byggeri af forskellige arter (boliger, skoler, hospitaler etc.). En således opnået merbeskæftigelse vil

¹⁾ I anvendelsen af denne forudsætning om *fuldstændig* sæsonudjævning ligger naturligvis ikke, at man anser en sådan for praktisk gennemførlig.

kunne ske uden øgede inflatoriske løn- og avancestigninger i byggefagene, men vil selvsagt medføre en vis yderligere belastning af valutastillingen, dels ved øget materialeforbrug, dels ved almindelig forbrugsudvidelse. Uanset en sæsonudjævnings mulige virkning på den samlede byggeaktivitet vil blot en jævnere fordeling over året af et givet byggevolumen være ønskelig. Der kan nemlig herved opnås en bedre tilrettelæggelse af arbejdet og en højere produktivitet end hvis byggeriet forløber som i de senere år, hvor der i nogle sommer måneder har været knaphed på og i vinter månederne en betydelig ledighed blandt bygningshåndværkerne. En sæsonudjævning i form af en jævnere fordeling over året af det givne byggeomfang vil desuden mindske det inflatoriske pres, der kan udgå fra løn- og avancestigninger indenfor byggeriet på grund af byggeriets ophobning omkring sommer månederne.

For *anlægsvirksomhedens* vedkommende må det tages i betragtning, at man ved en sæsonudjævning kan bedre beskæftigelsesforholdene for *arbejds mændene*, der i de senere år — til trods for den relativt høje almindelige beskæftigelsesgrad — har været ramt af en ret betydelig ledighed. Denne høje ledighed blandt arbejds mændene hænger blandt andet sammen med, at en væsentlig del af disse er beskæftiget indenfor særlig sæsonfølsomme erhvervsområder — herunder navnlig jordarbejde i forbindelse med anlægsvirksomhed og byggeri samt landbruget, hvorfor arbejdsmandsgruppen som helhed er ramt af en meget betydelig sæsonarbejds løshed (af det ovenfor anførte maksimale beskæftigelsestab som følge af sæsonsvingningerne falder ca. $\frac{2}{3}$ på arbejds mændene). Der er derfor et særligt behov for foranstaltninger, der kan bidrage til udjævning af beskæftigelsens sæsonsvingninger blandt arbejds mændene og navnlig i landkommunerne. Da der ikke synes at foreligge større muligheder for på kort sigt at træffe foranstaltninger til mindskelse af sæsonsvingningerne i landbrugets behov for arbejdskraft, vil det være ønskeligt i videst muligt omfang at tilpasse anlægsvirksomheden *særlig få landet* efter sæsonudjævningshensynet. Der foreligger vel ikke for anlægsvirksomheden et tilsvarende behov for forøgelse af den samlede årlige aktivitet som for byggeriet (jfr. ovenfor), men blot en jævnere fordeling over året af en anlægsvirksomhed af et givet omfang vil dog yde et vist bidrag til at mindske ulemperne ved sæsonledigheden blandt arbejds mændene på landet.

III. Sæsonudjævning af beskæftigelsen indenfor bygge- og anlægssektoren kan medføre visse merudgifter, idet vinterudførelse — bortset fra visse indvendige ombygnings- og vedligeholdelsesarbejder — normalt kræver særlige foranstaltninger. De af Statens Byggeforskningsinstitut gennemførte forsøg med vinterbyggeri viser imidlertid, at disse merudgifter — når man bortser fra den strengeste vinterperiode — kun beløber sig til nogle på procent af murer- og betonentreprisen, og at de fra bygherrens synspunkt opvejes af den rentebesparelse, der opnås ved

at undgå standsning af byggeriet om vinteren. Ved de af arbejds- og socialministeriets sæsonudjævningsudvalg foretagne forsøg — jfr. ministerens skrivelse herom til kommissionen af 14. juli d. å. — er det påvist, at udførelsen af visse anlægsarbejder om vinteren koster noget mere end udførelse i den normale sæson. Det fremgår imidlertid samtidig af den af udvalget afgivne rapport, at merudgiften ved vinterudførelse for de offentlige finanser opvejes af besparelser i udgifter til understøttelser etc., såfremt der gennem vinterudførelse opnås en forøgelse af anlægsvirksomhedens årlige omfang.

Ved det offentliges bygnings- eller anlægsarbejder bør iøvrigt rent fiskale synspunkter ikke være afgørende for, hvor langt sæsonudjævningen føres igennem, idet de ovenfor under afsnit I og II anførte samfundsmæssige fordele ved sæsonudjævning her må tillægges en væsentlig vægt.

Kommissionen er af den opfattelse, at det offentlige bør anvende sin vidtgående og indirekte indflydelse på beskæftigelsen indenfor hele bygge- og anlægssektoren til at opnå en jævner fordeling over året af denne beskæftigelse. Man må anse det for ønskeligt, at der, så længe beskæftigelsen indenfor den private del af bygge- og anlægssektoren ikke er sæsonudjævnet, stiles efter en særlig vidtgående omlægning fra sommer til vinter af beskæftigelsen indenfor selve den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed. Dette må navnlig i øjeblikket, hvor de militære arbejder er af så stort et omfang, også gælde for den militære bygge- og anlægsvirksomhed.

IV. Kommissionen har overvejet mulighederne for at udbygge de foranstaltninger, der i de senere år er truffet af boligministeriet for at bidrage til en sæsonudjævning indenfor byggeriet samt for at inddrage hele anlægsvirksomheden under bevidste bestræbelser for sæsonudjævning. Kommissionen er af den opfattelse, at der fremtidig ved opstillingen af *de årlige bygge- og anlægsbudgetter* bør tages væsentligt hensyn til sæsonudjævnings-synspunktet. Man agter i den indledningsvis omtalte betænkning om beskæftigelsens sæsonsvingninger at henstille til regeringens overvejelse, at der af hvert enkelt ministerium udstedes *påbud om, at vedligeholdelses- og ombygningsarbejder på statslige bygninger* i størst muligt omfang henlægges til vinterperioden, samt om at *statsligt nybyggeri* såvidt muligt bør påbegyndes om efteråret og holdes igång i vinterperioden. De forskellige styrelsesgrene og statsinstitutioner må da ved indsendelsen af deres forslag til bevillinger gøre rede for særlige hensyn, som i de enkelte tilfælde kan motivere afvigelser fra en sådan påbudt hovedregel.

Man vil på tilsvarende måde stille forslag om, at det *kommunale statsstøttede byggeri* søges sæsonudjævnet gennem vinterklausulering af statsbidragene. For *det private statsstøttede byggeris* vedkommende vil man foreslå en effektivisering af vinterklausuleringen af tilsagnet om statslån.

For større byggeri, der strækker sig over mere end 1 år, må det være opgaven

at søge dette tilrettelagt, således at det kommer til at strække sig over 2 vintre og 1 sommer i stedet for som nu oftest 2 somre og 1 vinter. En sådan ændring af tilrettelæggelser kan befordres, hvis boligministeriet ved større byggeri det være sig offentligt eller privat indkræver *arbejdsplaner*, der viser de projekterede tidsperioder for de forskellige arbejdsoperationer.

For de *ordinære statslige anlægsarbejders* vedkommende agter kommissionen at stille forslag om lignende påbud fra de enkelte centrale styrelser som ovenfor nævnt for det statslige byggeri, og for den *ordinære kommunale anlægsvirksomheds* vedkommende vil man, *forsåvidt der ydes statsstøtte*, foreslå klausulering af statsbidraget. For anlægsarbejder, gennemført med støtte af staten som *beskæftigelsesforanstaltninger*, vil man foreslå gennemførelsen af en udvidet anvendelse af klausulering af statsbidraget, særlig forsåvidt angår landkommunerne, ligesom man mener, at en graduering af statsbidraget — således at dette bliver større hvor virksomheden holdes igång i vinterperioden — bør overvejes.

Kommissionen vil iøvrigt fremsætte forskellige forslag vedrørende foranstaltninger, der kan træffes af arbejdere og arbejdsgivere indenfor bygge- og anlægsvirksomheden til fremme af sæsonudjævningsbestrebelsene.

V. I henhold til de ovenstående betragtninger skal kommissionen henstille, at regeringen ved de forestående overvejelser med hensyn til bygge- og anlægsvirksomhedens omfang i dei kommende efterår og vinter har sæsonudjævningshensynet for øje.

P. K. V.

(sign.) Axel Skalts.

BOLIGMINISTERIET

3. kontor

6. september 1952.

3. Kt. j. ur. 16.

Da boligministeriet i skrivelse af 12. maj 1952 underrettede styrelsen om den af regeringen godkendte foreløbige bygge- og anlægskvote for finansåret 1952—53, henstillede man bl. a., at styrelsen, hvor det var muligt, udskød nye arbejder til udførelse i vinterhalvåret, eller, såfremt dette ikke kunne ske, at de pågældende arbejder i videst muligt omfang blev holdt i gang hele året.

Med hensyn til de arbejder, som blev udskudt af den foreløbige kvote, udtalte man, at man ved forhandlinger med de enkelte styrelser ville søge at nå frem til en oversigt over sådanne arbejder, som måtte anses for særlig påkrævede, og som kunne forudsættes ikke at ville medføre krav om betydelige finansielle bevillinger, materialeforbrug etc. i kommende finansår, idet sådanne arbejder da i et vist omfang kunne forberedes gennem detailprojektering, afholdelse af licitation m. v., således at de kunne iværksættes med kort varsel efter den endelige fastsættelse af bygge- og anlægsbudgettet i eftersommeren.

Efter at man i overensstemmelse hermed havde forhandlet med en række styrelser, udtalte boligministeriet i skrivelse af 5. juli 1952, at man ville finde det ønskeligt, at styrelsen efter nærmere aftale med boligministeriet, af de bygge- og anlægsarbejder, som var blevet udskudt af det foreløbige budget, forberedte de arbejder, som styrelsen anså for mest påkrævede, således at disse arbejder i givet fald kunne iværksættes med kort varsel. Man forudsatte herved, at de enkelte arbejder kunne gennemføres udenfor den traditionelle byggesæson, og man gik ud fra, at styrelsen ville drage omsorg for, at de arbejder, som måtte blive godkendt, ville blive gennemført som vinterarbejde.

Den af anlægsudvalget på grundlag af forhandlingerne med de enkelte styrelser udarbejdede indstilling om det endelige bygge- og anlægsbudget for finansåret 1952—53 er den 3. september 1952 blevet godkendt af regeringen, som har *forudsat, at de nu godkendte arbejder kan iværksættes omgående, og at de vil blive gennemført som vinterarbejde i fuldt omfang*, således at de i mindst muligt omfang kommer til at beslaglægge arbejdskraft i den egentlige byggesæson i 1953.

Regeringen har endvidere pålagt anlægsudvalget gennem boligministeriet at føre tilsyn med, at disse forudsætninger overholdes, og har, forsåvidt angår de bygge- og anlægsarbejder, der udføres af staten, bemyndiget udvalget til om

fornødent at foranledige arbejder, som ikke måtte være blevet gennemført som fuld vinterbeskæftigelse, standset, når den egentlige byggesæson begynder omkring 1. april 1953.

Styrelsens endelige kvote til bygge- og anlægsarbejder i finansåret 1952—53 er herefter fastsat som nedenfor angivet.

Ved indsendelse af ansøgning om materialebevilling til flerårige arbejder udbeder man sig som sædvanlig oplysning om omkostningerne i de enkelte finansår, idet der foreløbig kun vil blive udstedt materialebevilling til den del af arbejdet, som ventes at komme til udførelse i indeværende finansår. Det bemærkes endvidere, at kvoterne ikke kan overføres til næste finansår.

Hvor kvoterne ikke er optaget som samlede beløb til fordeling på de enkelte arbejder efter styrelsens skøn, må styrelsen, såfremt et godkendt arbejde måtte ønskes udskudt til fordel for et andet arbejde, rette henvendelse til boligministeriet herom, således at spørgsmålet af boligministeriet kan forelægges for anlægsudvalget. Der må ligeledes rettes henvendelse til boligministeriet, såfremt eventuelle besparelser på et arbejde, ønskes overført til andre godkendte arbejder.

For at kunne udøve det af regeringen ønskede tilsyn med, at arbejderne gennemføres som vinterbeskæftigelse, skal boligministeriet anmode styrelsen om at ville iagttage følgende:

a. *Statens byggearbejder.*

1) Arbejderne — såvel de i skrivelse af 12. maj 1952 med eventuelle senere ændringer som de ved nærværende skrivelse godkendte — skal *påbegyndes snarest muligt og inden 1. november 1952*, og materialebevilling til arbejder, som først påregnes påbegyndt efter dette tidspunkt, kan således ikke ventes udstedt. Man går herved ud fra, at styrelsen i overensstemmelse med retningslinierne i boligministeriets skrivelse af 5. juli 1952 i videst muligt omfang har truffet de nødvendige forberedelser med hensyn til projektering, licitation, forslag om finansielle bevillinger, ansøgning om materialebevillinger etc., og man henstiller, at disse forberedelser snarest muligt tilendebringes.

Såfremt et projekt alligevel ikke kan gøres færdigt til påbegyndelse inden 1. november 1952, må der optages forhandling med boligministeriet, således at anlægsudvalget kan tage stilling til, om arbejdet på grund af særlige forhold — f. eks. arbejdets ringe omfang — dog må påbegyndes eller bør udskydes.

2) Arbejderne skal i så vid udstrækning som muligt tilrettelægges og *gennemføres som vinterbeskæftigelse, selvom dette eventuelt vil medføre merudgifter*. Som det fremgår af nedennævnte publikationer, vil merudgifterne normalt kun blive af begrænset omfang.

Om de foranstaltninger, som bør træffes, kan man mere i almindelighed hen- vise til vedlagte kendelse af 1. september 1950 vedrørende foranstaltninger til etablering af vinterbyggeri indenfor murer- og tømrerfaget. De i kendelsen beskrevne foranstaltninger er såvel entreprenørerne som arbejderne forpligtede at gennemføre, men *derudover* bør der normalt træffes en række *foranstaltninger af mere omfattende karakter*. Herom kan henvises til vedlagte af Statens Bygge- forskningsinstitut udgivne rapport nr. 6 „Vinterbyggeri“ og anvisning nr. 9 „Vinterbyggeriets ABC“. Yderligere eksemplarer af disse publikationer kan rekvi- reres fra boligministeriet (C. 10.201, lokalt 772).

Hvilke foranstaltninger der i det enkelte tilfælde bør træffes, vil afhænge af byggeforetagendets karakter. Da det således er vanskeligt på forhånd at angive nærmere almindelige retningslinier herfor, agter boligministeriet at stille to konsulenter, som tidligere har beskæftiget sig med spørgsmål om vinterbyggeri, til rådighed for de styrelser, som måtte ønske råd og vejledning ved arbejdernes tilrettelæggelse og gennemførelse. Man regner med at beskæftige en konsulent for Jylland og en for det øvrige land, og styrelserne vil i løbet af kort tid få nær- mere meddelelse om, hvorledes denne konsulentordning agtes gennemført.

3) Arbejder, der påbegyndes og gennemføres i overensstemmelse med foran- stående, kan, såfremt forholdene med hensyn til arbejdskraft og materialer m. v. ikke ændrer sig afgørende, påregne at kunne fortsætte også efter 1. april 1953, såfremt de ikke er fuldført til dette tidspunkt.

Derimod må man efter regeringens pålæg forbeholde sig at foranledige, at arbejder, der ikke bliver behørigt fremmet, standses i den egentlige byggesæson i 1953.

Når der slutes kontrakt med en entreprenør om udførelse af de omhandlede arbejder, må der derfor optages *udtrykkelige bestemmelser om, at entreprenøren påtager sig at gennemføre byggeriet som vinterbyggeri* og træffer de foranstaltninger, som der stilles krav om udover de i kendelsen af 1. september 1950 angivne. Det må endvidere i vilkårene gøres klart, at entreprenøren *ikke er berettiget til erstatning* i anledning af, at et arbejde, som ikke gennemføres som vinterbyggeri i det aftalte omfang, eventuelt vil blive standset inden 1. april 1953 og først kan genoptages om efteråret, såfremt det må tilregnes ham, at arbejdet ikke er blevet behørigt fremmet.

4) Som nævnt har regeringen pålagt boligministeriet at føre tilsyn med, at de godkendte arbejder gennemføres som vinterbyggeri, og vedkommende arkitekt må derfor anmodes om til boligministeriets 3. ekspeditionskontor at *indberette, når et godkendt arbejde påbegyndes*. Almindelige vedligeholdelsesarbejder skal dog ikke indberettes, selvom også sådanne arbejder påregnes udført udenfor den egentlige byggesæson.

b. *Statens anlægsarbejder.*

Der vil i løbet af nogle dage blive udsendt nærmere meddelelse til styrelserne om retningslinierne for iværksættelse og gennemførelse af de godkendte anlægsarbejder.

Sluttelig skal man indtrængende anmode om styrelsens aktive medvirken **til**, at de foran angivne retningslinier følges. Man er klar over, at deres gennemførelse jævnlig vil betyde øgede vanskeligheder. Såfremt den samlede bygge- og anlægsvirksomhed, herunder boligbyggeri, landbrugsbyggeri og erhvervsbyggeri, skal kunne gennemføres i det ønskelige omfang, er det imidlertid, navnlig af hensyn til arbejdskraftsituationen, uomgængeligt nødvendigt, at en sæsonudjævning finder sted, og det må anses for en naturlig opgave **for** det offentlige at gå i spidsen og bane vejen for en mere udbredt udførelse af bygge- og anlægsarbejder i vinterhalvåret.

BOLIGMINISTERIET

3. kontor

6. september 1952.

3. Et. j. ur. 16.

Da boligministeriet i skrivelse af 12. maj 1952 underrettede styrelsen om den af regeringen godkendte foreløbige bygge- og anlægskvotepålysning for finansåret 1952—53, henstillede man bl. a., at styrelsen, hvor det var muligt, udskød nye arbejder til udførelse i vinterhalvåret, eller, såfremt dette ikke kunne ske, at de pågældende arbejder i videst muligt omfang blev holdt i gang hele året.

Med hensyn til de arbejder, som blev udskudt af den foreløbige kvote, udtalte man, at man ved forhandlinger med de enkelte styrelser ville søge at nå frem til en oversigt over sådanne arbejder, som måtte anses for særlig påkrævede, og som kunne forudsættes ikke at ville medføre krav om betydelige finansielle bevillinger, materialeforbrug etc. i kommende finansår, idet sådanne arbejder da i et vist omfang kunne forberedes gennem detailprojektering, afholdelse af licitation m. v., således at de kunne iværksættes med kort varsel efter den endelige fastsættelse af bygge- og anlægsbudgettet i eftersommeren.

Efter at man i overensstemmelse hermed havde forhandlet med en række styrelser, udtalte boligministeriet i skrivelse af 5. juli 1952, at man ville finde det ønskeligt, at styrelsen efter nærmere aftale med boligministeriet, af de bygge- og anlægsarbejder, som var blevet udskudt af det foreløbige budget, forberedte de arbejder, som styrelsen anså for mest påkrævede, således at disse arbejder i givet fald kunne iværksættes med kort varsel. Man forudsatte herved, at de enkelte arbejder kunne gennemføres udenfor den traditionelle byggesæson, og man gik ud fra, at styrelsen ville drage omsorg for, at de arbejder, som måtte blive godkendt, ville blive gennemført som vinterarbejde.

Den af anlægssudvalget på grundlag af forhandlingerne med de enkelte styrelser udarbejdede indstilling om det endelige bygge- og anlægsbudget for finansåret 1952—53 er den 3. september 1952 blevet godkendt af regeringen, som har forudsat, at de nu godkendte arbejder kan iværksættes omgående, og at de vil blive gennemført som vinterarbejde i fuldt omfang, således at de i mindst muligt omfang kommer til at beslaglægge arbejdskraft i den egentlige byggesæson i 1953.

Regeringen har endvidere pålagt anlægssudvalget gennem boligministeriet at føre tilsyn med, at disse forudsætninger overholdes, og har, forsåvidt angår de bygge- og anlægsarbejder, der udføres af staten, bemyndiget udvalget til om fornødent at foranledige arbejder, som ikke måtte være blevet gennemført som fuld

vinterbeskæftigelse, standset, når den egentlige byggesæson begynder omkring 1. april 1953.

Styrelsens endelige kvote til bygge- og anlægsarbejder i finansåret 1952—53 er herefter fastsat som nedenfor angivet.

Ved indsendelse af ansøgning om materialebevilling til flerårige arbejder udbeder man sig som sædvanlig oplysning om omkostningerne i de enkelte finansår, idet der foreløbig kun vil blive udstedt materialebevilling til den del af arbejdet, som ventes at komme til udførelse i indeværende finansår. Det bemærkes endvidere, at kvoterne ikke kan overføres til næste finansår.

Hvor kvoterne ikke er optaget som samlede beløb til fordeling på de enkelte arbejder efter styrelsens skøn, må styrelsen, såfremt et godkendt arbejde måtte ønskes udskudt til fordel for et andet arbejde, rette henvendelse til boligministeriet herom, således at spørgsmålet af boligministeriet kan forelægges for anlægsudvalget. Der må ligeledes rettes henvendelse til boligministeriet, såfremt eventuelle besparelser på et arbejde ønskes overført til andre godkendte arbejder.

For de byggearbejder, som udføres af staten, har man fastsat, at arbejderne skal påbegyndes snarest muligt og inden 1. november 1952, og at materialebevilling til arbejder, som først påregnes påbegyndt efter dette tidspunkt, ikke kan ventes udstedt. Man er herved gået ud fra, at styrelsen i overensstemmelse med retningslinierne i boligministeriets skrivelse af 5. juli 1952 i videst muligt omfang har truffet de nødvendige forberedelser med hensyn til projektering, licitation, forslag om finansielle bevillinger, ansøgning om materialebevillinger etc.

Man har endvidere anmodet styrelserne om at drage omsorg for, at arbejderne i så vid udstrækning som muligt tilrettelægges og gennemføres som vinterbeskæftigelse, selvom dette eventuelt vil medføre merudgifter, idet disse normalt kun vil blive af begrænset omfang.

Endelig har man efter regeringens pålæg forbeholdt sig at foranledige, at arbejder, der ikke bliver behørigt fremmet, standses i den egentlige byggesæson i 1953. Man har derfor anmodet styrelserne om at sørge for, at der, når der sluttes kontrakt med en entreprenør om udførelse af de omhandlede arbejder, optages udtrykkelige bestemmelser om, at entreprenøren påtager sig at gennemføre byggeriet som vinterbyggeri og træffe de foranstaltninger, som der stilles krav om udover de i kendelsen af 1. september 1950 angivne.

Endvidere har man anmodet om, at det i kontraktvilkårene gøres klart, at entreprenørerne ikke er berettiget til erstatning i anledning af, at et arbejde, som ikke fremmes som vinterbyggen i det aftalte omfang, eventuelt vil blive standset inden 1. april 1953, og først kan genoptages om efteråret, såfremt det må tilregnes ham, at arbejdet ikke er blevet behørigt fremmet.

Tilsvarende retningslinier er givet for de anlægsarbejder, som udføres af staten.

Også forså vidt angår de bygge- og anlægsarbejder, som udføres af kommunerne, de koncessionerede virksomheder m. v., skal man indtrængende henstille, at de nu godkendte arbejder iværksættes omgående og gennemføres som vinterbeskæftigelse i fuldt omfang, og man skal anmode om styrelsens aktive medvirken til, at dette sker. Man er klar over, at arbejdernes gennemførelse efter disse retningslinier jævnlig vil betyde øgede vanskeligheder. Såfremt den samlede bygge- og anlægsvirksomhed, herunder boligbyggeri, landbrugsbyggeri og erhvervsbyggeri skal kunne gennemføres i det ønskelige omfang, er det imidlertid navnlig af hensyn til arbejdskraftsituationen uomgængeligt nødvendigt, at en sæsonudjævning finder sted, og det må anses som en naturlig opgave for det offentlige at gå i spidsen og bane vejen for en mere udbredt udførelse af bygge- og anlægsarbejder i vinterhalvåret.

Om de foranstaltninger, som bør træffes for at gennemføre byggearbejderne som vinterbyggeri, kan man mere i almindelighed henvise til vedlagte kendelse af 1. september 1950 vedrørende foranstaltninger til etablering af vinterbyggeri indenfor murer- og tømrerfaget. De i kendelsen beskrevne foranstaltninger er såvel entreprenørerne som arbejderne forpligtede til at gennemføre, men *derudover* bør der normalt træfles en række *foranstaltninger af mere omfattende karakter*. Herom kan henvises til vedlagte af Statens Byggeforskningsinstitut udgivne rapport nr. 6 „Vinterbyggeri“ og anvisning nr. 9 „Vinterbyggeriets ABC“. Yderligere eksemplarer af disse publikationer kan rekvireres fra boligministeriet (C. 10.201, lokal 772).

Hvilke foranstaltninger, der i det enkelte tilfælde bør træffes, vil afhænge af byggeforetagendets karakter. Da det således er vanskeligt på forhånd at angive nærmere almindelige retningslinier herfor, agter boligministeriet at stille to konsulenter, som tidligere har beskæftiget sig med spørgsmål om vinterbyggeri, til rådighed for de styrelser, kommuner m. v., som måtte ønske råd og vejledning ved arbejdernes tilrettelæggelse og gennemførelse. Man regner med at beskæftige en konsulent for Jylland og en for det øvrige land, og styrelserne vil i løbet af kort tid få nærmere meddelelse om, hvorledes denne konsulentordning agtes gennemført.

Der vil i løbet af kort tid blive givet nærmere meddelelse til styrelserne om retningslinierne for iværksættelse og gennemførelse af de anlægsarbejder, som udføres af kommunerne m. v.

Cirkulære angående igangsættelser af arbejder i vinterhalvåret 1952—53.

(Til samtlige amtmænd og kommunalbestyrelser, de kommunale beskæftigelsesudvalg samt de offentlige arbejdsanvisningskontorer).

I henhold til § 2, stk. 2, i lov nr. 322 af 24. juli 1942 påhviler det de kommunale beskæftigelsesudvalg hver forår og efterår at undersøge arbejdsmulighederne i kommunen i det kommende halvår. Det skal herved overvejes, hvilke arbejder det under hensyn til beskæftigelsesforholdene i kommunen vil være ønskeligt at iværksætte i den nærmeste fremtid, og hvilke arbejder det vil være rigtigt at have i beredskab til iværksættelse senere, når beskæftigelsesforholdene i kommunen måtte gøre det påkrævet. Beskæftigelsesudvalgene skal endvidere bidrage til, at der over for de myndigheder, der har indflydelse på de pågældende arbejders iværksættelse, foretages det fornødne til arbejdernes fremme.

Arbejds- og socialministeriet skal herved i lighed med tidligere år anmode amterne og kommunalbestyrelserne om i samarbejde med de kommunale beskæftigelsesudvalg at ville drage omsorg for, at der foretages en undersøgelse af ledigheden og af arbejdsmulighederne i det kommende halvår. I denne forbindelse skal man henstille, at der træffes foranstaltninger til at modvirke ledigheden især blandt arbejdsmændene, og ministeriet skal derfor anmode amterne og kommunalbestyrelserne om ved den ovennævnte undersøgelse af ledigheden og arbejdsmulighederne at ville udfolde bestræbelser for i fornødent omfang at søge tilvejebragt forøget beskæftigelse såvel indenfor det private erhvervsliv som ved kommunernes egen foranstaltning.

Det bemærkes herved, at der i de fleste kommuner vil foreligge projekter til beskæftigelsesarbejder, godkendte til udførelse med offentlig støtte i henhold til beskæftigelseslovgivningen i videste forstand, herunder landvindingsloven, samt fra de under ministeriet for offentlige arbejder, vejdirektoratet, hørende vejfunds. Arbejds- og socialministeriet forudsætter derfor, at kommunalbestyrelserne om nødvendigt tager skridt til igangsættelse af sådanne allerede godkendte arbejder samt træffer de fornødne forholdsregler til, at arbejderne såvidt muligt også kan videreføres i de egentlige vintermåneder. Man skal herved pege på, at det ved de af arbejds- og socialministeriet gennemførte vinterforsøgsarbejder, der har omfattet kloak-, vej- og jordarbejder, i de fleste tilfælde har været muligt at foretage simple og økonomisk overkommelige beskyttelsesforanstaltninger mod vejrliget, således at arbejderne har kunnet fortsættes betydeligt flere dage indenfor vinter sæsonen, end det nu sædvanligt er tilfældet. Som bilag til nærværende cirkulære

bringes en oversigt over hensigtsmæssige foranstaltninger, der vil kunne træffes ved udførelse af vinterarbejder.

Forså vidt der i kommunerne måtte findes arbejder, der alene er godkendt som beredskabsarbejder, eller som senere er overført til beredskabsliste til udførelse på et sådant senere tidspunkt, hvor regeringen på baggrund af ledighedssituationen i landet som helhed træffer beslutning herom, vil arbejds- og socialministeriet være indstillet på, når omstændighederne taler derfor, efter derom indgivet andragende i fornødent omfang at frigive arbejderne — eventuelt en parcel — til hurtig iværksættelse.

Arbejds- og socialministeriet er derhos fremdeles rede til at godkende nye arbejder til udførelse med tilskud i henhold til lov nr. 169 af 30. marts 1946 om iværksættelse af offentlige arbejder m. v. og beskæftigelse af arbejdsløse i det under hensyntagen til ledigheden fornødne omfang, og man anmoder amterne om i givet fald at ville være landkommunerne behjælpelig med at indsende de fornødne andragender. Ved planlægningen af sådanne beskæftigelsesforanstaltninger bør der lægges vægt på at fremdrage såvel arbejder, der er egnet til hurtig iværksættelse, som arbejder af — i videste forstand — produktiv karakter, ligesom arbejder, der kan danne grundlag for varigere beskæftigelse fremover må foretrækkes.

Forsåvidt angår de i henhold til nævnte lov godkendte foranstaltninger er arbejds- og socialministeriet for derved at støtte beskæftigelsen i de egentlige vinter måneder sindet til dækning af kommunernes merudgifter ved gennemførelsen af disse arbejder i månederne december, januar og februar at yde et ekstra statstilskud udover det for det pågældende arbejde fastsatte. Dette ekstra tilskud vil blive ydet med 10 pct. af den i de nævnte måneder udbetalte arbejds løn til henviste arbejdere.

Endelig finder man anledning til at henlede amternes og kommunalbestyrelsernes opmærksomhed på lov nr. 108 af 22. marts 1949 med senere ændringer om tilskud fra den fælleskommunale udligningsfond til visse kommunale arbejder, jfr. arbejds- og socialministeriets cirkulære af 1. april 1952. Tilskudsmulighederne i denne lov, der som bekendt administreres af de stedlige amtsnævn, vil — ikke mindst efter de i foråret 1952 gennemførte ændringer i loven, hvorefter der nu er adgang til for amtsnævnene, når særlige grunde taler herfor, efter forud indhentet erklæring fra vedkommende offentlige arbejdsanvisningskontor at dispensere fra de normalt gældende henvisningsregler (refusionsregler) — med kort varsel kunne udnyttes til imødegåelse af en akut ledighedssituation ved hjælp af mindre omfattende kommunale arbejder.

Arbejds- og socialministeriet, den 17. september 1952.

Poul Sørensen.

Olufsen.

Oversigt over **hensigtsmæssige** foranstaltninger ved udførelse af vinterarbejder.

Gennem en række forsøg, som ar bejds- og socialministeriet har foretaget med gennemførelse af anlægsarbejder — fortrinsvis rene jordarbejder samt vej- og kloakarbejder — i vintersæsonen, har man fået konstateret, at det uden større ekstra indsats af materiel og materialer er teknisk muligt at arbejde i betydeligt flere dage om vinteren, end det sædvanligvis er tilfældet. Ved de omhandlede forsøgsarbejder blev det traditionelle vinterstop således reduceret fra ca. 63 pct. til ca. 7 pct. af arbejdstiden indenfor de egentlige vinter måneder.

De tekniske forholdsregler, som det har været nødvendigt eller hensigtsmæssigt at tage, har gennemgående været simple og økonomisk overkommelige, og ved udførelsen har der næppe været anvendt fremgangsmåder, som ikke i forvejen er kendte og også til tider anvendes af erfarne entreprenører.

I forbindelse med bestræbelserne på at intensivere anlægsvirksomheden i vinter månederne skal man til underretning for de iværksættende myndigheder m. v. i det følgende kort omtale nogle af de foranstaltninger og arbejds metoder, som man ud fra de indvundne erfaringer kan tilråde anvendt ved gennemførelsen af vinterarbejder, hvorved særligt tænkes på arbejder, der søges gennemført indenfor de sædvanlige standsningsperioder. Det forudsættes dog, at disse arbejder ikke holdes i gang under ligegyldigt hvilke forekommende vejforhold, men kun så længe der skønnes at være et vist rimeligt forhold mellem de økonomiske og sociale fordele ved arbejdernes videreførelse og de ekstra udgifter herved.

Da forløbet af et vinterarbejde imidlertid ikke alene vil være afhængig af arbejdets beskaffenhed og vejrliget, men bl. a. også vil bero på sådanne faktorer som arbejdspladsens beliggenhed i terrænet, jordbundsforholdene og grundvandstandens højde, er det selvsagt ikke muligt at opstille almengyldige regler. Det vil dog uanset arbejdets art i alle tilfælde være nødvendigt, at der før vejrligsvanskelighederne melder sig, finder en *nøje planlægning og tilrettelæggelse* af arbejdet sted, idet den for et vinterarbejde mest hensigtsmæssige arbejds gang ofte vil være afvigende fra den for arbejdet almindeligt anvendte. Det kan f. eks. være af afgørende betydning, at visse forarbejder eller eventuelt dele af arbejdet, der kun vanskeligt kan gennemføres under ugunstige vejforhold, bringes til udførelse, inden vinteren sætter ind, medens andre dele af arbejdet, der er bedre egnet til vinterarbejde, holdes i reserve.

Under arbejdets *udførelse* vil det i mange tilfælde være muligt at undgå eller i hvert fald formindske generne som følge af jordens sammenfrysning ved, før frosten sætter ind, at foretage isolering af de arealer, hvor der skal arbejdes. Som isoleringsmateriale kan f. eks. anvendes halm, halmmåtter, træuldmåtter, tang eller lignende. Med hensyn til tykkelsen af det isolerende lag er det ikke muligt at opstille almindelige regler, men den må i hvert fald bl. a. afhænge af, hvor lang tid jorden skal beskyttes. Halmlag af tykkelse under ca. 20 cm bør dog næppe anvendes. I visse tilfælde vil det formentlig være tilstrækkeligt at løsne jordoverfladen på det areal, hvor der senere skal foretages udgravning.

Hvor en mere omfattende isolering af praktiske hensyn ikke er mulig, bør jorden i selve udgravningen samt den opgravede fyld, når denne skal anvendes ved senere påfyldning, holdes tildækket udenfor arbejdstiden. Ved indtrædende frost vil det desuden være hensigtsmæssigt ved arbejdstidens ophør at løsne jorden i udgravningen.

De omtalte foranstaltninger mod frostgener vil være af størst betydning, hvor det drejer sig om forholdsvis store udgravningsmængder. Ved afgravning af tynde jordlag vil en isolering muligvis ikke kunne gennemføres tilstrækkelig effektivt indenfor en i forhold til den opnåede nytte rimelig udgift.

Ved arbejde i sammenfrossen jord kan sprængmejsler eventuelt anvendes, hvor spader og hakker ikke slår til. Da frossen jord er mere sej end beton, er sprængmejslerne imidlertid tilbøjelige til blot at efterlade et hul, hvorfor jordstykkerne må løsnes med brækstænger. Mere effektivt — og ved frostskorper over 20—30 cm tykkelse formodentlig også billigere — vil det være at anvende trykluftsværktøj, kompressorer og lufthamre med spade eller mejsel. Spaden bør i så fald være kileformet og højst 7—9 cm bred. Ved større jordarbejder kan undergravning med nedstyrtning anvendes samt, hvor forholdene tillader det, endvidere løsning af frostlagene ved sprængning.

Direkte optøning af jordoverfladen ved hjælp af damp, varmt vand eller overfladevarmer vil i almindelighed være en ret dyr udvej og bør formentlig kun anvendes i mere specielle tilfælde. Ved lettere frost kan man holde jorden optøet ved påstrøning med salt, der også er udmærket anvendelig ved afisning bl. a. af trilleplanker.

Ør, der i frostperioder oplægges på arbejdspladsen, bør opklodses for at undgå fastfrysning. Under nedlægning af frosne rør samling ikke foretages, før rørene er optøede. Optøning kan fremskyndes ved anbringelse af varmekilder, f. eks. flagermuslygter i rørene. Tipvognsspor, der jævnlige skal flyttes, opklodses ligeledes ved arbejdstidens ophør.

Til- og påfyldning med frossen jord bør kun finde sted, hvor de sætninger, der vil opstå ved optøningen, ikke vil være til skade for arbejdet. Ved ledningsarbejder vil det ofte være praktisk at transportere den frosthøje, udgravede jord overlængs og anvende den ved tilfyldning af bagvedliggende, færdiglagte ledningsstrækninger.

Eventuelt må der desuden tilføres supplerende frostfri fyld. Hvor det drejer sig om sandjord, kan det dog undertiden betale sig at foretage optøning af frostklumperne f. eks. ved hjælp af vandværkssvand.

Ved vejarbejder kan udlægning af slagger, bundsten og skærver foretages i frostvejr; det samme gælder foreløbig tromling, der dog bør udføres tørt. Derimod bør regulerings- og belægningsarbejder udskydes, til frosten er gået af jorden.

Ved støbning i frostvejr følges de af Statens Byggeforskningsinstitut givne anvisninger for betonstøbning om vinteren. Statens Byggeforskningsinstituts brochurer fås ved henvendelse til Teknisk Forlag, V. Farimagsgade 31, København V.

Lettere snefald medfører er i almindelighed ikke alvorlige vanskeligheder for selve jordarbejdet. Et jævnt lag sne vil hurtigt kunne fjernes, hvor det er nødvendigt, i hvilken forbindelse man dog bør være opmærksom på sneens isolerende virkning. Fygesne, som fylder udgravningerne, vil som regel volde større ulemper, hvorfor opsætning af snehegn i visse tilfælde vil kunne anbefales.

I perioder med svingninger mellem frost og tøj bør afstivninger ved udgravninger hyppigt eftergås. For at holde tilkørselsvejene farbare, vil det ofte være nødvendigt at foretage forstærkninger ved udlægning af slagger eller ved etablering af svellebroer.

En del af de som regel kortvarige, men til gengæld hyppige arbejdsstandsninger, der sædvanligvis forekommer i regnvejr, vil kunne undgås ved anvendelse af en mere hensigtsmæssig arbejdsbeklædning. Selvom beklædningsspørgsmålet er særlig påtrængende ved regnvejsarbejde, er det dog i det hele taget en nødvendig forudsætning for gennemførelse af vinterarbejder, at arbejderne er i besiddelse af arbejdstøj, der kan give den nødvendige beskyttelse mod vejrliget. Af de forhåndenværende beklædningsmuligheder er vandtæt regnvejrstøj ikke særlig hensigtsmæssigt; derimod synes islandske trøjer at være velegnede ved arbejde i koldt og blæsende vejr, og de desuden i nogen grad er vandskyende og endvidere tillader fordampning fra kroppen, vil de også kunne anvendes i kortere regnperioder.

Af andre praktiske forholdsregler, der må anses for hensigtsmæssige for at forøge arbejdsmulighederne om vinteren kommer i første række en forbedring af de almindelige forhold på arbejdspladsen, særligt hvad angår skurforhold, adgang til skiftetøj, tørringsmuligheder for vådt tøj etc. Ved en forbedret isolering af arbejds-skurene opnås iøvrigt også en ikke uvæsentlig besparelse i opvarmningsudgifterne.

De foran nævnte beskyttelsesforanstaltninger har alle været forholdsvis simple. En mere effektiv beskyttelse — men i almindelighed også noget dyrere at etablere — opnås ved anvendelse af faste eller transportable overdækninger af træ eller sejldug, hvorved arbejdspladsen ikke alene beskyttes mod nedbør, men også mod blæst og kulde.

